

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE A MOLDOVEI

**Cu titlu de manuscris
CZU: 336.144:37(478)(043)
330.322.3:37(478)(043)**

CONENCOV OLGA

**FINANȚAREA INVESTIȚIILOR
ÎN CAPITALUL UMAN EDUCAȚIONAL ÎN PERSPECTIVA
ÎMBUNĂȚĂȚIRII CALITĂȚII VIETII ÎN
REPUBLICA MOLDOVA**

522.01. - FINANȚE

Teză de doctor în științe economice

Conducător științific:

**HÎNCU Rodica,
profesor universitar,
dr. habilitat în economie**

Autor

CONENCOV Olga

CHIȘINĂU, 2018

© Conencov Olga, 2018

CUPRINS

ADNOTARE	5
ANNOTATION	6
АННОТАЦИЯ	7
LISTA ABREVIERILOR	8
INTRODUCERE	10
1. ABORDĂRI TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND INVESTIȚIILE ÎN CAPITALUL UMAN EDUCAȚIONAL DIN PERSPECTIVA ÎMBUNĂTĂȚIRII CALITĂȚII VIEȚII	18
1.1. Reflecții teoretice și conceptuale privind investițiile în capitalul uman educațional	18
1.2. Elucidarea impactului investițiilor în educație asupra dimensiunii socio-economice a calității vieții	26
1.3. Bazele metodologice privind finanțarea studiilor în învățământul superior	35
1.4. Diagnosticarea situației actuale privind finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în Republica Moldova și identificarea problematicii în domeniu	43
1.5. Concluzii la capitolul 1	52
2. ASPECTE APLICATIVE PRIVIND FINANȚAREA STUDIILOR ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA	54
2.1. Dezvoltarea sistemului de învățământ superior autohton din perspectiva integrării în spațiul european al educației	54
2.2. Analiza comparativă a sistemelor de finanțare a studiilor superioare în țările Uniunii Europene și Republica Moldova	65
2.3. Investigarea efectelor investițiilor în capitalul uman educațional asupra calității vieții în Uniunea Europeană	79
2.4. Concluzii la capitolul 2	90
3. DIRECȚII DE OPTIMIZARE A FINANȚĂRII INVESTIȚIILOR ÎN CAPITALUL UMAN EDUCAȚIONAL DIN PERSPECTIVA ÎMBUNĂTĂȚIRII CALITĂȚII VIEȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA	93
3.1. Elaborarea platformei conceptuale privind corelația dintre investițiile în capitalul uman educațional și calitatea vieții	93
3.2. Identificarea interdependenței dintre investițiile în educație și dezvoltarea capitalului uman în Republica Moldova în baza modelelor econometrice	105
3.3. Raționalizarea mecanismului de finanțare publică a instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova	113
3.4. Perfecționarea mecanismului de finanțare a studiilor în învățământul superior autohton în baza metodelor alternative de finanțare	120
3.5. Concluzii la capitolul 3	129
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	132
BIBLIOGRAFIA	137

ANEXE	152
Anexa 1. Clasificarea capitalului uman în funcție de anumite criterii	153
Anexa 2. Corespunderea programelor naționale de educație, în baza Codului Educației, cu cele internaționale	154
Anexa 3. Tipologia investițiilor în funcție de componentele capitalului uman	155
Anexa 4. Tipologia investițiilor în funcție de amploarea acestora	156
Anexa 5. Analiza costurilor și beneficiilor finanțatorilor educației	157
Anexa 6. Specificul universităților virtuale în formarea CUE	158
Anexa 7. Evoluția și prognoza cheltuielilor publice pentru învățământ în Republica Moldova	159
Anexa 8. Interdependența dintre subfinanțarea învățământului superior și calitatea vieții joasă în Republica Moldova	160
Anexa 9. Analiza comparativă a indicatorilor utilizați în formulele de finanțare ale Instituțiilor de ÎS în unele state ale UE	161
Anexa 10. Metodologia de alocare a resurselor bugetare de finanțare a instituțiilor de ÎS	162
Anexa 11. Studiul comparativ privind calcularea costului pregătirii unui student în unele state ale UE și Republica Moldova	164
Anexa 12. Măsuri de stimulare a finanțării învățământului superior în statele europene	165
Anexa 13. Elemente definitorii ale metodologiei privind evaluarea eficienței economice a investițiilor în învățământul superior	166
Anexa 14. Evoluția costului forței de muncă și a cheltuielilor publice din Bugetul Public Național al RM orientate spre dezvoltarea capitalului uman	169
Anexa 15. Modele empirice privind influența investițiilor în ÎS asupra productivității muncii și creșterii economice	170
Anexa 16. Unele aspecte privind metodologia de finanțare a învățământului superior public	171
Anexa 17. Unele aspecte ale finanțării bazate pe performanță a studiilor în ÎS	172
Anexa 18. Măsuri privind acordarea stimulentei financiar-fiscale în vederea finanțării învățământului superior	173
Anexa 19. Acte de implementare a rezultatelor cercetării	175
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	180
CURRICULUM VITAE	181

ADNOTARE

Conencov Olga: „Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în perspectiva îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova”, teză de doctor în economie, specialitatea 522.01. Finanțe, Chișinău, 2018

Teza de doctor a fost elaborată în cadrul Catedrei „Investiții și Piețe de Capital” a ASEM și include introducerea, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 200 de titluri, 19 anexe, 136 de pagini de text de bază, 26 de tabele, 30 de figuri și 17 formule. Cercetările sunt reflectate în 22 publicații.

Cuvinte-cheie: capital uman educațional, investiția în capitalul uman, calitatea vieții, sistem de învățământ superior, finanțare publică, pierderi financiare, metode alternative de finanțare, instrumente financiare, piața financiară, investiție cu impact social, contract de capital uman.

Domeniul de studiu al tezei îl reprezintă finanțele.

Scopul lucrării: dezvoltarea fundamentelor teoretice și metodologice privind finanțarea investițiilor în învățământul superior în vederea dezvoltării capitalului uman educațional în perspectiva îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova.

Obiectivele lucrării: analiza situației actuale privind finanțarea investițiilor în învățământul superior în Republica Moldova; investigarea metodelor tradiționale și alternative de finanțare a studiilor în învățământul superior; cercetarea rolului pieței financiare și a instrumentelor financiare pasibile de aplicat în vederea finanțării studiilor în învățământul superior; identificarea efectelor investițiilor în educație asupra calității vieții; realizarea studiului comparativ al practicilor internaționale în domeniul finanțării studiilor în învățământul superior ce pot fi aplicate în RM; cercetarea interdependenței dintre investițiile în educație și dezvoltarea capitalului uman în RM în baza modelelor econometrice.

Noutatea și originalitatea științifică constau în: precizarea și aprofundarea conceptelor de capital uman educațional ca obiect de investire, investiție cu impact social, contract de capital uman, în vederea utilizării ulterioare a acestora în documentele de politici publice privind finanțarea studiilor în ÎS autohton din perspectiva îmbunătățirii calității vieții; identificarea metodelor alternative și inovatoare de finanțare a studiilor în învățământul superior prin identificarea instrumentelor pieței financiare, cum ar fi *acțiuni, obligațiuni cu impact social, contracte de capital uman* etc.; stabilirea, în baza celor trei piloni ai finanțării publice (componenta de bază, componenta orientată spre rezultate, componenta orientată spre inovare) a unui mecanism nou de finanțare publică a studiilor în învățământul superior autohton; elucidarea, în cadrul indicatorilor calității vieții, a rolului componentei ”Educația”, în vederea diagnosticării calității vieții și perspectivelor de dezvoltare a acesteia în Republica Moldova; elaborarea platformei conceptuale privind corelația dintre investițiile în capitalul uman educațional și calitatea vieții, argumentând necesitatea dezvoltării componentelor binomului dat în RM; demonstrarea, prin adaptarea modelelor econometrice, a interdependenței dintre investițiile în educație și dezvoltarea capitalului uman.

Problema științifică importantă soluționată constă în fundamentarea metodelor de perfecționare, din punct de vedere științific și metodologic, a finanțării studiilor în învățământul superior din Republica Moldova, fapt ce determină promovarea aspectelor inovative în finanțarea capitalului uman educațional în vederea dezvoltării acestuia și din perspectiva îmbunătățirii calității vieții.

Semnificația teoretică rezidă în dezvoltarea conceptelor contemporane privind investiția în capitalul uman educațional; argumentarea importanței mărimii RIR, ca indicator de eficiență al investițiilor în educație; fundamentarea, din punctul de vedere al costurilor și beneficiilor publice, a necesității participării guvernului Republicii Moldova în investiții majore în educație, date fiind efectele ulterioare pozitive pentru bugetul statului și calitatea vieții. Concluziile și recomandările prezentate pot contribui la amplificarea unor viziuni conceptuale privind finanțarea studiilor în învățământul superior, din perspectiva îmbunătățirii calității vieții la nivel național. **Valoarea aplicativă** constă în posibilitatea de a utiliza rezultatele cercetării, în vederea aplicării unor metode alternative de finanțare a studiilor în învățământul superior (bazate pe performanță) și a unor instrumente ale pieței financiare (contracte de capital uman, obligațiuni cu impact social); aplicarea modelelor econometrice pentru evaluarea nivelului de dezvoltare a capitalului uman prin cheltuielile publice pentru educație. Rezultatele pot fi folosite în scopuri de cercetare și didactice, inclusiv în cadrul a numeroase cursuri universitare.

Implementarea rezultatelor științifice: Cele mai importante rezultate ale cercetării, elaborate în teză, au fost acceptate spre implementare în cadrul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova, Comisiei Naționale a Pieței Financiare, Academiei de Studii Economice a Moldovei, SA ”Franzeluța”, fiind confirmate prin acte de implementare.

ANNOTATION

Conencov Olga: „Educational human capital investments financing from the perspective of improving the quality of life in Republic of Moldova”, PhD thesis in economics, specialty 522.01. Finance, Chisinau, 2018

The thesis was developed at the Department "Investment and capital markets", AESM and includes introduction, 3 chapters, conclusions and recommendations, bibliography consisting of 200 sources, 19 annexes, 136 pages of main text, 26 tables, 30 figures and 17 formulas. The researches are reflected in 22 scientific publications.

Key-words: educational human capital, investment in human capital, quality of life, higher education system, studies financing, public funding, financial instruments, financial losses, alternative financing methods, financial market, investment with social impact, human capital contract.

Field of study of this thesis is finances.

The thesis goal is to develop the theoretical and methodological fundamentals concerning the higher education financing investments in order to develop the educational human capital in view of improving the quality of life in the Republic of Moldova.

Objectives of the thesis: analysis of the current situation regarding the investments in higher education financing in the Republic of Moldova; investigation of traditional and alternative methods of higher education financing; research into the role of the financial market and financial instruments to be applied to fund higher education studies; identification of investment in education effects on the quality of life; international practices comparative study, especially european ones, in higher education financing area, which can be applied in Republic of Moldova; research into the interdependence between investment in education and the development of human capital in Moldova based on econometric models.

Scientific novelty and originality consists of: clarifying and deepening the concepts of educational human capital as an investment object, social impact investment, human capital contract, for their subsequent usage in public policy papers on the financing of studies from the perspective of improvement quality of life; identifying alternative and innovative funding methods for higher education studies by identifying financial market instruments such as social impact bonds, human capital contracts etc.; establishing, on the basis of the three pillars of public funding (basic component, result-oriented component, innovation-oriented component) of a new public funding mechanism for higher education in domestic higher education; identifying the role of the "Education" component, within the quality of life indicators, in diagnosing the quality of life and the prospects for its development in the Republic of Moldova; developing a conceptual platform on the correlation between investments in educational human capital and the quality of life, substantiating the necessity of developing the binomial components in the Republic of Moldova; demonstrating, by adapting econometric models, the interdependence between investment in education and the development of human capital.

The important scientific problem solved consists of substantiating the methods of improvement, from a scientific and methodological point of view, as well as higher studies financing in the Republic of Moldova, which determines the innovative aspects promotion in the educational human capital financing in order to develop it from the perspective of improving the quality of life.

The theoretical significance consists of: the development of contemporary concepts regarding investment in educational human capital; the argumentation of the importance of the IRR size as a cost-effectiveness indicator for higher education; substantiating, in terms of the public costs and benefits, of the need for moldovan government to participate in major investments in education, given the positive effects on the state budget and the quality of life. The conclusions and recommendations developed can contribute to the amplification of some theoretical visions regarding the higher education studies funding in the context of improving the quality of life at national level. **Applicative value** consists of the possibility of using the results of research in practice to apply alternative methods of higher education financing (based on performance) and financial market instruments (human capital contracts, social impact bonds); applying econometric models to estimate the dynamics of human capital through public spending on education. The results can be used for research and didactic purposes.

Implementation of scientific results. The most important results of the research have been accepted for implementation by the Ministry of Finance of the Republic of Moldova, National Commission for Financial Market, for teaching purposes in AESM, "Franzeluta" JSC, as confirmed by implementation documents.

АННОТАЦИЯ

к докторской диссертации: «Финансирование инвестиций в образовательный человеческий капитал в перспективе повышения качества жизни в Республике Молдова», Коненков Ольга, специальность 522.01. Финансы, Кишинэу, 2018

Докторская диссертация, была разработана на Кафедре «Инвестиции и Рынки Капитала», Академии Экономических Знаний Молдовы (МЭА) и состоит из: введения, 3-х глав, заключения и рекомендаций, библиографии из 200 источников, 19 приложений, 136 страниц базового текста, 26 таблиц, 30 графика и 17 формул. Исследования отображены в 22 научных публикациях.

Ключевые слова: образовательный человеческий капитал (ОЧК), инвестиции в человеческий капитал, качество жизни, система высшего образования, финансирование образования, государственное финансирование, финансовые потери, альтернативные методы финансирования образования, финансовые инструменты, финансовый рынок, инвестиции с социальным воздействием, контракт на человеческий капитал.

Область исследования диссертации представляет собой финансы.

Основной целью исследования является развитие теоретических и методологических основ финансирования инвестиций в обучение в системе высшего образования Республики Молдова (РМ) с целью развития человеческого капитала в контексте повышения качества жизни.

Задачи исследования: развить теоретико-концептуальные подходы относительно синтагм: *ОЧК, инвестиции в ОЧК, качество жизни*; провести анализ текущей ситуации в *финансировании образования* в высших учебных заведениях (ВУЗ) Республики Молдова; исследовать *традиционные и альтернативные методы финансирования образования* в ВУЗ; исследовать роль *финансового рынка и финансовых инструментов*, которые могут применяться для финансирования образования в ВУЗ; определить влияние инвестиций в образование на качество жизни; провести сравнительное исследование и определить те *международные практики*, в области финансирования обучения в ВУЗ, которые могут быть применены в РМ; выработать концептуальную платформу отражающую взаимозависимость между составными компонентами биннома «*инвестиции в ОЧК и качество жизни*»; разработать *эконометрические модели* позволяющие доказать взаимозависимость между *инвестициями в образование и качеством жизни* в РМ.

Научная новизна и оригинальность исследования состоят в: уточнении и углублении концепций «*образовательного человеческого капитала как объекта инвестирования*», «*социальных инвестиций*», «*контракта на человеческий капитал*», с целью их последующего использования в политических документах о финансировании обучения в системе высшего образования Республики Молдова в условиях необходимости *повышения качества жизни*; идентификации *альтернативных и инновационных методов финансирования* обучения в системе высшего образования, путем определения соответствующих *инструментов финансового рынка*, таких как *акции, облигации социального воздействия, контракты на человеческий капитал* и т. д.; разработке *нового механизма государственного финансирования* обучения в системе высшего образования, основанного на трех основных компонентах - *основной компонент, компонент ориентированный на достижение конкретных результатов, компонент ориентированный на инновации*; определении роли составляющей «*Образование*» в составе показателей качества жизни при диагностике качества жизни и перспективах ее развития в РМ; разработке *концептуальной платформы* относящейся к корреляции между составными компонентами биннома «*инвестиции в образовательный человеческий капитал и качество жизни*»; демонстрации, путем адаптации эконометрических моделей, взаимозависимости между составными компонентами тринома «*инвестиции в образование-развитие человеческого капитала-качество жизни*».

Решенная научная проблема заключается в научном и методологическом обосновании подходов в финансировании обучения в системе высшего образования Республики Молдова, которые подтвердили необходимость продвижения инновационных аспектов в финансировании *ОЧК* с целью его развития и повышения качества жизни.

Теоретическая значимость заключается в: развитии современных концепций относящихся к инвестициям в *ОЧК*; аргументации значимости уровня внутренней нормы доходности как показателя эффективности инвестиций в образование; обосновании необходимости участия правительства РМ в качестве крупного инвестора в образование, учитывая последующие положительные последствия для государственного бюджета и качества жизни. Выводы и разработанные рекомендации могут способствовать развитию теоретических представлений о финансировании обучения в области высшего образования в контексте улучшения качества жизни на национальном уровне. **Практическая значимость** заключается в возможности использования результатов исследований для применения: *альтернативных методов финансирования высшего образования, а также инструментов финансового рынка (контракты на человеческий капитал, облигации с социальным воздействием); эконометрических моделей для оценки динамики человеческого капитала за счет государственных расходов на образование.*

Внедрение научных результатов. Наиболее важные результаты исследования были приняты для внедрения Министерством Финансов Республики Молдова, Национальной Комиссией по Финансовому Рынку, АО "Franzeluța", МЭА в дидактических целях, что было подтверждено документально.

LISTA ABREVIERILOR

ANACEC - Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare

ASEM – Academia de Studii Economice a Moldovei

BM – Banca Mondială

BNS – Biroul Național de Statistică

BPN – Bugetul Public Național

BS – Bugetul de Stat

CBTM – Cadrul Bugetar pe Termen Mediu

CE – Comisia Europeană

CU – capital uman

CUE – capital uman educațional

EFSD – Fondul European de Investiții Strategice

EQF – Cadrul european al calificărilor (European Qualifications Framework)

FE – Fond Educațional

FISM – Fondul de Investiții Sociale din Moldova

HCC – Contract de Capital Uman (Human Capital Contract)

ICG – Indicele Competitivității Globale

ÎS – Învățământ superior

IDU – Indicele Dezvoltării Umane

MECC – Ministerul Educației, Culturii și Cercetării

MOOC – massive open online course

OCDE – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică

OIS – obligațiune cu impact social

ONG – organizație neguvernamentală

ONU – Organizația Națiunilor Unite

PIB – Produsul Intern Brut

PISA – Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor (The Programme for International Student Assessment)

PPP – Parteneriat Public-Privat

RIR – rată internă de rentabilitate

RM – Republica Moldova

ROI – recuperarea investiției (return of investment)

SUA – Statele Unite ale Americii

TIC – Tehnologie a Informației și Comunicațiilor

UE – Uniunea Europeană

UTM – Universitatea Tehnică a Moldovei

USM – Universitatea de Stat a Moldovei

UNESCO – Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Tehnologie

VOI – valoarea investiției (value of investment)

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei de cercetare. Conceptul de capital uman devine, în prezent, o direcție importantă de cercetare și analiză, dovadă fiind și studiile Băncii Mondiale (2018), potrivit cărora *capitalul uman reprezintă 64% din volumul global al avuției lumii*, în timp ce capitalul fizic – 27%, iar capitalul natural – doar 9%. Pentru țările dezvoltate (OCDE), capitalul uman reprezintă 70% din volumul avuției naționale, pentru țările cu venituri joase – 41%. Tot în acest sens, pot fi citate personalitățile de știință Naisbitt A. și Aburdene P., care susțin că, în noua societate informațională, „*capitalul uman l-a înlocuit pe cel financiar, ca resursă strategică*”. Dintre toate tipurile de investiții în capitalul uman, cea mai importantă, pentru îmbunătățirea calității vieții, este investiția în capitalul educațional, mai ales în contextul în care economiile actuale sunt economii bazate pe cunoaștere. Dovadă a importanței, pe care o exercită educația, și implicit, investiția în educație, servește *Agenda globală de educație (Educația 2030)*, care cuprinde 17 obiective de dezvoltare durabilă. Unul din principalele documente ale Uniunii Europene îl constituie *Strategia Europa 2020*, care își propune să asigure o creștere economică: *inteligentă*, prin investiții mai eficiente în educație, cercetare și inovare; *durabilă; favorabilă incluziunii*, prin plasarea accentului pe crearea de locuri de muncă și pe reducerea sărăciei. În Republica Moldova, unul dintre principalele documente de politici în domeniul educației îl reprezintă *Strategia Sectorială de Dezvoltare a Educației pentru anii 2014-2020*. De rând cu alte obiective importante, Strategia își propune *eficientizarea finanțării educației*. *Codul Educației*, care a intrat în vigoare în anul 2014, acordă o mare importanță *finanțării sistemului de învățământ*, inclusiv a celui superior. Pentru Republica Moldova, în aspirațiile sale de a se conforma standardelor europene, investiția în învățământul superior poate fi abordată în contextul atingerii unor deziderate majore: alinierea la strategiile și politicile UE, pentru îndeplinirea obiectivelor *Strategiei de la Lisabona*; pregătirea forței de muncă de înaltă calificare, cu competențe multiple și cu o capacitate ridicată de inserție în câmpul muncii; educarea populației în spiritul valorilor democratice ale societății cunoașterii etc. Cu toate acestea, în Republica Moldova, se atestă un trend descendent al efectivului de elevi și studenți, afectând întregul sistem educațional. Cea mai pronunțată este tendința negativă atestată pentru învățământul superior: în intervalul de doar 8 ani universitari, numărul studenților a scăzut cu 42270 (în a.u.2017/18 față de 2010/11, scăderea constituind circa 40%). Unul din factorii de influență asupra acestei situații, discutat cu îngrijorare în mediul comunităților academice, științifice, de business etc., este *finanțarea insuficientă* a studiilor în învățământul superior. *Finanțarea publică* se realizează, în continuare, în funcție de comanda de stat, fără să se ia în

considerare anumiți indicatori calitativi, deși a fost inițiată procedura de aplicare a performanței în vederea finanțării învățământului superior. Pornind de la faptul că, practic, în toate statele lumii, la etapa actuală, *finanțarea ÎS reclamă căutarea "metodelor inovative"*, precum și din cauza unor *mecanisme depășite de finanțare* a investițiilor în ÎS autohton, a apărut necesitatea revizuirii modalităților de finanțare publică și privată a învățământului și a racordării acestora la realitățile contemporane în vederea dezvoltării capitalului uman educațional, fapt ce demonstrează actualitatea temei de cercetare. În același timp, atenționăm asupra poziției inferioare a Republicii Moldova, conform Indicelui Calității Vieții (în anul 2015, Republica Moldova ocupa locul 66 din 86 de state ale lumii și locul 31 din 34 de state europene incluse în clasament), precum și a reflectării evazive, în documentele de politici autohtone, a aspectului *calității vieții*. Analize și cercetări, la nivel național, cu privire la interdependența dintre componentele binomului "investiții în capitalul uman educațional – calitatea vieții", practic, lipsesc. În plus, conform Indicelui Dezvoltării Umane (2015), care reflectă, într-o anumită măsură, și calitatea capitalului uman, Republica Moldova se situează la coada clasamentului țărilor din Europa Centrală și de Est. Problema respectivă este acutizată de calitatea joasă a sistemului educațional superior. În plus, discrepanța dintre oferta sistemului educațional și cererea pentru forță de muncă se menține semnificativă (conform indicatorului Forumului Economic Mondial pentru anul 2017 „Capacitatea de a reține oamenii talentați în țară”, Republica Moldova se poziționează pe locul 133 din 137 de state incluse în clasament) și dovedește cât de actuală este tema aleasă spre cercetare. Aferente temei tezei de doctor, tangențial, au fost efectuate cercetări de către Plugaru L. (2008), Stoican M. (2012), Creciun A. (2017), deși finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional, în perspectiva îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova, concret nu a fost analizată, ceea ce confirmă, o dată în plus, actualitatea temei.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Până în prezent, politicile statului nu au pus accent deplin pe principala sursă, de care depinde competitivitatea, pe termen lung, a țării – oamenii [97, p. 6]. Tendințele socio-economico-politice din ultima perioadă, atestate în Republica Moldova, au exercitat un impact negativ asupra calității vieții și, ca rezultat, au accelerat și mai mult migrația populației, care se dovedește a fi cea mai importantă problemă a societății moderne, deoarece, concomitent, are loc reducerea uneia din componentele de bază ale avuției naționale - capitalul uman. În sarcina autorităților Republicii Moldova, cu suportul mediului științific, de afaceri și social, este schimbarea situației respective, în termeni cantitativi și calitativi, prin implementarea *politicilor homocentrice* (axate pe oameni), ceea ce implică și investiții semnificative în domeniul

educației, științei și culturii, pentru a asigura corespunderea cu dezideratele societății post-industriale/informaționale. Dat fiind faptul că capitalul uman este constituit din capitalul educațional și capitalul biologic, **capitalul uman educațional** (CUE) este tratat prin două forme distincte: în primul caz, însumează abilitățile dobândite în urma participării la sistemele educaționale formale, cunoștințe atestate prin diplome; în al doilea caz, orice alte cunoștințe și abilități dobândite în decursul vieții, finalizate cu câștiguri de cunoaștere, în urma asimilării informațiilor primite. În demersul tezei, este analizat primul aspect al capitalului uman educațional și, respectiv, în calitate de sistem educațional formal se investighează învățământul superior. Acesta, fără îndoială, are un rol decisiv în formarea capitalului uman, contribuind la dezvoltarea intelectuală a individului și la reproducerea forței de muncă calificate. Astăzi, în condițiile formării societății cunoașterii, este evident rolul învățământului superior în creșterea capitalului uman și a potențialului uman al statului. Responsabilizarea învățământului superior în asigurarea calității capitalului uman, necesar formării mediului educațional la nivel mondial, este o manifestare a tendințelor obiective în contextul reformelor globale. Sistemul educațional autohton, supradimensionat, dar insuficient finanțat, se află în condiții aparent contradictorii: pe de o parte, este afectat de o scădere îngrijorătoare a numărului de studenți, iar, pe de altă parte, se află în competiție de masificare a învățământului superior. Noile cerințe ale societății, responsabilizarea mai dură a universităților în pregătirea forței de muncă calificate, precum și creșterea costurilor educaționale reprezintă provocări serioase atât pentru instituțiile de învățământ superior și studenții, care acced la studii, cât și pentru finanțatorii lor: stat, entități private, familie etc. Respectiv, noua paradigmă a investiției în educație este determinată de actualele cerințe ale societății cunoașterii, globalizarea, tendințele demografice nefavorabile etc. Sistemul de învățământ superior autohton are nevoie de investiții publice suficiente și sustenabile, însă, în același timp, se creează o dependență față de finanțatorii publici, care devine mai intensă pe măsură ce crește finanțarea. Astfel, necesitatea diversificării surselor de finanțare provoacă căutarea unor metode alternative de finanțare a învățământului superior în RM.

Baza teoretică și metodologică a tezei de doctor o constituie conceptele contemporane privind calitatea vieții, investițiile în capitalul uman, implicit investițiile în capitalul uman educațional, finanțarea investițiilor în învățământul superior. Cercetarea s-a bazat pe studierea aprofundată a lucrărilor științifice ale mai multor autori, inclusiv celor cu renume mondial, cum ar fi: Petty W., Smith A., Marshall A., Becker G., Schultz Th., Echols M., Kiker B., precum și ale celor din România, Federația Rusă: Manolescu Gh., Suciuc C., Stoican M., Manța Ș., Iordăchiță G., Anisimov E., Breslav L., Lisovik B., Lomov I., Nureev R., Noskova C., Șinkariov S. etc. O contribuție importantă la studierea problematicii enunțate a fost adusă de următorii

savanți și practicieni autohtoni: Belostecinic Gr., Cotelnic A., Hîncu R., Cobzari L., Ulian G., Feuraș E., Ganea V., Băncilă N., Stratan A., Pârțachi I., Bugaian L., Manole T., Timuș A., Casian A., Suhovici A., Gumovschi A., Gorobievschi S., Filip N., Doga-Mîrzac M., Plugaru L. etc. Cercetări în domeniul respectiv au fost efectuate în cadrul Institutului Național de Cercetări Economice, Centrului Analitic Independent „Expert-Grup”, care au contribuit la fundamentarea noțiunilor și la aprecierea situației în domeniul finanțării învățământului. Cercetarea, de asemenea, s-a bazat pe studiile organizațiilor internaționale, precum cele efectuate de Banca Mondială (BM), Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) etc.

Ca urmare a analizei situației în domeniul de cercetare, autorul tezei a constatat că investițiile masive și eficient gestionate în capitalul uman educațional sunt importante pentru economiile care tind să fie competitive și, în același timp, să asigure o calitate a vieții mai bună. Pornind de la faptul că, în Republica Moldova, statul continuă să suporte finanțarea unui student competitiv la fel ca și pe cea a unui student neperformant, precum și din alte motive: mecanisme de finanțare depășite, subfinanțarea perpetuă a învățământului superior etc., autorul tezei consideră necesară perfecționarea mecanismului de finanțare publică a studiilor în ÎS autohton. De rând cu țările care aspiră la o integrare mai profundă în Uniunea Europeană, Republica Moldova trebuie să-și rializeze sistemele de învățământ la standardele europene în domeniu, în special, în vederea implementării noilor metode de finanțare. Ținând cont de cele expuse, cercetarea problemelor privind finanțarea studiilor în învățământ, în special al celui superior, obține o valoare importantă.

Scopul cercetării constă în dezvoltarea fundamentelor teoretice și metodologice ce țin de finanțarea investițiilor în învățământul superior (de licență), în vederea dezvoltării capitalului uman educațional necesar îmbunătățirii calității vieții, în Republica Moldova, și propunerea unui set de recomandări în acest domeniu. Pentru realizarea scopului dat au fost stabilite următoarele **obiective de cercetare:**

- dezvoltarea abordărilor teoretico-conceptuale și multidimensionale a sintagmelor: *capital uman educațional*, *investiția în capitalul uman educațional* (în învățământul superior), *calitatea vieții*;
- analiza și identificarea celor mai importante surse de finanțare a studiilor în învățământul superior;
- analiza situației actuale privind finanțarea investițiilor în educație, în Republica Moldova, și identificarea problemelor din acest domeniu;

- analiza situației actuale privind finanțarea studiilor în învățământul superior în Republica Moldova în contextul autonomiei financiare universitare;
- investigarea metodelor tradiționale și alternative de finanțare a studiilor în ÎS;
- cercetarea rolului pieței financiare și a instrumentelor financiare pasibile de aplicat în vederea finanțării studiilor în învățământul superior;
- identificarea efectelor investițiilor în educație asupra calității vieții;
- realizarea studiului comparativ al practicilor internaționale, în special europene, în domeniul finanțării studiilor în învățământul superior ce pot fi aplicate în RM;
- identificarea platformei conceptuale privind corelația dintre componentele binomului ”*investiții în capitalul uman educațional și calitatea vieții*”;
- elaborarea unor modele econometrice, care ar elucida interdependența dintre investițiile în educație și dezvoltarea capitalului uman în Republica Moldova.

Obiectul cercetării îl constituie investițiile în capitalul uman educațional, interpretate, în demersul tezei, prin prisma finanțării studiilor în învățământul superior (de licență). Optarea pentru selectarea învățământului superior a fost dictată de faptul că, actualmente, numeroase state ale lumii, inclusiv Republica Moldova, tind să se dezvolte prin evoluția economiilor bazate pe cunoaștere, or, acestea depind, în cea mai mare măsură, de standarde înalte atinse anume în învățământul superior.

Metodologia cercetării științifice. În vederea realizării obiectivelor tezei, au fost utilizate următoarele metode de cercetare: metoda analitică, prin intermediul căreia s-a ajuns la esența proceselor cercetate; metoda descriptivă, folosită la descrierea metodelor de finanțare a studiilor în învățământul superior; metoda sintezei, aplicată pentru stabilirea conexiunii fenomenelor cercetate; metoda analizei cantitative și calitative, care a fost aplicată la analiza și interpretarea indicatorilor calității vieții; metoda benchmarking, aplicată pentru compararea cheltuielilor pentru educație efectuate în Republica Moldova cu cele din țările OCDE, prioritar țările Uniunii Europene; metode economico-matematice, folosite pentru elaborarea modelelor econometrice. Suportul informațional al cercetării îl constituie legislația și actele normative în domeniul educației din Republica Moldova, rapoartele și publicațiile Ministerului Finanțelor (MF) al Republicii Moldova și altor autorități publice, Biroului Național de Statistică (BNS) al Republicii Moldova și organizațiilor internaționale: BM, OCDE, UNESCO ș.a.

Noutatea și originalitatea științifică constau în următoarele elemente:

- precizarea și aprofundarea conceptelor de *capital uman educațional*, ca obiect de investire, *investiție cu impact social*, *contract de capital uman*, în vederea utilizării ulterioare a

acestora, în documentele de politici publice privind finanțarea studiilor în ÎS autohton, din perspectiva îmbunătățirii calității vieții;

- identificarea metodelor alternative și inovaționale de finanțare a studiilor în învățământul superior prin determinarea instrumentelor corespunzătoare ale pieței financiare, cum ar fi *obligațiuni cu impact social, contracte de capital uman, acțiuni* etc.;
- stabilirea unui mecanism nou de finanțare publică a studiilor în învățământul superior autohton, bazat pe trei piloni ai finanțării publice (componenta de bază, componenta orientată spre rezultate, componenta orientată spre inovare);
- elucidarea, în cadrul indicatorilor calității vieții, a rolului componentei ”Educația”, în vederea diagnosticării calității vieții și perspectivelor de dezvoltare a acesteia în RM;
- elaborarea platformei conceptuale privind corelația dintre investițiile în capitalul uman educațional și calitatea vieții, argumentând necesitatea dezvoltării componentelor binomului dat în Republica Moldova;
- demonstrarea, prin adaptarea modelelor econometrice, a interdependenței dintre componentele trinomului ”*investiții în educație – dezvoltarea capitalului uman – calitatea vieții*”.

Semnificația teoretică rezidă în dezvoltarea, de către autor, în literatura de specialitate autohtonă, a conceptelor contemporane privind investiția în capitalul uman educațional; argumentarea importanței mărimii RIR ca indicator de eficiență a investițiilor în învățământul superior; fundamentarea, din punctul de vedere al costurilor și beneficiilor publice, a necesității participării Guvernului RM cu investiții majore în educație, date fiind efectele ulterioare pozitive pentru bugetul statului și calitatea vieții. Concluziile și recomandările prezentate pot contribui, într-o manieră semnificativă, la amplificarea anumitor viziuni conceptuale privind finanțarea studiilor în ÎS, din perspectiva îmbunătățirii calității vieții la nivel național.

Valoarea aplicativă constă în posibilitatea de a: *utiliza* rezultatele cercetării, în vederea aplicării în Republica Moldova, din perspectiva îmbunătățirii calității vieții, a unor metode alternative de finanțare a studiilor în învățământul superior (bazate pe performanță) și a unor instrumente ale pieței financiare (contracte de capital uman, obligațiuni cu impact social, acțiuni); *aplica* modelele econometrice pentru evaluarea nivelului de dezvoltare a capitalului uman prin intermediul cheltuielilor publice alocate pentru educație. Rezultatele pot fi folosite în scopuri de cercetare și didactice, inclusiv în cadrul cursurilor universitare de licență și masterat, cum ar fi: Activitatea investițională, Finanțe publice, Investiții publice și parteneriat public-privat, Sisteme complexe de finanțare a investițiilor.

Problema științifică importantă soluționată constă în fundamentarea metodelor de perfecționare, din punct de vedere științific și metodologic, a finanțării studiilor în învățământul superior din Republica Moldova, fapt ce determină promovarea aspectelor inovative în finanțarea capitalului uman educațional în vederea dezvoltării acestuia și în perspectiva îmbunătățirii calității vieții.

Aprobarea rezultatelor. Aspectele de bază ale tezei de doctorat, concluziile și principalele recomandări, formulate în teză, au fost expuse de către autor în cadrul a 16 conferințe și simpozioane științifice naționale și internaționale: Simpozionul tinerilor cercetători, Academia de Studii Economice a Moldovei (edițiile 2011; 2012; 2013; 2014); „Republica Moldova: 20 de ani de reforme economice”, Academia de Studii Economice a Moldovei, „Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii”, Academia de Studii Economice a Moldovei (edițiile 2014, 2015, 2016); „Aspecte ale dezvoltării potențialului economico-managerial în contextul asigurării securității naționale”, Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălți (2015); „Internalisation et professionnalisation de l’enseignement supérieur: état des lieux et perspectives”, Institutul Internațional de Management IMI-NOVA sub înaltul patronaj al UNESCO (2015); „Rolul investițiilor în asigurarea dezvoltării economice durabile în contextul integrării europene”, Academia de Studii Economice a Moldovei (edițiile 2010; 2015; 2016); „Creșterea economică calitativă: aspecte teoretice și practice”, Academia de Studii Economice a Moldovei (2014); „Risk in Contemporary Economy”, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, România (2016); „Учет, анализ, аудит и налогообложение в условиях глобализации экономики”, Universitatea Națională din Ujgorod, Ucraina (2017), „Экономический рост Республики Беларусь: глобализация, инновационность, устойчивость”, Universitatea Economică de Stat din Republica Belarus (2017).

Conținutul tezei de doctorat a fost discutat și aprobat în ședințele Catedrei „Investiții și Piețe de Capital” din 29.06.2017 și a Seminarului științific de profil din 24.08.2017 din cadrul Academiei de Studii Economice a Moldovei.

Publicații. Conținutul de bază al tezei a fost expus în 22 de publicații științifice ale autorului, inclusiv 4 în reviste de specialitate, cu un volum de circa 8,15 c.a.

Implementarea rezultatelor științifice. Cele mai importante rezultate ale cercetării, elaborate în teză, au fost acceptate spre implementare în cadrul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova, Comisiei Naționale a Pieței Financiare, Academiei de Studii Economice a Moldovei, SA „Franzeļuța”, fiind confirmate prin acte de implementare.

Sumarul compartimentelor tezei. Scopul și sarcinile lucrării au determinat structura logică a acesteia, care cuprinde: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări,

bibliografie, anexe și alte elemente structurale, precum: lista abrevierilor, cuvinte-cheie, adnotările în limbile română, engleză și rusă, certificatele de implementare etc. În Introducere, este argumentată actualitatea și importanța temei investigate; sunt identificate scopul și obiectivele cercetării; sunt prezentate suportul teoretico-științific și cel metodologic al tezei, elementele de noutate și originalitate științifică, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a cercetării, problema științifică importantă soluționată.

Capitolul 1 - „Abordări teoretico-metodologice privind investițiile în capitalul uman educațional din perspectiva îmbunătățirii calității vieții” – cuprinde: sinteza teoriilor economice și conceptelor privind capitalul uman educațional, investiția în capitalul uman educațional, finanțarea educației, calitatea vieții; identificarea surselor și modelelor de finanțare a studiilor în învățământul superior; elucidarea impactului investițiilor în educație asupra dimensiunii economico-sociale a calității vieții; analiza situației actuale privind finanțarea investițiilor în CUE în Republica Moldova și identificarea problematicii în domeniu.

Capitolul 2 - „Aspecte aplicative privind finanțarea studiilor în învățământul superior în Uniunea Europeană și Republica Moldova” - reflectă: dezvoltarea sistemului de învățământ superior autohton din perspectiva integrării în spațiul european al educației; analiza comparativă a sistemelor de finanțare a studiilor superioare în țările Uniunii Europene și în Republica Moldova; investigarea efectelor investițiilor în capitalul uman educațional asupra calității vieții în baza indicatorilor sintetizați.

Capitolul 3 - „Direcții de optimizare a finanțării investițiilor în capitalul uman educațional din perspectiva îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova” - se axează pe evaluarea calității vieții în Republica Moldova în baza indicatorilor sistematizați de autorul tezei; elaborarea platformei conceptuale privind corelația dintre componentele binomului ”investiții în CUE - calitatea vieții”; cercetarea interdependenței dintre investițiile în educație și dezvoltarea capitalului uman, în Republica Moldova, în baza modelelor econometrice; raționalizarea mecanismului de finanțare publică a instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova; identificarea direcțiilor de perfecționare a mecanismului de finanțare a studiilor în învățământul superior autohton, în baza metodelor alternative de finanțare.

În **Concluzii generale și recomandări**, sunt prezentate principalele concluzii ale investigației realizate privind finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional și formulate recomandări, care pot contribui la perfecționarea metodelor de finanțare a studiilor în învățământul superior, în Republica Moldova, în vederea dezvoltării capitalului uman educațional în perspectiva îmbunătățirii calității vieții.

1. ABORDĂRI TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND INVESTIȚIILE ÎN CAPITALUL UMAN EDUCAȚIONAL DIN PERSPECTIVA ÎMBUNĂȚĂȚIRII CALITĂȚII VIETII

1.1. Reflecții teoretice și conceptuale privind investițiile în capitalul uman educațional

Originile conceptului de capital uman au rădăcini adânci în istoria gândirii economice și se regăsesc, pentru prima dată, în lucrarea economistului William Petty "Aritmetica politică", în care autorul stabilește semnul egalității între populație și bogăție. Mai târziu, ideea capitalului uman a fost reflectată în lucrările științifice: "Avuția națiunilor" de Adam Smith, "Principii" de Alfred Marshall etc. Cu toate acestea, ca o ramură independentă a analizei economice, teoria capitalului uman s-a conturat abia în anii 50-60 ai secolului XX. Acest merit îi revine economistului american, deținător al Premiului Nobel, Theodore Schultz, care a promovat activ ideea capitalului uman prin publicațiile sale: „Investment in Human Capital” (1961) [173], „The Value of the Ability to Deal with Disequilibria” (1975) [174] etc.¹

Modelul teoretic de bază privind capitalul uman a fost dezvoltat de către Gary Becker, un alt laureat al Premiului Nobel, în lucrarea sa "Human Capital" (1964). Această lucrare a devenit baza tuturor cercetărilor viitoare în acest domeniu, iar Becker, clasicul economiei moderne, a fost recunoscut ca pionier în aplicarea analizei economice a comportamentului uman în domeniul educației. Cercetătorul G. Becker a definit *capitalul uman* (CU) ca un set de cunoștințe, competențe și abilități umane și a tratat costurile pentru educație și formare drept *investiții*, care pot aduce eficiență economică, în primul rând, individului. Veniturile suplimentare rezultate din *învățământul superior*, în opinia economistului, reprezintă diferența dintre veniturile celor care au absolvit o instituție de ÎS și veniturile lucrătorilor cu studii medii. În categoria *costurilor educaționale*, au fost atribuite pe lângă costurile directe, și costurile de oportunitate, argumentate prin faptul că, pentru obținerea capitalului uman este necesară renunțarea la timpul liber și la munca remunerată. Randamentul investițiilor în educație și formare a fost determinat de către G. Becker, ca raportul dintre venituri și costuri, ajungând la 12-14% din profitul anual [127, p. 137].

Abordarea-standard a *capitalului uman* se rezumă la un set de abilități/caracteristici care cresc productivitatea unui lucrător. Aceasta reprezintă un punct de plecare în interpretarea conceptului de capital uman. Cu toate acestea, se poate face distincția între anumite moduri complementare sau alternative de gândire cu referință la capitalul uman. Pornind de la cele menționate, autorul tezei realizează o sinteză a abordărilor:

---

¹ "Investment in Man: an Economist's View (1959), "Education and Economic Growth" (1961) și altele

- *abordarea Kiker*: capitalul uman este tratat ca un stoc ce produce forță de muncă în ”unități-standard”. În lucrarea ”Investment in human capital”, B. F. Kiker (1971) sugerează că tratarea ființei umane drept capital și evaluarea acesteia în bani a fost necesară pentru: demonstrarea puterii unei națiuni; determinarea *efectelor economice ale investițiilor în educație*, sănătate și migrație; determinarea costurilor totale de război etc. [157, p. 51-52];
- *abordarea Becker*: capitalul uman este direct util în procesul de producție;
- *abordarea Schultz/Nelson-Phelps*: capitalul uman este tratat prin capacitatea de adaptare la situații de dezechilibru și schimbări;
- *abordarea Bowles-Gintis*: capitalul uman se concretizează în capacitatea de a lucra în cadrul organizațiilor, de a se supune ordinelor, de a se adapta la viață într-o societate ierarhică/capitalistă. În conformitate cu acest punct de vedere, rolul principal al școlilor este acela de a insufla persoanelor fizice ideologia ”corectă” și abordarea față de viață;
- *abordarea Gardner*: capitalul uman nu trebuie tratat unidimensional, deoarece există o multitudine de dimensiuni sau tipuri de competențe. O versiune simplă a acestei abordări subliniază că abilitățile fizice și cele mentale ale omului sunt absolut diferite [160, p. 10]. Presupunem că, în baza acestei abordări, ulterior, a fost formulată (de cercetătorii din domeniu) *structura capitalului uman*.

Ca urmare a sintezei literaturii de specialitate, autorul tezei a elaborat o clasificare a capitalului uman în funcție de anumite *criterii*², cum ar fi: nivelul; eficiența CU; nivelul inovațional al CU; cheltuielile publice etc. Astfel, *în funcție de nivel*, se poate distinge capital uman: individual (nivel individual); al organizației (micronivel); regional (mezonivel); național (macronivel); global (nivel global) [199]. În acest context, capitalul uman poate fi atribuit: *unei persoane fizice*, ca purtător de cunoștințe, aptitudini, abilități și ca agent pe piața muncii; *statului*, ca o instituție menită să asigure un trai sigur și decent pentru generațiile prezente și viitoare; *organizației angajatoare*, pentru care capitalul uman apare ca factor de producție și ca instrument în lupta concurențială etc.

În funcție de eficiența capitalului uman, se pot distinge următoarele tipuri: CU pozitiv (creativ, inovator, progresist); CU negativ; CU pasiv sau neutilizat. *CU pozitiv* oferă un randament util de pe urma investițiilor realizate în procesul dezvoltării și creșterii, în special, a investițiilor orientate spre îmbunătățirea calității vieții, sporirea potențialului de inovare și a capacității instituționale, dezvoltarea sistemului de învățământ, creșterea cunoștințelor, dezvoltarea științei, îmbunătățirea sănătății publice, asigurarea calității și disponibilității

---

² Detaliat, vezi *anexa 1*.

informațiilor ș.a. *CU negativ* nu generează beneficii utile societății și economiei de pe urma investițiilor efectuate și, respectiv, nu determină creșterea calității vieții, dezvoltarea societății și a individului. Nu orice investiție în educație și formare se soldează cu creșterea utilității capitalului uman. Un impact semnificativ asupra formării CU negativ îl exercită corupția, criminalitatea etc. Însă, pe de altă parte, deși s-au realizat investiții în dezvoltarea capitalului uman, acesta, nu neapărat, produce rezultate. În acest caz, se operează cu sintagma de *CU neutilizat* sau *pasiv*, corespunzător persoanelor aflate în șomaj. Slaba utilizare a capitalului uman format sau neutilizarea acestuia prejudiciază atât economia, în general, cât și indivizii excluși din cadrul forței de muncă. Nevalorificarea CU format în producția economică echivalează cu risipa unui potențial de creștere economică. Șomajul generează efectul de depreciere a CU al indivizilor, atât prin imposibilitatea valorificării abilităților acestora pe piața forței de muncă cât și prin îngrădirea accesului la diferite posibilități de dezvoltare a capitalului uman [4, p. 21].

În baza *criteriului de nivel inovațional al CU*, se poate considera că, dezvoltarea inovatoare a țării, în societatea cunoașterii, trebuie să fie realizată pe calea formării *capitalului uman inovațional*. Cercetătorul rus Nureev R. [198, p. 358] tratează CU:

- *ca stoc* (stocul de sănătate, cunoștințe, abilități etc.), care contribuie la creșterea productivității muncii și la obținerea veniturilor sub formă de salarii sau chirii, acumularea de experiență, precum și capacitatea de a le aplica la momentul potrivit și la locul potrivit;
- *ca flux de venituri* rezultat din investițiile efectuate.

Analizând capitalul uman, în funcție de cheltuielile publice (investițiile publice), pot fi identificate următoarele componente: capital educațional; biologic; cultural (Figura 1.1).

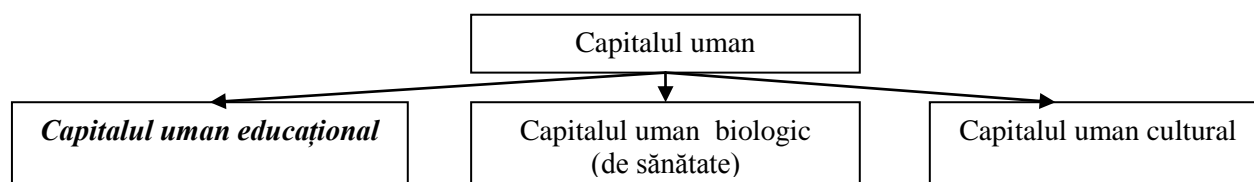

Fig. 1.1. Componentele capitalului uman în funcție de cheltuielile (investițiile) publice
Sursa: elaborată de autor în baza sursei [196]

Astfel, investițiile publice în educație contribuie la formarea profesioniștilor de înaltă calificare, a căror activitate are cel mai mare impact asupra creșterii economice. Investițiile în ocrotirea sănătății duc la o reducere a morbidității și mortalității, prelungind viața profesională a omului. Investițiile în cultură reduc nivelul de criminalitate al societății, cresc potențialul creativ al ființei umane, formează valori morale umane; toate influențând, în cele din urmă, eficiența economiei. Trebuie remarcat faptul că deprecierea și amortizarea CU au loc diferit comparativ cu capitalul fizic. Însă, în același timp, atât capitalul uman, cât și fizic, generează, în mod inerent, profituri în viitor, sunt supuse fluctuațiilor pieței și se pot deprecia. Prin urmare, ca și în cazul

capitalului fizic, este acceptată utilizarea conceptului de rentabilitate și a capitalului uman. Menționăm, că realitatea actuală determină *extensia structurii capitalului uman*, astfel, se fac referințe la noi componente, cum ar fi: capitalul științific, capitalul de migrație, capitalul religios etc. Prin *capitalul de migrație* se înțelege că cei care migrează o fac dinspre zonele sărace spre zonele mai dezvoltate, fiind, în cea mai mare parte, deținătorii unui CU mai ridicat, prin aceasta contribuind la dezvoltarea zonelor de imigrație și la subdezvoltarea celor pe care le părăsesc, lipsind aceste zone de CU, atunci când numărul acestora devine statistic semnificativ [67, p. 5].

Făcând o retrospectivă a lucrărilor unor cercetători cu renume, precum Friedman M., Kuznets S. etc., menționăm că problematica investițiilor în CU a rămas mai actuală ca oricând. Astfel, cercetătorii Friedman M., Kuznets S. (1945), Becker G. (1962, 1964) și Mincer J. (1962) operează, la unison, cu noțiunea de ciclu de viață al veniturilor (the life cycle of earnings): investiția în om se face în anii tinereții, iar câștigurile de pe urma acestei investiții sunt percepute pe toată durata de utilizare a CU obținut, adică pe tot parcursul vieții. Aceste venituri sunt mici în primii ani după obținerea studiilor și tind, ulterior, să crească odată cu recuperarea investiției efectuate în trecut [157, p. 130].

Generalizând, putem afirma că conceptul de capital uman constituie, în prezent, o direcție și mai importantă de cercetare și analiză, drept dovadă servind și studiile Băncii Mondiale (2018), care denotă că *capitalul uman reprezintă 64% din volumul global al avuției lumii*, în timp ce capitalul fizic – 27%, iar capitalul natural – doar 9%. Pentru țările dezvoltate (OCDE), capitalul uman reprezintă 70% din volumul avuției naționale, pentru țările cu venituri scăzute – 41% [185]. Tot în acest sens, pot fi citate personalitățile de știință Naisbitt A. și Aburdene P., care susțin că, în noua societate informațională, „*capitalul uman l-a înlocuit pe cel financiar, ca resursă strategică*” [164].

În linii mari, majoritatea surselor de specialitate indică faptul că capitalul uman este format din două componente de bază, și anume:

- **Capitalul uman educațional (CUE)**, înțeles prin două forme distincte: 1) însumează abilitățile dobândite în urma participării la sistemele educaționale formale, cunoștințe atestate prin diplomă; 2) orice alte cunoștințe și abilități dobândite în cursul vieții, finalizate cu câștiguri de cunoaștere, în urma asimilării informațiilor primite.
- **Capitalul uman biologic** - abilități fizice ale indivizilor, sintetizate, adesea, prin starea de sănătate.

Un salt important, în dezvoltarea teoriei reproducerii CUE, a avut loc la sfârșitul secolului XX. Acesta a fost asociat cu propagarea conceptului de „*capital intelectual*”, care acționează ca un „creier colectiv”, având drept scop acumularea cunoștințelor științifice, proprietății

intelectuale, tehnologiilor informaționale etc. Termenii ”capital intelectual” și ”capital uman” determină locația și funcția unei persoane în economie. În același timp, aceste noțiuni, adesea sunt folosite pentru studierea diverselor aspecte ale participării individului la procesul de dezvoltare socio-economică. O contribuție semnificativă la dezvoltarea conceptului de CU, abordat în sensul CUE, a fost adusă de cercetătorii din spațiul românesc Balogh Bálint, Hîncu Rodica, Casian Angela și alții. Astfel, Hîncu Rodica, în lucrarea ”Economia informațională: aspecte manageriale și informaționale” [63, p. 438] menționează că ”principala caracteristică a economiei informaționale sau a cunoașterii o constituie amplificarea rolului capitalului uman ca forță motrice în economie. Iar investiția în CU se raportează la cheltuieli curente pentru educație făcute de o persoană, o familie, o organizație sau chiar de societate, în ansamblu, din perspectiva anticipării obținerii unor câștiguri, nu numai în planul performanțelor profesionale, al abilității și priceperii, ci și în cel al unor posibile venituri suplimentare în viitor”. Astfel, autorul identifică capitalul uman cu capitalul uman educațional. Cercetătorul Balogh Bálint [4, p. 26] concluzionează că ”o specificație cuprinzătoare a CU trebuie să ia în considerare totalitatea investițiilor pe care populația le poate realiza cu scopul îmbunătățirii productivității. Astfel de investiții includ educația formală, non-formală și informală, competențele dobândite prin pregătiri la locul de muncă și experiența acumulată prin învățarea prin activități practice”. Cercetătorii Casian Angela și Tiron Rodica [10, p. 43] specifică faptul că ”există o singură cale sau o singură soluție pentru extinderea producției – investițiile, care reprezintă factorul principal al creșterii economice calitative, la baza cărora stau economiile populației și împrumuturile și care, de altfel, fiind utilizate în scopul educării, instruirii și perfecționării forței de muncă, devin importante **investiții în capitalul uman** – factor definitoriu al dezvoltării economice durabile”. După cum este ușor de observat, economiștii citați, la fel, **identifică** capitalul uman cu capitalul uman educațional. Și în alte numeroase surse de specialitate³, CU este tratat **în favoarea CUE**. Astfel, Stoican Mirela [117, p. 8] definește CU drept ”totalitatea relațiilor social-economice cu privire la formarea și acumularea cunoștințelor cu efect inovațional multiplicativ. Respectiv, componenta inovațională a CU reprezintă totalitatea capacităților intelectuale ale lucrătorului pentru generarea și realizarea noilor cunoștințe având în componența sa atât capacitățile fizice, cât și pe cele intelectuale ale lucrătorului”. Ulterior, ideea a fost completată de Movilă Irina [84, p. 38], care specifică faptul că ”competitivitatea capitalului uman constituie o importantă determinantă pentru activitatea inovațională, iar reprezentarea capitalului uman la nivelul unei națiuni poate însemna o exprimare a abilităților relevante pentru inovare. Investițiile în factorul

---

³ Stoican M., Plugaru L., Movilă I., Perț S. și alții.

uman vor deveni *investiții cu efect de sinergie*”. Capitalul uman, în viziunea cercetătoarei Perț Steliana [101, p. 57], își are cota sa ridicată de relevanță economico-socială pentru *micro- și macroinvestițiile în educație* și formare profesională și alte sisteme de calificare, pentru menținerea stocului de cunoștințe și abilități, pentru ameliorarea stării de sănătate, pentru înțelegerea dinamicii economice, pentru ocuparea forței de muncă și limitarea șomajului, pentru crearea și securitatea veniturilor, combaterea sărăciei, evitarea fenomenelor și tendințelor de acutizare a polarizării și excluderii sociale, și toate acestea, în opinia autorului tezei, în perspectiva îmbunătățirii calității vieții. Pornind de la cele menționate, în teza dată, *termenii capital uman și capital uman educațional vor fi utilizați în același sens*.

Drept confirmare, vine și conceptul de CU dezvoltat de UNESCO. Astfel, *UNESCO se bazează pe două postulate fundamentale în caracterizarea calității CU și anume* [200]:

1. Calitatea capitalului uman are un impact direct asupra creșterii economice a statului, în legătură cu care UNESCO consideră că **educația** reprezintă un factor fundamental în dezvoltarea societății informaționale;
2. Calitatea capitalului uman este direct dependentă de calitatea educației, astfel statele ce tind să devină post-industriale sunt obligate **să investească masiv în dezvoltarea învățământului universitar** și în sprijinirea cercetărilor științifice.

Învățământul superior este analizat în Clasificarea Internațională Standard a **Educației** (ISCED 2011) ca una din componentele de bază [106]. Astfel, conform ISCED, se disting 9 niveluri ale educației (de la 0 până la 8). Nivelul 6 presupune **studiile de licență** (Anexa 2). În Clasificarea națională a **programelor educaționale**, conform Codului Educației [12], **învățământul superior de licență** (ciclul I) corespunde nivelului 6 din ISCED 2011 (Anexa 2). În teza dată, se va analiza detaliat componenta ”Învățământ superior de licență” ca element de bază al clasificării naționale a programelor educaționale.

Capitalul educațional, în calitate de componentă a capitalului uman, tratat prin prisma învățământului superior, înglobează mai multe variabile (Figura 1.2.).

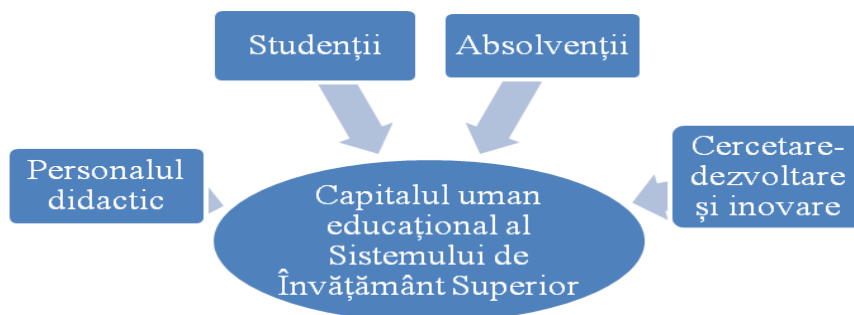

Fig. 1.2. Variabilele Capitalului uman în Învățământul Superior
Sursa: adaptată de autor în baza sursei [2]

Pornind de la datele figurii 1.2. studenții constituie elementul de bază al CUE și finanțarea studiilor acestora, conform obiectului cercetării din teza dată, reprezintă punctul de reper al investigației capitalului uman educațional.

Potrivit cercetătorului Babalola H. [125], raționalitatea ce vizează *investițiile în capitalul uman educațional*, se bazează pe trei argumente:

- 1) Noii generații trebuie să i se ofere părțile corespunzătoare ale cunoștințelor care au fost deja acumulate de generațiile anterioare.
- 2) Noua generație trebuie să învețe modul în care CUE existent să fie utilizat pentru dezvoltarea produselor noi, introducerea de noi procese, metode de producție și servicii sociale.
- 3) Persoanele trebuie încurajate să dezvolte idei cu totul noi, produse, procese și metode prin abordări creative.

Cercetătorul Michael E. Echols (2005), în lucrarea sa "ROI on Human Capital Investment" [137], tratează capitalul uman drept *oximoronul secolului XXI*, pornind de la contradicția că "capitalul sau investiția în capital" comportă caracter obiectiv, iar termenul de "uman" apare ca ceva de natură subiectivă. De asemenea, autorul remarcă faptul că, dacă în cazul investițiilor în active tangibile, corporația apare ca singurul investitor, atunci în cazul investiției în capitalul uman, angajatul instruit, într-o manieră indirectă, devine co-investitorul corporației.

Economistul american Kendrick J. [169, p. 274] a divizat investițiile în capitalul uman în *tangibile* și *intangibile*. Componentele tangibile constau din costurile necesare pentru a produce capital uman fizic, inclusiv costurile de creștere a copiilor până la vârsta de paisprezece ani. Investițiile intangibile sunt costurile orientate pentru îmbunătățirea calității sau productivității muncii. În același timp, pot fi diferențiate două *efecte ale investițiilor în capitalul uman*: de consum și de investiții. Efectul de consum ține de utilitatea rezultată din procesul de investiție, în timp ce efectul de investiție se datorează beneficiilor, pe care le poate obține o persoană, o întreprindere, statul, după încheierea procesului de investiție: creșterea productivității muncii; sporirea salariilor, menținerea stării de sănătate etc. și, ca rezultat, îmbunătățirea calității vieții.

Colectivul de autori ruși, Breslav L., Lisovik B. și Lomov I. [191] specifică faptul că *investițiile în CU* pot fi de două tipuri: *directe* și asociate/*conjugate* (Figura 1.3.). *Investițiile directe în CU* sunt orientate spre creșterea volumului acestuia; iar *investițiile conjugate* prelungesc "termenul de exploatare" și îmbunătățesc condițiile de funcționare ale acestuia, sporesc eficiența, reduc mortalitatea.

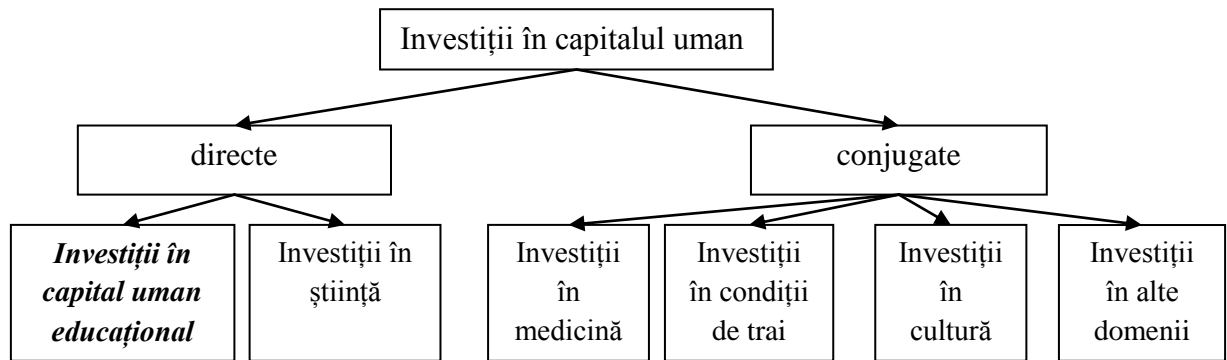

Fig. 1.3. Tipologia investițiilor în capitalul uman
 Sursa: elaborată de autor în baza sursei [191]

Urmare a analizei literaturii de specialitate, autorul tezei completează tipologia investițiilor în capitalul uman în funcție de amploarea acestor investiții și în conformitate cu componentele CU. **În funcție de componentele CU**, se disting variate tipuri de investiții în capitalul uman (Anexa 3). În funcție de **amploarea investițiilor în capitalul uman** (în opinia noastră și în context socio-economic, din perspectiva calității vieții), pot fi distinse, după cum menționează economiștii ruși Dubik E. și Miteakov S. [193], următoarele niveluri de investiții: investiții la nivelul individului și al familiei sale – considerate investiții cu caracter personal; investiții la micronivel efectuate de corporații individuale, întreprinderi etc.; mezonivel – investiții efectuate de regiuni, provincii; macronivel – investiții efectuate de stat (Anexa 4). Printre **sursele de finanțare a acestor investiții** se regăsesc: *încasările din vânzarea valorilor mobiliare, fondurile mutuale, contribuțiile persoanelor fizice și juridice, capitalul de risc, creditele bancare, emisiunea de instrumente de creanță (inclusiv, emisiunea obligațiunilor municipale), alocările bugetare și extrabugetare, precum și resurse financiare proprii ale individului sau familiei*. În consecință, menționăm că investițiile în capitalul uman, implicit în capitalul uman educațional, prezintă *trăsături distincte*, comparativ cu alte forme de investiții, deoarece pot participa cu alocații financiare sau de altă natură, concomitent, deținătorul CU, familia sa, mediul de afaceri și statul.

Cele expuse până aici indică faptul că investițiile în capitalul uman reprezintă măsuri întreprinse pentru îmbunătățirea productivității muncii și, în consecință, contribuie la dezvoltarea economică, implicit, la îmbunătățirea calității vieții.

Dintre toate tipurile de investiții în CU, cele mai importante sunt considerate investițiile în domeniul educației. Educația generală și specială crește nivelul și stocul cunoștințelor umane, sporind astfel volumul și calitatea capitalului uman. Investițiile în învățământul superior contribuie, cu un plus de valoare adăugată, la formarea de specialiști competenți, generând astfel forță de muncă calificată, care exercită un impact considerabil asupra creșterii economice.

1.2. Elucidarea impactului investițiilor în educație asupra dimensiunii socio-economice a calității vieții

Este incontestabil faptul că investiția, inclusiv în educație, contribuie la îmbunătățirea calității vieții, ultima devenind tot mai importantă pentru orice cetățean, odată cu dezvoltarea socio-economică a țărilor lumii. Termenul "calitatea vieții" a apărut la mijlocul anilor 50, atunci când a devenit evident faptul că sintagma "nivelul de trai" nu reflectă, în mod exhaustiv, bunăstarea populației. Această situație a fost argumentată de faptul că creșterea bunăstării materiale a populației pe contul unei dezvoltări economice stabile, a cauzat o serie de procese adverse, precum degradarea mediului și intensificarea tensiunilor sociale. S-a ajuns la concluzia că creșterea economică nu poate fi singura care măsoară progresul și prosperitatea, dar, concomitent, este necesară crearea unui mediu social și ecologic prielnic. Conceptul de *calitate a vieții* se referă la "gradul în care o persoană se bucură de posibilitățile importante ale vieții sale".

Caracterul subiectiv se manifestă prin faptul că calitatea vieții poate fi înțeleasă în moduri diferite, de diferite persoane din diferite zone geografice sau contexte culturale. **Abordarea obiectivă** a calității vieții se bazează pe studiul indicatorilor cantitativi, cum ar fi PIB-ul, venitul național pe cap de locuitor etc. Indicatorii de eficiență economică, în cea mai mare măsură, caracterizează nivelul de dezvoltare economică, deoarece arată (în mod direct sau indirect) calitatea, starea și nivelul de trai al populației și, în special, al forței de muncă. Or, nu se poate vorbi despre o calitate a vieții mai bună, fără a opta pentru o dezvoltare economică adecvată. Dezvoltarea economică permite societății să pună în aplicare programe sociale și economice noi, fără a reduce nivelul investițiilor și al producerii bunurilor publice, precum și nivelul consumului. **Calitatea vieții** este o *categorie socio-economică* ce oglindește gradul de satisfacție față de viață a individului, în funcție de satisfacerea nevoilor umane prin realizarea rolului său social, dezvoltarea relațiilor interpersonale și de familie, precum și de nivelul bunăstării, acordat de societatea umană, în care activează și se dezvoltă acesta [52, p. 23]. Calitatea vieții se impune ca o noțiune complexă (calitatea sistemelor economice, calitatea muncii, calitatea capitalului uman educațional etc.), comportând nu doar caracter socio-economic, dar și politic, moral, de mediu etc. În plus, calitatea vieții reprezintă o finalitate rezultată din reciprocitatea numeroaselor componente, dar, în același timp, servește fundament pentru dezvoltarea acestora (Figura 1.4.). Fiecare componentă își îndeplinește rolul său independent. Spre exemplu, calitatea producerii determină profitul unei unități economice independente și, prin urmare, și celor care creează această calitate. Calitatea capitalului uman educațional, la rândul său, generează un potențial colosal de forță de muncă calificată etc. Toate acestea împreună sporesc demnitatea personală a omului și a statului, adică determină calitatea vieții.

Fig. 1.4. Determinanții calității vieții
Sursa: elaborată de autor în baza surselor [19, 29]

Unul dintre *indicatorii-cheie ai dezvoltării social-economice* este considerat Indicatorul ”Cheltuieli pentru educație”, deoarece acesta reflectă gradul de atenție acordat de către un anumit stat formării cetățenilor săi. Investiția în educație nu este doar o modalitate importantă de a crește capitalul uman al țării, dar și de a îmbunătăți perspectivele de dezvoltare economică. Și totuși, considerăm că indicatorul ”Cheltuieli pentru educație” nu ține cont de modul în care sunt distribuite cheltuielile pentru educație pe grupuri sociale într-un anumit stat, de relația dintre cheltuielile publice și private în domeniul educației și de structura acestor costuri. Remarcăm faptul că poziția relativ ridicată a indicatorului respectiv, în unele țări în curs de dezvoltare, este influențată, de regulă, de programele de eradicare a analfabetismului în masă, *finanțate de instituțiile internaționale* și de organizațiile de caritate. O altă latură sensibilă o constituie faptul că analiza doar a cheltuielilor pentru educație, ca și *cost financiar al producerii capitalului uman nou*, ignoră faptul că același nivel de cheltuieli poate produce capital uman de calitate diferită - CU pozitiv, negativ, pasiv (detaliat, paragraful 1.1.). Prin urmare, ”*Cheltuielile pentru educație*” trebuie analizate în corelație cu alți indicatori, care, în practica internațională, servesc pentru evaluarea nivelului de educație și/sau de calitate a vieții. Printre aceștia, autorul tezei menționează următorii indicatori [66, p. 100]:

- *Indicele dezvoltării umane* (HDI - human development index) este o măsură comparativă a speranței de viață, *educației* (alfabetizării, învățământului) și nivelului de trai. IDU, fondat în 1990, este considerat unul dintre cei mai utilizați în măsurarea *calității vieții*;

- **Indicele calității vieții** (QLI - quality of life index), elaborat de The Economist Intelligence Unit (Marea Britanie). Acest indicator se bazează pe o metodologie ce corelează rezultatele analizelor satisfacției subiective a vieții cu factorii obiectivi ai calității vieții în diferite țări;
- **Indicele unei vieți mai bune** (BLI - The better life index) al Organizației de Cooperare și Dezvoltare Economică, care ia în considerare 11 piloni, inclusiv **educația**;
- **Indicele Satisfacției față de viață** (SLI – satisfaction with life index), creat de psihologul social analitic Adrian G. White. Acest indice reprezintă o încercare de a arăta satisfacția față de viață la diferite națiuni. **Bunăstarea subiectivă** se corelează cu sănătatea, bogăția, precum și **accesul la educația de bază**;
- **Indicele Progresului Social** (SPI - Social Progress Index), care analizează mai mulți indicatori sociali și economici, printre care și accesul la **educație**, îngrijiri medicale, acoperirea nevoilor de bază și oportunitățile pentru populație;
- **Indicele de prosperitate** (The Prosperity Index), care poziționează țările în funcție de: calitatea economică, mediul de afaceri, guvernanta, **educația**, sănătatea, siguranța/securitatea, libertatea personală și capitalul social;
- **Indicele global de fericire** (HPI - Happy Planet Index) ia în calcul 9 componente de bază, dintre care **educația**, sănătatea și bunăstarea psihologică. În prezent, multe state analizează ideea de modelare a politicilor publice în funcție de studiile pe tema fericirii. Există state (de exemplu, statul Bhutan) care pledează în favoarea indicatorului FIB (Fericirea Internă Brută), prioritar PIB-ului.
- **Clasamentul PISA** – clasamentul statelor în funcție de aptitudinile educaționale din cadrul Programului pentru Evaluarea Internațională a Elevilor (The Programme for International Student Assessment), inițiat de către OCDE;
- **Indicele Economiei Cunoașterii** (KEI – Knowledge Economy Index), care apreciază măsura în care mediul unui stat este favorabil folosirii eficiente a cunoașterii pentru dezvoltarea economică, având la bază patru piloni ai economiei cunoașterii: regimul instituțional și stimulentele economice; **educația**; inovarea; tehnologiile informaționale și comunicaționale;
- **Indicele Cunoașterii** (KI – Knowledge Index), care măsoară abilitatea statelor de a genera, asimila și disemina cunoștințele, având la bază trei din cei patru piloni ai economiei cunoașterii indicați mai sus: **educația**, inovarea și TIC;
- **Indicele Global al Competitivității** (GCI – Global Competitiveness Index) - calculat în baza a 110 indicatori, repartizați în 12 grupe, dintre care 4 constituie factori de bază, 6 factori de creștere a eficienței și 2 factori inovaționali.

Astfel, se poate conchide că **educația** este una dintre caracteristicile definitorii ale **calității vieții**. Educația exercită o influență considerabilă: în primul rând, asupra formării capitalului uman, ulterior, asupra calității vieții și capacității de utilizare a cunoștințelor pentru dezvoltarea economiei. Iar managementul calității vieții presupune, prioritar, managementul costurilor în formarea de calitate a populației, și anume a investițiilor în sănătatea și educația forței de muncă. Investițiile în formarea calității capitalului uman presupun resurse financiare și timp, necesare obținerii educației.

O calitate a vieții mai bună la nivelul societății poate fi obținută ca urmare a cumulării rezultatelor unei multitudini de **obiective**, relevante fiind: **sporirea calității educației**; **asigurarea sănătății fizice și morale a populației**; **extinderea producerii și sporirea eficienței acesteia**, **dezvoltarea nivelului de cultură** etc. Fiecare dintre aceste obiective poate fi realizat doar în cazul când acestea sunt susținute prin **investiții**, iar cele din urmă sunt corect utilizate. Unele dintre obiectivele menționate sunt reflectate în figura 1.5.

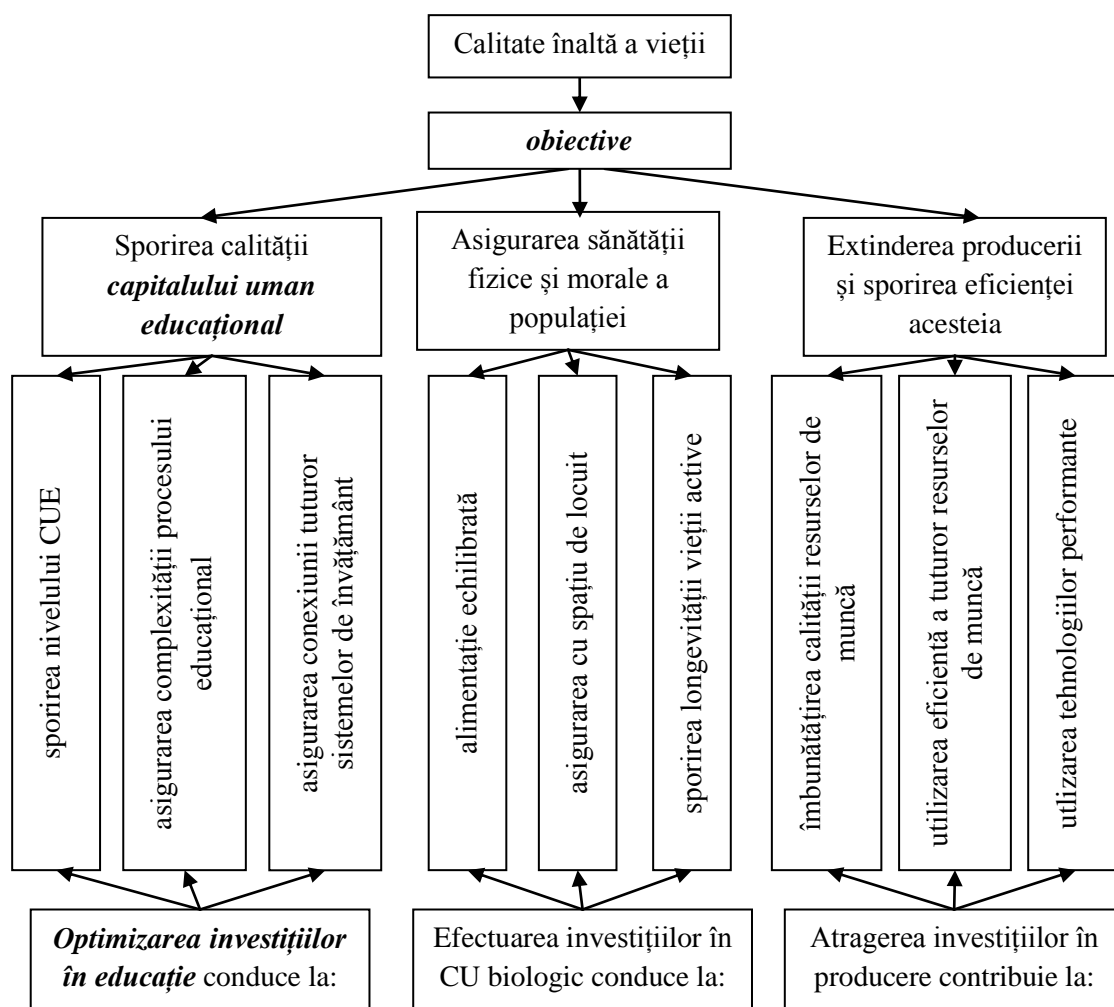

Fig. 1.5. Interdependența dintre calitatea vieții și investițiile în capitalul uman
 Sursa: adaptată de autor în baza sursei [194, p. 11]

Sporirea nivelului investițiilor în CUE influențează, în mod semnificativ, calitatea capitalului uman - principalul factor ce sporește bogăția societății și conduce la creșterea productivității muncii, implicit, la creșterea economică. Nivelul CUE este format prin acumularea de potențial științific, intelectual și creativ, ceea ce formează, din fondul total de cunoștințe și din abilități, ”bogăția spirituală” a societății.

Investițiile în educație îmbunătățesc calitatea vieții, deoarece: *Educația, obținută ca rezultat al investiției, reduce sărăcia*: 171 de milioane de oameni ar putea fi scoși din sărăcie în cazul în care toți elevii din țările cu venituri mici ar părăsi școala având competențe de bază de citire - echivalent cu o reducere de 12% în sărăcia mondială; 16 miliarde \$ pe an ar fi suficienți pentru a finanța școlarizarea copiilor din țările cu venituri mici. *Educația, obținută ca rezultat al investiției, crește veniturile*: un an suplimentar de școlarizare crește veniturile unui individ cu până la 10%. *Educația, obținută ca rezultat al investiției, stimulează creșterea economică*: fiecare an suplimentar de școlarizare determină o creștere medie anuală a PIB cu 0,37% [140]. În concluzie, investiția în CUE este una dintre cele mai importante investiții pe care o țară o poate face în oameni și viitorul lor. Investiția în formarea CUE aduce beneficii semnificative de dezvoltare. Educația reduce sărăcia, stimulează creșterea economică și sporește veniturile.

Întrucât *eficiența investițiilor în educație*, ca și alte tipuri de investiții, *este evaluată prin rate de rentabilitate*, nivelul acestora influențează stabilirea priorităților de alocare a resurselor financiare publice și private. În calcul, sunt luate nivelul de studiu, tipul de curriculum, popularitatea instituției care oferă servicii educaționale, autoevaluarea critică a capacităților personale ale formatorului etc. Necesitățile sociale, de regulă, indică guvernelor, sectorului privat care sunt specialitățile prioritare ce trebuie susținute prin investiții la un anumit moment de timp. Un volum în creștere a investițiilor în educație lărgeste accesul la studii, fie prin crearea posibilităților de instruire pentru un număr mai mare de persoane, fie prin facilitarea obținerii unor competențe suplimentare, fie prin ambele sensuri. Cercetătorul indian Aggarwal P. observă că o majorare a cheltuielilor pentru educație determină o creștere a tendinței tinerilor de a face studii. Mai târziu, pe parcursul vieții, cunoștințele și abilitățile dobândite impulsionează acești tineri să se angajeze la locuri de muncă superioare, în comparație cu cei care nu dispun de educația necesară [153, p. 145]. Respectiv, un număr mai mare de persoane instruite înseamnă un volum mai mare de forță de muncă calificată, cu impact pozitiv asupra calității vieții acestor persoane și a societății în ansamblu. Astfel, autorul tezei consideră că, de la o abordare bazată pe stoc la cea de sustenabilitate, investițiile în educație sunt absolut necesare în asigurarea unei calități ridicate a vieții pe termen lung, deoarece contribuie la dezvoltarea capitalului uman ca o resursă care determină bunăstarea generațiilor viitoare. Beneficiile rezultate din aceste investiții

sunt de natură economică, cât și socială, și sunt destinate atât pentru individ, cât și pentru comunitatea din care face parte. Beneficiile economice ale investițiilor în CU iau forma veniturilor. La nivel agregat, investițiile în capitalul uman, implicit cel educațional, reprezintă un factor esențial pentru creșterea economică, deoarece creșterea se bazează pe progresele tehnice, care necesită muncitori calificați și instruiți. Toate treptele educaționale contribuie, în măsură diferită, la atingerea unuia din dezideratele bine conturate încă din momentul încadrării beneficiarilor la studii – angajarea în câmpul muncii, însoțită de o anumită stare - „*capacitate de inserție profesională*”, care prezintă o mare importanță în atingerea unui anumit nivel al calității vieții [189]. Asigurarea calității învățământului, inclusiv prin investiții, reprezintă un mecanism educațional prin care autoritățile pot și trebuie să încurajeze instituțiile de ÎS să sprijine capacitatea de inserție profesională a absolvenților. Este evident faptul că capacitatea de inserție profesională este determinată, în mare parte, de calitatea educației, responsabilitatea fiind asumată de toate părțile implicate: guverne, parteneri, universități și fiecare participant în parte.

Investițiile în CU, realizate în economiile moderne, care sunt bazate pe cunoștințe (oferite de ÎS) și inovații, de asemenea, generează și randamente sociale, cum ar fi: o mai mare speranță de viață pentru oamenii educați, o mai mare participare a beneficiarului educației la viața civică și socială. Astfel, CU trebuie considerat un activ care necesită să fie păstrat și multiplicat pentru asigurarea dezvoltării durabile a societății, iar investițiile în CU pot fi tratate ca un promotor de creștere economică și inovare; ca un furnizor de forță de muncă calificată, ca un generator de venituri mai mari și un nivel al sărăciei mai mic. Învățământul superior este o investiție pentru un student, concretizată în costuri personale financiare, de energie și de timp. În mod rezonabil, acesta așteaptă, în viitor, un profit privat generat de câștiguri mai mari, respectiv o calitate a vieții îmbunătățită. Contribuabilii, achitând impozite și taxe, prin intermediul guvernului, de asemenea, realizează o investiție mare în ÎS. Aceștia se așteaptă, de asemenea, la anumite beneficii. Respectivul beneficii, sub forma creșterii productivității, susțin dezvoltarea economică, urmată de creșterea veniturilor fiscale și, implicit, a veniturilor statului, care măresc potențialul de finanțare a unei expansiuni a învățământului superior în folosul societății.

Deci, după cum a fost menționat mai sus, **beneficiile** educației (investiției în CUE), pot fi concretizate în: câștiguri mai mari în viitor (investițiile vor fi viabile din punct de vedere economic numai dacă se vor recupera, spre exemplu, în cazul în care educația primită va oferi un nivel mai ridicat de venituri); crearea premiselor pentru obținerea unui loc de muncă de perspectivă etc. **Costurile**, la rândul lor, se concretizează în taxe de școlarizare; subvenții pentru studenți; pierderea de către stat, pe durata învățării, a contribuțiilor fiscale etc. Costurile și beneficiile finanțatorilor educației sunt reflectate în *anexa 5*.

Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional are loc *la macronivel*, sub forma cheltuielilor publice pentru educație. La *micronivel*, angajatorul suportă costurile de formare și reconversie profesională a angajaților, în speranța că aceste costuri vor fi rambursate și se vor obține profituri suplimentare pe contul angajaților de înaltă performanță. Rolul statului, cât și al administrațiilor publice locale constă în crearea unor mecanisme și instrumente, care vor avea impact asupra **eficienței și intensității investițiilor în educație**. La acestea, se raportează sistemul ratelor dobânzilor; sistemul de remunerare a muncii, diferențiat în funcție de nivelul de instruire al angajaților etc. Din multitudinea *indicatorilor de evaluare a eficienței economice a investițiilor în educație*, autorul tezei menționează: valoarea prezentă netă, rata internă de rentabilitate, perioada de amortizare a investiției în educație, randamentul economic al investiției în capitalul uman educațional. Descrierea unor indicatori (prezentată mai jos) constituie rezultatul sintetizării informației din lucrările cercetătorilor Anisimov E. [190], Suciuc C.-M. [118, p. 90-91] și în baza rapoartelor OCDE [141, 142, 143].

Randamentul mediu anual al investițiilor în educație, în comparație cu veniturile și cheltuielile efectuate, ținând cont de factorul timp și rata anuală a dobânzii, permite cuantificarea relației dintre investiții și remunerarea diferențiată a muncii. Valoarea rentabilității denotă câte unități va primi anual o persoană sub formă de venituri de la fiecare unitate investită în educație.

Perioada de amortizare a investiției în educație reprezintă intervalul de timp, în care suma venitului net (salariul anual), actualizată la momentul finalizării studiilor în instituția de învățământ, va fi egală cu suma actualizată a cheltuielilor pentru obținerea educației.

Valoarea actualizată netă reprezintă măsura cea mai exactă a valorii economice a educației. Această valoare caracterizează rezultatul general absolut al investițiilor în educație, și anume, diferențierea valorilor de venituri și plăți actualizate la un moment dat (perioada de absolvire a instituției de învățământ superior). Necesitatea actualizării valorii prezente a unui venit viitor, de regulă, este legată de noțiunea de **preferință temporală**. Valoarea sumei care se scountează că va reveni peste un an (v_1) va fi obținută conform relației:

$$v_1 = v_p(1 + i) \quad (1.1.)$$

unde: v_p exprimă valoarea prezentă, i – rata dobânzii.

Din formula 1.1., rezultă că:

$$v_p = \frac{v_1}{(1+i)} \quad (1.2.)$$

Formula 1.2. se constituie într-o primă relație de actualizare pentru un an, pe baza căreia se poate estima valoarea prezentă a unui venit (v_1) care va fi obținută peste un an. Dar costurile și beneficiile incumbă mai mulți ani, ceea ce permite o extensie a formulei:

$$v_p = \frac{E_1}{1+i} + \frac{E_2}{(1+i)^2} + \dots + \frac{E_n}{(1+i)^t} \quad (1.3.)$$

unde: E_1, E_2, E_t - creșterile de câștig scontat să se obțină în primul, al doilea, al t-lea an; t - speranța individuală pentru viața activă.

Criteriul relevant al deciziei de a investi, ce ține de algoritmul de actualizare prezentat, are în vedere posibilitatea individului de a investi doar dacă valoarea prezentă netă este pozitivă. Pentru a determina dacă investiția în capitalul uman se justifică, se recomandă utilizarea unei **rate interne de recuperare a investiției în capitalul uman (r)**, ce se mai poate numi *randamentul economic al investiției*, prin care se înțelege acea rată a dobânzii, care, prin capitalizarea venitului primit regulat generează o sumă egală cu investițiile aduse la o anumită dată și, prin urmare, costurile reprezintă o valoare recuperabilă. Cu cât este mai mare această rată, cu atât este mai înaltă eficiența cheltuielilor pentru educație. Deci, **rata internă de recuperare** a investiției în CUE este acea rată de actualizare pentru care valoarea netă prezentă este egal cu zero. Din acest motiv, survine necesitatea determinării unei rate specifice de actualizare r_s care să permită egalizarea valorii prezente a costurilor și beneficiilor, astfel încât valoarea netă prezentă să fie egală cu zero. Vom analiza, drept exemplu, cazul studiilor universitare pe o perioadă de 3 ani. Pornind de la cele menționate anterior, valoarea prezentă va fi exprimată, după cum urmează:

$$v_p = \frac{E_1}{(1+r)^1} + \frac{E_2}{(1+r)^2} + \frac{E_3}{(1+r)^3} = 0 \quad (1.4.)$$

unde: E_1, E_2, E_3 indică suma negativă a costurilor corespunzătoare celor trei ani de studii universitare (de licență); r - cea mai mare rată a dobânzii care poate fi plătită pentru a împrumuta banii necesari pentru finanțarea investiției în capitalul uman educațional sau dobânda pentru care valoarea actualizată a sporului veniturilor viitoare se egalează cu costurile pentru educație. Luarea unei decizii adecvate presupune compararea lui r cu i . Astfel, dacă $r > i$, atunci *investiția este profitabilă*. Dar, dacă $r < i$, atunci *investiția nu este profitabilă* și, ca atare, nu trebuie luată o astfel de decizie de investiții.

Randamentul economic al investiției în capitalul uman educațional depinde de momentul în care se face investiția (lungimea fluxului de venituri), costurile antrenate și diferențele existente între câștigurile scontate să se obțină. O investiție în CUE făcută mai târziu în decursul vieții active corespunde unei valori prezente nete mici și implicit, unui r scăzut. Astfel, continuarea neîntreruptă a studiilor în instituțiile de învățământ superior, imediat după absolvirea liceului, va determina o eficiență mai mare a investiției realizate.

Esența indicatorilor de eficiență menționați mai sus se concretizează în faptul că sunt construiți pe baza actualizării fluxurilor de venituri, după absolvirea instituției de ÎS, în conformitate cu o rată de comparație existentă (i). Dar, în timp, se schimbă conjunctura

economică, situația pe piețele financiare și valutare. Această rată, care a fost considerată acceptabilă în momentul evaluării eficienței, poate fi prea mică, pentru următorul interval de timp. Acest lucru explică ambiguitatea rezultatelor obținute în evaluarea eficienței investițiilor.

Ținând cont de faptul că beneficiarul studiilor are speranța pentru viața activă egală cu t , formula de calcul a valorii actualizate nete (ca diferență dintre volumul total al beneficiilor obținute pe întreaga perioadă de muncă Bt și costurile totale cu educația Ct , în care ambele variabile - Bt și Ct - sunt actualizate), ia următoarea formă:

$$VNA = - \sum_{t=0}^{d-1} Ct(1+i)^t + \sum_{t=d}^{63-a-d} Bt/(1+i)^t \quad (1.5.)$$

unde: Ct exprimă costurile perioadei t ($t \in 0, d-1$); Bt – beneficiile perioadei t ($t \in d, 63-a-d$); i – rata de actualizare; d – perioada studiilor (în ani); a – vârsta de școlarizare; 63 – vârsta limită de muncă.

Un amplu studiu privind calcularea diferitelor rate de rentabilitate a investițiilor în educație a fost efectuat în lucrarea *The returns to various types of investment in education and training* (CE, 2005) [145]. Sintetizând informația, autorul tezei conchide că, la calcularea **rentabilității investițiilor private**, se iau în considerare doar costurile suportate în mod privat (inclusiv câștigurile nerealizate în timpul educației) și câștigurile private sub forma veniturilor după impozitare. **Rata de rentabilitate a investițiilor realizate de firme** se corelează cu creșterile de productivitate a lucrătorilor mai bine pregătiți. În multe cazuri, firmele nu contribuie, în mod direct, la educarea (instruirea) lucrătorilor, cu excepția cazurilor de formare sau de învățare specifice la locul de muncă (învățământul dual). Iar **rentabilitatea „socială” a educației** include atât costurile, cât și beneficiile private și publice. Analizând veniturile brute, se poate constata că acestea includ, de asemenea, beneficii publice din veniturile fiscale acumulate din impozitele mai mari plătite de către persoanele care câștigă mai mult, ca urmare a educației/calificării profesionale primite. Analizele respective se realizează pe plan internațional, dată fiind prezența datelor statistice. În Republica Moldova acestea lipsesc.

În ultimii ani, în cercurile practico-academice, s-a manifestat un interes tot mai mare cu privire la indicatorii: randamentul investiției în educație (ROI, return on investment) și valoarea investiției (VOI, value of investment), deși volumul tezei nu permite o detaliere amplă a acestora. **ROI** reprezintă un instrument de îmbunătățire a eficienței utilizării resurselor [137]. Însă, scopul instituțiilor de învățământ nu este de a face bani, și nu ar trebui să măsoare succesul, prioritar, în termeni financiari. Planul strategic al oricărei instituții de învățământ superior, dar și de alt nivel, conține un șir de obiective similare: creșterea rezultatelor academice; sporirea numărului studenților în universități; îmbunătățirea frecvenței; atragerea și păstrarea personalului

didactico-științific; dezvoltarea competențelor viabile secolului XXI; reducerea ratelor de abandon școlar etc. Se poate afirma că universitățile creează „valoare” comunității sale. În acest caz, se operează cu *indicatorul VOI*, care poate fi utilizat pentru: evaluarea costurilor și beneficiilor comparative pentru mai multe proiecte care concurează pentru aceeași finanțare; vânzarea unui proiect etc. [159].

În prezent, în țările care manifestă interes pentru ridicarea nivelului calității vieții, se atestă o tendință a populației de a învăța din motivul că este mai bine să investească în educație, decât să aștepte ca resursele financiare disponibile să fie afectate de inflație. În consecință, autorul tezei concluzionează că *evaluarea impactului investițiilor în educație asupra calității vieții* denotă *fragilitatea legăturii dintre cheltuielile pentru educație și calitatea vieții* oamenilor: cheltuielile se referă la resursele direcționate (de către stat, companii, indivizi) instituțiilor care furnizează servicii educaționale, în timp ce beneficiile viitoare sunt determinate de mulți alți factori. Așadar, în opinia autorului tezei, finanțarea substanțială a procesului educațional poate fi eficientă doar când interconexează cu alți factori optimali și, în plus, în condițiile în care există un cadru socio-economic prielnic absorbției forței de muncă pregătite de instituțiile de învățământ superior. Acest cadru devine prielnic în condițiile în care eficiența prețului muncii este, cel puțin, satisfăcătoare, or, aceasta (saliile și beneficiile materiale) depinde de: mărimea salariilor, și anume, dacă aceasta permite, în cel mai scurt timp posibil, acoperirea costurilor educaționale, asigurarea unui nivel de trai pentru angajat etc.; interacțiunea ofertei și cererii pe piața muncii, în special, a forței de muncă calificată; puterea de cumpărare a monedei naționale etc. Astfel, subliniem, o dată în plus, actualitatea cercetării problematicii ce vizează investițiile în capitalul uman și calitatea vieții.

1.3. Bazele metodologice privind finanțarea studiilor în învățământul superior

După cum a fost menționat în Clasificarea Internațională Standard a *Educației* (ISCED 2011) și în Clasificarea națională a *programelor educaționale* (subcapitolul 1.1. al tezei date), învățământul superior reprezintă unul din elementele de bază ale educației.

Bazele metodologice privind finanțarea studiilor în învățământul superior sunt reflectate în subcapitolul respectiv prin intermediul a două componente conceptual-metodologice:

- I. Învățământul superior – principalul furnizor de capital uman educațional;*
- II. Modele și surse de finanțare a studiilor în învățământul superior.*

I. Învățământul superior – principalul furnizor de capital uman educațional. Din punct de vedere istoric, multe politici orientate spre educație și dezvoltare se bazează pe

supoziția că, *la nivel mondial, învățământul superior este esențial pentru dezvoltarea economică în societatea cunoașterii*. Pentru individ, cele mai vizibile ”beneficii private”, rezultate din studiile în ÎS, sunt veniturile și statutul social, dar, de fapt, acestea sunt mult mai multe. Pentru societate, educația reprezintă un bun public, disponibil prin beneficiile economice, sociale și culturale. Deci, se poate conchide că educația poate fi privită, atât ca un bun privat, cât și ca unul public, generând cunoaștere și valori, conferind sens și scop vieții indivizilor și comunităților. Învățământul superior este, în primul rând, preocupat de transmiterea și dezvoltarea cunoștințelor la nivelurile cele mai avansate de învățare și de cercetare. Inițial, funcțiile principale ale universității au fost cele de predare, de cercetare și de muncă în folosul comunității. În societatea actuală, societatea cunoașterii, la nivel mondial, învățământul superior este chemat să fie ”motorul de dezvoltare”, accentuând *rolul economic așteptat al universităților în furnizarea resursei umane*, capabile să îmbunătățească productivitatea și competitivitatea națională, din perspectiva îmbunătățirii calității vieții.

Impactul digitalizării a fost, în mare măsură, resimțit asupra educației, accentuând necesitatea dezvoltării TIC. UNESCO a contribuit la dezvoltarea unor programe educaționale cu ajutorul tehnologiilor ”noi”, care au creat premise pentru îmbunătățirea calității educației [169]. Tendința actuală de dezvoltare a societății sugerează ideea operării cu sintagma ”*economie digitală*”, care afectează esența educației în forma sa tradițională etc. Economia digitală se dezvoltă mai rapid decât alte domenii economice, de aceea, societatea modernă necesită dezvoltarea CUE, adică abilități noi, cunoștințe suplimentare, acces la educație pentru toți într-un ritm accelerat și competitiv, așadar, sunt necesare investiții suplimentare pentru asigurarea formării respectivului capital. Accesul la informații a creat, de asemenea, noi oportunități pentru generarea și transferul de cunoștințe. Pentru ca TIC să fie orientat spre perfecționarea sistemului educațional este nevoie de o politică adecvată, sunt necesare *investiții semnificative* în formarea cadrelor didactice etc. [21, p. 240], și toate acestea reclamă *nevoi de finanțare* pentru întreținere și modernizare continuă. Încă în 1975, laureatul Premiului Nobel, Schultz Th., în lucrarea sa ”The Value of the Ability to Deal with Disequilibria” [174], menționa că progresul tehnologic este de natură să ridice valoarea educației în producerea capitalului uman. În mod tradițional, studiile la distanță erau realizate prin corespondență (intermediar în procesul de învățare fiind oficiul poștal). În prezent, învățământul la distanță implică educația online (MOOC, massive open online course). MOOC a căpătat popularitate în 2012, fiind considerat, de către publicațiile de specialitate, „anul MOOC”, ca urmare a apariției unor furnizori de servicii foarte bine finanțați, asociați unor universități de top (*Anexa 6*).

Actualmente, mediul de învățământ, implicit cel superior, este influențat de trei tendințe majore: *demografia*; *globalizarea*; *creșterea cunoștințelor*. Ultima determină bogăția și bunăstarea unei societăți, capacitatea sa de a instrui și a educa [21, p. 243]. Or, starea sistemelor de învățământ superior, din întreaga lume, este afectată de o serie de factori, precum: ***fondurile financiare guvernamentale în scădere***; atitudinea orientată către consumator în cadrul universității; necesitatea învățării pe tot parcursul vieții, care reclamă noi abordări. În acest context, universitățile se confruntă cu unele provocări serioase: îmbunătățirea calității, facilitarea accesului la studii, ***optimizarea costurilor***; diversificarea surselor de venit etc.

În acest context, este important de analizat rezultatul ***investiției în capitalul uman*** (la nivelul educației superioare), ca urmare a trei tipuri de activități:

- traininguri, realizate de orice instituție, chiar și neacreditată;
- experiență obținută de către specialistul licențiat la locul de muncă;
- *învățământ superior propriu-zis*.

În teza de doctor, este efectuată cercetarea doar pe primul segment, dintre aceste trei tipuri – învățământ superior propriu-zis, care înglobează: ÎS de doctorat, ÎS de masterat, ***ÎS de licență***, ultimul fiind analizat în respectiva cercetare ca unul din elementele de bază ale educației.

Orientarea resurselor, primordial a celor ***financiare***, spre susținerea unei educații calitative, constituie un deziderat și o necesitate a societății moderne. Evaluarea minuțioasă a sistemelor educaționale implică, printre altele, ***asigurarea transparenței cheltuielilor***, problematica economiei educației necesitând să fie valorificată, cel puțin în scopul adaptării sistemelor educaționale la cerințele pieței muncii. ***Investiția în competențe*** constituie un factor central al competitivității și al utilizabilității, mai ales la ***nivelul investițiilor realizate în capitalul uman și în tratarea fiscală și contabilă a cheltuielilor în educație***. Cheltuielile cu formarea capitalului uman educațional se caracterizează nu numai prin faptul că se ***recuperează cu întârziere***, dar pe o perioadă foarte lungă, cât și prin faptul că fac posibilă obținerea unor ***rezultate cu efect multiplicator***. Comportând caracterul unor plasamente pe termen lung, care se recuperează în timp și din valoarea nou-creată, asemenea cheltuieli obțin trăsăturile unor investiții, pentru acest motiv, numindu-se ***investiții demografice***. În structura investițiilor demografice, celor îndreptate spre creșterea stocului de învățământ le revine un loc aparte, fiind considerate avuția nematerială a acesteia. Stocul de învățământ este indicatorul cel mai frecvent utilizat pe plan național și în comparațiile internaționale; acesta cuantifică patrimoniul intelectual acumulat de populația unei țări prin studii preșcolare, școlare și universitare [38, p. 139].

Cercetătorul Suciu Marta-Christina, în lucrarea ”Economia cunoașterii și civilizația globală. Investiția și speranța în om” [118, p.77] menționează că: „cunoștințele se amplifică, se

multiplică și se diversifică prin utilizare”. Autoarea relevă că „investiția în capitalul uman, în general și investiția în educație, în special, sunt considerate un factor-cheie al unei dezvoltări economico-sociale sustenabile pe termen lung, menită să asigure un progres durabil omenirii”.

II. Modele și surse de finanțare a studiilor în învățământul superior. Învățământul superior deține un rol decisiv în formarea CUE, confirmând faptul că un capital uman puternic dezvoltat este un element esențial pentru progresul întregii societăți. *Una din problemele cheie care urmează să fie soluționată în promovarea educației este cea de natură financiară* (adică cine plătește și pentru ce). La nivel mondial, 73% din costul educației este finanțat de către stat; familiile, comunitățile, sectorul privat și ONG-urile oferă 20%; veniturile legate de furnizarea de servicii – 4%; finanțare publică internațională - 3% [40, p.27]. Finanțarea privată a educației este în creștere, deși, încă reprezintă doar 16% din cheltuielile pentru educație în țările OCDE.

Formarea și dezvoltarea *infrastructurii de finanțare a studiilor în învățământul superior* reprezintă un proces complicat și necesită diversificarea surselor de venit și distribuirea eficientă a acestora, în funcție de necesitățile societății moderne. *Eforturile* economiei orientate spre formarea capitalului uman educațional semnifică [78, p. 20]: costurile individuale și sociale ale educației; alocarea concurențială a resurselor; ajustarea CUE la nevoile pieței muncii; retribuirea CUE (recunoașterea economică); ratele de recuperare a CUE; costurile private, publice și comunitare etc. Cercetătorul român Manolescu Gh., în publicația sa „Alternative și instrumente în finanțarea educației”, specifică faptul că rolul statului în domeniul finanțării educației poate fi privit din două perspective: a face și a lăsa să se facă [78, p. 22]. Și totuși, mulți experți (precum și autorul tezei date) consideră că o finanțare eficientă a educației ar rezulta din co-finanțarea publică și privată cu participarea organizațiilor de caritate și altor structuri non-profit.

În contextul celor enunțate mai sus, se poate afirma că *sursele de finanțare a studiilor în învățământul superior* pot fi diferite ca proveniență și cotă de participare. Astfel, se disting:

1) *finanțarea publică* directă (care constituie 65-75% din bugetul universității). Deși, în practica internațională, finanțarea publică se realizează sub forma subvențiilor globale și rămâne, în continuare, cea mai importantă formă de finanțare a studiilor, tot mai multe elemente competitive sunt introduse în sistemul de alocare a fondurilor, prin intermediul unor criterii orientate spre rezultate; unor elemente bazate pe performanță sau pe principii de excelență etc. *Nivelul cheltuielilor publice pentru educație* reprezintă o valoare relativă, care se calculează ca volumul total al cheltuielilor publice în domeniul educației în decursul anului calendaristic, inclusiv bugetele publice de toate nivelurile. Nivelul cheltuielilor pentru educație este exprimat drept cotă-parte din PIB (detaliat în § 1.4). Indicatorul este calculat pe baza datelor statisticilor naționale și organizațiilor internaționale. O sursă de informare

autentică servește Banca Mondială cu baza de date "World Development Indicators", care se actualizează anual. **Eficiența cheltuielilor publice** pentru educație exprimă o dimensiune optimă a unui raport dintre **eforturile financiare** sau consumul de **resurse financiare publice** și **efectele comensurabile** sau estimative pe seama obiectivelor educaționale *finanțate de stat*. Efectele capitalului uman educațional asupra economiei vizează efectele monetare și non-monetare; private (individuale, familiale, organizaționale) și sociale; externalitățile pozitive și negative; productivitatea și retribuirea; eficiența și conveniența etc.;

- 2) **finanțarea pe principii de parteneriat public-privat** (în jur de 7% din bugetul universității). Finanțarea insuficientă sau ineficient utilizată din surse bugetare reclamă promovarea **parteneriatului public-privat (PPP) dintre instituția educațională și comunitate**. Însă, este necesar de menționat existența atât a avantajelor, cât și a dezavantajelor unui astfel de parteneriat. Printre **avantajele** unui PPP, în realizarea unui proiect educațional, se numără: **soluțiile diverse de finanțare privată**; utilizarea know-how-ului și a managementului privat; eficiența crescută în dezvoltarea proiectului educațional; o perioadă de implementare mai mică; inovație tehnică; un nivel mai ridicat al calității serviciilor furnizate; o parte din riscurile proiectului educațional transferată partenerului privat (spre exemplu, riscul de finanțare). **Dezavantajele** unui PPP țin de: intervenția finanțatorilor privați în învățământ, în procesul educativ; publicitatea pe care instituția educațională este obligată să o promoveze în favoarea partenerului privat; sectorul privat nu contribuie la finanțare fără a cere nimic în schimb; statul comprimă bugetele publice alocate educației, știind că finanțarea privată va completa deficitul;
- 3) **taxele de studii** (în jur de 10%), care variază în funcție de specialitate și nivel de instruire;
- 4) **sursele suplimentare** (în jur de 10%), reprezentate de finanțarea caritabilă, servicii de consultanță, darea în folosință a unor încăperi aflate în posesia instituției de ÎS etc.;
- 5) **fondurile structurale, programele pentru cercetare-dezvoltare** (sursă care devine tot mai competitivă în rândul universităților) etc.

Modelele de finanțare a studiilor în învățământul superior sunt determinate, în mare măsură, de **interacțiunea surselor de finanțare**, de impactul subiecților de finanțare asupra sistemului de ÎS, de dezvoltarea economică și situația politică a unui stat, de strategia aplicată pe piața serviciilor educaționale. Reprezentative sunt **trei modele de finanțare**: birocratic, colegial și de piață [168]. Principiul de bază al **modelului birocratic** presupune că finanțarea studiilor în învățământul superior este realizată, în totalitate, de către stat. În acest caz, statul influențează, în mod direct, toate domeniile de activitate ale instituției de ÎS prin mijloace legale și financiare, poate determina structura instituției de ÎS; numărul de departamente, numărul de angajați și de

studenți înmatriculați. Unul dintre principalele avantaje ale acestui model rezidă în faptul că, astfel, statul își poate satisface pe deplin nevoia de capital uman educațional, asigurând pregătirea contingentului necesar de specialiști. Dezavantajele sunt mai numeroase. În primul rând, o finanțare strictă și centralizată limitează aproape complet autonomia universitară reală și libertatea academică a instituțiilor de ÎS în luarea deciziilor cu privire la cele mai importante aspecte ale activităților universitare. Sistemul de învățământ superior, de asemenea, devine dependent de puterea politică a statului. Resursele financiare sunt, de obicei, alocate pe baza datelor din anul precedent, ceea ce, la rândul lor, ignoră nevoia de finanțare suplimentară a studiilor pe parcursul perioadei curente de furnizare a actului educațional. Deși, acest model a fost implementat de multe state ale lumii, crizele financiare au determinat guvernele (cu mici excepții) să înțeleagă că nu dispun de suficiente resurse financiare pentru a susține oferta educațională în ÎS. Astfel, sporirea eficienței utilizării resurselor financiare poate fi obținută, în primul rând, printr-o mai bună alocare a fondurilor guvernamentale către instituțiile publice și, în al doilea rând, prin mecanismul competitivității. În acest sens, *modelul colegial* implică, de obicei, pe lângă finanțarea publică a studiilor în ÎS, și atragerea fondurilor private (taxe de studii, recompense pentru serviciile prestate în cadrul proiectelor, beneficii financiare rezultate din implementarea cercetărilor științifice etc.). Respectiv, resursele financiare acumulate (publice și private) ar putea produce mai multe efecte pentru instituția de ÎS (în condiția gestionării eficiente a acestora), spre exemplu, o mai bună dotare a universității, atragerea unor cadre didactice notorii (ce va avea impact asupra calității studiilor), sporirea numărului de studenți înrolați în învățământ etc. Acest model se bazează atât pe ideea tradițională a dependenței financiare, cât și pe o relație de încredere între stat și universități. Deși, în cadrul unui astfel de model, finanțarea de stat cuprinde o parte mai mare a bugetului educațional, instituțiilor de ÎS li se acordă dreptul la independență financiară, ceea ce permite universităților să decidă cum și unde să-și folosească efectiv resursele dobândite. Cu toate acestea, aplicarea modelului colegial de finanțare a instituțiilor de învățământ superior poate să genereze anumite rezultate negative, cum ar fi o amenințare nerezonabilă de a-și pune propriile interese academice prioritar interesului public. Unul dintre dezavantajele cel mai frecvent identificate (abordat, de asemenea, în cadrul modelului birocratic de finanțare) este acela că, în esență, defalcările pentru studii în ÎS din bugetul de stat sunt făcute din partea tuturor membrilor societății, și doar o parte nesemnificativă a persoanelor acced la învățământ superior, astfel, beneficiind de aceste resurse financiare.

Pentru soluționarea problemei finanțării studiilor în ÎS, este nevoie de diversificarea resurselor necesare formării capitalului uman educațional. Astfel, *modelul de piață* se evidențiază nu numai prin posibilitatea de a dispune de *resurse financiare alternative*, ci și de

obligația de cooperare a tuturor participanților sistemului de ÎS: *furnizori* (cadre didactice și științifice); *utilizatori* de servicii (studenți și angajatori); *stat* care reprezintă interesul public; *organele de conducere* ale instituțiilor care sunt responsabile pentru o funcționare eficientă și calitativă a instituțiilor de ÎS. Respectiv, este necesară solicitarea fondurilor de la *terți* (de exemplu, sectorul real ar putea fi dispus să plătească în schimbul CUE format). În același timp, și *studenții* sunt chemați să participe *cu taxe pentru instruire*. De asemenea, *absolvenții* instituției sunt motivați să contribuie financiar ca semn de grațitudine sau din dorința de colaborare cu universitatea. Se consideră că, în cadrul unui astfel de model de finanțare, instituțiile de ÎS sunt încurajate să caute și să invoce mai multe resurse de finanțare. În același timp, modelul de piață al finanțării obligă instituțiile de ÎS să furnizeze suficiente informații despre activitățile lor și presupune o **responsabilitate financiară și calitativă maximă**, deoarece investitorii (statul, entitățile private etc.) sunt interesați să coopereze doar în condiții de transparență. Acest model presupune asigurarea echilibrului dintre finanțarea publică și cea privată, cea din urmă fiind prioritară. Se consideră că unul dintre principalele avantaje ale acestui model îl constituie concurența dintre instituțiile de ÎS pentru resursele din sectorul privat, care ar determina universitățile să-și reducă taxele de școlarizare, să asigure o calitate mai bună a studiilor, să reacționeze rapid și flexibil la cererea pieței. Dezavantajul acestui model constă în faptul că acesta necesită rezultate academice și științifice foarte rapide, care ar putea diminua libertatea academică. Însă, și în acest caz, resursele pot fi insuficiente pentru acoperirea costurilor necesare instruirii unui student. Astfel, suplimentar, studentul este chemat să achite taxe (**strategia de recuperare a costurilor**). Această strategie defavorizează studenții din pătura social-vulnerabilă.

O metodă alternativă de finanțare a ÎS, care ar oferi posibilitatea **pieței financiare** să fie mai implicată în **finanțarea studiilor**, presupune utilizarea **Contractelor de Capital Uman** (HCC). Aceste contracte reprezintă o soluție în condițiile în care alte surse de finanțare devin insuficiente. Platforma pentru dezvoltarea **HCC** a fost creată ca urmare a transformărilor radicale ale sistemului financiar din anii 80-90 și anume apariția fondurilor mutuale de toate tipurile și creșterea capitalului disponibil. **Contractul de capital uman** reprezintă un contract prin care persoana fizică încredințează o parte din veniturile sale viitoare, pentru o perioadă de timp specificată, în schimbul capitalului necesar, la moment, pentru finanțarea educației sale. Existența fondurilor mutuale industriale și posibilitatea grupării activelor în comun și vânzarea acestora separat, au schimbat ideea propusă de Milton Friedman, în conformitate cu care relațiile necesită să fie stabilite doar între un investitor și o persoană fizică. În noua realitate financiară, relațiile sunt stabilite între grupuri vaste (clustere) de investitori și un număr mare de studenți. Recunoașterea că CUE reprezintă un activ foarte prețios ar trebui să orienteze companiile să

investească în viitorii specialiști, unii chiar și potențiali angajați ai respectivelor companii. Utilizarea HCC reprezintă o extensie naturală a tezelor afirmate de Davis și Meyer [136] referitor la *interacțiunea care urmează să apară între piața financiară și persoanele fizice*. Respectiv, CU va fi recunoscut ca un activ foarte valoros, iar piața va investi și va negocia cu referință la acest activ. Creând premisele necesare, aceste contracte, utilizate în scopul finanțării investițiilor în ÎS, ar aduce beneficii financiare și sociale. Ideea utilizării HCC a fost pozitiv acceptată în SUA și a trezit interesul și altor state. Spre exemplu, Australia a preluat anumite elemente ale HCC, deși aceste instrumente comportă mai mult caracter de împrumut. **Opțiunea de capital uman** (HCO - human capital options) este una din formele HCC. Această opțiune poate fi de tip Call sau Put și poate avea maturitate diferită. Mecanismul de funcționare a unei HCO începe cu stabilirea unor parametri: *mărimea venitului; perioada de timp; rata de actualizare*, care poate fi stabilită la discreția vânzătorului și cumpărătorului, pornind de la ideea că această rată ar trebui să reflecte riscul asociat fluxurilor de venituri; *prețul de lovitură* – prețul la care posesorul opțiunii are dreptul să vândă; *prima achitată* de către persoana fizică în momentul semnării contractului pentru dreptul de a vinde venitul său (costul opțiunii).

Finanțarea studiilor în învățământul superior poate fi realizată și prin intermediul **obligațiunilor cu impact social** (OIS), în calitate de investitor fiind statul sau entitățile private. *Utilizarea obligațiunilor cu impact social reprezintă o metodă alternativă inovativă de finanțare socială prin care capitalul este orientat spre obținerea de beneficii sociale prin intermediul rețelei de participanți diferiți care interferează în procesul educațional*. Utilizarea OIS poate, în condiții de deficit de finanțare, soluționa problemele cu care se confruntă sistemul de învățământ superior. OIS sunt folosite, de regulă, pentru a injecta fonduri private în programe publice, iar investitorii privați își asumă riscuri pentru proiectele de învățământ public. Dacă sunt de succes, investitorilor li se rambursează un randament mai mare din partea guvernului, ca emitent prioritar al acestui instrument financiar, transformând astfel tranzacția de finanțare a educației într-un *proiect de finanțare bazat pe performanță*.

Generalizând cele enunțate mai sus, menționăm că metodele alternative de finanțare a studiilor în învățământul superior (utilizarea contractelor de capital uman, obligațiunilor cu impact social) oferă **soluții** pentru: *sporirea eficienței gestiunii resurselor financiare; sporirea volumului de resurse financiare necesare sistemului de învățământ superior; acces nediscriminatoriu al populației (indiferent de statutul social) la instituțiile de ÎS etc.*

Toate cele menționate anterior demonstrează că, indiferent de model, **statul** îndeplinește un rol important în finanțarea studiilor în învățământul superior. **Finanțarea de stat** poate fi: planificată; bazată pe performanțe/rezultate; bazată pe obiective; după cerere etc. Deși, în ultimul

timp, este mult discutată și implementată finanțarea bazată pe performanțe, prezintă interes *finanțarea după cerere*, care, de regulă, folosește **sistemul de vouchere**. Un voucher educațional poate fi definit ca *un titlu, răscumparabil la o anumită valoare numai în cazul în care este folosit pentru a plăti studiile în instituțiile de învățământ* [23, p. 345]. Ca urmare a aplicării voucherilor se urmărește ca sistemul de învățământ public să fie stimulat în ameliorarea ofertei educaționale și să concureze cu sistemul de învățământ privat pentru atragerea cât mai multor posesori de vouchere valorice. Și, totuși, nu trebuie ignorat faptul că individul alege domeniul de instruire, obținând CUE și decide când și cum să-l utilizeze, respectiv, el este cel care trebuie să-și asume, în mare parte, investiția în propria sa dezvoltare și perfecționare. Individul beneficiază de educația sa, deci, suportă costurile și își asumă riscurile acestei investiții.

Modelele de finanțare a studiilor în ÎS trebuie să fie orientate spre atingerea unor obiective, precum *optimizarea internă* – reducerea ratei de creștere a costurilor în comparație cu rata de creștere a profiturilor instituțiilor de ÎS; utilizarea eficientă a timpului, a resurselor financiare, umane etc.; *optimizarea externă* – dezvoltarea gândirii antreprenoriale; implicarea în procesul de finanțare a tuturor participanților sistemului de ÎS; *dezvoltarea de parteneriate* între structurile publice și private în sistemul de ÎS și *diversificarea surselor de finanțare* etc.

1.4. Diagnosticarea situației actuale privind finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în Republica Moldova și identificarea problematicii în domeniu

După cum a fost menționat în paragrafele 1.1. și 1.3., învățământul superior reprezintă puntea de legătură dintre conceptul de "Educație" și "Capital uman" (implicit CUE). **Finanțarea publică** (finanțarea din bugetul de stat, bugetele locale) rămâne o importantă sursă de finanțare a investițiilor în capitalul uman educațional autohton. În Codul Educației al Republicii Moldova, sunt stipulate prevederi ce vizează **finanțarea sistemului de învățământ**, inclusiv a celui superior. *Resursele financiare alocate de stat pentru universități* provin, în mare parte, din Bugetul de Stat și reprezintă doar o mică parte din cheltuielile totale pentru educație. Evoluția cheltuielilor publice pentru învățământ, implicit cel superior, este reflectată în tabelul 1.1.

Tabelul 1.1. Evoluția cheltuielilor publice pentru învățământ, lei, anii 2012-2018

Cheltuieli publice	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Învățământ, total, mln. lei	7396,8	7064,0	7823,6	8462,0	9218,3	9679,4	10419,4
dintre care pentru:							
Învățământ superior, mln. lei	983,8	642,4	645,2	680,5	775,26	766,4	912,5
Ponderea cheltuielilor pentru ÎS în total cheltuieli, %	13,3	9,1	8,2	8,0	8,4	7,9	8,8

Sursa: adaptat de autor în baza surselor [81, 82]

Conform datelor din tabelul 1.1, se poate observa că, deși cheltuielile publice pentru învățământ au înregistrat o tendință de creștere, cheltuielile publice pentru învățământul superior s-au depreciat de la 13,3% din totalul cheltuielilor publice în anul 2012, până la 8%, în anul 2015, menținându-și nivelul până în prezent. Acest fapt poate fi argumentat prin funcționarea instituțiilor de învățământ superior *în condiții de autonomie financiară*, concomitent cu *scăderea continuă a numărului de studenți*, care reprezintă o *problemă* îngrijorătoare pentru întreg sistemul de învățământ superior din Republica Moldova.

Este bine cunoscut faptul că sistemul de învățământ autohton poate beneficia și de ***alte surse de finanțare***: venituri provenite din prestarea de servicii contra plată, din contracte de cercetare științifică, de proiectare, de consultanță sau de expertiză, precum și din contracte pentru alte servicii educaționale și științifice; venituri provenite din comercializarea articolelor confecționate în procesul de studiu, precum și din darea în locație/în arendă a localurilor, echipamentelor, terenurilor și a altor bunuri proprietate publică; granturi, sponsorizări și donații; alte surse legale. ***Finanțarea bugetară*** a învățământului autohton se realizează în baza a patru modalități [12]: 1) *finanțare-standard*: cost standard per copil/elev/student și coeficient de ajustare; 2) *finanțare compensatorie*: pentru copiii cu cerințe educaționale speciale, copiii cu aptitudini deosebite – prin programe experimentale sau alternative și programe de susținere a performanței; 3) *finanțare complementară*: pentru modernizarea bazei materiale și didactice, pentru subvenționarea alimentației, pentru transport școlar și cazare; 4) *finanțare prin concurs pe bază de proiecte*.

Cetățenilor Republicii Moldova li se asigură accesul în *învățământul superior*: pe locuri cu ***finanțare de la bugetul de stat***, în limitele stabilite anual de Guvern; pe locuri ***cu taxă de studii*** achitată de persoanele fizice sau juridice; pe locuri cu ***finanțare mixtă***.

În prezent, tot mai mult, se utilizează noțiunea de ***sustenabilitate financiară*** a instituțiilor de ÎS. Iar această sintagmă presupune capacitatea universității de a obține venituri în scopul susținerii procesului de învățământ și punerii în aplicare a proiectelor și activităților, care asigură atingerea obiectivului educațional. În Republica Moldova, începând cu 2013, instituțiile de ÎS funcționează în condiții de ***autonomie financiară***. Autonomia financiară presupune libertatea universităților în gestionarea resurselor financiare, respectând anumite principii, cum ar fi responsabilitatea, asigurarea calității educației, asigurarea eficienței utilizării resurselor etc. ***În plan financiar***, autonomia universitară se realizează prin: administrarea resurselor financiare prin conturi bancare, inclusiv a transferurilor de la BS; utilizarea resurselor disponibile pentru desfășurarea activității statutare, conform propriilor decizii; acumularea veniturilor proprii din taxe, servicii acordate, lucrări executate și din alte activități specifice, conform nomenclatorului

serviciilor prestate aprobat de Guvern etc. Autonomia financiară se concretizează în: durata și tipul finanțării publice; capacitatea de a păstra surplusul; capacitatea de a împrumuta bani; capacitatea de a deține dreptul de proprietate asupra clădirilor; capacitatea de a percepe taxa de studii de la studenți. Universitățile au dreptul de a apela la fondurile internaționale prin proiecte (exclusiv) ⁴. Pe plan internațional, **autonomia financiară este mai complexă**, presupunând și capacitatea universităților *de a împrumuta bani de pe piețele financiare; de a investi în produse financiare; de a emite obligațiuni și acțiuni*⁵ [122]. Pentru a putea emite acțiuni, instituția de ÎS trebuie să corespundă formei juridice de S.A. Spre exemplu, în Kazahstan, din 126 de instituții de ÎS, 55 sunt private, dintre care 16 sunt organizate sub formă de societăți pe acțiuni. Practica dată este interesantă pentru Republica Moldova, dată fiind existența a 10 instituții de ÎS nestatale, lărgind posibilitățile de finanțare a ÎS prin intermediul pieței financiare.

La etapa actuală, în Republica Moldova, finanțarea studiilor în ÎS din Bugetul de Stat are loc în funcție de **comanda de stat**⁶, care se determină pornind de la necesitățile statului în anumite specialități, în corelare cu numărul de absolvenți, costul per student, posibilitățile financiare ale statului, în coordonare cu Ministerul Finanțelor și ministerele de resort. Universitățile își doresc să obțină autonomie totală, atât administrativă, cât și financiară, ceea ce presupune stabilirea, fără implicarea Guvernului, a numărului de studenți pe care îi înmatriculează, mărimea taxelor de studii și de cazare în cămine. Luând în considerare cele menționate, **autonomia financiară a universităților este strâmtorată**, deoarece, concomitent cu reducerea finanțării de la BS, Guvernul menține plafonul de studenți posibil de înmatriculat, limitând astfel venitul instituțiilor de ÎS și, respectiv, posibilitățile de autofinanțare. Ponderea finanțării de stat, în cadrul instituțiilor publice de ÎS, este diferită. În același timp, *universitățile private la moment nu beneficiază de finanțare din partea statului*.

Tabelul 1.2. Dinamica numărului de studenți bursieri și cu finanțare contractuală

Indicator	2012/13		2013/14		2014/15		2015/16		2016/17		2017/18	
Total, persoane	83008	100%	78919	100%	72474	100%	66938	100%	62108	100%	55341	100%
din care, cu burse de la buget	28340	34%	28098	36%	27470	38%	26669	40%	25872	42%	23260	42%
cu finanțare contractuală	54668	66%	50821	64%	45004	62%	40269	60%	36236	58%	32081	58%

Sursa: elaborat de autor în baza BNS al RM

În conformitate cu provocările actuale ale societății și cu necesitatea de a răspunde prompt la tendințele de formare continuă de CUE, sistemul autohton de ÎS necesită să se extindă în

⁴ Astfel, în Republica Moldova, cel mai des contactat este Programul „Tempus” – program european, cu rol important în modernizarea și reformarea sistemului de învățământ. Un alt Program este „Erasmus Mundus”, prezent în RM din 2005.

⁵ În RM, instituțiile de învățământ superior au forma juridică de organizare ca instituții de drept public și drept privat.

⁶ Comanda de stat presupune numărul de locuri oferite la buget pentru studenții de la ciclul I și ciclul II.

favoarea creșterii gradului de flexibilitate a timpului și locației prin dezvoltarea învățământului la distanță. Crearea MOOC-urilor, similar practicilor internaționale, ar permite participarea la studii a unui număr mare de studenți dispersați geografic. Conform *Concepției naționale a Învățământului la Distanță în Învățământul Superior*, **finanțarea acestuia** se poate realiza pe seama: taxelor de studii; surselor bugetare prevăzute pentru învățământul la distanță; surselor bugetare din fondul de șomaj; surselor financiare alocate de agenți economici și destinate învățământului la distanță; mijloacelor provenite din proiecte internaționale; alte surse [14].

După cum a fost menționat anterior, în Republica Moldova învățământul este unul predominant public. Cheltuielile pentru educație reprezintă una dintre ramurile prioritare finanțate de guvern. În anul 2018, cheltuielilor pentru educație le-a revenit poziția secundă cu o cotă de 16,9% din cheltuielile bugetare și 6,5% din PIB. Evoluția cheltuielilor pentru educație în total cheltuieli bugetare și în PIB pe parcursul anilor 2005-2018 este prezentată în figura 1.6.

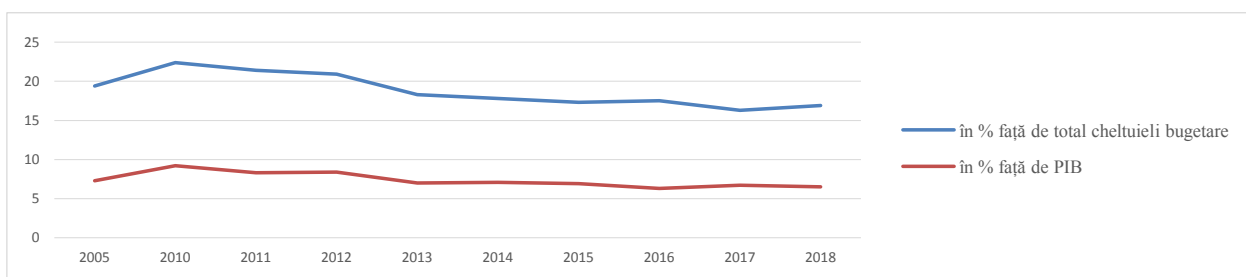

Fig. 1.6. Evoluția cheltuielilor publice pentru educație în Republica Moldova, %
Sursa: elaborată de autor în baza surselor [82,115]

Datele prezentate în figura 1.6. reflectă că ponderea cheltuielilor pentru educație în total cheltuieli bugetare și, respectiv, în PIB, a cunoscut o evoluție în care se pot distinge 2 faze. Astfel, ponderea cheltuielilor publice pentru învățământ a crescut până în 2009, an în care s-a înregistrat nivelul maxim de 9,4% din PIB, iar, începând cu 2010, se atestă o scădere a acestui indicator, atingând nivelul de 6,5% în 2018 (*Anexa 7, tabelul A7.1*), cu o prognoză descendentă a respectivului indicator (*Anexa 7, tabelul A7.2*). Și totuși, deși RM are un nivel avansat al ponderii cheltuielilor publice pentru educație în PIB, comparativ cu majoritatea statelor europene și, în același timp, corespunde întocmai recomandărilor Cadrelui de acțiune Educația 2030 [177], eficiența bugetului educațional rămâne, în continuare, scăzută. Susținem opinia centrului analitic independent Expert-Grup în ce privește faptul că eficiența redusă indică asupra faptului că nivelul actual al calității sistemului educațional putea fi obținut prin alocări financiare mult mai mici [42]. În această ordine de idei, pentru RM, calitatea educației a devenit un domeniu de interes deosebit, având în vedere, în primul rând, decalajul național față de țările dezvoltate și necesitatea obținerii unor finalități integrate în context european. Sistemul educațional autohton implementează strategii educative, dezvoltând astfel niște mecanisme și instrumente, menite să

ajute la crearea unor obiective viabile pentru societate. Cadrul juridic al raporturilor privind organizarea, funcționarea și dezvoltarea sistemului de educație din RM este stabilit de *Codul Educației* [12]. Conform prevederilor respectivului Cod, statul asigură *finanțarea pachetului standard de servicii educaționale* pentru învățământul preșcolar, primar, gimnazial și liceal.

În prezent, unul dintre principalele documente de politici în domeniul educației este *Strategia Sectorială de Dezvoltare a Educației pentru anii 2014-2020* [59]. Alături de alte obiective importante, Strategia își propune *eficientizarea finanțării educației* (obiectivul specific 6.2 al Strategiei menționate). Acțiunile prioritare în vederea atingerii acestui obiectiv sunt:

- dezvoltarea și implementarea *mecanismelor de finanțare* a învățământului, bazate pe: priorități educaționale, analize de tip cost-performanță; programe bugetare; cost per elev;
- promovarea *autonomiei financiare a instituțiilor educaționale* concomitent cu responsabilizarea acestora în contextul descentralizării;
- *implementarea politicilor de diversificare a surselor de finanțare* și stimularea acumulării resurselor suplimentare în sprijinul învățământului;
- fundamentarea și elaborarea mecanismelor și *normativelor de finanțare* complementară a sistemului de învățământ în baza *performanței instituționale*;
- legiferarea posibilității instituțiilor de *învățământ superior* de a organiza și presta *activități antreprenoriale*, folosind baza didactico-materială în scopul obținerii de *venituri proprii*.

Autorul tezei susține tendințele, care se profilează la unele universități de a-și armoniza direcțiile de dezvoltare instituțională în corespundere cu prioritățile naționale ori tendințele globale. În prezent, ÎS autohton trebuie să răspundă câtorva provocări majore: să atingă un nivel calitativ și competitiv pe plan internațional, să-și asume responsabilitatea pentru formarea unui contingent progresist de oameni, în contextul dezvoltării durabile, să-și sporească finanțarea și să-și diversifice sursele de finanțare. Aceste scopuri majore implică schimbări în învățământul superior național, orientate spre îmbunătățirea calității educației. Or, o educație calitativă, în special, la nivelul învățământului superior, va genera îmbunătățirea calității vieții. În opinia autorului tezei, calitatea vieții joasă, în Republica Moldova, este determinată și de *problematica finanțării studiilor în învățământul superior* (vezi anexa 8).

Cuantumul taxei de studii în ÎS, în Republica Moldova, conform metodologiei existente, poate fi determinat prin aplicarea următoarei formule [37, p. 151]:

$$T_s = (C_p + C_c + C_d) / N_s * K \quad (1.6.)$$

în care: T_s indică taxa de studii; C_p – cheltuieli de personal; C_c – cheltuieli de consum; C_d – cheltuieli de dezvoltare; N_s – numărul mediu de beneficiari; K – coeficient de corelare.

Deși există formula de stabilire a mărimii taxei de studii, totuși mărimea taxei de studii este determinată, în mare măsură, de *interacțiunea cererii și ofertei pentru serviciul educațional furnizat*. Din acest motiv, deseori, pentru specialitățile care necesită cheltuieli mai mari pentru pregătirea specialiștilor, se solicită taxe mai mici decât costul real. În Republica Moldova, taxele de studii diferă mult în funcție de instituția de învățământ superior. Astfel, taxele de studii pentru studenții înmatriculați, cu frecvență la zi, în anul universitar 2017-2018, la Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie ”Nicolae Testemițanu” constituie în jur de 3800-4000 euro/an, la ASEM - în jur de 6500-8600 lei/an, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” de la Cahul – în jur de 7000-8500 lei/an etc⁷. Se cuvine menționat faptul că alocațiile anuale medii pentru un student reflectate, în BPN, sunt considerabil mai mari decât mărimile taxelor de studii solicitate de instituțiile de ÎS (Figura 1.7).

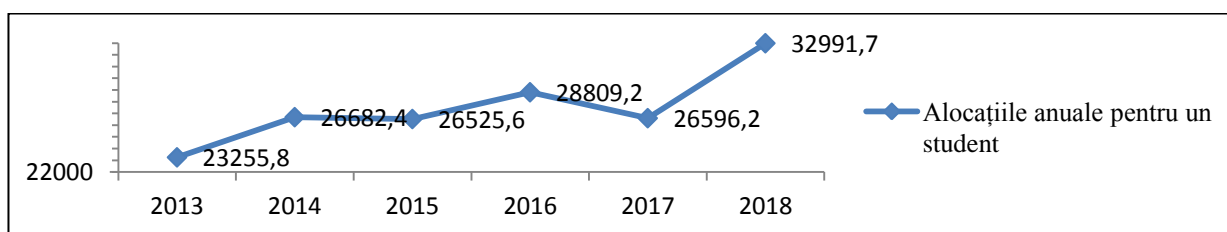

Fig. 1.7. Evoluția alocațiilor (cheltuielilor) anuale medii pentru un student din BPN al RM, lei
Sursa: elaborată de autor în baza surselor [81, 82]

Menționăm că majoritatea instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova nu-și fac publice bugetele pe care le administrează, deși, în condițiile în care sunt subvenționate din bugetul de stat, informația privind veniturile și cheltuielile *trebuie* să fie disponibilă pe site-urile universităților respective. În acest sens, poate fi menționată experiența României. Astfel, pe pagina oficială a tuturor universităților din România pot fi consultate rapoartele oficiale în care sunt specificate veniturile anuale, sursele de finanțare și cheltuielile. Autorul tezei remarcă faptul că o anumită *transparență în venituri și cheltuieli* se regăsește în rapoartele plasate pe site-urile Academiei de Studii Economice a Moldovei și Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” de la Cahul. Astfel, *veniturile totale* ale Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, în anul 2016, au constituit 26,5 milioane de lei (dintre care 16,8 mln. lei - *alocații bugetare*). Din această sumă, cea mai mare parte – 92,3% sau 25,5 milioane de lei – au fost utilizați pentru asigurarea procesului de studii, urmate de întreținerea căminelor (1,4 mln. lei). *Fondurile financiare alocate procesului de studii* au fost repartizate în felul următor: 52% (14,2 milioane de lei) pentru cheltuielile salariale; 19% - pentru reparații, 15% - pentru cheltuieli materiale și 14% - pentru plata burselor sau indemnizațiilor [53].

⁷ Conform informațiilor prezentate pe site-urile respectivelor instituții de învățământ superior

În contextul transparenței informației prezentate, este relevant și cazul Academiei de Studii Economice a Moldovei, cea mai mare instituție de învățământ superior cu profil economic din Republica Moldova. Conform Raportului Rectorului ASEM în Ședința lărgită a Senatului din 30.08.17, în ultimii 10 ani, numărul studenților, la Ciclul I, licență, a scăzut cu circa 50 la sută per total. Concomitent, s-au modificat veniturile proprii ale instituției de ÎS, diminuându-se cu 24,7 mln. lei sau cu circa 25% în doar 6 ani universitari (Figura 1.8).

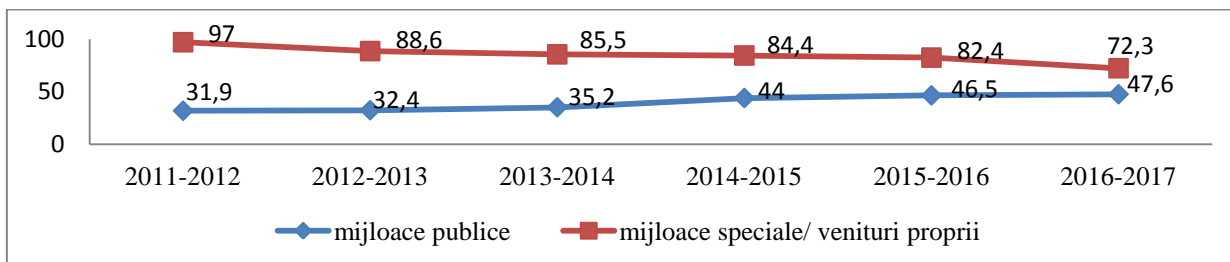

Fig. 1.8. Evoluția veniturilor ASEM pentru perioada 2011-2017, mln. lei
Sursa: elaborată de autor în baza surselor [89-95]

În vederea identificării **surselor de finanțare** a activității instituției, autorul tezei a analizat bugetul ASEM pentru anul 2016, constatând că **alocațiile bugetare** au constituit în jur de 39,7%. Dintre acestea, în jur de 60%, au fost constituite din servicii educaționale pentru realizarea comenzii de stat la Ciclul I, licență (Tabelul 1.3.).

Tabelul 1.3. Analiza veniturilor ASEM din sursele bugetare pentru anul 2016, %

Nr.	Alocații bugetare	Pondere, %
1.	Servicii educaționale pentru realizarea comenzii de stat, Ciclul I, licență	60
2.	Servicii educaționale pentru realizarea comenzii de stat, Ciclul II, masterat	12
3.	Servicii educaționale pentru realizarea comenzii de stat, Ciclul III, doctorat	2
4.	Servicii educaționale pentru realizarea comenzii de stat, Colegiul Național de Comerț	15
5.	Întreținerea căminelor studentești	5,4
6.	Indemnizații pentru studenții rămași fără îngrijire părintească (Ciclul I, licență și CNC)	3
7.	Activități de cercetare-inovare	2,6

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [89]

Veniturile proprii ale ASEM, în anul 2016, au reprezentat 60,3%, fiind constituite din: taxele de studii aplicate pentru serviciile educaționale, în bază de contract (64,5%); taxa de cazare în cămin (5,1%); darea în locație a bunurilor (4,6%); granturi, donații și sponsorizări (13,3%); depozitele bancare (3,3%); alte venituri din servicii cu plată (9,2%). Pentru a concluziona cu privire la veniturile menționate, autorul tezei consideră necesară analiza minuțioasă a cheltuielilor efectuate de instituție. Astfel, repartizarea **cheltuielilor** ASEM a fost realizată după cum urmează: cheltuieli de personal – în jur de 62%; cheltuieli pentru servicii comunale – 7,4%; cheltuieli pentru burse și indemnizații – 7,4%; cheltuieli pentru bunuri și servicii – 10%; cheltuieli de dezvoltare – 13,2%.

În baza celor expuse, autorul tezei conchide că insuficiența finanțării publice impune identificarea și valorificarea resurselor extrabugetare, completarea, prin efort propriu, a necesarului de fonduri. În afara veniturilor obținute din taxele de studii, universitățile acumulează venituri din darea în arendă a proprietății publice, care, în mare parte, acoperă cheltuielile pentru întreținerea blocurilor de studii (pentru servicii comunale) și îmbunătățirea bazei tehnico-materiale. Dar și acestea se dovedesc a fi insuficiente, astfel, conform bugetului ASEM, pentru anul 2016, cheltuielile au depășit veniturile, formând un *deficit bugetar de aproximativ 6%*. Autorul tezei remarcă faptul că aportul sectorului privat în finanțarea instituțiilor analizate nu este prezent în structura veniturilor. Această situație poate fi explicată prin faptul că, actualmente, *investiția în învățământul superior este considerată, de către mediul de afaceri, o cheltuială neatractivă*, fiind o investiție cu grad de risc ridicat și cu o perioadă de recuperare îndelungată. Iar, în opinia autorului tezei, anume sectorul privat beneficiază direct de pe urma valorificării CUE format la nivelul instituțiilor de învățământ superior, acest fapt semnalând necesitatea atragerii mediului de afaceri în finanțarea ÎS.

În pofida faptului că cheltuielile pentru educație, în Republica Moldova, sunt competitive din punctul de vedere al finanțării, calitatea și, respectiv, eficiența investițiilor în educație sunt considerate modeste, comparativ cu statele din regiune. În acest context, pornind de la faptul că finanțarea publică a studiilor în ÎS nu este suficientă pentru asigurarea unei pregătiri calitative și competitive, iar resursele financiare personale ale populației sunt prea modeste pentru a achita taxele de studii, în corespundere cu costurile financiare reale, suportate de instituția educațională, apare necesitatea căutării unor alternative de finanțare. În același timp, în opinia autorului tezei, autoritățile publice autohtone ar putea opta pentru subvenționarea învățământului superior, inclusiv prin *proiectarea unei politici fiscale* corespunzătoare (prin stimulente fiscale indirecte). Stimulentele fiscale sunt indicate și pentru obținerea *unui efect de levier* mai mare. În scopul cercetării posibilităților de extindere a participației financiare la activitățile instituțiilor de ÎS, au fost identificate mai multe abordări ale *tipurilor de finanțare*:

- perceperea unor taxe de studii mai mari, dar prin intermediul unor mecanisme îmbunătățite de acordare a burselor și împrumuturilor;
- majorarea finanțării publice a studiilor în ÎS, în timp ce se percep taxe mici;
- extinderea sectorului privat al ÎS pentru a reduce presiunea asupra finanțării publice;
- diversificarea surselor de finanțare a studiilor în ÎS prin utilizarea unor metode alternative.

Ca urmare a celor expuse, *obiectul cercetării* îl constituie investițiile în capitalul uman educațional, interpretate în teză, prin prisma finanțării studiilor în învățământul superior (de licență).

Sistemul de învățământ superior din Republica Moldova este insuficient finanțat, ceea ce nu-i permite să intre în competiție cu universitățile europene. Finanțarea publică a studiilor în ÎS se realizează, în continuare, în funcție de comanda de stat, respectiv în baza unor indicatori cantitativi (necesitățile statului în anumite specialități, costul per student, posibilitățile financiare ale statului etc.), fără să se ia în considerare anumiți indicatori calitativi, de performanță (gradul de ocupare în câmpul muncii, mobilitatea și internaționalizarea studiilor etc.). Pornind de la faptul că, practic, în toate statele lumii, finanțarea ÎS reclamă căutarea ”mecanismelor inovative”, precum și din cauza unor mecanisme depășite de finanțare a investițiilor în ÎS autohton, **problema științifică importantă de soluționat** constă în identificarea soluțiilor privind perfecționarea, din punct de vedere științific și metodologic, a finanțării studiilor în ÎS din RM, în vederea dezvoltării capitalului uman educațional în perspectiva îmbunătățirii calității vieții.

Scopul cercetării constă în dezvoltarea fundamentelor teoretice și metodologice ce țin de finanțarea investițiilor în învățământul superior (de licență), în vederea dezvoltării capitalului uman educațional necesar îmbunătățirii calității vieții, în Republica Moldova, și propunerea unui set de recomandări în acest domeniu. Pentru realizarea scopului dat au fost stabilite următoarele **obiective de cercetare:**

- dezvoltarea abordărilor teoretico-conceptuale și multidimensionale a sintagmelor: *capital uman educațional, investiția în capitalul uman educațional (în ÎS), calitatea vieții*;
- analiza și identificarea celor mai importante surse de finanțare a studiilor în ÎS;
- analiza situației actuale privind finanțarea investițiilor în educație, în Republica Moldova, și identificarea problemelor din acest domeniu;
- analiza situației actuale privind finanțarea studiilor în învățământul superior în Republica Moldova în contextul autonomiei financiare universitare;
- investigarea metodelor tradiționale și alternative de finanțare a studiilor în ÎS;
- cercetarea rolului pieței financiare și a instrumentelor financiare pasibile de aplicat în vederea finanțării studiilor în învățământul superior;
- identificarea efectelor investițiilor în educație asupra calității vieții;
- realizarea studiului comparativ al practicilor internaționale, în special europene, în domeniul finanțării studiilor în învățământul superior ce pot fi aplicate în RM;
- identificarea platformei conceptuale privind corelația dintre componentele binomului ”*investiții în capitalul uman educațional și calitatea vieții*”;
- elaborarea unor modele econometrice, care ar elucida interdependența dintre investițiile în educație și dezvoltarea capitalului uman în Republica Moldova.

1.5. Concluzii la capitolul 1

1. Conceptul de capital uman devine, în prezent, o direcție importantă de cercetare, dovadă servind studiile Băncii Mondiale, care afirmă că CU reprezintă 64% din volumul global al avuției lumii. Tot în acest scop, pot fi citate personalitățile de știință Naisbitt A., Aburdene P. ș. a., care susțin că, în noua societate informațională, „capitalul uman l-a înlocuit pe cel financiar, ca resursă strategică”.
2. Ca urmare a sintezei literaturii de specialitate, autorul tezei, în baza anumitor **criterii**, a elaborat o clasificare a capitalului uman *în funcție de*: nivelul CU; eficiența CU; cheltuielile publice; nivelul inovațional al CU etc. Conform unora dintre cele mai relevante criterii, autorul tezei distinge anumite **tipuri** de CU. Astfel, *în funcție de eficiența capitalului uman*, se identifică CU pozitiv (activ, inovator); negativ; pasiv sau neutilizat. La rândul său, **CU pozitiv** oferă un randament util de pe urma investițiilor realizate în procesul dezvoltării, în special, celor orientate spre îmbunătățirea **calității vieții**, sporirea potențialului de inovare, dezvoltarea **sistemului de învățământ** ș.a.
3. Analizând CU, *în funcție de cheltuielile publice*, autorul tezei identifică următoarele componente: capitalul educațional; biologic; cultural. *Capitalul uman educațional* este tratat prin două forme distincte: 1) însumează abilitățile dobândite în urma participării la sistemele educaționale formale, cunoștințe atestate prin diplome; 2) orice alte cunoștințe și abilități dobândite în cursul vieții, finalizate cu câștiguri de cunoaștere. În demersul cercetării, autorul tezei se axează pe primul aspect al capitalului uman educațional, astfel, în calitate de sistem educațional formal, se investighează sistemul de învățământ superior.
4. Învățământul superior este analizat în Clasificarea Internațională Standard a *Educației* (ISCED 2011) ca una din componentele de bază. Astfel, conform ISCED, se disting 9 niveluri ale educației. Nivelul 6 presupune *studiile de licență*. În Clasificarea națională a *programei educaționale*, conform Codului Educației, *învățământul superior de licență* corespunde nivelului 6 din ISCED 2011. În teza dată, se analizează componenta ”Învățământ superior de licență”, ca element de bază al clasificării naționale a programelor educaționale.
5. O calitate a vieții mai bună, la nivelul societății, poate fi obținută ca urmare a cumulării rezultatelor unei *multitudini de obiective*, relevante fiind: sporirea calității CUE; asigurarea sănătății fizice și morale a populației; extinderea producerii și sporirea eficienței acesteia, dezvoltarea nivelului de cultură etc. Fiecare dintre aceste obiective poate fi realizat doar în cazul când acestea sunt susținute prin investiții, iar cele din urmă sunt corect utilizate.
6. Investițiile în CUE, trebuie analizate, în opinia autorului tezei, în corelație cu o serie de indicatori care caracterizează calitatea vieții, reprezentativi fiind: Indicele Calității Vieții,

- IDU, Indicele Economiei Cunoașterii, Indicele Global al Competitivității etc. Analizând componentele care formează toți acești indici, autorul tezei concluzionează că educația este una dintre elementele de bază cu impact direct asupra calității vieții.
7. Pentru a cuantifica relația dintre investiții și remunerarea diferențiată a muncii, autorul tezei sugerează *randamentul mediu anual al investițiilor în educație*, în comparație cu veniturile obținute și cheltuielile efectuate, ținând cont de factorul timp și rata anuală a dobânzii. Din multitudinea *indicatorilor de evaluare a eficienței economice a investițiilor în educație*, autorul tezei menționează: valoarea prezentă netă, rata internă de rentabilitate, perioada de amortizare a investiției în educație, randamentul economic al investiției în CUE.
  8. *Modelele de finanțare* a studiilor în ÎS sunt determinate, în mare măsură, de *interacțiunea surselor de finanțare*, de dezvoltarea economică a unui stat, de strategia aplicată pe piața serviciilor educaționale etc. Sunt reprezentative *trei modele de finanțare*: birocratic, colegial și de piață. Printre metodele alternative de finanțare a ÎS, care ar oferi posibilitatea *pieței financiare* să fie mai implicată în *finanțarea studiilor*, autorul tezei identifică instrumentele financiare, cum ar fi: *contractele de capital uman, obligațiunile cu impact social, acțiunile*.
  9. În prezent, *sursele de finanțare a studiilor* în ÎS pot fi diferite ca proveniență și cotă de participare. Astfel, se disting: *finanțarea publică* directă (65-75% din bugetul universității); *finanțarea pe principii de parteneriat public-privat* (cca 7%); *taxele de studii* (cca 10%); *sursele suplimentare* (cca 10%) reprezentate de finanțarea caritabilă, servicii de consultanță, darea în arendă a încăperilor instituției de ÎS; *fondurile structurale, programele pentru cercetare-dezvoltare* (surse, care devin tot mai competitive în rândul universităților) etc.
  10. În prezent, finanțarea studiilor în ÎS autohton se realizează *preponderent*: din Bugetul de Stat (finanțare publică) sau prin achitarea taxelor de studii (ca parte a veniturilor proprii ale instituțiilor de ÎS). Deseori, pentru specialitățile care necesită cheltuieli mai mari pentru pregătirea specialiștilor, se solicită taxe mai mici decât costul real (fapt ce generează anumite discrepante în contextul abordării *calității vieții*). În același timp, alocațiile anuale medii pentru un student, reflectate în BPN, sunt considerabil mai mari.
  11. Deși în RM se înregistrează un nivel înalt al cheltuielilor pentru educație în PIB (6,5% în 2018) și în total cheltuieli publice (16,9%), respectând obiectivele țintă specificate în Cadrul de acțiuni Educația 2030, autorul tezei, ca urmare a cercetărilor efectuate, conchide că calitatea sistemului educațional rămâne scăzută, fapt confirmat și de Indicele Competitivității Globale (locul 95 din 137 de state în 2017-2018). În accepțiunea autorului, ponderea competitivă a cheltuielilor pentru educație raportate la PIB poate fi explicată prin ponderea mică a PIB-ului pe cap de locuitor și prin ineficiența cheltuielilor efectuate.

2. ASPECTE APLICATIVE PRIVIND FINANȚAREA STUDIILOR ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA

2.1. Dezvoltarea sistemului de învățământ superior autohton din perspectiva integrării în spațiul european al educației

Învățământul superior joacă un rol crucial în dezvoltarea individuală și în asigurarea capitalului uman cu înaltă calificare, în creșterea economică și prosperitatea societății. Performanța și calitatea studiilor în învățământul superior au devenit un semnal al capacității unei țări de a asigura *dezvoltarea* economică în viitor. Economia mondială, în prezent, pledează pentru o competitivitate mai puternică în rândul instituțiilor de învățământ superior. În cursa internațională pentru popularitate în pregătirea specialiștilor, Uniunea Europeană devine din ce în ce mai atractivă, astfel Regatul Unit, Franța și Germania găzduiesc 13%, 6%, respectiv 6% dintre studenți la nivel mondial. SUA atrage doar 17% dintre studenții internaționali [144, p. 4]. Cu toate acestea, politicile de învățământ superior din UE sunt adoptate și aplicate, în mod individual, de către fiecare stat membru al UE. În același timp, provocările cu care se confruntă învățământul superior autohton sunt similare celor din statele UE, ceea ce determină necesitatea de a colabora în vederea identificării soluțiilor optime. În acest sens, se cuvine menționat că, conform Planului național de acțiuni pentru implementarea *Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019* [75], părțile cooperează pentru a promova învățarea pe tot parcursul vieții și pentru a încuraja cooperarea și transparența la toate nivelurile educației și formării, **cu un accent deosebit pe învățământul superior**.

În toată lumea, necesitatea obținerii studiilor superioare devine tot mai accentuată. Astfel, în SUA, începând cu anii 40 ai sec. XX, învățământul superior capătă un caracter de masă, transformându-se, din învățământ al elitei sociale și politice, în învățământ accesibil pentru toți. Valul ”masificării” învățământului superior, în Europa, vine abia în anii 70 ai sec. XX [18, p. 159]. În acest sens, indicatorul de acces la învățământul superior este *rata brută de cuprindere*. O rată sub 15% denotă existența unui sistem de învățământ superior „elitar”, una cuprinsă între 16 și 50% – un învățământ superior de „masă” și o rată peste 50% - un învățământ superior „general” [43, p. 88]. Pentru anul 2015, rata brută de cuprindere în învățământul terțiar⁸ autohton a reprezentat 41,2%, iar media țărilor dezvoltate a atins 73,7% [152]. Deci, se poate conchide că Republica Moldova se încadrează în limita învățământului superior de masă, rămânând, la acest capitol, mult în urma țărilor dezvoltate.

---

⁸ În numeroase documente din domeniu, învățământul superior este identificat ca și învățământ terțiar. Conform ISCED 2011, învățământul terțiar cuprinde nivelurile 5, 6, 7, 8.

Conform datelor ilustrate în figura 2.1, se constată că învățământul superior, în majoritatea statelor Uniunii Europene, poartă un caracter general.

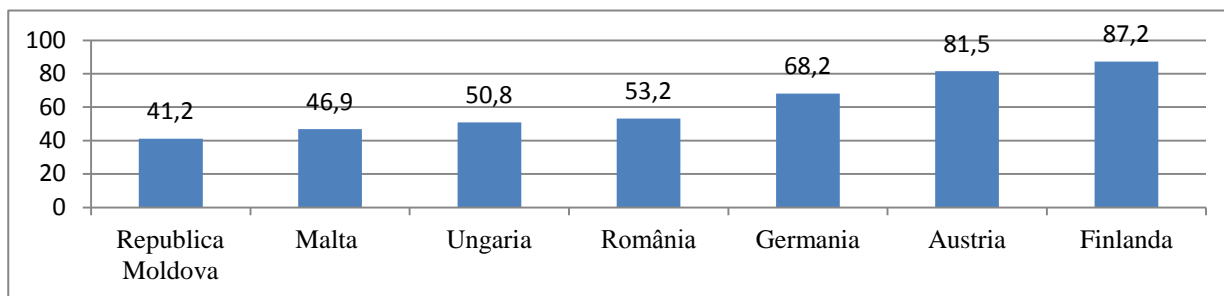

Fig. 2.1. Rata brută de cuprindere (%) în învățământul terțiar în RM și unele țări ale UE, 2015
Sursa: elaborată de autor în baza sursei [152]

Rezultatele înalte ale statelor UE în ce privește indicatorul analizat pot fi argumentate și prin preocupările manifestate la nivel comunitar. Unul dintre principalele documente de politici ale Uniunii Europene este *Strategia Europa 2020* [110], care își propune să asigure o creștere economică: *inteligentă*, prin *investiții mai eficiente în educație*, cercetare și inovare; *durabilă*; *favorabilă incluziunii*, prin punerea accentului pe crearea de locuri de muncă și pe reducerea sărăciei. Strategia se concentrează pe *cinci obiective*, care vizează: *educația*, ocuparea forței de muncă, inovarea, reducerea sărăciei și energia/clima. În strategie, a fost stipulat un obiectiv prin care, până în anul 2020, *40% dintre tinerii europeni trebuie să posede o calificare de învățământ superior* în rândul populației în vârstă de 30-34 de ani. Fiecare țară își stabilește propriile sale aspirații, în funcție de posibilitățile realiste de realizare. Astfel, în tabelul 2.1, sunt specificate obiectivele propuse spre realizare de către Republica Moldova până în anul 2020, conform *Strategiei Educația 2020*.

Tabelul 2.1. Obiectivul-țintă privind ponderea absolvenților cu studii superioare în rândul populației cu vârsta de 30-34 de ani, estimată până în anul 2020

Țara/indicatorul	Ponderea absolvenților cu studii superioare în rândul populației cu vârsta de 30-34 de ani
Obiectivul țintă conform Strategiei Europa 2020	40%
România	26,7%
Republica Moldova	20%

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [59], [110], [113]

Datele din tabelul 2.1. reflectă prognoze foarte modeste în vederea realizării obiectivului Strategiei. Astfel, Republica Moldova își propune atingerea unei ponderi de două ori mai mici decât cea recomandată la nivelul Uniunii Europene, iar România, fiind stat membru al UE, își propune realizarea obiectivului european la doar 26,7%.

În vederea realizării obiectivelor educaționale și sprijinirii dezvoltării unor politici din domeniul învățământului superior, în țările UE, se implementează *Strategia pentru Educație și formare 2020*. În acest sens, modernizarea învățământului superior urmează a fi asigurată în

baza a *cinci priorități-cheie*: creșterea numărului de absolvenți în ÎS; îmbunătățirea calității și relevanței predării și învățării; promovarea mobilității studenților și a personalului și a cooperării transfrontaliere; consolidarea ”triunghiului cunoașterii”, care leagă educația, cercetarea și inovarea; *crearea unor mecanisme eficiente* de guvernare și *finanțare pentru învățământul superior*. În sprijinul realizării priorităților, Comisia Europeană (CE) dezvoltă și instrumente de promovare a mobilității (cum ar fi, ECTS și Suplimentul la Diplomă), oferă o mai bună informare cu privire la ÎS în spațiul european și promovează recunoașterea competențelor și a calificărilor. CE oferă sprijin Procesului de la Bologna, menit să susțină reforma învățământului superior în vederea stabilirii unui *spațiu european al învățământului superior*, și promovează schimbul de bune practici între diferite țări. În plus, pe lângă gestionarea programului Erasmus +, care oferă o varietate de oportunități pentru studenții din ÎS, CE este responsabilă pentru sprijinirea inițiativelor de cooperare internațională în domeniul învățământului superior cu țările din afara UE, după cum este și cazul Republicii Moldova.

Prin urmare, rolul CE constă în sprijinirea eforturilor autorităților și instituțiilor publice în vederea modernizării sistemelor de ÎS din Europa pentru a răspunde provocărilor sociale și economice de astăzi. În acest sens, CE prezintă o agendă de *reformă actualizată a ÎS* în Europa. Acest document de lucru este axat pe următoarele aspecte [131]: caracteristicile principale ale ÎS în Europa de astăzi; dovezile privind contribuția economică și socială a ÎS; populația de studenți în schimbare; aptitudini aflate în schimbare, conform cerințelor la care ÎS trebuie să răspundă; modalitățile instituțiilor de ÎS de a contribui la inovare; *finanțarea* și guvernanta *învățământului superior* - la nivel de sistem și la nivel instituțional; internaționalizarea învățământului superior.

Începând cu 1991, Memorandumul a provocat instituțiile de învățământ superior să sprijine o economie și o *societate bazată pe cunoaștere* prin lărgirea accesului la calificări superioare. De asemenea, acesta le-a cerut țărilor membre să creeze oportunități pentru actualizarea și reînnoirea calificărilor. În anul 2000, a urmat un nou Memorandum privind învățarea pe tot parcursul vieții. Proiectului, focalizat pe creșterea participării adulților, i-a fost dat un nou impuls prin *Strategia de la Lisabona* (Consiliul Uniunii Europene, 2000), care a solicitat formarea celei mai competitive economii a cunoașterii la nivel mondial și *crearea* (2001) *Spațiului European de învățare* de-a lungul vieții. În 2000, Strategia de la Lisabona a recunoscut rolul fundamental al educației și formării în dezvoltarea socială și economică a Europei. În ultimul deceniu, legătura dintre capacitatea țărilor europene de a *investi în capitalul uman*, prin sistemele de educație și formare, și capacitatea acestora de a promova niveluri ridicate ale sustenabilității și ale creșterii economice, bazate pe cunoaștere, dar și pe coeziune socială, a fost subliniată, în mod repetat, în multe documente de politică ale Uniunii Europene. Spre exemplu, în rezoluția Consiliului

privind educația și formarea, ca factor esențial al Strategiei de la Lisabona (2007), a fost subliniată „contribuția educației și formării profesionale nu doar în promovarea ocupării forței de muncă, a competitivității și a inovării, ci și în susținerea coeziunii sociale, a cetățeniei active și împlinirii personale” [99]. Toate acestea pot fi aplicate în vederea posibilității de atingere a unui înalt nivel al *calității vieții*.

Menționăm că, actualmente, sunt cunoscute două abordări fundamental-diferite privind ÎS. În general, în UE, învățământul superior este considerat un *serviciu public* și este oferit gratuit sau la un cost redus. În contrast, universitățile americane, inclusiv cele de stat, de obicei, au un model economic diferit: acela al unei *întreprinderi private non-profit*. Venitul lor se bazează, în mare parte, pe înscrierea studenților: studenții *plătesc* pentru educația primită. Ca urmare, în medie, *costul educației* în SUA este considerabil mai mare decât în UE. Cu toate acestea, există o diferență fundamentală între aceste sisteme care presupun diferite percepții ale scopului urmărit de ÎS. Diferența constă în faptul că învățământul superior, în UE, ca și în Republica Moldova, este mai mult teoretic-orientat și are ca scop dezvoltarea *abilităților intelectuale* ale studenților, în timp ce instituțiile de ÎS din SUA sunt percepute ca fiind *orientate spre piața muncii*. De asemenea, universitățile din UE și Republica Moldova oferă o educație mai amplă, în timp ce învățământul superior din SUA tinde să fie mai specializat încă de la început.

În multe privințe, Procesul Bologna este considerat revoluționar în *dezvoltarea ÎS* al UE. Acesta a fost inițiat în 1998 de patru ministere pentru educație ale UE, care au împărtășit opinia că sistemul existent de ÎS a fost depășit și ineficient. Astfel, acestea s-au angajat într-un proces voluntar pentru a reforma Spațiul european al ÎS și, un an mai târziu, l-au formalizat în 30 de țări. Astăzi, acest proces este diseminat în 48 de state din UE și peste hotare (Tabelul 2.2.).

Tabelul 2.2. Analiza evoluției țărilor participante la Spațiul european al învățământului superior

Anii	Țările
Din 1999	Austria, Belgia, Bulgaria, Republica Cehă, Danemarca, Estonia, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Ungaria, Islanda, Irlanda, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Țările de Jos, Norvegia, Polonia, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Elveția, Marea Britanie;
Din 2001	Croația, Cipru, Liechtenstein, Turcia;
Din 2003	Albania, Andorra, Bosnia și Herțegovina, Sfântul Scaun, Rusia, Serbia, Macedonia;
Din 2005	Republica Moldova , Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Ucraina;
Din 2007	Muntele Negru;
Din 2010	Kazahstan;
Din 2015	Belarus.

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [178]

O nouă treaptă în *dezvoltarea învățământului superior autohton* este atinsă în anul 2005, când Republica Moldova devine parte a *Spațiului European al Învățământului Superior* (EHEA). Ultimul reprezintă un spațiu virtual, creat de către statele participante la Procesul Bologna⁹. Structura Spațiului european al învățământului superior este organizată în trei cicluri succesive: licență-master-doctorat. Acest fapt înseamnă că studenții trebuie să urmeze un program de licență (ciclul I, 3-4 ani), în baza căruia pot fi admiși la programul de master (ciclul II de 1,5-2 ani), programul de doctorat (ciclul III).

Un nivel calitativ nou în procesul de *dezvoltare a învățământului superior autohton* este marcat prin aprobarea *Codului Educației al Republicii Moldova*, care a intrat în vigoare în anul 2014 și a substituit Legea Învățământului, adoptată în anul 1995, ultima fiind depășită ca și conținut pe fundalul cerințelor actuale ale sistemului educațional. Conform Codului Educației în RM [12], învățământul superior este divizat în trei niveluri și anume: nivelul 6 – ciclul I: *învățământ superior de licență*¹⁰; nivelul 7 – ciclul II: *învățământ superior de master*; nivelul 8 – ciclul III: *învățământ superior de doctorat*.

În corespundere cu genericul subcapitolului dat, menționăm că obiectivele universităților din Republica Moldova nu diferă cu mult de cele ale instituțiilor similare din Uniunea Europeană. Printre obiectivele de bază pot fi specificate următoarele: promovarea unor modele educaționale competitive și sustenabile; adaptarea programelor educaționale la exigențele pieței muncii; implementarea unor măsuri adecvate de gestionare și pregătire a capitalului uman educațional; încurajarea învățării pe tot parcursul vieții; atingerea unei mai mari vizibilități în spațiul public etc. Atingerea acestor obiective antrenează instituțiile de ÎS din Republica Moldova într-o competiție acerbă, uneori, neloială, în atragerea studenților, deoarece fiecare student înseamnă un plus de fonduri financiare. Această competiție, în condițiile realității de astăzi, este dictată, în mare parte, de tendința descendentă a numărului de studenți (Tabelul 2.3).

Tabelul 2.3. Evoluția numărului studenților din învățământul superior din Republica Moldova

Indicatori	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Numărul total de studenți (ciclul I)	94813	90772	85345	82819	78049	71150	63329	57126
Numărul total de studenți (ciclul II)	10973	12855	14438	15455	15098	14439	14486	13846
Medicină și farmacie	4106	4186	4173	4184	4138	3940	3854	3754
Numărul doctoranzilor (ciclul III)	1601	1550	1556	1485	1522	1628	1751	1718

Sursa: adaptat de autor în baza datelor BNS al RM

⁹ Stipulările privind Spațiul European al Învățământului Superior sunt prezente în sursa [56].

¹⁰ Finanțarea studiilor în învățământul superior de licență reprezintă obiectul de studiu în prezenta teză.

Analizând datele prezentate în tabelul 2.3., se poate constata, repetat, că numărul studenților, în perioada 2009-2016, a fost în descreștere. La începutul anului de studii 2016/2017, numărul de studenți din învățământul superior (ciclul I, II, medicină și farmacie) a constituit 74726 de persoane (cu excepția celor străini), din care 83 la sută își fac studiile în instituțiile de stat. Comparativ cu anul de studii 2015/2016, numărul de studenți s-a redus atât în instituțiile de stat (cu 4,8 de mii persoane sau 7,2%), cât și în cele nestatale (cu 2,1 mii de persoane sau 14,3%). În anul de studii 2016/2017, numărul total de doctoranzi a constituit 1718 persoane (cu excepția celor străini), fiind în descreștere cu 1,9% față de anul anterior.

În anul de studii 2017/18, în medie, la 10 mii de locuitori revin 185 studenți din instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, comparativ cu 210 în 2016/17 sau cu 230 în 2015/16 [1]. De menționat că această **tendință descendentă**, în ce privește numărul de studenți, este, în mare parte, rezultatul proceselor demografice negative (fenomen înregistrat în majoritatea statelor în curs de dezvoltare), exodul de "creiere", oferte generoase de burse de studii acordate preponderent de România, mai puțin de Federația Rusă, Mexic, Ungaria, dar și în, cea mai mare parte, din cauza **posibilităților limitate de a finanța studiile** atât din partea potențialilor candidați la studii, cât și din partea statului, potențialilor parteneri și angajatori.

Conform datelor BNS al Republicii Moldova, în a.u. 2017-18, activau 29 de instituții de învățământ superior, dintre care 19 – instituții de stat și 10 - nestatale. Rețeaua de universități din Republica Moldova se află în subordinea mai multor ministere, cele mai multe instituții de ÎS revenind Ministerului Educației, Culturii și Cercetării. Majoritatea instituțiilor de învățământ superior își au sediul în municipiul Chișinău – 25 de unități și câte 1 unitate – în municipiile Bălți, Cahul, Comrat și în orașul Taraclia [1]. În anul 2017, studiile superioare de doctorat (ciclul III) s-au desfășurat în 46 de școli doctorale, organizate în cadrul instituțiilor de învățământ superior, consorțiilor, parteneriatelor naționale și internaționale. În condițiile reducerii continue a numărului de studenți, autorul tezei conchide că **sistemul universitar autohton este supradimensionat ca număr de instituții**, ceea ce exercită un impact negativ asupra **finanțării** acestuia, dat fiind faptul că **cheltuielile publice** sunt utilizate pentru întreținerea infrastructurii educaționale, în detrimentul asigurării calității procesului de studii. Conform opiniei experților proiectului "Consolidarea autonomiei universitare în Republica Moldova (EuniAM)", finanțat prin programul comunitar TEMPUS-IV [123], numărul instituțiilor statale de învățământ superior trebuie redus de la 19 la 7 (dintre care 4 în Chișinău, 3 – regionale), iar 15 institute de cercetări științifice trebuie integrate în universități. În consecință, putem previziona că aceste

restructurări ar permite **optimizarea cheltuielilor publice și redirecționarea acestora spre formarea unui CUE calitativ și competitiv** pe piața muncii.

Conform Procesului Bologna, asigurarea calității în învățământul superior european este esențială pentru construirea unui domeniu coerent, compatibil și atractiv, ceea ce conduce la atingerea unui înalt nivel al *calității vieții*, fapt dovedit de numeroși indicatori furnizați de organismele internaționale - *Indicele Calității Vieții, Indicele Economiei Cunoașterii, Indicele Dezvoltării Umane* etc. Odată cu globalizarea, integrarea economică și creșterea mobilității academice și profesionale, apare necesitatea recunoașterii calificărilor în afara țărilor care le-au acordat respectivele calificări (fapt realizat doar dacă studiile au fost de calitate). În UE, instituțiile de ÎS au responsabilitatea finală pentru calitatea serviciilor oferite. Acestea sunt evaluate de către agențiile externe specializate. Astfel, crearea, în anul 2004, a Asociației Europene pentru Asigurarea Calității în învățământul superior (ENQA) și lansarea, în anul 2008, a Registrului european de Asigurare a calității pentru învățământul superior (EQAR), reprezintă un deziderat în promovarea asigurării calității prin intermediul Procesului Bologna, dar și o nouă treaptă în *dezvoltarea învățământului superior*, inclusiv a celui autohton. Cu toate acestea, ministerele naționale preferă să lucreze cu propriile lor agenții de evaluare a calității. Instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova sunt supuse evaluării externe a calității, de regulă, o dată la 5 ani, în baza metodologiei și criteriilor ANACEC, aprobate de Guvern.

Spațiul european de competențe și calificări este, în prezent, în curs de dezvoltare. În decursul anilor, diverse inițiative au fost puse în aplicare, având menirea să promoveze recunoașterea academică. În 1984, Comisia Europeană a înființat o rețea de Centre de informare și recunoaștere academică națională (NARIC) pentru a oferi îndrumări cu privire la recunoașterea diplomelor și a perioadelor de studiu în cadrul UE, Spațiul Economic European și Turcia. Cu toate acestea, instituțiile de ÎS, în mare măsură, sunt autonome, adoptând decizii individuale privind admiterea studenților străini la programe educaționale. Prin urmare, cele mai multe NARIC acționează doar în calitate de consilieri. Cadrul european al calificărilor (EQF) este destinat să facă calificările naționale mai ușor de perceput în întreaga Uniune Europeană.

Dezvoltarea sistemului de învățământ superior autohton vizează o nouă direcție: **creșterea mobilității studenților, cercetătorilor și personalului** din ÎS, care a devenit o prioritate-cheie a Procesului de la Bologna. În 2009, miniștrii europeni responsabili pentru învățământul superior s-au întrunit pentru a face un bilanț al realizărilor Procesului de la Bologna. Aceștia au convenit asupra următoarei referințe ca „în anul 2020, cel puțin 20% dintre absolvenții *Spațiului european al învățământului superior*, din care și Republica Moldova face parte, să beneficieze de o

perioadă de studii sau de formare în străinătate. Criteriul de referință presupune *două forme principale de mobilitate: mobilitatea de studii* (realizarea unui program complet de studii într-o altă țară) și *mobilitatea creditelor* (luând parte la un program de studii într-o universitate din străinătate). În anul 2013, aproximativ 1,4 milioane de persoane, care au realizat studii de nivel terțiar în UE, au fost din străinătate. Această cifră reprezintă 7,5% din totalul studenților din UE. Cele mai multe țări din Europa Centrală și de Est atestă relativ puțini studenți din străinătate. În schimb, Marea Britanie, Franța, Austria și țările scandinave prezintă o mai mare pondere a studenților mobili. Participarea a fost deosebit de mare la nivel de doctorat, cu mobilitatea studenților de aproximativ 40% în Franța, Țările de Jos și Marea Britanie și mai puțin de 3% în Croația, Lituania și Polonia. *Mobilitatea Inbound* (internă) poate fi, în general, văzută ca un semn al atractivității învățământului superior al unei țări și *capacitatea sa financiară* și instituțională pentru înscrierea studenților străini. *Mobilitatea Outward* (externă), pe de altă parte, ar putea fi rezultatul unor politici, care încurajează studenții să-și petreacă o parte a studiilor în străinătate (mobilitatea creditelor, în special). În afară de furnizarea de beneficii academice și culturale valoroase, mobilitatea educațională este mai importantă pentru îmbunătățirea șanselor de angajare a tinerilor și accesul pe piața muncii, fapt ce poate contribui la sporirea nivelului *calității vieții*. În ce privește sistemul autohton de ÎS, în **Regulamentul-cadru cu privire la mobilitatea academică în învățământul superior**, este stipulat modul de participare a studenților (ciclul I, II și III) la programe de mobilitate academică la nivel național și internațional, precum și modul de participare a studenților la stagii de practică și programe de schimb educațional-cultural, care conțin o componentă de angajare remunerată în câmpul muncii. Dificultatea mobilității academice, în prezent, ține de **modalitatea de finanțare**, dat fiind faptul că finanțarea este momentan direcționată către universitatea de proveniență, și nu stimulează flexibilitatea traseului educațional al studentului.

Deși documentele de politici subliniază importanța *dimensiunii sociale* a învățământului superior, acesta încă reprezintă un proces îndelungat și anevoios. Doar nouă țări membre UE (Belgia, Irlanda, Franța, Finlanda, Lituania, Malta, Estonia, Slovenia, Marea Britanie) și-au definit obiective specifice [155], care pot servi, în opinia autorului, și pentru Republica Moldova, drept exemple relevante de *dezvoltare* a politicilor în acest domeniu. Spre exemplu, în *Belgia*, un obiectiv-țintă este ca, până în anul 2020, 60% dintre persoanele ai căror părinți nu dețin o calificare de învățământ superior, să fie înrolați în instituții de învățământ superior. *Finlanda* se axează pe creșterea participării la studii superioare a persoanelor de sex masculin, cu ambiția că diferențele de gen în grupele de vârstă tânără vor fi reduse la jumătate până în 2025. *Lituania* abordează, de asemenea, probleme de gen, cu accent pe creșterea participării femeilor la

specialități ce vizează matematica și știința. *Malta* a stabilit obiectivul că 4% dintre adulți vor participa la cursuri pentru învățarea *pe tot parcursul vieții* [163]. În opinia autorului tezei, învățarea pe tot parcursul vieții este un termen de uzanță în contextul discursului privind investiția în educație și îmbunătățirea calității vieții.

Conform clasamentului publicat de *Times Higher Education 2017* [186], Marea Britanie, Germania, Finlanda și Suedia (caracterizate și printr-o calitate înaltă a vieții) se numără printre țările cu cele mai bune performanțe în lista a 200 de universități de top din Europa. Instituțiile sunt evaluate în funcție de mediul lor de predare, mediul de cercetare, citări (influența de cercetare), *veniturile instituției* și perspectivele internaționale. În timp ce Marea Britanie deține o poziție dominantă, ocupând aproape un sfert din locuri (46), inclusiv șapte din top 10, Germania este a doua țară cea mai reprezentativă, cu 36 de universități, dintre care aproape o treime se află în top 50. Deși Finlanda și Suedia sunt națiuni mult mai mici, ambele au greutate în raport cu mărimea populației lor și PIB. Ambele țări au aproximativ 11 universități din top 200 cu o populație de 10 milioane, depășind Marea Britanie, Germania și Olanda. Performanțe bune înregistrează Danemarca, Irlanda și Elveția. Atunci când evaluarea s-a efectuat cu privire la numărul de universități în top 200, în raport cu PIB-ul pe cap de locuitor, care reflectă *puterea de cheltuieli*, Marea Britanie și Germania au obținut cel mai înalt rang.

Este cert faptul că doar instituțiile cu un grad sporit de autonomie vor fi în măsură să-și îndeplinească multiplele misiuni, răspunzând, astfel, la provocările curente într-un mediu competitiv, complex și globalizat. Nevoia de o mai mare autonomie a fost subliniată în mai multe declarații politice ale *Asociației Universităților Europene*, cum ar fi:

- Declarația de la Salamanca (2001);
- Declarația de la Graz (2003);
- Declarația de la Lisabona (2007),
- Declarația de la Praga (2009).

Declarația de la Lisabona stabilește patru dimensiuni de bază ale autonomiei: academică; **financiară**; organizațională; a resurselor umane [41]. Caracteristicile specifice ale autonomiei Instituțiilor de ÎS sunt prezentate în tabelul 2.4. Toate aceste tipuri de autonomii intercorelează între ele. *Autonomia financiară* ține de *capacitatea universităților de a atrage venituri din surse suplimentare de finanțare*. Autonomia resurselor umane, în special, libertatea de a recruta personal și de a stabili nivelul salariului, s-a dovedit a avea o legătură pozitivă cu *nivelul de diversificare a veniturilor*. În consecință, prin reducerea *riscurilor asociate cu supradependența față de un anumit finanțator*, o structură de venituri diversificate ar putea contribui la sporirea ulterioară a autonomiei instituționale.

Tabelul 2.4. Componentele autonomiei Instituțiilor de ÎS conform Declarației de la Lisabona

Dimensiuni ale autonomiei	Caracteristicile specifice ale autonomiei
Autonomia organizațională	<ul style="list-style-type: none"> - Procedura de numire, criteriile de selectare și eliberarea din funcție a directorului executiv; - Mandatul directorului executiv; - Includerea și selectarea membrilor externi în organele de guvernanță; - Capacitatea de a decide asupra structurilor academice; - Capacitatea de a înființa persoane juridice.
<i>Autonomia financiară</i>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Durata și tipul finanțării publice;</i> - <i>Capacitatea de a păstra surplusul;</i> - <i>Capacitatea de a împrumuta bani;</i> - <i>Capacitatea de a deține dreptul asupra clădirilor;</i> - <i>Capacitatea de a percepe taxa de studii de la studenții naționali/din UE;</i> - <i>Capacitatea de a percepe taxa de studii de la studenții non-UE.</i>
Autonomia resurselor umane	<ul style="list-style-type: none"> - Capacitatea de a stabili procedura de recrutare; - Capacitatea de a stabili nivelul salariului; - Capacitatea de a elibera din funcție; - Capacitatea de a lua decizii cu privire la promovare. <p>(în ce privește personalul didactic și administrativ superior)</p>
Autonomia academică	<ul style="list-style-type: none"> - Capacitatea de a stabili numărul total de studenți; - Capacitatea de a selecta studenții (pentru studiile de licență și master); - Capacitatea de a introduce programe pentru studii; - Capacitatea de a selecta limba de instruire; - Capacitatea de a selecta mecanismele de asigurare a calității și furnizorii; - Capacitatea de a elabora conținutul cursurilor universitare.

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [41]

Actualmente, în sfera învățământului superior, tot mai des, termeni precum *învățarea la distanță*, *e-learning* și *învățarea mixtă* sunt folosiți alternativ. În ce privește învățământul la distanță, în martie 2015, Uniunea Europeană a înregistrat 1066 de MOOC¹¹-uri. În general, un interes foarte puternic în MOOC-uri se atestă în Spania (300), Marea Britanie (257), Franța (143) și Germania (117) [144, p. 32]. Apariția modelelor de inovare gen MOOC transformă învățământul superior, stimulează concurența și încurajează crearea unor centre de excelență în rândul universităților din UE și din întreaga lume. Dar, în același timp, acestea schimbă rolul și misiunea instituțiilor de învățământ superior în cadrul societății (resurse educaționale deschise, medii virtuale, cărți digitale). O inovație în sistemul italian de ÎS o reprezintă universitățile ”per Stranieri” și universitățile telematice (Università telematiche), primele fiind universități ale căror mediu studentesc este în întregime internațional, având ca scop primar diseminarea culturii, civilizației și limbii italiene. **Universitățile telematice** sunt universități specializate exclusiv în e-learning, învățare la distanță, acreditate de stat, care se anunță a fi în trend pe viitor. Instituțiile de ÎS, ce se concentrează, în principal, pe furnizarea de studii prin programele de învățământ la

¹¹ MOOC este un program de învățare la distanță bazat pe Web, care este proiectat pentru participarea unui număr mare de studenți dispersați geografic (detaliat, subcapitolul 1.3. și anexa 7).

distanță și/sau studiile de tip e-learning, nu sunt o raritate în Uniunea Europeană. Ele există în prezent, în astfel de sisteme de învățământ superior, precum Germania, Irlanda, Grecia, Spania, Italia, Cipru, Malta, Portugalia, Slovenia și Marea Britanie. Cea mai veche și mai mare instituție, în acest domeniu, este Universitatea Națională de Învățământ la Distanță (UNED) din Spania. Din 1972, UNED a încercat să aplice *principiul egalității de șanse de acces la învățământul superior*, oferind posibilitatea de a obține studii prin învățământ la distanță, implicit prin oferirea de aspirații la un *nivel de trai decent*. Instituții de învățământ superior ce oferă studii la distanță, *cu finanțare publică*, există și în Portugalia, Universidade ABERTA (fondată în 1988), Universitatea de Învățământ la Distanță din Cipru (2006) etc. În *Republica Moldova există premisele necesare pentru implementarea învățământului la distanță*, inclusiv infrastructura informațională și de comunicație. Multe instituții de învățământ superior dispun de personal, care a beneficiat de o formare inițială în domeniul învățământului electronic și posedă o infrastructură minimală pentru realizarea învățământului la distanță.

În baza celor expuse, se poate conchide că *sistemul de învățământ superior autohton se dezvoltă după modelul european*, deși se confruntă cu o serie de provocări, inclusiv de *ordin financiar*. Bazându-se pe experiențe și exemple de bune practici ale UE, învățământul superior din Republica Moldova va reuși să promoveze excelență în dezvoltarea capitalului uman educațional. Pentru asigurarea și dezvoltarea capacităților de a fi competitive, în noile condiții ale mediului educațional, când și *resursele financiare* sunt limitate, universitățile autohtone necesită schimbări și perfecționări radicale, inclusiv, prin elaborarea unor *strategii de dezvoltare* (cum ar fi, Strategia de dezvoltare a ASEM 2020). Cu certitudine, nu se poate vorbi despre rețete universale, care pot fi implementate în vederea dezvoltării competitivității universităților. Fiecare universitate trebuie să aibă drept scop atingerea performanței în conformitate cu misiunea și prioritățile sale strategice [6, p. 25], care ulterior se va solda cu îmbunătățirea calității vieții. Totodată, indiscutabilă devine implicarea mai activă a cadrelor didactice (dar și a studenților) din instituțiile de învățământ superior în activități de cercetare științifică și folosirea rezultatelor obținute în procesul de predare-învățare, sporind astfel și calitatea studiilor, în același timp, realizându-se *transferul de capital uman educațional* către viitorii specialiști, care vor fi implicați în activități practice. În același timp, performanțele obținute se soldează și cu *avantaje financiare* pentru cercetător și pentru instituția de învățământ superior.

Generalizând cele menționate mai sus, dezvoltarea sistemului de învățământ superior autohton, din perspectiva integrării în spațiul european al educației, este în deplină desfășurare.

2.2. Analiza comparativă a sistemelor de finanțare a studiilor superioare în țările Uniunii Europene și Republica Moldova

Guvernul Republicii Moldova, conform Programului de activitate pentru anii 2016-2018, își propune să construiască *o societate bazată pe modelul social european*. Astfel, una dintre sarcinile-cheie se concretizează în orientarea *investițiilor în dezvoltarea resursei umane*. *Investițiile în educație* reprezintă fundamentul unei societăți și al unei economii bazate pe cunoaștere și inovare. *Transformarea sistemului educațional*, într-unul relevant pentru dezvoltarea personală și cea profesională a cetățeanului *este imperativă* [115]. Având în vedere atât competiția internațională, cât și din perspectiva integrării în spațiul european, este necesară efectuarea analizei comparative a sistemelor de finanțare a studiilor în ÎS din țările UE și RM. Pentru a putea realiza un studiu comparativ obiectiv, raportat la finanțarea studiilor în ÎS, se propune, inițial, o analiză a modului în care aceasta se realizează la nivelul țărilor UE.

Un rol important în utilizarea eficientă a resurselor financiare dispuse sistemului educațional, îl constituie alegerea *variantei optime de finanțare*. În comunitatea europeană, persistă trei *metode de finanțare a educației* [49] și anume: 1) alocarea resurselor pe baza unei „*formule de finanțare*” universal acceptate; 2) „*aprobarea bugetară*”, adică prezentarea unui buget elaborat de instituțiile de învățământ pentru a fi aprobat de autoritatea direct responsabilă cu finanțarea; 3) „*determinarea discreționară a resurselor*”, care se aplică în cazurile în care autoritatea responsabilă cu finanțarea are libertate completă în determinarea volumului de resurse pe care le alocă, estimând, de la caz la caz, necesarul de resurse.

În ce privește învățământul superior, în practica europeană, se atestă următoarele metode de finanțare: finanțarea de bază, finanțarea bazată pe rezultate și performanță academică, finanțarea orientată spre inovare. *Finanțarea de bază* poate fi descrisă ca o parte din finanțarea publică, ce rămâne stabilă pentru o anumită perioadă de timp. Scopul finanțării de bază constă în asigurarea unei finanțări previzibile și fiabile care să acopere partea principală a costurilor operaționale, permițând astfel instituțiilor de învățământ superior să-și îndeplinească sarcinile principale de predare și cercetare. În majoritatea sistemelor europene, autoritățile publice distribuie fonduri de bază instituțiilor de învățământ superior prin utilizarea subvențiilor-bloc. Valoarea totală a subvenției-bloc poate fi determinată în moduri diferite: prin negociere, incremental pe o bază istorică sau printr-o formulă de finanțare.

În ultimii ani, tot mai mult, se profilează o tendință de schimbare a metodelor și, respectiv, a mecanismelor de finanțare a ÎS. Astfel, mecanismele de finanțare implicau, în mod tradițional, negocieri între instituțiile de învățământ superior și stat asupra sumelor acordate, calcularea

acestor sume pe baza costurilor reale suportate de instituții și acordarea granturilor împărțite pe categorii bugetare. În prezent, multe țări UE au introdus subvenții globale și formule de calcul al sumelor acordate, precum și măsuri pentru *corelarea cuantumului finanțării publice cu performanța* instituției. În unele țări UE, indicatorii de performanță, luați în considerare la stabilirea cuantumului fondurilor alocate, se axează, în special, pe rezultatele studenților, gradul de angajabilitate a absolvenților, mobilitatea studenților, internaționalizarea studiilor etc. Există *două tipuri de finanțări bazate pe rezultate sau performanță*: finanțarea prin care *se acordă stimulente* pentru rezultatele bune sau finanțarea prin care *se penalizează* rezultatele joase. Utilizarea finanțării bazate pe performanță poate genera și efecte secundare nedorite. De exemplu, în cazul în care instituțiile sunt recompensate pentru rezultate bune, aceasta ar putea determina creșterea calității în instituțiile, care funcționează, deja, la un nivel calitativ ridicat, în timp ce instituțiile aflate în medii defavorizate pot considera că este mai dificil să atingă nivelul de calitate solicitat. Prin urmare, tipul criteriilor de ieșire trebuie analizat cu atenție atunci când urmează să se introducă finanțarea bazată pe performanță.

Instituțiile de ÎS din Danemarca obțin resursele publice pentru finanțare (de la 30 la 50%), în funcție de rata de absolvire a studenților, prin urmare, *finanțarea instituțională este orientată spre ieșiri*. Instituțiile de ÎS au bugete separate pentru studii (sub auspiciul Ministerului Educației) și pentru cercetare (sub auspiciul Ministerului Cercetării și Tehnologiei Informației). Universitățile nu sunt "compensate" pentru studenții, care nu promovează examenele, din acest motiv nu este posibilă previziunea exactă a alocațiilor guvernamentale. Ministerul Educației, în coordonare cu Ministerul Finanțelor, stabilește un grant maxim fix pentru anumite forme de învățământ, pentru care este dificil să se estimeze numărul studenților activi. *Finanțarea studiilor* se realizează prin *sistemul taximetru*, care face legătură între fondurile directe și numărul de studenți activi. Taximetrul (tariful plătit pentru fiecare examen promovat) are trei componente: costurile de educație și echipamente, costurile comune și costurile pentru formare practică. Principiul de bază este "*Banii urmează activitățile*". *Costul pregătirii unui student* se determină conform *metodologiei Full Costing*, luând în considerare atât costurile directe, cât și pe cele indirecte. În Franța, volumul finanțării se stabilește în funcție de numărul studenților înrolați și 50% din bugetul total pentru învățământul terțiar se formează în funcție de *finanțarea bazată pe formulă*. În cadrul unui astfel de sistem, este ușor de analizat instituțiile în baza criteriului *cheltuieli efectuate*, dar acesta, în opinia autorului tezei, nu stimulează îmbunătățirea calității educației. În Lituania, *fondurile publice* sunt alocate în baza *subvenției globale*, destinată acoperirii cheltuielilor ce țin de activitățile didactice și operaționale curente. Cheltuielile de studii sunt acoperite de către stat doar pentru acei studenți care au reușit să

beneficiei de *vouchere*, echivalente unei anumite perioade de timp sau unui număr de puncte ECTS. Ceilalți studenți au posibilitatea, ei înșiși, să-și finanțeze studiile. Repartizarea surselor financiare pentru studii are loc după principiul ”*Banii urmează studentul*”.

În Marea Britanie, finanțarea este stabilită în funcție de tipul instituției, numărul de studenți, disciplinele predate, inclusiv cantitatea și calitatea cercetărilor efectuate. Instituțiile primesc cele mai multe fonduri (în jur de 85%) sub formă de „subvenții-bloc” sau ”grant bloc”, ceea ce presupune că universitățile sunt libere să distribuie în interior alocațiile după propria dorință. În Scoția, alocările pentru ÎS se efectuează anual, sub formă de *finanțare globală*, de către *Consiliul scoțian de finanțare*. Finanțarea studiilor este alocată pe bază de *formulă transparentă*, luând în calcul numărul de studenți de la o instituție și prețul per student stabilit pentru un domeniu concret de studii. Costurile se calculează conform *metodologiei TRAC* (Transparent Approach to Costing). TRAC este o metodologie dezvoltată pe bază de activitate a costurilor, care utilizează studii privind alocarea de timp de către personalul academic, ca generatoare de costuri pentru a aloca toate cheltuielile pentru activități relevante [124, p. 190].

Un model specific este caracteristic studiilor Suediei, finanțarea bazându-se pe un contract de activități educaționale negociat între ministerul de resort și fiecare universitate. Mecanismul de finanțare se bazează pe utilizarea unei formule de finanțare, pentru calcularea cuantumului fondurilor publice alocate instituțiilor de învățământ superior. Totodată, în Suedia, se iau în calcul (în proporție de 60%) și criteriile de performanță. Alocarea fondurilor pe universități are loc prin propunerea bugetului făcută de guvernul suedez și acceptată de parlament, fără să se țină cont de numărul de studenți. În Suedia, *costul pregătirii unui student* se determină în baza *metodologiei Full Costing*. Drept *surse private de finanțare* servesc: veniturile din taxele studenților din afara UE, veniturile din activități în bază de contract de cercetare, dobânda câștigată la soldurile în numerar și investițiile, sursele provenite de la diferite fundații.

În Republica Moldova, costul pregătirii unui student se determină în baza *finanțării-standard*, care prevede aplicarea costului-standard per student și coeficientului de ajustare. Costul-standard per student constituie baza pentru calcularea taxelor de studii. Pentru determinarea costului mediu total per student, se utilizează datele privind numărul mediu de studenți, corelat cu coeficientul 0,4 din raportul anual privind efectivul de studenți pentru doi ani anteriori anului de elaborare a proiectului bugetului [60].

Multe state, cum ar fi, spre exemplu, Portugalia, Italia, Cehia, Polonia, Finlanda, la fel, au dezvoltat *sisteme de finanțare a instituțiilor de învățământ superior în baza indicatorilor de performanță*. Analiza comparativă a indicatorilor de performanță incluși în formulele de finanțare ale instituțiilor de ÎS în unele state UE este prezentată în *anexa 9*. Unul dintre indicatori

se referă la *gradul de angajabilitate*, informațiile despre acesta fiind făcute public, constituind un criteriu relevant cu impact major asupra finanțării instituțiilor de ÎS. Bugetul pe care instituțiile de ÎS îl primesc direct de la stat, în R. Cehă, este compus din câteva componente (Tabelul 2.5.).

Tabelul 2.5. Structura finanțării publice a învățământului superior în Republica Cehă

Structura finanțării publice pe componente	
începând cu anul 2009	începând cu anul 2012
91% din bugetul acordat - cost per student; 9% din bugetul acordat - finanțare bazată pe performanțe , inclusiv:	80% din bugetul acordat - cost per student; 20% din bugetul acordat - finanțare bazată pe performanțe , inclusiv:
50% - în funcție de rezultatele cercetării-dezvoltării; 15% - în funcție de veniturile generate de instituția de învățământ superior; 10% - în funcție de numărul de profesori, conferențieri; 25% - în funcție de mobilitatea studenților (de intrare/ieșire).	39% - în funcție de performanțele obținute în activități de cercetare; 34% - în funcție de calitatea studiilor și gradul de angajabilitate a absolvenților; 27% - în funcție de mobilitatea studenților și internaționalizarea studiilor.

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [158, p.p. 8-9]

Astfel, conform datelor prezentate în tabelul 2.5., începând cu anul 2012, 80% alocate ÎS din bugetul de stat reprezintă partea normativă, fondurile alocate fiind calculate în baza unei formule în funcție de numărul de studenți înscriși. Celelalte 20% din buget sunt alocate în funcție de *indicatorii de performanță*, unul important fiind *nivelul de ocupare a forței de muncă din rândul absolvenților instituției analizate*. Această metodă de finanțare a învățământului superior, în Republica Cehă, a fost introdusă în 2009, finanțarea bazată pe performanță constituind 9% din bugetul total destinat învățământului superior. Mecanismul a fost perfecționat urmare a discuțiilor cu mediul academic, introducându-se indicatori mai cuprinzători, astfel că, din 2012, finanțarea bazată pe performanță constituia 20% din bugetul acordat. Important este de menționat că, dacă, în 2009, indicatorul *grad de angajabilitate* nu constituia indicator al metodologiei de calcul, din 2012, tocmai 34% din bugetul bazat pe performanță sunt prevăzute pentru calitatea studiilor și gradul de angajabilitate al absolvenților.

Mărimea finanțării învățământului universitar, în Spania, este influențată de *inserția în câmpul muncii a absolvenților ca indicator de performanță*. Indicatorii de măsurare a *inserției în câmpul muncii includ*: rata de ocupare a forței de muncă de către absolvenți, după numai un an de la absolvire; rata de ocupare a absolvenților, după cinci ani de la absolvire; procentul de absolvenți, care, după cinci ani de la absolvire, au atins un nivel superior al veniturilor comparativ cu cele ale populației cu studii medii. În Italia, stagiile din timpul programului de studii și ponderea absolvenților angajați, după un an de la absolvire, din numărul total de absolvenți ai aceluiași an sunt indicatori folosiți atunci, *când se alocă resurse financiare pentru*

instituțiile de ÎS. În Austria, universitățile publice sunt **finanțate din bugete globale** ce constau din *bugetul de bază* și *fondurile structurale* acordate învățământului superior. Bugetul de bază trebuie să fie negociat, în cadrul acordurilor de performanță, încheiate între universitate și Ministerul Federal al Științei, Cercetării și Economiei la fiecare trei ani. Finanțarea învățământului superior în *România*, se realizează prin intermediul a trei componente: *finanțare de bază*, care se alocă prin intermediul unui contract instituțional, încheiat între Ministerul Educației și fiecare universitate de stat în parte; *finanțare complementară*, alcătuită din trei categorii de cheltuieli: subvenții pentru cazare și masă; fonduri alocate pe bază de priorități și norme specifice pentru dotări și alte cheltuieli de investiții și reparații capitale; fonduri alocate pe baze competiționale, pentru cercetarea științifică universitară; *finanțare suplimentară*, care presupune alocarea către universități a unei sume totale de minimum 30% din suma alocată la nivel național universităților de stat ca finanțare de bază [24, p. 304].

Din cele expuse, se conchide că modelul și metodologia de finanțare a studiilor, precum și modul de calculare a costului de pregătire a unui student, diferă de la un stat la altul. În acest sens, prezentăm o analiză comparativă privind modalitatea de finanțare publică a studiilor (cu toate trei criteriile) în unele state ale UE (descrisă anterior) și Republica Moldova (Tabelul 2.6).

Tabelul 2.6. Analiza comparativă privind modalitatea de finanțare publică a studiilor în învățământul superior în unele state UE și Republica Moldova

Criterii	Lituania	Scoția	Suedia	Danemarca	România	R. Moldova
Modelul de finanțare a studiilor	Subvenție globală sub formă de cheltuieli, prin sistemul de voucher	Anual sub formă de finanțare globală, prin utilizarea formulelor de calcul	Sub formă de bloc-grant, prin contract negociabil între ministerul de resort și universitate	Finanțare globală sub formă de granturi, prin sistemul taximetru	Finanțare globală	În conformitate cu planul de admitere (comanda de stat) aprobat anual de Guvern
Metodologia de alocare a surselor bugetare ¹²	Banii urmează studenții	În funcție de alocările din anii precedenți și în funcție de bugetul existent la nivel de stat	În funcție de alocările din anii precedenți și în funcție de bugetul existent la nivel de stat	Sistem bazat pe ieșiri	În bază de contracte încheiate de universitate cu ministerul de resort	În funcție de volumul alocațiilor aprobate în anul precedent, ajustat la implicațiile financiare
Calcularea costului pregătirii unui student ¹³	În baza prețului normativ de studii	Prin metodologia TRAC	În baza Full Costing	În baza Full Costing	În baza unor formule de calcul	Cost standard per student și coeficient de ajustare

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [12, 124]

¹² Metodologia de alocare a resurselor bugetare de finanțare a instituțiilor de învățământ superior în Suedia, Danemarca și Republica Moldova este prezentată în anexa 10.

¹³ Calcularea costului pregătirii unui student în țările analizate este prezentată în anexa 11.

Analizând informația prezentată în tabelul 2.6., de interes poate fi modelul de finanțare a studiilor în Lituania, care presupune utilizarea *voucherilor educaționale*. Deși alocările pentru studenți nu țin direct de performanța universității, indirect acest lucru se ia în considerare prin faptul că posesorul de voucher alege universitatea unde vor fi direcționați banii publici (banii urmează studentul). În opinia autorului tezei, calcularea costului unitar per student, aplicată în Lituania, ce prevede luarea în considerare a costurilor ce țin de stimularea studenților, poate fi menționată drept corespunzătoare obiectivelor europene importante, cum ar fi stimularea necesității de obținere a studiilor superioare calitative. În același timp, metodologia de alocare a surselor bugetare, în Danemarca, stimulează performanța și, în contextul temei cercetate, poate prezenta interes pentru autoritățile autohtone. Instituțiile de învățământ superior din Scoția sunt finanțate direct de Consiliul Scoțian de Finanțare. Actualmente, în Republica Moldova, pentru a soluționa problemele financiare, este nevoie de a coordona cu Direcția Financiară a Ministerului Finanțelor. În acest context, practica Scoției este relevantă și pentru Republica Moldova, astfel, *crearea unui Fond de Finanțare* ar descărca ministerul de resort de unele responsabilități puțin caracteristice activității sale [124].

Un alt tip de finanțare a ÎS, menționat anterior, este *finanțarea orientată spre inovare*, care se realizează în funcție de intențiile, care trebuie realizate în viitor. În mod concret, acest tip de finanțare este adesea cunoscut ca: ”orientată/alocată”, ”competitivă”, ”strategică”, ”bazată pe proiecte”, ”inițiative de excelență” etc. Toate aceste variante de finanțare urmăresc în principal să finanțeze și să stimuleze inovațiile, cercetarea, dezvoltarea profilurilor instituționale.

Finanțarea investițiilor în învățământul superior, în țările-membre ale UE, de altfel, ca și în Republica Moldova, este efectuată din diferite *surse*. În majoritatea țărilor europene, *finanțarea din fondurile publice* prevalează în componența cheltuielilor totale pentru învățământul superior, de la 96%, în Finlanda, la 62% în Portugalia (Figura 2.2.).

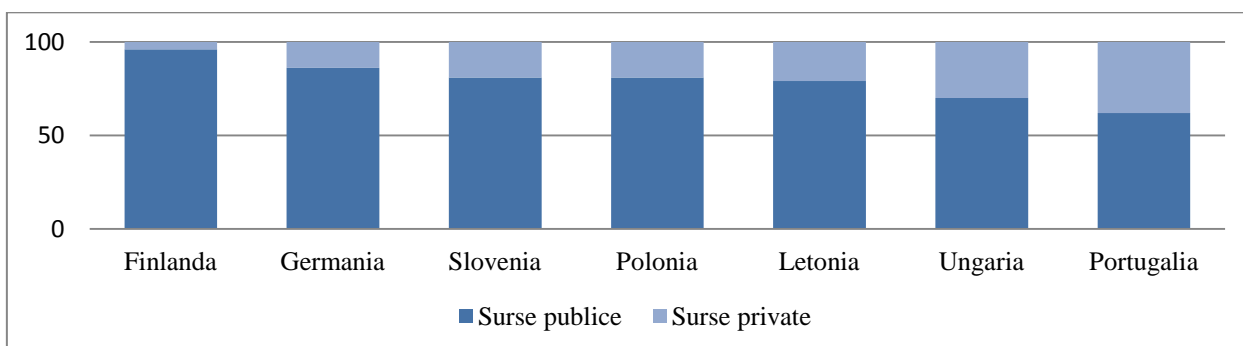

Fig. 2.2. Raportul dintre cheltuielile publice și private pentru finanțarea învățământului terțiar în unele state ale UE, 2014

Sursa: elaborată de autor în baza sursei [141, p. 198]

Sursele private de finanțare a învățământului superior european provin din contribuțiile persoanelor fizice și întreprinderilor; plățile private subvenționate și altele. Spre exemplu, în Finlanda, cheltuielile private reprezintă 4% din totalul cheltuielilor alocate învățământului superior și sunt suportate integral de către entitățile private.

De menționat că **cheltuielile** instituțiilor educaționale publice se clasifică în două categorii de bază – cheltuieli curente și cheltuieli capitale. Cheltuielile curente includ salariile, costurile cu personalul, cheltuielile ce țin de întreținerea clădirilor, procurarea de materiale și resurse operaționale. Cheltuielile capitale se referă la cheltuielile cu active cu o durată mai mare de un an (construcții, reparații majore, renovări). Astfel, cheltuielile curente reprezintă mai mult de 75% din totalul cheltuielilor efectuate de instituțiile de învățământ superior, în toate țările europene, spre exemplu, 76% în Lituania, 86% în Slovenia, 97% în Finlanda etc. (Figura 2.3.).

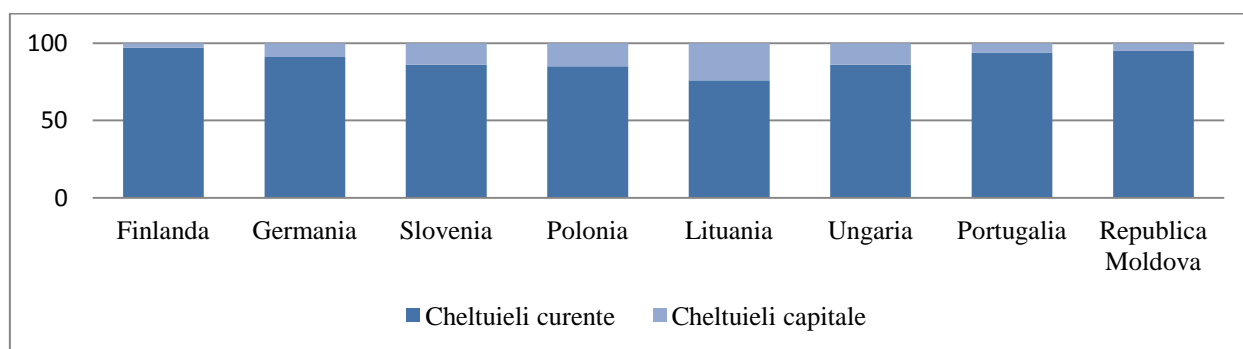

Fig. 2.3. Raportul dintre cheltuielile capitale și curente în învățământul terțiar, 2014

Sursa: elaborată de autor în baza surselor [37, p. 158; 187]

Cea mai mare parte a cheltuielilor curente revine cheltuielilor cu personalul din instituțiile de învățământ superior, care constituie, în Uniunea Europeană, în jur de 70% (pentru personalul de bază – în jur de 40% și cel auxiliar – în jur de 30%) din cheltuielile totale destinate educației.

Menționăm (în reluare) că, în Cadrul de acțiuni **Educația 2030** [177] sunt stabilite anumite valori ca "puncte de referință cruciale" pentru indicatorii-cheie privind **finanțarea publică** a educației și anume: alocarea a **cel puțin 4-6% din PIB** educației și/sau alocarea a **cel puțin 15-20% din total cheltuieli publice**. Pentru o viziune mai clară privind respectarea recomandărilor, se impune analiza comparativă a acestor indicatori specifici la nivelul statelor UE și Republica Moldova: ponderea cheltuielilor pentru educație/învățământ superior în PIB și ponderea cheltuielilor pentru educație/învățământ superior în totalul cheltuielilor guvernamentale (Tabelul 2.7.). Datele din tabelul 2.7. denotă, că în 2016, cheltuielile pentru educație în UE-28 constituiau 4,7% din PIB și 10,2% din totalul cheltuielilor publice. Cele mai ridicate ponderi ale cheltuielilor publice pentru educație în PIB se atestă în Suedia (6,6%), Belgia (6,4%) și Finlanda (6,1%). Cea mai scăzută pondere, dintre statele analizate în teză, se atestă în România (3,7%). În ce privește

învățământul superior, Finlanda și Polonia înregistrează cele mai mari ponderi în PIB de 1,8% și, respectiv, 1,2% , iar în totalul cheltuielilor publice - 3,3% și, respectiv 3%. În comparație cu statele UE analizate, în Republica Moldova, deși cheltuielile pentru educație ca pondere în PIB sau total cheltuieli publice, sunt relativ înalte, învățământului superior îi revin doar 0,5% și, respectiv, 1,4%, niveluri care *atestă o problemă de subfinanțare* a sectorului respectiv.

Tabelul 2.7. Cheltuieli pentru educație, inclusiv pentru învățământ superior, în unele state europene comparativ cu Republica Moldova , (%)

Indicatori	anul 2016							
	UE 28	Suedia	Belgia	Finlanda	Polonia	Letonia	România	Republica Moldova
Cheltuieli pentru educație în PIB, dintre care:	4,7	6,6	6,4	6,1	5,0	5,2	3,7	6,3
pentru învățământul superior	0,7	1,1	0,9	1,8	1,2	0,8	1,0	0,5
Cheltuieli pentru educație în total chelt. publice, dintre care:	10,2	13,4	12,0	10,8	12,1	15,1	10,8	17,5
pentru învățământul superior	1,5	2,2	1,7	3,3	3,0	2,5	2,9	1,4

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [82, 176]

Cheltuielile publice, în dependență de nivelul de învățământ, diferă de la o țară la alta, parțial din cauza divergențelor structurale în sistemul educațional, incluzând: durata de studii pentru fiecare nivel; durata învățământului obligatoriu; rata participării la educația post-obligatorie etc.

Urmare a studierii practicilor europene, autorul tezei conchide că, guvernele statelor europene oferă studenților posibilități extinse de finanțare (*anexa 12*) să obțină **granturi** (în 38 de state din 38 analizate de autor în teza dată), **împrumuturi rambursabile** (în 26 de state din 38 analizate), **avantaje financiare** (în 14 state din 38 analizate) și/sau **beneficii fiscale** (în 19 state din 38 analizate). Granturile pentru finanțarea studiilor în învățământul superior (Figura 2.4.) diferă de la un stat la altul.

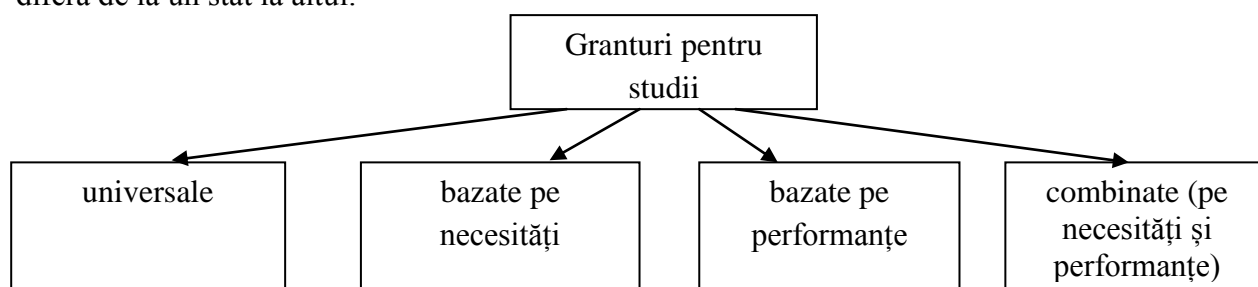

Fig. 2.4. Tipologia granturilor acordate studenților în UE

Sursa: elaborată de autor în baza sursei [165]

În contextul celor menționate anterior, este relevant cazul Finlandei: cetățenii UE nu achită taxe pentru studii; studenții non-UE achită în jur de 1500 euro anual. Granturile se acordă sub forma creditelor de studiu, 60 de credite pe anul universitar, timp de 64 de luni. Pentru a beneficia de **granturi**, studentul trebuie să corespundă unor anumite cerințe: să studieze cu frecvență la zi, să înregistreze rezultate academice satisfăcătoare și să necesite asistență financiară ceva similar cu alocațiile pentru studenții bugetari, aplicate în Republica Moldova. Ajutorul financiar este disponibil sub formă de subvenție pentru studii sau împrumut guvernamental, iar unii studenți pot beneficia, de asemenea, de spațiu de locuit pe durata studiilor. Grantul pentru studii reprezintă un *venit impozabil*. Studenții care urmează studiile superioare au dreptul la o subvenție pentru alimentație. Subvenția se plătește direct operatorului cantinei studențești și constituie în jur de 1,94 euro pentru o masă [162].

În zece țări UE, precum Belgia, Republica Cehă, Germania, Franța, Lituania, Austria, Polonia, Portugalia, Slovacia și Elveția, sunt practicate atât **facilitățile fiscale** (tax benefits), cât și **alocațiile familiale** (family allowances). În Estonia, Irlanda, Grecia, Italia, Malta, Letonia, Slovenia și Liechtenstein, părinții studenților beneficiază numai de facilități fiscale, în timp ce în *Luxemburg* sunt posibile doar *alocații familiale*. *Alocațiile familiale și facilitățile fiscale*, de obicei, țin de naționalitatea/reședința studenților, vârsta și starea financiară. Pentru a beneficia de aceste avantaje, studenții trebuie, de regulă, să urmeze învățământul cu frecvență la zi și să fie cetățeni sau rezidenți ai țării/regiunii. De obicei, studenții ar trebui să fie sub o anumită vârstă (între 23-26 de ani), fără venit personal și să locuiască în casa părinților. În plus, alocația familială este condiționată de existența a cel puțin doi copii aflați la întreținere în Franța și Luxemburg și cel puțin trei copii în Lituania. În Belgia și Germania, alocația familială se acordă pentru fiecare copil care studiază. În Republica Cehă, Polonia și Portugalia, alocația familială poate fi obținută numai dacă venitul familiei este sub pragul minim al venitului. Facilitățile fiscale sunt acordate părinților studenților din învățământul superior. Doar Polonia și Portugalia oferă facilități fiscale care favorizează familiile cu venituri mici. Polonia stabilește un anumit plafon superior pentru veniturile familiei, iar de aceste facilități beneficiază doar familiile care câștigă sub plafonul respectiv. În Portugalia, facilitățile fiscale țin de venitul familiei, cu un beneficiu mai mare pentru cei cu venituri mai mici. **Facilitățile fiscale** pot fi acordate sub diverse forme – *sume forfetare deductibile* anuale pentru fiecare copil care studiază (Republica Cehă, Germania, Letonia, Malta, Austria, Polonia, Slovacia și Liechtenstein) sau o *cotă-parte din taxele de studii care poate fi dedusă din impozitele pe venit ale părinților* (Italia - 19%, Lituania - 15%, Portugalia - 30%). În Grecia, părinții studenților suportă taxe mai mici. Spre exemplu, în Letonia, **beneficiile fiscale** sunt acordate părinților și studenților (plătitorilor de

impozit pe venitul personal), în valoare de 213,43 euro pe an pentru a recupera o parte din fondurile anuale investite în educație. De asemenea, un părinte beneficiază de **scutire din impozitul pe venit** pentru un student, dar numai până când acesta atinge vârsta de 24 de ani. Părinții studenților, care plătesc taxele de școlarizare, sunt eligibili pentru restituirea anuală a impozitului pe venit, în favoarea studentului, în cazul în care acesta accede pentru primul program de studii. Restituirea impozitului pe venit este de până la 15% din taxa de școlarizare plătită. În Malta, părinții ai căror copii au vârsta de 18 ani și care nu desfășoară o activitate salarială sau care sunt în vârstă de până la 23 de ani, dar sunt încadrați în ÎS, beneficiază de **avantaje fiscale** în mărime de 150-840 euro. Părinții studenților pot beneficia de alocații familiale (158,90 euro pe lună pentru fiecare copil) și scutiri de taxe (58 euro pe lună pentru fiecare copil), în cazul în care acesta are mai puțin de 24 de ani (în cazuri excepționale până la 25 de ani) și studiază. Unele țări ale Uniunii Europene, prin intermediul structurilor statale (ministere, agenții etc.), sunt preocupate de acordarea întregului set de **stimulente financiar-fiscale** studenților din ÎS (Tabelul 2.8.).

Tabelul 2.8. Taxe de studii și facilități acordate studenților/părinților, cazul Belgiei și Germaniei în anul universitar 2016-2017

Regiunea	Mărimea taxei de studii anuale	Facilități financiare		
		Granturi oferite	Împrumuturi acordate	Beneficii fiscale/ financiare
Belgia (comunitatea franceză)	Maximum 836 euro	394-4821 euro (familiilor cu venituri joase)	Se acordă familiilor cu 3 copii, rambursarea se face peste 6 luni de la absolvire; rata dobânzii - 4%	92,09 – 254,4 euro/lună pentru persoane până la 25 de ani; Scutire de impozit, inclusiv pentru studenți:
Belgia (comunitatea germană)	Taxă unică - 450 euro	Bazate pe necesități 362-2469 euro	Pentru ciclul I – 1000 euro; pentru ciclul II - 1500 euro, rambursarea se face la 3 ani de la absolvire; rata dobânzii 0-3%	1510 euro pentru un copil; 3880 euro – pentru al doilea copil; 8700 euro – pentru al treilea copil; 14060 euro – pentru al patrulea copil; +5370 pentru fiecare următor copil
Belgia (comunitatea flamandă)	Taxă combinată (230 euro + taxă flexibilă în funcție de credite) 1 credit – 11 euro	Bazate pe necesități 256-3966 euro	Nu se acordă	
Germania	În jur de 500 euro pentru un semestru	Bazate pe performanțe 300-1035 euro/lună	Maximum 7200 euro Rambursarea: după 4 ani de la absolvire	190 euro – pentru un copil; 196 euro – pentru al doilea; 221 euro – pentru fiecare următor; sau o relaxare fiscală de 3624 euro pe an pentru un copil, pentru un părinte până la vârsta de 25 de ani

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [165]

În concluzie, menționăm că cele expuse până aici demonstrează că țările Uniunii Europene sunt preocupate de acordarea diferitelor facilități de ordin financiar-fiscal studenților din învățământul superior, unele chiar practicând concomitent un set de stimulente (spre exemplu,

Belgia sau Germania, reflectate în tabelul 2.8.). Remarcăm că, în Republica Moldova, dintre toate cele 4 instrumente examinate mai sus, cel mai des se recurge la granturi (burse de studii) și facilități fiscale (scutire la impozitare¹⁴), deși acestea sunt înfim de mici, în comparație cu cele oferite în statele cu un nivel înalt al calității vieții.

Creditul fiscal este un alt instrument folosit în vederea susținerii și promovării educației în practica internațională (SUA, Canada). Astfel, o parte din cheltuielile pentru educație micșorează valoarea impozitului cu suma creditului individului înmulțită cu cea mai mică rată de impozitare [181]. De exemplu, rata de impozitare federală (în Canada), pentru anul 2015, a fost de 15%. În cazul în care un student plătește pentru școlarizare 2000\$, creditul fiscal va constitui 300\$. În Canada, creditul fiscal reprezintă aproape 40% din ajutorul financiar acordat studentului. Guvernul canadian cheltuie de 2 ori mai mult pe credite fiscale, decât pe acordarea bursei studentilor. În Republica Moldova, creditul fiscal nu este aplicat.

În comparație cu țările UE, în Republica Moldova, studiile în ÎS, doar pentru anumite categorii de beneficiari, sunt stimulate prin acordarea bursei. În învățământul autohton, superior și mediu de specialitate, se atribuie **din bugetul de stat** următoarele **burse**: de merit; de studii; sociale. Bursele de merit includ: Bursa Republicii, Bursa Guvernului și Bursa Președintelui. În funcție de categoria stabilită, mărimea bursei în universitățile din RM se încadrează între 31,5-40 euro¹⁵. Bursa socială este de 21 euro. Bursele pentru doctoranzi, post-doctoranzi, medici rezidenți și medici secundari clinici oscilează între 52,5 și 60 euro. În învățământul superior, Bursa Republicii constituie circa 70 euro, Bursa Președintelui – 63 euro, iar Bursa Guvernului – 55,6 euro [61]. Menționăm că mărimea acestor burse este mai mică, comparativ cu bursele acordate în statele UE, care se bucură de o calitate a vieții înaltă. Astfel, din punctul de vedere al valorii maxime lunare la care poate ajunge o bursă socială sau un grant, pe baza nevoilor sociale, pentru a. u. 2016-17, specificăm: Finlanda - 799 euro, Austria - 746 euro, Danemarca - 722 euro, Germania - 670 euro, Irlanda - 591 euro, Franța - 550 euro.

Cert este faptul că utilizarea *instrumentelor fiscale* în promovarea educației superioare reprezintă, fără o referință anumită la vreo țară, o *povară pentru buget*. Guvernele caută **metode alternative de finanțare a studiilor în învățământul superior** pentru a trece povara costurilor ce țin de educație pe seama altor actori (studenți/părinții lor, investitori, entități private etc.). Se observă o tendință de creștere a taxelor de școlarizare, se aplică diverse plăți, cum ar fi taxele de înregistrare, taxele de examinare etc; se pune accent pe rolul creditelor pentru studenți; se

---

¹⁴ În Republica Moldova, conform articolului 35 al Codului Fiscal, contribuabilul (persoană fizică rezidentă) are dreptul la o scutire în sumă de 2520 de lei anual pentru fiecare persoană întreținută [13], respectiv și pentru fiecare copil care accede la studii superioare și nu realizează venituri personale.

¹⁵ Transformat în euro la cursul: 1 euro = 20 lei, la data de 02.05.2018

resimte reducerea rolului subvențiilor și burselor; se optează pentru un orar de studii, care ar permite studentului angajarea în câmpul muncii.

Statele europene abordează diferit modalitatea de *acordare a împrumutului pentru studii* (în Republica Moldova, deși se discută cu referință la acordarea împrumuturilor pentru studii, asemenea instrument financiar nu se aplică). Spre exemplu, în Polonia, există restricții bazate pe venitul familiei și vârsta studenților. În Muntenegru și Serbia, eligibilitatea pentru un împrumut depinde de performanța academică. Sumele maxime împrumutate variază de la 450 euro pe an în Muntenegru, la 7500 euro în Germania și Suedia. Condițiile de rambursare constituie un element care poate influența atractivitatea împrumuturilor. În majoritatea țărilor *împrumuturile sunt garantate de stat/regiune* și, de obicei, au rate joase ale dobânzii (0-4%). În mod similar, majoritatea țărilor solicită studenților să înceapă rambursările de împrumut abia la doi ani de la absolvire. Excepție fac Serbia (rambursările încep imediat după absolvire), Ungaria (patru luni de la absolvire), Suedia (șase luni după obținerea diplomei), Norvegia (șapte luni după absolvire) și Germania (patru ani de la absolvire) [165].

Finanțarea studiilor superioare (cu referință la modul de achitare a taxelor de studii), încadrează economiile avansate în patru grupe [150]:

- în primul grup (Aici, se încadrează majoritatea țărilor europene continentale. Germania, Belgia, Franța, Austria, Spania etc.), studentul achită taxe de studii joase, în condițiile în care și ajutorul public financiar, deși persistă, este nesemnificativ;
- în al doilea grup de țări (Europa nordică: Suedia, Danemarca, Finlanda, Norvegia), studenții nu achită taxe de studii, primind un substanțial sprijin public;
- al treilea grup, care cuprinde SUA și alte țări anglo-saxone (Marea Britanie, Australia, Noua Zeelandă), se caracterizează prin combinarea taxelor de studii mari, concomitent cu un sprijin public generos (cel puțin, sub formă de credite pentru studenți);
- în cel de-al patrulea grup (Japonia, Coreea de Sud, Chile și alte țări din America Latină și Asia), studenții plătesc taxe ridicate de școlarizare, fără a beneficia de un sprijin financiar din partea statului.

Unul dintre elementele de atracție globală a universităților din Uniunea Europeană rezidă în taxele de școlarizare relativ mai mici, în comparație cu universitățile americane. Chiar dacă încetinirea creșterii economice a determinat multe țări din Uniunea Europeană să reducă investițiile în educație și să caute modalități eficiente de utilizare a resurselor financiare disponibile, în opinia autorului tezei, finanțarea rămâne încă destul de înaltă, în comun cu un sistem funcțional de subvenții, împrumuturi și burse menite să atenueze impactul taxelor de școlarizare mari asupra bugetelor de familie.

Costul învățământului superior și modalitățile de susținere ale studenților în vederea finanțării studiilor se numără printre cele mai dezbătute subiecte de politică publică în domeniul educației, mai ales în perioade de criză economică. Găsirea unui echilibru corect între acordarea de sprijin suficient pentru instituții prin taxe de studii și menținerea accesului și a echității reprezintă o provocare. Taxele mai mari de școlarizare majorează resursele financiare disponibile pentru instituțiile de învățământ și sprijină eforturile acestora în menținerea și dezvoltarea unor programe de calitate. Pe de altă parte, în opinia autorului tezei, taxele de studii pot restricționa accesul la educație pentru studenții cu venituri mici, în special, în absența unor scheme publice de susținere. Consiliul Europei a subliniat că, deși este esențial să se aleagă *mecanisme adecvate de finanțare*, pe principii de eficiență, acestea ar trebui să meargă, în paralel, cu preocupările privind *echitatea și accesul la educație*, care, implicit, conduc la creșterea speranței de a atinge niveluri înalte ale calității vieții. Cu toate acestea, este foarte dificil să se compare, cu precizie și în mod clar, datele disponibile la nivelul Uniunii Europene, deoarece realitățile naționale sunt complexe și multidimensionale.

Contribuțiile private pentru finanțarea învățământului superior pot lua una din două forme posibile. Prima - și aceasta este cea mai comună formă de repartizare a costurilor - studenții (sau familiile lor) achită taxe de școlarizare. Cea de-a doua formă prevede ca întreprinderile private, organizațiile non-profit și organizațiile de muncă să facă transferuri în numerar instituțiilor de învățământ. Toate acestea reprezintă contribuția sectorului privat la bugetele instituțiilor de ÎS. Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că, chiar și atunci când instituțiile educaționale primesc fonduri financiare de la entitățile private, acest lucru nu înseamnă că nu provin și din partea guvernului, sub formă de transferuri sau de prestații sociale acordate respectivelor entități private. Un nivel (ridicat) al contribuțiilor poate avea, într-adevăr, un impact pozitiv în ce privește accesul la studii pentru anumite grupuri de studenți. Diverse contribuții pot fi solicitate de către instituțiile de învățământ, variind de la taxele de școlarizare (de multe ori, cea mai mare), la costurile administrative, taxele de înregistrare etc. *În unele țări, nici o contribuție financiară nu este solicitată de la studenți* (de exemplu, Finlanda). Deși există diferențe majore în ceea ce privește prevalența taxelor, există, de asemenea, variații substanțiale în criteriile utilizate pentru a determina mărimea taxelor achitate. Două elemente sunt cel mai adesea luate în considerare: situația financiară a studenților și performanțele academice. De asemenea, familiile mari și persoanele cu dizabilități beneficiază de reduceri semnificative sau scutiri de taxe. Majoritatea țărilor folosesc, totuși, o combinație de criterii. Valoarea medie a contribuțiilor familiale variază în jur de 17%. Însă diferențele între țări sunt destul de substanțiale. Pentru un grup semnificativ de țări ale UE, *ponderea cheltuielilor*

gospodăriilor populației rămâne mai mică sau egală cu 10%. În timp ce patru țări - Marea Britanie (49,4%), Bulgaria (33,7%), Letonia (32,5%) și România (29,8%) - relevă o pondere, considerabil, mai mare a cheltuielilor familiale în favoarea instituțiilor de învățământ.

Una dintre tendințele, care se profilează pe plan mondial, se atestă a fi **apelarea la piețele financiare** în scopul finanțării învățământului superior. Astfel, în Austria, Cehia, Danemarca, Estonia, Finlanda și Olanda, universitățile se pot împrumuta *fără restricții*, iar în Cipru, Franța, Letonia, Lituania, Luxemburg, Scoția și Spania, instituțiile de ÎS, au acest drept, dar *cu o anumită limitare a libertății*, dar și cu aprobarea obținută din partea unei autorități externe. Astfel, în Scoția, universitățile pot realiza împrumutul doar cu acordul Consiliului Scoțian de Finanțare. Suedia poate face apel doar la banca desemnată de către autoritatea competentă. În Irlanda, Italia și Slovacia, conform legislației, universitățile pot împrumuta doar un procent predeterminat din suma necesară. În Polonia, universitățile pot împrumuta, iar statul poate garanta împrumutul. Cu toate acestea, dacă împrumutul trebuie să fie garantat prin active universitare primite de la stat sau de la administrația locală, ministrul trezoreriei trebuie să aprobe cererea de împrumut. În Islanda, deși universitățile publice nu pot împrumuta bani în mod direct, companiile deținute de aceste universități - pot. O modalitate inovativă de finanțare a învățământului superior reprezintă utilizarea **contractelor de capital uman**, care sunt, mai degrabă, instrumente noi de finanțare. În acest sens, poate fi menționat cazul Germaniei, și anume, compania CareerConcept din Munchen, considerată pionier în **finanțarea privată** a studenților.

Totuși, pe plan internațional, se investește puțin în educație. În concluzie, englezii, irlandezii, finlandezii etc. au constatat că nu dispun de suficiente fonduri publice, încât să asigure educației resursele necesare îndeplinirii rolului său de factor principal al creșterii economice. Dezbaterile privind viitorul finanțării învățământului superior se află în centrul discuțiilor recente¹⁶ privind politica la nivel național și european: ar trebui majorate taxele de școlarizare pentru a sprijini eforturile sectorului educației superioare din Europa de a-și consolida calitatea și de a-și menține poziția atractivă, în comparație cu SUA și țările emergente? În majoritatea țărilor europene, finanțarea publică a fost considerată drept abordare tradițională a finanțării învățământului superior. Presiunile de reformare a mecanismului de finanțare existent, printr-o partajare distinctă a sarcinii între contribuabili și studenți, sunt în creștere datorită evoluției pieței învățământului superior, modificărilor structurii economice, evoluțiilor demografice și creșterii concurenței pentru fondurile publice în cadrul activităților de servicii publice existente. În acest sens, sunt căutate metode alternative de finanțare a învățământului superior.

---

¹⁶ vezi The Education 2030 Incheon Declaration and Framework for Action [177], Strategia Europa 2020 [110] Strategia Lisabona [111], Strategia sectorială de cheltuieli pentru educație 2017-2019 (RM) [115] etc.

2.3. Investigarea efectelor investițiilor în capitalul uman educațional asupra calității vieții în Uniunea Europeană

Investigarea efectelor investițiilor în capitalul uman educațional asupra calității vieții, în demersul subcapitolului dat, a fost realizată prin analiza următoarelor elemente:

- *interdependența dintre cheltuielile educaționale publice și Indicele Dezvoltării Umane;*
- *interdependența dintre finanțarea studiilor în învățământ și rezultatele PISA;*
- *analiza mecanismului evaluării eficienței economice a investiției în ÎS (prin costuri, beneficii, VAN, RIR etc.);*
- *interdependența dintre calitatea studiilor, angajabilitatea în câmpul muncii, calitatea vieții și competitivitatea, regăsite în Indicele competitivității globale (ICG).*

Educația afectează, în diverse moduri, calitatea vieții. Persoanele cu competențe limitate au oportunități de muncă mai joase și perspective economice mai slabe, la fel și persoanele care părăsesc timpuriu școala se confruntă cu riscuri mai mari de excludere socială și sunt mai puțin susceptibile de a participa la viața civică. Nivelurile superioare ale educației sunt, în general, legate de perspective mai bune, în ce privește capacitatea de inserție în câmpul muncii și veniturile mai mari pentru persoane, exercitând un efect pozitiv asupra calității vieții acestora. În Uniunea Europeană, persoanele care au absolvit învățământul superior își îmbunătățesc posibilitățile de a-și asigura un loc de muncă: rata șomajului scade în corespundere cu nivelul educațional. Astfel, persoanele cu un nivel scăzut de educație, de trei ori, sunt mai susceptibile să intre în șomaj decât persoanele cu studii superioare. Exemple relevante furnizează Slovacia, Lituania și Letonia, unde diferența dintre ratele șomajului între persoanele cu studii superioare și cele cu studii mai joase depășește 20 de puncte procentuale [183].

În anul 2015, a fost înființat **Fondul European pentru Investiții Strategice** (EFSI) menit să **întărească atractivitatea investițională în Europa** și în infrastructura societății moderne a cunoașterii. EFSI a fost creat să **susțină investițiile strategice în educație**, cultură, sănătate, inovație, infrastructură socială, transport, telecomunicații, energie etc., considerate, de autorul tezei, sectoare cu impact asupra dezvoltării capitalului uman și îmbunătățirii calității vieții. Universitățile puternice au nevoie de fonduri publice durabile și suficiente, fie la nivel național, fie la nivel european, ca să fie în măsură să răspundă provocărilor actuale [146]. **Programele de finanțare** ale Uniunii Europene, cum ar fi, spre exemplu, Orizont 2020 și Erasmus+ (relevante și pentru Republica Moldova), sunt instrumente importante pentru a sprijini universitățile în acest demers și a crește, în același timp, **valoarea adăugată a investițiilor publice**.

Etapa actuală, în evoluția societății umane, se distinge prin existența unui nivel sporit de convergență între gradul de dezvoltare socială, economică și culturală a unei societăți și viabilitatea sistemului educațional pe care aceasta îl promovează. Pornind de la această relație, efectele social-economice ale educației sunt tratate de către știința economică drept feedback endogen al investițiilor în educație, suportate de către societate [120, p. 28]. Impactul socio-economic al educației, demonstrat de datele statistice, specifice diferitelor țări, a determinat poziționarea sectorului guvernamental în calitate de finanțator principal al sistemului educațional, o tendință caracteristică tuturor țărilor lumii. În vederea evidențierii impactului economic al investițiilor în educație asupra IDU, care reprezintă un indicator de bază în evaluarea calității vieții, se analizează (Tabelul 2.9.) datele unor state din UE (ex-socialiste).

Tabelul 2.9. Interdependența dintre cheltuielile educaționale publice și Indicele Dezvoltării Umane

Țări UE (ex-socialiste)	Cheltuieli educaționale publice % din PIB		Speranța la viață școlară (primar spre superior), ani		Indicele Dezvoltării Umane		PIB pentru o oră lucrată, \$	
	2009	2015	2009	2015	2009	2015	2009	2015
Republica Cehă	4,4	4,9	15,49	16,81	0,863	0,878	31,7	39,1
Polonia	5,1	5,2	15,13	16,33'	0,807	0,855	22,7	31,2
Ungaria	5,1	5,2	15,25	15,37''	0,816	0,836	26,2	34,6
Lituania	5,7	5,2	16,81	16,52	0,802	0,848	23,4	33,8
Letonia	5,6	5,4	16,03	15,97	0,798	0,830	20,5	29,1
Slovacia	4,1	5,4	14,99	14,96''	0,829	0,845	34,0	40,8
România	4,3	3,1	15,82	14,93	0,778	0,802	-	-
Republica Moldova	9,5	6,6	11,8	11,8	0,664	0,699	-	-

' - anul 2013; ''-anul 2014

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [120, 141, 156, 187]

Datele tabelului 2.9. demonstrează tendința de majorare, în perioada 2009-2015, a cheltuielilor publice educaționale, în țările incluse în analiză, tendința dată fiind complementară prin creșterea indicatorului speranța de viață școlară, cu efect asupra performanțelor macroeconomice, cuantificate prin intermediul indicelui dezvoltării umane (IDU). Analiza comparativă a datelor caracteristice țărilor investigate, demonstrează asocierea indicilor înalți ai dezvoltării umane cu nivelurile înalte ale productivității factorului uman, reprezentate de PIB pentru o oră lucrată. Astfel, creșterea PIB pentru o oră lucrată, grație cheltuielilor educaționale, va asigura creșterea IDU, respectiv creșterea nivelului de trai și a calității vieții. Corelarea indicatorilor din tabel poate fi realizată și vice-versa. Respectiv, un nivel înalt de trai, asociat cu o productivitate sporită a factorului uman, permite extinderea cheltuielilor educaționale ale statului. La rândul său, nivelul înalt de trai determină creșterea cererii populației pentru serviciile educaționale, iar productivitatea sporită a forței de muncă, ce derivă din aplicarea în producție a

tehnologiilor avansate, determină orientarea cererii de pe piața muncii către forța de muncă cu un nivel educațional sporit.

Tabelul 2.10. Interdependența dintre finanțarea studiilor în învățământ și rezultatele testărilor PISA

Țara	PIB per capita, \$ 2015	Rezultatele PISA, 2015	Cheltuielile per elev/student, 2014			Cheltuielile medii per capita în învățământ, \$, 2014
			Primar	Secundar	Terțiar	
Finlanda	42403,5	531	8812	10387	17893	11381
Germania	41178,5	509	8546	11684	17180	12063
Franța	36352,5	495	7396	11815	16422	11184
Italia	29993,1	481	8442	8927	11510	9317
Slovenia	20728,9	513	9335	8785	12067	9698
Lituania	14251,8	475	5179	5205	10021	6508
Letonia	13654,8	490	6587	6629	8962	7190
Ungaria	12365,8	435	3789	6104	8688	6126

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [120, 142, 167, 187]

Datele reflectate în tabelul 2.10. reliefează o atitudine identică a guvernelor în raport cu finanțarea treptelor educaționale. Astfel, toate țările analizate acordă prioritate finanțării învățământului terțiar (superior). Un alt aspect, din care pot fi deduse concluzii, este capacitatea diferită de finanțare a sistemului educațional caracteristică țărilor lumii. Astfel, țările cu un PIB pe cap de locuitor sporit, realizează cheltuieli mai mari pentru educație, ceea ce le va asigura nu doar creșterea performanțelor procesului educațional cuantificate prin prisma rezultatelor testărilor PISA, ci și viitorul respectivelor state.

În prezent, UE se confruntă cu multe provocări, cum ar fi, presiunile economice și financiare, numărul mare de refugiați, care solicită protecție, păstrarea valorilor europene și, în acest context, asigurarea unei calități a vieții mai bune pentru cetățenii săi. Universitățile sunt actorii-cheie în abordarea acestor probleme. Totodată, pe lângă aspectele ce vizează calitatea vieții, enunțate mai sus, **beneficiile financiare private cresc în funcție de nivelul de educație atins**. În țările OCDE, randamentul unui individ care a absolvit învățământul terțiar, este mai mare decât în cazul altor niveluri educaționale. Pentru un bărbat veniturile financiare nete din învățământul terțiar (258.400 USD) sunt de două ori mai mari decât în cazul absolvirii învățământului secundar superior sau postliceal non-terțiar (112.400 USD). Spre exemplu, în Polonia, veniturile pentru un bărbat cu studii superioare sunt de aproape opt ori mai mari decât pentru un bărbat cu studii superioare secundare sau postliceale non-terțiare. Femeile au venituri financiare relativ mai mici decât bărbații, în jur de 167.600 USD, ceea ce reprezintă doar două treimi din veniturile financiare nete ale unui bărbat, care a obținut o diplomă de ÎS [141, p. 136]. Șansele mai mari de angajare, însoțite de venituri sporite, reprezintă stimulente puternice pentru

a investi în studii superioare. Statul, la rândul său, beneficiază de pe urma valorificării CUE format, prin reducerea cheltuielilor publice pentru programele de asistență socială, prin venituri fiscale mai mari obținute din impozitele, contribuțiile sociale, medicale plătite de persoane, odată ce se angajează în câmpul muncii etc. Performanțele financiare sunt concretizate în diferența dintre costurile și beneficiile asociate atingerii unui nivel suplimentar de educație. După cum a fost menționat în subcapitolul 1.2., evaluarea eficienței investițiilor în educație, se poate face în baza indicatorului *rata internă de rentabilitate (RIR)*. În contextul dat, în figura 2.5, este reflectat mecanismul evaluării eficienței investițiilor în ÎS, iar elementele definitorii ale acestuia (costuri, beneficii, efectele impozitului pe venit, VAN, RIR etc.) sunt prezentate în anexa 13.

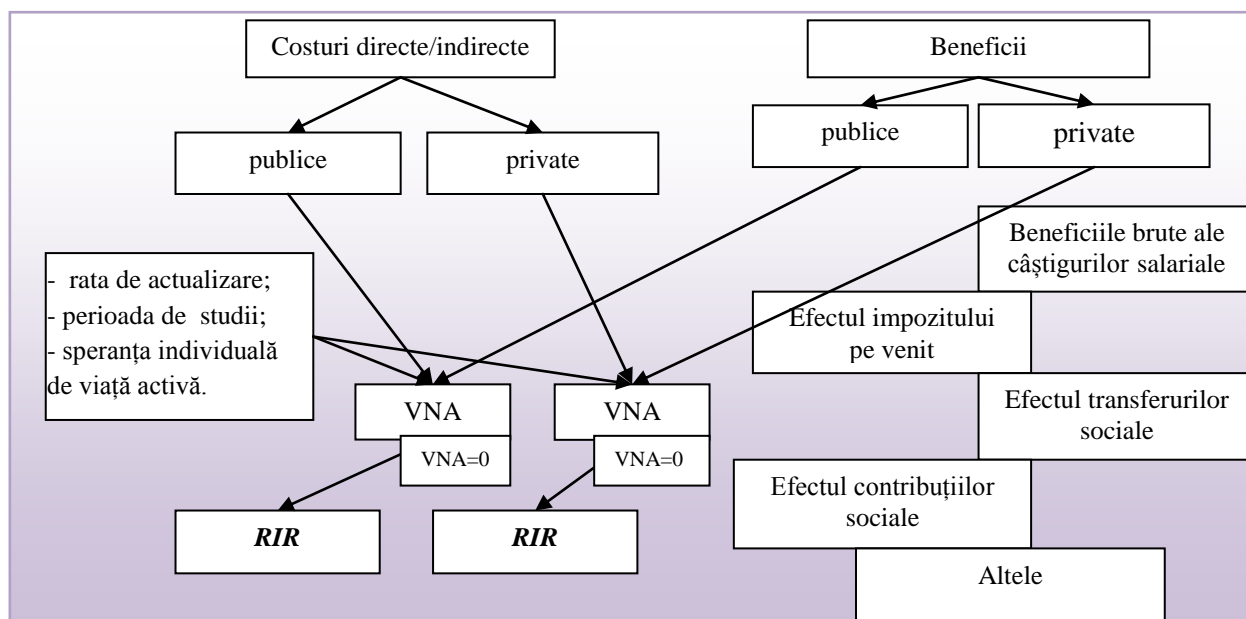

Fig. 2.5. Mecanismul evaluării eficienței economice a investițiilor în ÎS
Sursa: elaborată de autor în baza surselor [141, 142, 143]

Menționăm că *beneficiile private* rezultă din *primele câștigului salarial* (asociate cu un nivel superior de educație) obținute pe parcursul perioadei apte de muncă, cu condiția că individul se angajează cu succes pe piața muncii. De asemenea, trebuie luate în considerare *transferurile sociale suplimentare*, direcționate de la guvern către persoana fizică, asociate cu un anumit nivel de ÎS pe parcursul activității de muncă. *Beneficiile publice* reprezintă *veniturile fiscale suplimentare* așteptate de către stat de la un nivel suplimentar de educație, cu condiția că individul se angajează cu succes în câmpul muncii. Acestea sunt concretizate în *niveluri suplimentare ale impozitului pe venit, contribuții sociale și medicale*, plătite de către persoana fizică și încasate de guvern în decursul perioadei active de muncă asociate cu un nivel superior de educație. Însă, în vederea determinării costurilor, în special a celor indirecte, precum și a beneficiilor, trebuie să se țină cont de faptul că aceeași investiție în educație, implicat în ÎS, poate produce capital uman de calitate diferită (spre exemplu, CU activ sau pasiv). Respectiv, în cazul

estimării costurilor indirecte, adică a câștigurilor pe care o persoană le-ar fi obținut, dacă s-ar fi angajat în câmpul muncii, în loc să aleagă să continue studiile, precum și a beneficiilor posibile să fie obținute, trebuie să se țină cont de capitalul uman pasiv. În acest caz, este necesar să se ia în calcul *rata șomajului, care diminuează performanțele financiare private și publice*. Elementele definiției prezentate de autorul tezei iau în considerare doar beneficiile mai semnificative rezultate din creșterea veniturilor, în urma absolvirii studiilor superioare, deși acestea sunt mult mai multe. Spre exemplu, beneficiile private pot fi argumentate și prin faptul că, odată cu creșterea veniturilor, ca rezultat al absolvirii unui nivel educațional superior, persoanele beneficiază de *prestații suplimentare de șomaj* asociate cu un nivel de ÎS pe parcursul perioadei active de muncă și primite în perioadele de șomaj, iar, după părăsirea câmpului muncii, din cauza limitei de vârstă, beneficiază de pensii sporite. În același timp, beneficiile publice se manifestă și prin faptul că persoanele cu venituri superioare consumă mai multe bunuri și servicii și, prin urmare, *plătesc mai multe taxe pe valoarea adăugată (TVA)*, contribuind astfel la majorarea veniturilor bugetare ale statului. Ultimele, cele mai relevante date pentru 2013 (furnizate în 2017 de *Education at a glance*), privind *costurile și beneficiile private* ale unei persoane absolvente a ÎS, sunt prezentate în tabelul 2.11.

Tabelul 2.11. Costuri și beneficii private ale unei persoane absolvente a învățământului superior

Indicator	Media OCDE		Media UE-22		Ungaria		Finlanda		Polonia	
	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
Costuri directe, \$	-9800	-9800	-4600	-4600	-11100	-11100	0	0	-3300	-3300
Costuri de oportunitate,\$	-45200	-51100	-46300	-50100	-19800	-20900	-57400	-50800	-25200	-28400
Costuri totale, \$	-55000	-60900	-50900	-54700	-30900	-32000	-57400	-50800	-28800	-31700
Beneficii totale, \$	222400	313000	218200	306100	201600	413800	183500	215900	258900	399300
Veniturile financiare nete, \$	167400	252100	167300	251400	170700	381800	126100	165100	230100	367600
RIR, %	11	13	11	13	15	24	9	11	17	21

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [143, p. 129-130]

Datele din tabelul 2.11. denotă că femeile au venituri financiare mai mici decât bărbații. Această discrepanță poate fi atribuită influenței unor factori diferiți, cum ar fi rate mai ridicate ale șomajului în rândul femeilor, angajabilitate pe norme reduse de muncă etc. O rată internă de rentabilitate mai mare în urma studiilor se atestă la bărbați, în comparație cu femeile cu niveluri similare de educație. Respectiv, în țările OCDE, se înregistrează, în medie, o rată internă de rentabilitate medie de 13% pentru un bărbat cu studii superioare, față de 11% - pentru o femeie. Această tendință se observă în toate cazurile luate în analiză (Polonia, Finlanda, UE22), iar rata diferă de la un stat la altul, astfel, spre exemplu, în Ungaria, RIR a investițiilor în învățământul superior, la bărbați este de 24%, mult mai înaltă față de același indicator aplicat pentru

investițiile realizate de femeile cu același nivel de educație. De menționat că, *cu cât este mai mare RIR, cu atât este mai înaltă eficiența cheltuielilor pentru educație.*

Datele din tabelul 2.12, relevă că, în țările OCDE, veniturile financiare nete publice ale unui bărbat care a absolvit învățământul terțiar, sunt, în medie, de aproximativ 154.000 USD, respectiv, aproape de 2 ori mai mari, comparativ cu veniturile financiare ale unei femei cu același nivel de studii.

Tabelul 2.12. Costuri și beneficii publice ale unei persoane absolvente a învățământului superior

Indicator	Media OCDE		Media UE22		Ungaria		Finlanda		Polonia	
	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
Costuri directe, \$	-48100	-48100	-53400	-26000	-26000	-26000	-77700	-77700	-23200	-23200
Costuri de oportunitate, \$	-3700	-6800	-3000	-5800	-4900	-5200	23600	14400	1000	1100
Costuri totale, \$	-51800	-54900	-56400	-59200	-30900	-31200	-54100	-63300	-22200	-22100
Beneficii totale, \$	135200	208900	164800	249500	121500	232300	150700	197300	114400	156900
Venituri financiare nete, \$	83400	154000	108400	190300	90600	201100	96600	134000	92200	134800
RIR, %	8	10	8	11	11	17	4	7	12	15

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [143, p. 131-132]

Guvernele sunt investitorii majori în educație și, din punct de vedere bugetar, sunt preocupate de *recuperarea investițiilor* (Tabelul 2.12), în special, în *perioade de constrângeri fiscale*. Este dovedit faptul că persoanele cu niveluri mai avansate de studii, generează venituri mai mari, plătesc impozite și contribuții sociale mai mari și, în plus, solicită mai puține transferuri sociale. Astfel, autorul tezei lansează ipoteza că Guvernul trebuie să fie investitor major în educație, date fiind ulterioarele efecte pozitive pentru bugetul statului, precum și corespondența dintre ultimul și bugetele constituente – bugetul de stat, bugetele locale, bugetul asigurărilor sociale și fondurile obligatorii de asistență medicală. Autorul tezei constată că, în prezent, în Republica Moldova, nu există o statistică oficială relevantă referitoare la diferențierea veniturilor populației în funcție de nivelul de instruire. Acest fapt limitează posibilitatea determinării exacte a indicatorilor de eficiență privind investițiile în ÎS. În contextul dat, autorul tezei recomandă BNS al Republicii Moldova, colectarea datelor și prezentarea publică a informației privind diferențierea veniturilor populației în funcție de nivelul de instruire, care, pe viitor, ar permite aprecierea eficienței investițiilor în educație și, în acest context, fundamentarea deciziei de a finanța, în continuare, studiile în instituțiile de învățământ superior.

Tendința de ansamblu în UE reflectă creșteri ale nivelului terțiar de studii în toate statele membre, aceasta fiind argumentată, într-o oarecare măsură, de creșterea investițiilor respectivelor state, în învățământul superior, în vederea satisfacerii cererii pentru o forță de muncă mai calificată. În plus, creșterile pot fi, de asemenea, atribuite trecerii la programe mai

scurte de studii după punerea în aplicare a reformelor Bologna. Nivelul de educație reprezintă rezultatul vizibil al eficienței sistemelor de învățământ și al *investițiilor alocate pe durata studiilor*. Persoanele cu un nivel scăzut de studii sunt supuse unui risc mai mare de sărăcie și excluziune socială, comparativ cu cei care au studii superioare, spre exemplu, de 4,3 ori mai susceptibile în Slovenia, de 6,4 ori - în R. Cehă [139]. Un aspect important, care necesită să fie luat în considerare, atunci, când se analizează numărul total de persoane care trăiesc în sărăcie sau excluziune socială, ca prim indicator ce caracterizează calitatea vieții, este modul în care factorii, ce conduc la aceste situații, sunt transmiși de la o generație la alta, unul relevant vizând nivelul de instruire/educație. În anul 2014, 63,8% dintre copiii ai căror părinți posedau studii inferioare au fost expuși riscului de sărăcie sau excluziune socială. Acest risc a fost de aproape 6 ori mai mare decât pentru copiii ai căror părinți posedau studii superioare. Nu numai mediul socio-economic, în care cresc copiii, afectează, în mod semnificativ nivelul de trai, ci există și o legătură strânsă între stările socio-economice ale adulților și statutul părinților lor în timpul copilăriei lor. De exemplu, Statisticile UE privind veniturile și condițiile de viață, în 2011, au arătat că 34,2% dintre adulții cu studii joase au avut, de asemenea, părinții cu nivel de educație scăzut. Acest lucru poate fi explicat prin incapacitatea părinților de a sprijini financiar studiile copiilor lor și, respectiv, de a le dezvolta o percepție a importanței educației. În baza celor expuse, autorul tezei conchide că volumul și tipul investiției în capitalul uman educațional sunt determinate nu doar de contexte istorice, naționale și culturale, ci și de tradițiile familiale și de nivelul de educație al părinților lor. Totuși, tendințele din ultimele decenii reflectă cererea tot mai mare pentru o forță de muncă cu o calificare mai înaltă.

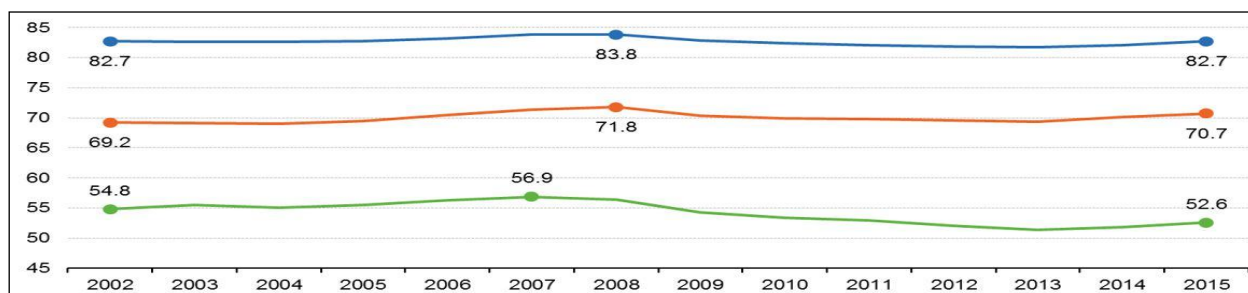

Fig. 2.6. Rata de ocupare în grupă de vârstă de 20-64, în funcție de nivelul de studii
Sursa: adaptat de autor în baza sursei [148]

Notă: ISCED – Clasificarea Internațională Standard a Educației (detaliat - anexa 2)

Figura 2.6, arată că ratele de ocupare sunt, în general, mai mari, în rândul persoanelor mai instruite. În 2015, rata de ocupare, în rândul absolvenților din învățământul terțiar (82,7%), a fost mult mai mare decât media UE (70,1%). Persoanele cu cele mai mici niveluri de educație nu numai că au avut cea mai mică rată de ocupare, dar, de asemenea, au fost cele mai afectate de

criză, și se confruntă cu o scădere de 4,3% a ratei de ocupare, între 2007 și 2015, fapt ce conduce la scăderea evidentă a nivelului de trai și, respectiv, a calității vieții. Aceste constatări subliniază importanța de a investi în educație pentru o angajare ulterioară mai bună. Creșterea nivelului de educație și dotarea persoanelor cu abilități corespunzătoare societății cunoașterii sunt, prin urmare, un obiectiv major al politicilor europene (Europa 2020), care vizează anumite obiective privind ocuparea forței de muncă și educația. În majoritatea statelor, instituțiile de ÎS sunt obligate să prezinte Agențiilor de Asigurare a Calității informații ce vizează *angajabilitatea absolvenților*, înainte de acreditarea unui program sau pentru evaluarea continuă a instituțiilor și/sau a programelor de studiu. Instituțiile de ÎS pot fi obligate să demonstreze relevanța programelor de studii în ce privește satisfacția cererii existente pe piața forței de muncă, practică utilizată în Belgia, Bulgaria, Italia, Austria etc. În alte cazuri, instituțiile de ÎS trebuie să confirme, prin dovezi, că, în dezvoltarea programelor lor, implică angajatori sau țin cont de părerea acestora, cum se practică, de exemplu, în Danemarca, Estonia, Polonia și Norvegia. Astfel, apare necesitatea ca instituțiile de ÎS să atragă angajatorii în elaborarea programelor de studiu. În acest caz, o astfel de consultare permite ca cerințele pe piața forței de muncă să se regăsească în curriculumul din ÎS. Atare exemplu de conlucrare cu angajatorii se practică în Estonia, Spania, Ungaria, România etc. În majoritatea statelor, instituțiile de ÎS trebuie să prezinte periodic date privind gradul de ocupare a forței de muncă a absolvenților lor sau trebuie să posede un sistem de monitorizare, de exemplu, ca în Bulgaria, Danemarca, Estonia, Irlanda, Grecia, Letonia și Lituania. În Italia, Agenția de Asigurare a Calității verifică existența serviciilor oferite studenților pentru sprijinirea tranziției pe piața muncii a absolvenților [189].

În afara procedurilor formale de asigurare a calității învățământului superior, mai multe state au instituit noi procese de evaluare a programelor de studii pe baza unor criterii de angajare, utilizând chestionare și sondaje. Subiecții unor astfel de evaluări sunt reprezentați, de cele mai dese ori, de studenți și absolvenți. O altă sursă de informații ar putea-o constitui angajatorii. Anchetele și sondajele adresate angajatorilor pot dezvălui maniera în care aceștia sunt mulțumiți de nivelul de competențe al angajaților recrutați după studiile lor și cât de bine se potrivesc aceste competențe cu cerințele postului. Anchetele adresate angajatorilor au fost practicate de către majoritatea statelor europene. Irlanda, de exemplu, a organizat Sondajul Național adresat Angajatorilor în anul 2012, prin care urmărește stabilirea unui sistem regulat pentru evaluarea performanței instituțiilor de ÎS. În cele din urmă, o altă sursă de informații o pot constitui chiar instituțiile de ÎS în sine. De exemplu, în Marea Britanie, instituțiilor de ÎS, finanțate prin Consiliul de Finanțare, le-au fost solicitate declarații privind responsabilitatea acestora față de angajabilitatea absolvenților, cu scopul de a informa studenții asupra perspectivelor actuale și

viitoare de inserție în câmpul muncii. Un site specializat permite potențialilor studenți să compare datele referitoare la diverse cursuri din cadrul ÎS, și anume: gradul de satisfacție, acreditarea profesională, traseul în carieră al absolvenților, remunerațiile acestora etc. Prin intermediul Agenției de Statistică din cadrul Învățământului Superior din Marea Britanie, sunt publicați indicatori de performanță pentru instituțiile de ÎS, dintre care unul important este rata de ocupare pe piața forței de muncă a absolvenților. Bulgaria a stabilit un sistem de Clasament al Universităților, în care ocuparea forței de muncă și obținerea veniturilor sunt parte a indicatorului compozit în ce privește șansele în carieră și relevanța pe piața forței de muncă a absolvenților. În conformitate cu tematica cercetării, un interes aparte îl prezintă legătura dintre calitatea studiilor, angajabilitatea în câmpul muncii, calitatea vieții și competitivitatea, regăsite în Indicele competitivității globale (ICG). O condiție prealabilă pentru sporirea calității vieții este creșterea economică, măsurată prin PIB, care oferă resursele necesare pentru îmbunătățirea sănătății, educației și securității. Progresul economic centrat pe om are drept scop creșterea durabilă și echitabilă a bunăstării populației unei țări. Prin urmare, este important ca țările să monitorizeze îndeaproape factorii care determină **competitivitatea**, ținând cont, în același timp, de obiectivele societale mai largi și de compromisurile conexe. **Indicele competitivității globale** urmărește performanța a aproape 140 de țări pe 12 piloni ai competitivității. Evoluția respectivului indice pentru unele țări europene este reflectată în figura 2.7.

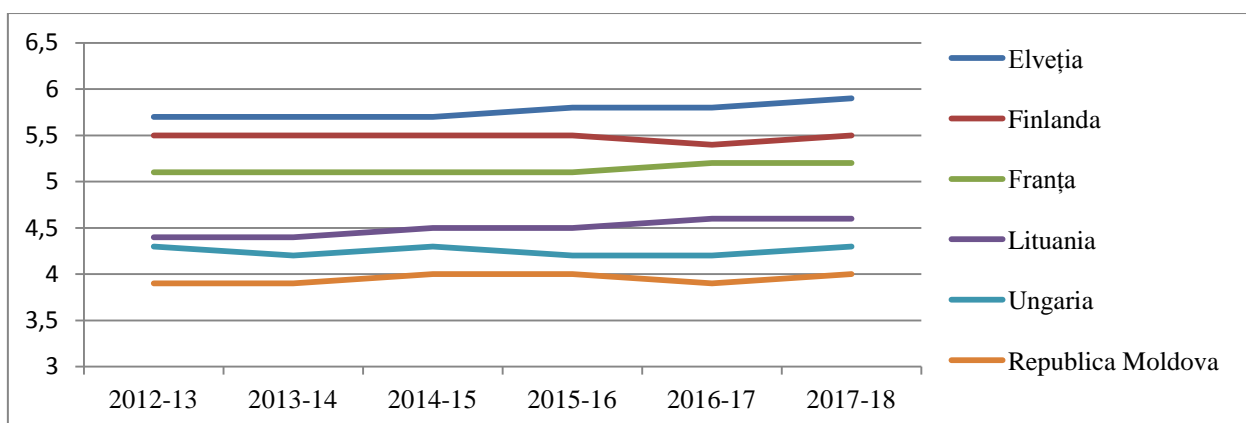

Fig. 2.7. Evoluția Indicelui competitivității globale pentru unele state europene
Sursa: elaborată de autor în baza sursei [151]

Conform datelor reflectate în figura 2.7, *Elveția* și-a păstrat poziția de leader pentru mai mulți ani consecutiv (locul 1 din 137 de state). Economia sa are un nivel ridicat de flexibilitate, piața muncii fiind clasată în categoria celor mai performante la nivel global. *Finlanda* ocupă locul 10 în clasament și aceasta datorită scorurilor ridicate pentru sănătatea publică și învățământul primar, precum și pentru o **performanță înaltă în învățământul superior** care se află pe locul doi, cedând doar statului Singapore. Abordarea Finlandei privind pregătirea

generației mai tinere pentru provocările celei de-a patra revoluții industriale, prin **abordări noi de predare** a fost deosebit de importantă în asigurarea unui statut de țară cu o competitivitate sporită. În același timp, **nivelurile ridicate ale investițiilor în capitalul uman** sunt completate de un mediu sofisticat de inovare (clasat pe locul 4 în lume). **Republica Moldova** a obținut 4 puncte, pe o scară de la 1 la 7, fiind situată pe locul 89 în clasamentul general pentru 2017, în creștere cu 11 poziții față de anul 2016. Deși se înregistrează o dinamică pozitivă, RM, deopotrivă cu 35 de state, în majoritate slab dezvoltate, precum Etiopia, Burkina Faso sau Yemen, a intrat în categoria statelor **cu cel mai jos nivel de dezvoltare economică**, cu o competitivitate bazată pe utilizarea intensivă a factorilor. Academicianul Belostecinic Gr., rector ASEM, a menționat, în cadrul prezentării Raportului Competitivității Globale, pentru anul 2017, că un stat a cărui competitivitate se bazează pe utilizarea intensivă a factorilor înseamnă ”concentrarea exporturilor în industriile bazate pe resurse naturale, condiții climaterice, forța de muncă, precum și concurență scăzută, puterea de cumpărare redusă. Respectiv, aceste state au economii foarte sensibile la crizele mondiale și la schimbarea cursurilor valutare” [100]. În consecință, aceste state, în opinia autorului tezei, se caracterizează și printr-o calitate scăzută a vieții.

Datele comparabile ale unor subindici (pentru statele menționate în figura 2.7.), care intră în componența ICG, de interes în contextul temei de cercetare, și anume: rata de înrolare în învățământul superior, calitatea învățământului superior și eficiența pieței muncii, sunt reflectate în tabelul 2.13, în corelație cu cheltuielile pentru ÎS în PIB și în total cheltuieli publice.

Tabelul 2.13. Interdependența dintre cheltuielile pentru ÎS și unii subindici ai ICG pentru unele state europene

Țara	Cheltuieli pentru ÎS		Rata de înrolare în ÎS		Calitatea ÎS		Eficiența pieței muncii	
	în PIB, %	în total cheltuieli publice, %	%	Poziția/137	Scor	Poziția/137	Scor	Poziția/137
Elveția	1,3	3,8	57,7	47	6,2	1	5,9	1
Finlanda	1,8	3,3	87,3	8	5,8	3	4,8	23
Lituania	0,8	2,5	16,9	101	4,0	53	4,6	36
Franța	0,6	1,1	64,4	38	4,3	40	4,3	56
Ungaria	0,8	1,9	50,9	55	2,9	111	4,2	71
R. Moldova	0,5	1,4	41,2	69	3,2	95	3,9	94

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [151, 176]

Datele din tabelul 2.13. reflectă o interdependență accentuată între calitatea ÎS și eficiența pieței muncii, reprezentative fiind Elveția și Finlanda. Or, pozițiile competitive ale acestor două state, în ce privește calitatea ÎS, poate fi argumentată și de cheltuielile relativ înalte destinate sectorului respectiv, astfel, în 2016, ponderea **finanțării publice a învățământului superior în PIB** pentru Elveția a constituit 1,3%, pentru Finlanda – 1,8% [176]. Eficiența pieței muncii

reprezintă pilonul 7 din clasamentul internațional al competitivității și include *flexibilitatea* (cooperarea, în relațiile de muncă, ale angajatorilor și angajaților; flexibilitatea determinării salariilor; practici de angajare și concediere; reductanța costurilor; efectele impozitelor asupra motivației de a munci) și *eficiența utilizării resurselor umane* (plată și productivitate, încredere în managementul profesional, capacitatea țării de a reține/atrage oamenii talentați; rata de ocupare a forței de muncă în rândul femeilor). RM înregistrează rezultate scăzute pe toate cele trei poziții, comparativ cu statele analizate, în special, în ce privește calitatea învățământului superior și eficiența pieței muncii. ”Or, pentru a fi competitivă, o economie trebuie să se bazeze pe o *populație educată calitativ*, infrastructură informațională dezvoltată, un sistem inovativ eficient și un sistem economic și instituțional, care să susțină această abordare” [5, p. 14].

Modul de finanțare a studiilor în învățământul superior autohton, în perspectiva îmbunătățirii calității vieții, trebuie să respecte anumite criterii, precum:

- a. Finanțarea studiilor în învățământul superior trebuie să fie orientată spre subiect, spre student, purtător de CUE, și nu spre obiect, spre instituția de învățământ.
- b. Finanțarea studiilor în învățământul superior trebuie să fie echitabilă, să nu inducă discriminarea financiară, culturală, politică, etnică etc.
- c. Finanțarea studiilor în învățământul superior trebuie să rezulte din furnizarea actului educațional, în sensul că instituția de învățământ superior poate exercita responsabilitățile educaționale mai bine decât statul, fiind capabilă să asigure diversitatea ofertei educaționale.
- d. Învățământul superior nu poate să-și crească continuu costurile, sistemul de finanțare urmând să contribuie la monitorizarea strictă a acestora, impunându-se, pe termen mediu, o mai mare responsabilizare în gestionarea fondurilor.

Dirk Van Damme, expert în ÎS, rezident al OCDE, a declarat recent că „*mecanismele de sprijin financiar*, care să compenseze studenții din familii mai puțin avantajate au făcut prea puțin pentru a lărgi accesul la învățământul superior“. Van Damme subliniază faptul că, în timp ce universitățile au fost transformate, din centre de elită, în instituții de învățământ în masă, extinderea sistemului nu a dus la oportunități educaționale egale. Cei din partea inferioară a scării sociale rămân lipsiți de acces la învățământul superior, în ciuda încercărilor guvernelor de a le oferi mai mult sprijin financiar. Viitorii studenți trebuie orientați spre domenii de studii solicitate de nevoile pieței muncii. Cu anumite excepții, cum ar fi Bulgaria, Croația, Portugalia și Liechtenstein, o prognoză a pieței forței de muncă există în majoritatea statelor europene [83]. Deci, universitățile sunt instrumente în dezvoltarea economică, educarea generațiilor viitoare, la unison cu tendințele științifice și sociale actuale, propagarea culturii, promovarea incluziunii

sociale și stabilirea unor anumite relații cu restul lumii. Cu toate acestea, *resursele financiare sunt limitate*, iar *guvernele sunt reticente în a furniza banii necesari*, fie la nivel național, fie la nivel european, pentru a face față acestor provocări și pentru a găsi soluții comune. O preocupare importantă a guvernelor din lumea întreagă constă în adaptarea educației și formării profesionale la nevoile economiei, prin descrierea unui raport real necesar între educație și piața muncii. Această corelație este împărtășită și de instituțiile interesate să angajeze, ele fiind sensibile la capacitatea sistemului educațional de a oferi potențialilor angajați suficiente abilități și competențe prin care să poată răspunde provocărilor economiei globale și concurenței. Este dovedit faptul că, *cu cât se investește mai mult în capitalul uman*, cu atât acesta promite performanțe economice mai bune, calitate a vieții mai înaltă etc.

2.4. Concluzii la capitolul 2

1. Analizând cadrul legislativ al RM și UE, se poate conchide că educația joacă un rol central, specificat într-o multitudine de documente oficiale. Un document important lansat în UE este Strategia Europa 2020, care se concentrează pe cinci obiective, percepute de autor, ca fiind cu impact asupra calității vieții: 1) educația; 2) ocuparea forței de muncă; 3) inovarea; 4) reducerea sărăciei; 5) energia/clima. Obiectivul, care vizează învățământul superior, presupune: creșterea la peste 40% a ponderii absolvenților cu studii superioare în rândul populației în vârstă de 30-34 de ani. Republica Moldova, conform Strategiei Educația 2020, își propune atingerea unei ponderi de două ori mai mici, decât cea recomandată la nivelul UE. O bună parte din țările UE au depășit acest obiectiv. Deci, putem conchide că măsurile prevăzute de RM, în acest sens, nu corelează perfect cu cele europene.
2. Cercetând practicile europene, autorul tezei concluzionează despre noi metode de finanțare a studiilor în învățământul superior, care pot fi utilizate cu succes și în Republica Moldova. Astfel, în ultimii ani, au fost recomandate finanțările bazate pe rezultate și performanță academică. Există două tipuri de finanțări bazate pe rezultate: finanțarea prin care se acordă stimulente pentru rezultatele bune sau finanțarea prin care se penalizează rezultatele slabe. Printre formele noi, este salutăată finanțarea orientată spre inovare, direcționată, în principal, să stimuleze inovațiile, cercetarea etc. în instituțiile de învățământ superior.
3. Analizând practicile autohtone și europene, autorul tezei constată că finanțarea publică a studiilor în învățământul superior se efectuează în baza diferitelor criterii: în funcție de performanță, prin sistemul taximetru (Danemarca); în funcție de numărul de studenți și performanță (Suedia, Cehia); în funcție de numărul de studenți echivalenți (Scoția); în

dependență de numărul de puncte ECTS – sistemul de vouchere (Lituania); în funcție de comanda de stat (Republica Moldova) etc.

4. În urma studierii literaturii în domeniu, autorul tezei conchide că calcularea costului unitar per student se realizează conform diferitelor metodologii, relevante fiind: metodologia TRAC (Marea Britanie); Full Costing (Suedia, Danemarca); în baza prețului normativ de studii (Lituania); prin utilizarea formulelor de calcul (România) etc. În Republica Moldova, costul pregătirii unui student se determină în baza finanțării-standard, care prevede aplicarea costului-standard per student și coeficientului de ajustare. În opinia autorului, calcularea costului unitar per student, aplicată în Lituania, ce prevede luarea în considerare a costurilor ce țin de stimularea studenților, poate fi menționată drept corespunzătoare obiectivelor europene importante, cum ar fi stimularea necesității de obținere a studiilor superioare calitative.
5. Cercetând practicile europene privind finanțarea studiilor în învățământul superior, autorul tezei atestă suportul financiar acordat studenților și părinților sub formă de granturi, împrumuturi la rate scăzute ale dobânzii, facilități fiscale și avantaje financiare, măsuri de susținere care sunt puțin valorificate în Republica Moldova, deși utilizarea lor este necesară, dat fiind faptul că acestea permit să crească participarea la învățământul superior, în special în rândul celor cu venituri mici. Autorul tezei remarcă faptul că, în Republica Moldova, dintre toate cele 4 instrumente examinate, cel mai des, se recurge la granturi (burse de studii) și facilități fiscale (scutire la impozitare), deși acestea sunt infim de mici în comparație cu cele oferite în statele cu un nivel înalt al calității vieții.
6. Examinând statisticile europene, autorul tezei conchide despre superioritatea veniturilor deținătorilor de diplome universitare, în comparație cu posesorii celorlalte grade de calificare, iar investiția în studii la nivelul ÎS determină o mai bună capacitate de inserție profesională, care contribuie implicit la atingerea unui nivel înalt al calității vieții. În prezent, constatăm că, în Republica Moldova, nu există o statistică oficială relevantă referitor la diferențierea veniturilor populației în funcție de nivelul de instruire, acest lucru limitând posibilitatea determinării exacte a indicatorilor de eficiență privind investițiile în ÎS.
7. Investigațiile efectuate în vederea stabilirii efectelor investițiilor în educație, inclusiv la nivelul ÎS, asupra calității vieții, pe exemplul Republicii Moldova și al unor state UE, a permis autorului concluzionarea că creșterea PIB, datorită investiției în CUE, va asigura creșterea IDU, respectiv creșterea nivelului de trai și a calității vieții. Corelarea indicatorilor poate fi realizată și vice-versa. Respectiv, un nivel înalt de trai, asociat cu o productivitate

sporită a factorului uman, permite extinderea cheltuielilor educaționale, inclusiv ale statului, pe fundalul creșterii cererii populației pentru serviciile educaționale.

8. Analiza corelației dintre PIB pe cap de locuitor, cheltuielile pentru educație și performanțele procesului educațional, prin prisma testărilor PISA, a permis autorului tezei formularea următoarei concluzii: țările cu un PIB pe cap de locuitor sporit, realizează cheltuieli mai mari pentru educație, ceea ce le va asigura nu doar creșterea performanțelor procesului educațional, ci și viitorul respectivelor state.
9. Cercetând costurile și beneficiile publice ale unor state dezvoltate ale Uniunii Europene (Ungaria, Polonia), am conchis că guvernele sunt investitori majori în educație și, din punct de vedere bugetar, sunt preocupate de recuperarea investițiilor, în special în perioade de constrângeri fiscale. Persoanele cu niveluri mai avansate de studii au tendința să genereze venituri mai mari, plătesc impozite și contribuții sociale mai mari și, în plus, solicită mai puține transferuri sociale. Astfel, autorul tezei lansează ipoteza conform căreia, Guvernul Republicii Moldova trebuie să fie investitor major în educație, date fiind ulterioarele efecte pozitive pentru buget și pentru societate.

3. DIRECȚII DE OPTIMIZARE A FINANȚĂRII INVESTIȚIILOR ÎN CAPITALUL UMAN EDUCAȚIONAL DIN PERSPECTIVA ÎMBUNĂȚĂRII CALITĂȚII VIEȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

3.1. Elaborarea platformei conceptuale privind corelația dintre investițiile în capitalul uman educațional și calitatea vieții

Educația reprezintă o prioritate națională în Republica Moldova, constituind factorul de bază în crearea și transmiterea de noi cunoștințe și valori culturale general-umane, în *dezvoltarea capitalului uman*, în *promovarea aspirațiilor de integrare europeană* și are un rol primordial în crearea premiselor pentru dezvoltarea umană durabilă și edificarea unei societăți bazate pe cunoaștere. Accesibilitatea, calitatea și relevanța educației determină, în mare măsură, *calitatea vieții* și competitivitatea economică a Republicii Moldova. *Dezvoltarea capitalului uman* presupune *importante investiții în sistemul educației* publice și asigurarea condițiilor necesare pentru furnizarea unor servicii de calitate [59]. Doar o educație de calitate poate asigura și spori potențialul de inovație și adaptare al societăților moderne, atingerea unor performanțe înalte, capitalizând calitățile specifice ale economiei moderne, întemeiate pe cunoștințe, informație și competiție. În această ordine de idei, se atestă o corelație directă între investițiile în educație, dezvoltarea capitalului uman și calitatea vieții. În vederea reliefării interdependenței respective, care, ulterior, va fi demonstrată în cadrul unei platforme conceptuale, considerăm necesară, la etapa dată, diagnosticarea *calității vieții*, în Republica Moldova, prin prisma *investițiilor în capitalul uman educațional*, atestând, astfel, *necesitatea dezvoltării binomului* dat.

Calitatea vieții, în Republica Moldova, este, în opinia autorului, prezentată, oarecum, evaziv în documentele de politici. Totuși, autorul tezei identifică un șir de documente, care reflectă preocuparea factorilor de decizie de aspectul calității vieții. Printre aceste documente, pot fi menționate: *Strategia națională de dezvoltare Moldova 2020*, focalizată, de rând cu alte priorități, pe racordarea sistemului educațional la cerințele pieței forței de muncă, în scopul majorării ratei de ocupare în economie, ceea ce presupune, implicit, îmbunătățirea calității vieții; *Planul de activitate al Guvernului pentru anii 2016-2018*, al cărui obiectiv îl constituie îmbunătățirea calității vieții prin dezvoltare economică, facilitarea creării de noi locuri de muncă etc.; *Acordul de Asociere RM-UE*, care se axează pe reducerea sărăciei și asigurarea dezvoltării durabile; *Strategia sectorială Educația 2020*, care stipulează că *calitatea educației determină calitatea vieții*; *Strategia Moldova Digitală 2020*, care, prin acțiunile stipulate, urmărește îmbunătățirea vieții cetățenilor. Actualmente, se află la etapa de lansare Strategia națională de dezvoltare „*Moldova 2030*”, axată, prioritar, pe sporirea calității vieții persoanelor, în ceea ce privește obiectivele prioritare ale agendei de dezvoltare durabilă pentru perioada de până în 2030

și prevederile Acordului de asociere RM-UE. În contextul dat, în opinia autorului tezei, este oportună elaborarea, sub auspiciul Guvernului Republicii Moldova, a unei *Strategii de dezvoltare a capitalului uman* cu caracter național, multianual, ca una dintre componentele Strategiei ”Moldova 2030”, racordată la orientările UE, în care s-ar reflecta și aspectele sociale ale investițiilor, inclusiv în capitalul uman.

După cum a fost menționat în capitolul 1 al tezei, în practica internațională, pentru evaluarea nivelului de educație și/sau de calitate a vieții (în clasamentele cărora se regăsește și Republica Moldova) se folosesc următorii indicatori: *Indicele Calității Vieții*, *PISA*, *Indicele Economiei Cunoașterii*, *Indicele Dezvoltării Umane*, *Indicele de Prosperitate*, *Indicele Progresului Social* etc.

Conform *Indicelui Calității Vieții*, Republica Moldova, în anul 2015, ocupa locul 66 din 86 de state ale lumii și locul 31 din 34 de state europene incluse în clasament. De menționat că Republica Moldova ocupa o poziție mijlocasă între țările de vecinătate, Ucraina (locul 75) și România (locul 48). Țările cu cea mai înaltă calitate a vieții rămân a fi, pe parcursul mai multor ani, Elveția, Germania, Statele Unite ale Americii și Finlanda [182].

Conform *PISA* (2015), Republica Moldova a înregistrat un trend ascendent în clasamentul statelor în funcție de aptitudinile educaționale, cu un scor de 428 p. [167]. Și totuși, în comparație cu Singapore (556 p.), plasat pe prima poziție dintre statele lumii sau în comparație cu media statelor OCDE (493 p.), rezultatele modeste ale Republicii Moldova reprezintă, în continuare, un semnal de alarmă cu privire la calitatea sistemului educațional.

Conform *Indicelui Economiei Cunoașterii* (KEI – Knowledge Economy Index), în anul 2012, Republica Moldova a acumulat 4,92 p. din 10 posibile, înregistrând o scădere continuă din 1995, an în care a luat valori de 5,07.

Valorile *Indicelui Dezvoltării Umane* permit caracterizarea evoluției dezvoltării umane și compararea experienței diferitelor țări sau regiuni în domeniul progresului economic și social. Pornind de la aceste premise, Republica Moldova, în anul 2015, se poziționa pe locul 107 din 188 de țări și teritorii, cu o *dezvoltare umană medie* [156].

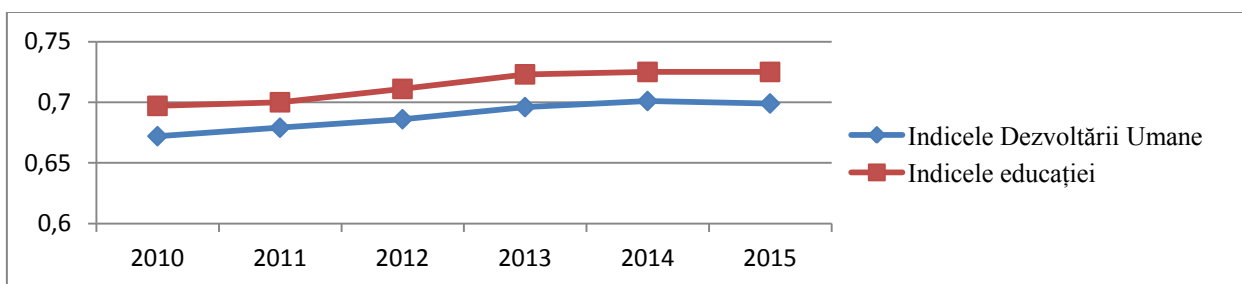

Fig. 3.1. Evoluția Indicelui Dezvoltării Umane în Republica Moldova
Sursa: elaborată de autor în baza sursei [156]

Din datele figurii 3.1., se observă că IDU a înregistrat o tendință de creștere în decursul anilor 2010-2014, cu o scădere în 2015 de 0,02 p. Indicele educației, componentă a IDU, și-a menținut poziția în anul 2015 la nivelul anului 2014. Astfel, se poate concluziona că respectivul indice nu a influențat diminuarea valorii IDU. Indicele în cauză a înregistrat o scădere, determinată de reducerea venitului național brut pe cap de locuitor. Se cuvine menționat că venitul național brut pe cap de locuitor, în Republica Moldova, în perioada 1990-2015 a scăzut cu 23,8% [184]. În situația în care venitul național brut reflectă condițiile de dezvoltare ale unei țări, inclusiv *capacitatea de a investi în educație și sănătate*, acest indicator reflectă și *posibilitățile statului de a contribui la dezvoltarea capitalului uman* [97, p. 29]. Deși, în perioada anilor 1990-2015, valoarea IDU a crescut cu 7,2%, Republica Moldova, în funcție de indicii respectiv, este departe de multe state europene. Pozițiile de top în clasament, conform IDU, le revin Norvegiei, Elveției, Australiei și Germaniei.

Conform *Indicelui de Prosperitate*, în anul 2017, Republica Moldova se poziționa pe locul 98 din 149 de țări și se considera cea mai săracă țară din Europa (în funcție de PIB pe cap de locuitor). România se plasa pe locul 46, iar Bulgaria – pe locul 51. Analiza comparativă a unor state europene, conform componentelor care formează Indicele de Prosperitate, este prezentată în figura 3.2.

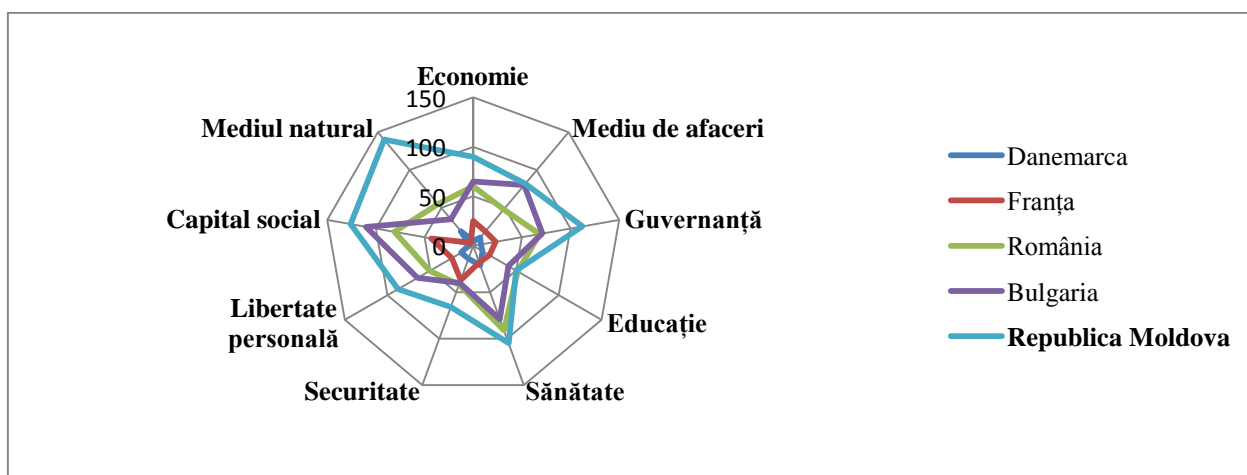

Fig. 3.2. Analiza comparativă a Republicii Moldova și unor state ale UE conform componentelor Indicelui de prosperitate, 2017

Sursa: elaborată de autor în baza sursei [179]

Conform *Indicelui Progresului Social*, în anul 2017, Republica Moldova ocupă locul 71 din 128 de state incluse în clasament, urcând câte o treaptă în fiecare an, începând cu anul 2014. Conform componentei *Accesul la educația avansată*, deși înregistrează un trend ascendent, Republica Moldova se poziționează doar pe locul 67 din 128 de state [175].

În concluzie, autorul tezei atestă o *interdependență directă între calitatea vieții și educație*, fundamentând necesitatea dezvoltării binomului dat în Republica Moldova. Respectiv,

educația exercită o influență considerabilă: în primul rând, asupra formării capitalului uman educațional, ulterior, asupra calității vieții, și, numai după aceea - asupra capacității de utilizare a cunoștințelor pentru dezvoltarea economiei.

Dacă ne-am propune să aplicăm datele statistice furnizate de BNS, calitatea vieții în Republica Moldova ar putea fi apreciată în funcție de o serie de indicatori: *veniturile pe cap de locuitor, nivelul salariului; mărimea plăților sociale; mărimea impozitelor, indicele prețurilor de consum; mărimea inflației; pachetul de servicii sociale gratuite ce vizează educația, sănătatea, cultura; deservirea comunală; structura cheltuielilor populației; rata șomajului etc.*

Având în vedere rolul fundamental al veniturilor pentru sporirea calității vieții, un element important al cercetării îl reprezintă analiza acestora. În anul 2017, **veniturile disponibile** ale populației din Republica Moldova au constituit, în medie, per persoană, pe lună, 2244,9 lei. **Structura veniturilor disponibile după nivelul de studii** al capului gospodăriei și mediul de reședință sunt prezentate în tabelul 3.1.

Tabelul 3.1. Structura veniturilor disponibile după nivelul de studii și mediul de reședință
anul 2016

Indicatori	Nivel de instruire			
	<i>Superior</i>	Mediu general și de specialitate	Gimnazial și primar	Fără studii primare
Venituri disponibile (medii lunare pe o persoană, lei):				
Mediul urban	3138,1	2176,6	1750	1895,7
Sursa de venit:				
Activitatea salarială, %	64,2	49,8	34,4	15,8
Prestații sociale, %	18,3	20,9	32,1	59,3
Altele ¹⁷	17,5	29,3	33,5	24,9
Mediul rural	2635,2	1851,0	1484,3	1668,7
Sursa de venit:				
Activitatea salarială, %	44,9	31,0	20,1	5,3
Prestații sociale, %	18,5	19,9	32,6	53,0
Altele,%	36,6	49,1	47,3	41,7

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [108]

În baza datelor prezentate în tabelul 3.1., autorul tezei conchide următoarele:

- valorile maxime ale veniturilor (mai mari cu 30%) se atestă în cazul persoanelor cu un nivel de instruire superior, indiferent de mediul de reședință;
- activitatea salarială reprezintă principala sursă de venit al persoanelor cu studii superioare, ceea ce confirmă gradul mai înalt de angajabilitate în câmpul muncii;
- persoanele cu niveluri superioare de instruire beneficiază de mai puține prestații sociale, comparativ cu celelalte categorii.

¹⁷ Activitatea individuală agricolă, non-agricolă, venit din proprietate, transferuri din afara țării, alte venituri.

Argumentele menționate mai sus ar trebui, în opinia autorului tezei, să impulsioneze statul să aducă contribuții financiare mai importante pentru finanțarea studiilor în ÎS și, în același timp, să promoveze măsuri de stimulare a investițiilor private în sectorul respectiv.

Cheltuielile medii lunare de consum ale populației, în anul 2017, au constituit, în medie, pe o persoană, 2250,3 lei. Distribuția cheltuielilor medii lunare de consum este prezentată în figura 3.3. Conform datelor prezentate în figura 3.3., se poate observa că cea mai mare parte a cheltuielilor este destinată pentru necesarul de consum alimentar – 43,4%, întreținerea locuinței – 18,6%, **cea mai mică pondere a cheltuielilor, de doar 0,5% – pentru învățământ** (fiind în descreștere cu 0,2 p.p. comparativ cu anul precedent).

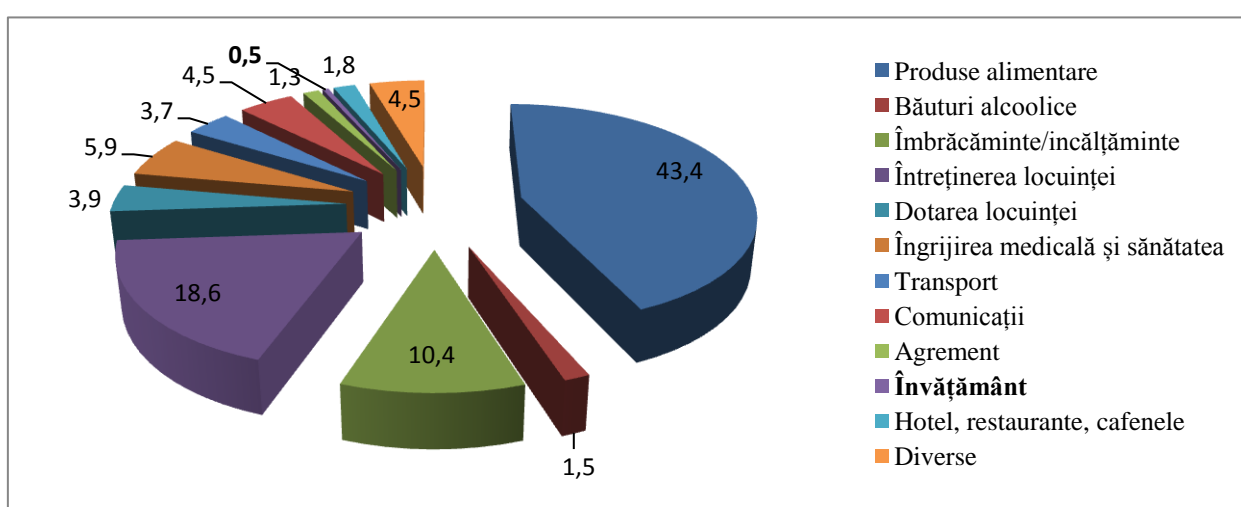

Fig. 3.3. Distribuția cheltuielilor medii lunare de consum, %
Sursa: adaptat de autor în baza sursei [108]

În prezent, Republica Moldova se situează în proximitatea UE, ultima fiind caracterizată printr-o dezvoltare a economiei bazate pe cunoștințe, care evoluționează în cadrul unei societăți informaționale și tinde spre cea digitalizată. Astfel, accesul la cunoștințe și instruire este mai dinamic și se realizează pe diverse căi, inclusiv online, fapt ce oferă/necesită **un cadru oportun pentru dezvoltarea continuă și multidimensională a capitalului uman** [66, p. 103]. Aceasta, la rândul său, necesită un grad mai înalt de **flexibilitate în cadrul sistemului de învățământ superior, finanțare suficientă și eficientă** pentru a răspunde mai prompt necesităților economiei; conectarea politicilor educaționale la tendințele, oportunitățile și riscurile curente, la care este expusă economia Republicii Moldova; retenția și promovarea persoanelor talentate și competente; susținerea creativității și ideilor inovatoare la toate ciclurile de învățământ superior. Și, totuși, discrepanța dintre oferta sistemului educațional și cererea pentru forță de muncă se menține semnificativă. În clasamentul Forumului Economic Mondial 2017-2018, Republica Moldova a acumulat 3,9 puncte din 7 sau locul 94 din 137 de state analizate pentru indicatorul

„Eficiența pieței muncii” [151], înregistrând un trend descendent pe parcursul mai multor ani consecutiv (Tabelul 2.12). Mai mult ca atât, ponderea populației ocupate cu calificări superioare celor necesare la locul de muncă a fost în scădere în ultimii ani, pe când ponderea persoanelor ocupate cu calificări inferioare celor necesare la locul de muncă a fost în creștere. Aceasta denotă atât deficiențele sistemului educațional, cât și distorsiunile pieței muncii, care este incapabilă să atragă și să rețină capitalul uman. Conform indicatorilor Forumului Economic Mondial pentru anul 2017 „*Capacitatea de a reține/capacitatea de a atrage oamenii talentați în țară*”, Republica Moldova înregistrează scoruri de doar 1,9/1,8 din 7 sau locurile 133/134 din 137 state incluse în clasament, depășind doar Serbia, Bosnia și Hertzegovina, Haiti și Venezuela. Țările de vecinătate ocupă, de asemenea poziții codage, astfel România este situată pe locurile 132/131 conform indicatorilor menționați, iar Ucraina – pe locurile 126/106 respectiv. De menționat că situația economico-politică din RM adâncește problema și în continuare. În același timp, evoluțiile externe recente, în special, în țările europene, care se confruntă cu creșterea șomajului și cu criza refugiaților, reprezintă riscuri și provocări adiționale pentru Republica Moldova.

Migrația populației din Republica Moldova, din ultimele trei decenii, a rezultat într-un fenomen semnificativ de exod și irosire de creiere. În anul 2016, conform BNS al RM, numărul celor care se află peste hotare a fost de 319,0 mii persoane. Datele statistice denotă că există o dependență directă dintre *fluxului migrațional* și *nivelul de instruire*, or, ultimul influențează asupra capacității de integrare pe piața muncii peste hotare și, respectiv, exodul de capital educațional autohton. În anul 2016, în totalul migranților, 52% au fost cei cu nivel de instruire mediu (liceal, gimnazial), aceștia fiind urmați de cei cu un nivel mediu de specialitate și secundar profesional – 34,7%. Numărul persoanelor cu studii superioare, deși a constituit doar 13,3% în totalul migranților, este în continuă creștere, comparativ cu anul 2006, când acest indicator a înregistrat 8,5%. Datele privind fluxul anual al emigrării autorizate denotă că emigrează preponderent persoane tinere, respectiv *capital uman activ*. În totalul numărului de emigrări autorizate, egal cu 2284 de persoane, în anul 2015, cea mai mare pondere este înregistrată pentru populația cuprinsă între 25–34 de ani (circa 23%) și 35–44 de ani (16%), urmate de cele din grupurile de vârstă 15–24 de ani (15%) și 45–54 de ani (11%). În accepțiunea autorului tezei, din cauza migrației, Republica Moldova înregistrează o *pierdere financiară netă*, ce rezultă inclusiv din valorificarea joasă a *costurilor aferente pregătirii specialiștilor* în instituțiile de învățământ superior. Ne-am propus să analizăm care este impactul migrației, prin estimarea pierderilor financiare ale statului la nivelul unei persoane (Ciclul I, licență, 3 ani de studii, finanțare bugetară), care a decis să plece peste hotarele țării, îndată după absolvire. În vederea efectuării calculului, a fost utilizată informația privind cheltuielile anuale publice pentru un student

prezentată în figura 1.7. (pentru trei ani consecutivi 2015, 2016, 2017). S-a determinat *valoarea viitoare a cheltuielilor anuale* ale statului, iar în cazul migrării sau nevalorificării CUE format, *valoarea viitoare a pierderii financiare* (VVPF), în momentul absolvirii. De menționat că, în cazurile în care se apreciază că, în perioadele următoare vor interveni: creșterea inflației pe piața internă sau internațională; sporirea considerabilă a dobânzilor la capital; accentuarea riscurilor în momentul efectuării investițiilor etc., **mărimea ratei de actualizare** va trebui să țină cont de rata inflației, rata dobânzii, coeficientul de risc și eficiența medie din domeniul de activitate, în care se realizează investiția. În consecință, rata de actualizare ”**a**” va reprezenta funcția respectivelor variabile și se va nota astfel:

$$a = f(r_i; r_d; r_r; e;), \quad (3.1.)$$

în care: r_i exprimă rata inflației; r_d – rata dobânzii; r_r – rata de risc investițional; e - eficiența medie din domeniul de activitate, în care se realizează investiția.

În cadrul tezei date de doctorat, s-a luat în considerare rata inflației drept variabilă de influență majoră asupra valorii viitoare a cheltuielilor per student (pierderilor financiare), ignorând celelalte variabile ale funcției din lipsa datelor oficiale. Formula de calcul este:

$$VVPF = Ch_{2015}(1 + a)^2 + Ch_{2016}(1 + a)^1 + Ch_{2017}(1 + a)^0 \quad (3.2.)$$

unde: Ch indică Cheltuielile pentru un student pentru anul respectiv.

Considerăm o rată medie a inflației egală cu 7%. Astfel, ajustând valoarea viitoare a pierderii financiare la rata medie a inflației, se va obține, prin substituție:

$$VVPF = 26525,6(1 + 0,07)^2 + 28809,2(1 + 0,07)^1 + 26596,2(1 + 0,07)^0 = 87791 \text{ lei} \quad (3.3.)$$

Conform calculelor efectuate, conchidem că pierderile financiare ale statului, ce rezultă din investițiile directe aferente pregătirii unui singur student, care nu se integrează în câmpul muncii, sunt egale cu circa 87,8 mii lei (aproape 1,0 mln. lei pentru 10 studenți). Pierderile ar fi fost și mai mari, dacă s-ar fi luat în calcul beneficiile care le-ar fi obținut statul în urma valorificării capitalului uman educațional acumulat.

Respectiv, se poate conchide că **migrația în masă a forței de muncă tinere și calificate** se numără printre **fenomenele de stagnare a creșterii economice** în Republica Moldova. În sarcina structurilor statale, revine adoptarea măsurilor de stopare a fenomenului migraționist, inclusiv prin promovarea politicilor corespunzătoare (sociale, investiționale, fiscale etc.) [25, p. 215]. În pofida impactului negativ instant al migrației asupra capitalului uman, aceasta a oferit surse importante pentru **investiții private în educație**, în urma cărora înrolarea în învățământul de specialitate, și anume, cel universitar, a crescut semnificativ, or, respectivele venituri, în comparație cu dimensiunea pierderilor, în termene de lungă durată pentru stat, sunt dezaprobante.

La fel, ca și în cazul multor altor țări, și în Republica Moldova, sărăcia variază în funcție de nivelul de educație al capului gospodăriei și, respectiv, probabilitatea de a fi sărac este mai mică pentru gospodăriile cu un nivel mai înalt de instruire (Tabelul 3.2.).

Tabelul 3.2. Dinamica ratei și structurii sărăciei în funcție de nivelul de educație al capului gospodăriei

Nivelul de educație al capului gospodăriei	Rata sărăciei						Structura populației sărace, %					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Studii superioare	4,8	3,1	2,2	0,7	1,7	2,9	3,4	2,8	2,0	1,0	2,4	5,3
Studii medii profesionale și de specialitate	17,5	12,5	13,6	10,7	9,7	8,1	34,3	29,7	34,3	35,1	37,0	34,6
Studii medii generale	23,1	19,6	16,3	14,1	12,0	8,4	18,1	19,8	17,4	20,5	18,5	16,2
Studii gimnaziale, primare	39,7	33,8	30,3	24,5	21,2	18,4	44,2	47,6	46,2	43,4	42,1	43,9

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [87]

Datele din tabelul 3.2. reflectă că, în anul 2015, fiecare nivel de educație superior al capului gospodăriei reprezintă o scădere a riscului sărăciei, de la 2,9%, în cazul gospodăriilor unde capul gospodăriei are studii superioare, până la 18,4% pentru gospodăriile unde capul gospodăriei nu are studii medii generale sau nu dispune de studii. Se poate constata, astfel, că *sustenerea financiară a învățământului superior de către stat* este absolut necesară pentru sporirea calității vieții populației și asigurarea bunăstării societății.

Un alt element al cercetării, conform temei propuse, vizează investigarea corelării dintre nivelul de instruire și nivelul de ocupare în câmpul muncii. Structura și dinamica populației ocupate conform nivelului de instruire este prezentată în tabelul 3.3.

Tabelul 3.3. Componenta populației ocupate conform nivelului de instruire în RM

Populația ocupată, mii persoane	2011	2014	2015	2016	2016/ 2011 (%)
Nivel de instruire – total	1 173,5	1 184,9	1 203,6	1 219,5	103,9
Superior	278,3	288,7	294,0	297,4	106,8
Mediu de specialitate	193,6	163,8	170,6	163,8	84,6
Secundar profesional	270,5	279,3	268,1	268,5	99,2
Liceal, mediu general	233,2	227,4	239,1	241,0	103,3
Gimnazial	189,0	217,5	224,8	242,1	103,8
Primar sau fără școală	8,9	8,2	7,0	6,8	76,4

Sursa: elaborat de autor conform datelor BNS al RM

Conform datelor prezentate în tabelul 3.3., se observă că, în anul 2016, comparativ cu anul 2011, cel mai mult a sporit numărul populației ocupate cu studii superioare, cu 6,8%, în timp ce numărul populației ocupate per total a crescut cu doar 3,9%. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că numărul persoanelor din populația ocupată per total este mai scăzut ca o consecință a migrației. Dovedit este faptul că *nivelul superior de instruire oferă șanse mult mai mari de*

încadrare în câmpul muncii comparativ cu alte forme de învățământ. În tabelul 3.4. sunt reflectate datele privind participarea persoanelor la activitatea economică, în Republica Moldova, în dependență de gradul de instruire. Un alt element al cercetării, în conformitate cu tema propusă, vizează investigarea corelării dintre nivelul de instruire și nivelul șomajului.

Tabelul 3.4. Participarea persoanelor de 15 ani și peste la activitatea economică în dependență de nivelul de instruire

anul 2016

Nivelul de instruire	Persoane active, mii persoane			Rata de activitate, %	Rata de ocupare, %	Rata șomajului, %
	Total	Ocupate	Șomeri			
Total	1272,8	1219,5	53,8	42,6	40,8	4,2
Superior	311,4	297,4	14,0	59,8	57,1	4,5
Mediu de specialitate	169,8	163,8	6,0	46,2	44,6	3,5
Secundar profesional	279,8	268,5	11,3	49,0	47,0	4,0
Liceal; mediu general	251,1	241,0	10,2	39,8	38,2	4,0
Gimnazial	253,5	242,1	11,4	33,0	31,5	4,5
Primar sau fără școală	7,2	6,8	0,3	5,6	5,4	4,5

Sursa: adaptat de autor în baza datelor BNS al RM

Analizând datele din tabelul 3.4., se poate observa că numărul persoanelor active, respectiv rata de activitate printre persoanele cu nivel superior de instruire din Republica Moldova este cea mai înaltă și constituie 311,4 mii persoane, respectiv 59,8%. Numărul persoanelor ocupate, respectiv rata de ocupare înregistrează valori înalte pentru nivelul de instruire superior, comparativ cu alte niveluri educaționale, și constituie 297,4 mii persoane, respectiv 57,1%. Rata șomajului reprezintă 4,2%, fiind mai înaltă în rândul persoanelor cu grad de instruire primar sau fără școală, gimnazial și, paradoxal, superior. Se poate conchide că cele 53,8 de mii persoane-șomere, dintre care 14 mii cu studii superioare, formează **capitalul uman neutilizat sau pasiv** al Republicii Moldova, diminuând, cu mult, **rentabilitatea investițiilor** în învățământ. Pornind de la situația dată, începând cu anul 2010, în Republica Moldova, prioritatea în cadrul politicilor ocupaționale a reprezentat-o **incluziunea** tinerilor absolvenți pe piața forței de muncă¹⁸. Astfel, măsurile active pe piața muncii au fost completate cu cele de stimulare a angajatorilor pentru încadrarea în muncă a studenților și absolvenților instituțiilor de învățământ superior. În concluzie, se poate menționa repetat că capacitatea de inserție profesională depinde, în cea mai mare măsură, de calitatea învățământului superior. Republica Moldova trebuie să dezvolte, în continuare, **sisteme de finanțare a învățământului superior de calitate**, bazate pe indicatori de performanță, ultimii vizând inclusiv **gradul de angajabilitate profesională** [189].

¹⁸ În acest context, în anul 2012, a fost elaborată, de către Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei al Republicii Moldova, propunerea de politici publice "Stimularea angajării tinerilor în câmpul muncii" [55]. O serie de ajustări au fost introduse, în anul 2014, în Legea R. Moldova privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă [74].

Timp de mai mulți ani, investițiile publice în educație – relativ înalte – au asigurat atingerea unor indicatori cantitativi satisfăcători, în ceea ce privește rata de cuprindere pe diferite niveluri de învățământ autohton. În prezent, în condițiile în care rata de înrolare se calculează în baza datelor vechi privind numărul populației, se conturează o tendință aparent eronată de diminuare a respectivei rate. Acest fapt are *repercusiuni negative asupra finanțării* instituțiilor de învățământ și a utilizării eficiente a resurselor bugetare, dar și asupra monitorizării impactului politicilor, lucru foarte important, în contextul lansării unor reforme mai puțin populare, precum optimizarea rețelei școlare [96]. Guvernul Republicii Moldova s-a angajat într-o serie de reforme ambițioase în sectorul educației, cu asistența Băncii Mondiale, care a inclus o *analiză a cheltuielilor publice în domeniul educației*. În consecință, Guvernul a elaborat un Plan de acțiuni pentru implementarea reformei structurale în acest domeniu, cu scopul: asigurării accesului elevilor la o educație de calitate; creșterii flexibilității în relațiile de muncă în domeniul educației; *utilizării eficiente a alocațiilor financiare*, prin aplicarea finanțării per elev la nivel național. Proiectul ”*Reforma Învățământului în Moldova (PRIM)*” a fost inițiat pentru sprijinirea Programului de Reforme al Guvernului prin *finanțarea activităților, care vor consolida calitatea educației*. Un obiectiv este să genereze efecte pozitive și asupra economiei Republicii Moldova, în ansamblu, prin *formarea unui personal mai calificat, cu competențe relevante pentru piața forței de muncă*.

Modernizarea sistemului educațional în pas cu cerințele accelerate ale societății este frânată de finanțarea insuficientă a învățământului. Atunci, când economia înregistrează un nivel scăzut de dezvoltare, învățământul este *subfinanțat* și, ca într-un cerc vicios, criza economică se agravează, atunci când sistemul educațional nu are puterea necesară să promoveze modernizarea societății. Totuși, *cheltuielile publice pentru educație* nu pot fi privite independent, deoarece finanțarea procesului de învățământ implică mai multe surse. *O problemă o constituie imposibilitatea estimării cheltuielilor private totale ce țin de învățământ*. Unele surse indică faptul că *investițiile private* pentru educație reprezintă o cotă mult mai mică din totalul cheltuielilor pentru educație în țările sărace, decât în țările înalt dezvoltate. Logica este clară: veniturile net superioare ale populației din țările înalt dezvoltate permit să finanțeze, din surse proprii, studiile în cadrul învățământului superior, or, această posibilitate diminuează odată cu scăderea nivelului de dezvoltare economică a țării.

În prezent, învățământul superior trebuie să răspundă câtorva provocări majore: să atingă un nivel calitativ și competitiv pe plan internațional, să-și asume responsabilitatea pentru formarea unui contingent de oameni progresiști, în contextul dezvoltării durabile, să-și sporească finanțarea și să-și diversifice sursele de finanțare. Aceste scopuri majore implică schimbări în

învățământul superior autohton, orientate spre îmbunătățirea calității educației, ulterior, și calității vieții. Ca efecte principale ale *investiției în ÎS*, apar beneficiile de tipul *externalităților pozitive*, menite să consolideze dezvoltarea socială și economică în perspectiva trecerii la economia cunoașterii. Actuala *politică de investiții în ÎS* trebuie să ia în considerare noile exigențe ale societății cunoașterii, dar și noile realități. Aceasta reprezintă o provocare pentru Republica Moldova, profund afectată de fenomenele migrației, menționate anterior, dar și îmbătrânirii populației¹⁹. În acest sens, preocupările statale trebuie orientate spre crearea unor condiții prielnice, inclusiv prin finanțarea suficientă și promovarea ÎS, nu doar pentru a stopa migrația în masă a capitalului uman activ, ci și pentru a atrage persoane talentate și cu potențial în țară. Unul din obiectivele *Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM–UE în perioada 2017–2019*, vizează modernizarea sistemelor de educație și de formare, îmbunătățirea calității, a relevanței și a accesului la acestea. În contextul dat, se urmărește *promovarea convergenței în învățământul superior*, care derivă din Procesul de la Bologna și din agenda Uniunii Europene privind *modernizarea ÎS*. În acest sens, se urmărește *diversificarea ofertei de programe de studii corespunzător cerințelor pieței muncii, promovarea învățării centrate pe student; implicarea angajatorilor în proiectarea și furnizarea programelor de studii* etc. Aceste măsuri vor fi realizate în limitele *resurselor bugetului de stat*. Un alt obiectiv vizează consolidarea cooperării academice internaționale și participarea la programele de cooperare ale UE, *sporind mobilitatea studenților și a cadrelor didactice*. În acest sens, se urmărește participarea instituțiilor de ÎS la *Acțiunea II* a Programului UE Erasmus+ *Capacity Building*; creșterea numărului de mobilități academice ale studenților și cadrelor didactice prin implicarea mai activă în *Acțiunea I* a Programului UE Erasmus+. *Sursa de acoperire a cheltuielilor* servește Proiectul UE Erasmus +.

Conchidem că o educație de calitate reclamă investiții private și publice pe măsură să asigure funcționarea eficientă a sistemului de învățământ superior. Cele expuse până aici (cu referință la: investiții publice și private, surse de finanțare a studiilor în ÎS, capital uman activ, pasiv, migraționist, externalitățile pozitive, reducerea sărăciei, productivitatea muncii, venituri mai mari, calitatea îmbunătățită a vieții etc.) au permis elaborarea unei platforme conceptuale, care să reflecte *corelația dintre componentele binomului "investiții în capitalul uman educațional - calitatea vieții"* (Figura 3.4.).

---

¹⁹ Republica Moldova se confruntă cu o criză demografică severă. Această tendință se preconizează a fi urmată și în următoarele decenii. Potrivit estimărilor ONU, până în anul 2050, populația Republicii Moldova va scădea cu 20,3%, situându-se pe locul 4 în lume ca descreștere demografică.

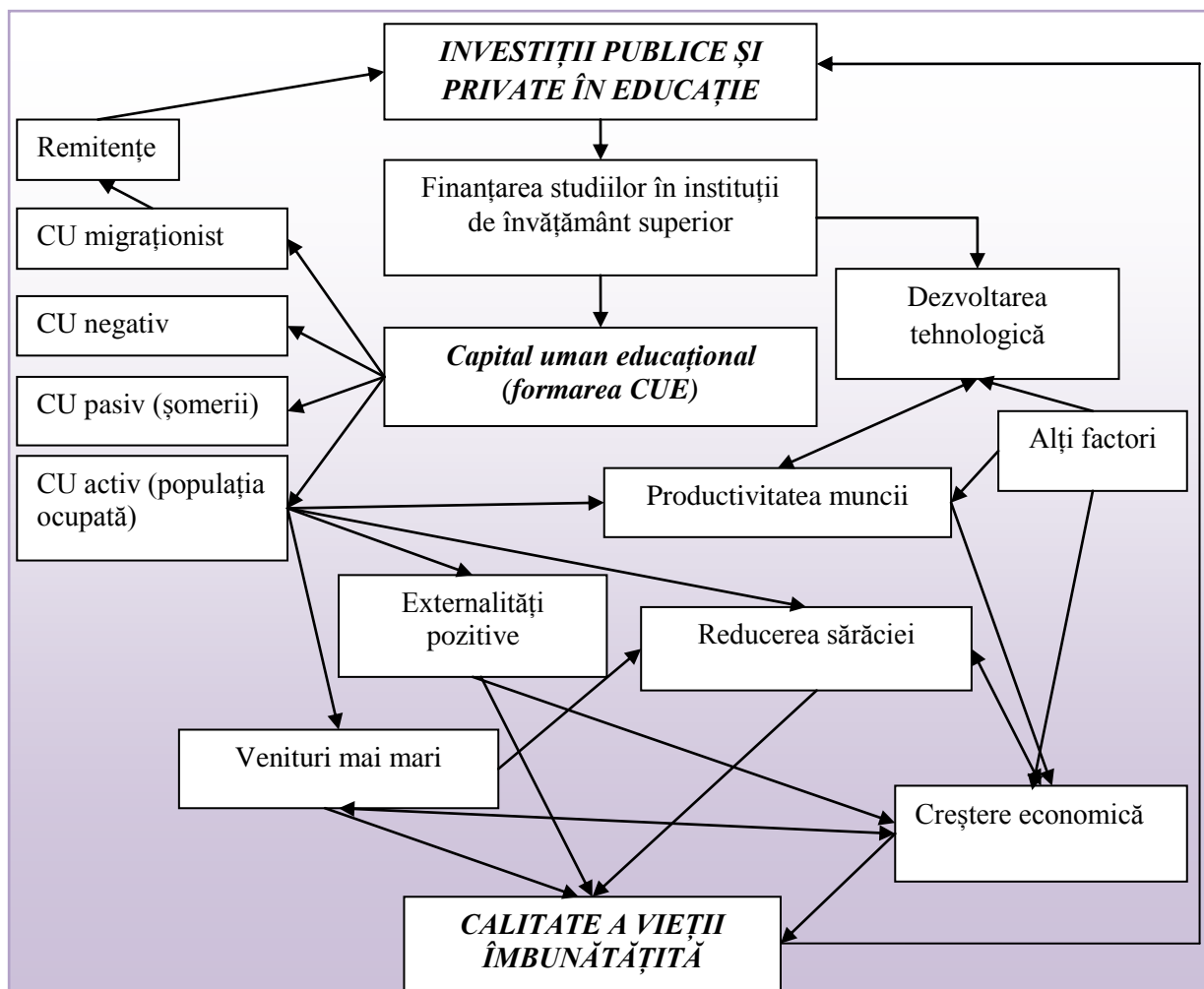

Fig. 3.4. Platforma conceptuală privind corelația dintre componentele binomului *investițiile în CUE și calitatea vieții*
 Sursa: elaborată de autor

Drept bază la elaborarea platformei conceptuale, prezentate în figura 3.4., au servit teoriile privind investițiile în capitalul uman educațional (prezentate în capitolul I al tezei), elaborate de economiștii cu renume mondial, cum ar fi: Becker G. (investiții în capitalul uman educațional → venituri superioare), Kiker B. (investiții în capitalul uman educațional → sporirea productivității muncii) ș.a., precum și concluziile formulate de autorul tezei, ca rezultat al cercetării efectuate. În vederea demonstrării interdependenței dintre elementele-cheie ale platformei conceptuale și anume, *trinomul*: *investiții în educație → formarea capitalului uman → calitatea vieții* în Republica Moldova, în subcapitolul 3.2., autorul tezei și-a mai propus adaptarea modelelor econometrice la realitățile economice autohtone. În acest sens, au fost realizate studii privind: influența cheltuielilor publice (pentru educație, sănătate, cultură) asupra dezvoltării capitalului uman, precum și influența cheltuielilor publice pentru învățământul superior asupra productivității muncii și creșterii economice, ca elemente indispensabile în perspectiva îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova.

3.2. Identificarea interdependenței dintre investițiile în educație și dezvoltarea capitalului uman în Republica Moldova în baza modelelor econometrice

Adaptarea modelului econometric 1. Există mai multe abordări privind evaluarea capitalului uman, deși, în prezent, nu este definită o metodologie cantitativă. În același timp, pentru rezolvarea problemelor economice specifice, nu este suficientă doar o singură metodologie. Metodele de evaluare a capitalului uman pot fi reduse la câteva de bază, folosind parametrii de costuri, venituri și indicatorii fizici, care implică analiza parametrilor populației. *Abordarea costurilor* se bazează pe însumarea cheltuielilor totale pentru educație, formarea profesională și alte costuri ale societății, de regulă, atribuite investițiilor în capitalul uman. Costul capitalului uman este determinat de rezultatul acumulării investițiilor nete în dezvoltarea viitorului angajat în toate etapele ciclului său de viață. Economistul american J. Kendrick a propus metoda bazată pe costul capitalului uman (engl. - cost-based approach), utilizând datele statistice pentru calcularea acumulării de investiții în oameni. J. Kendrick a inclus, în investițiile în capitalul uman, costurile familiei și comunității până la vârsta aptă de muncă și obținerea unei anumite specialități, dezvoltarea profesională, menținerea sănătății, migrația forței de muncă și altele. De asemenea, a inclus investițiile în locuințe, bunurile de folosință îndelungată, economiile familiilor, costurile de cercetare și dezvoltare. *Principiul veniturilor* implică evaluarea veniturilor primite de lucrători, care reflectă rentabilitatea fondurilor investite în nivelurile de educație și de calificare obținute.

După cum a fost menționat anterior, pe lângă cele două abordări ce țin de evaluarea capitalului uman, poate fi practică o evaluare a indicatorilor naturali, ceea ce implică analiza parametrilor populației. Pot fi folosite diferite variabile, care se formează în sistemul de educație formală, formare profesională: nivelul alfabetizării și educației populației, numărul mediu de ani de studii, numărul de absolvenți din instituțiile de învățământ de diferite niveluri.

În studiul prezentat mai jos, pentru evaluarea costurilor pentru formarea capitalului uman (în baza costurilor forței de muncă²⁰), au fost folosite metode pe baza construcției modelului de regresie. Datele statistice sunt colectate de pe site-urile oficiale ale Ministerului Finanțelor al RM, BNS al RM, FMI și OCDE. Dat fiind faptul că capitalul uman este compus din trei componente de bază (după cum a fost menționat în figura 1.1.), a fost utilizată informația privind cheltuielile pentru educație, ocrotirea sănătății și cultură.

---

²⁰ Costul forței de muncă include remunerarea salariaților, respectiv salariile în numerar și în natură, precum și contribuțiile sociale ale angajatorilor, costurile formării profesionale, alte cheltuieli, impozite aferente ocupării considerate costuri ale forței de muncă, din care se scad subvențiile primite.

Construcția modelului econometric s-a bazat pe datele statistice privind cheltuielile publice ale Bugetului public național al Republicii Moldova pentru anii 2008 -2017 (Tabelul 3.5).

Tabelul 3.5. Cheltuieli publice din BPN orientate spre dezvoltarea capitalului uman

Anii	Cheltuieli pentru învățământ, %		Cheltuieli pentru ocrotirea sănătății, %		Cheltuieli pentru cultură, sport și acțiuni pentru tineret,%	
	Rata creșterii comparativ cu anul precedent	Ponderea în PIB	Rata creșterii comparativ cu anul precedent	Ponderea în PIB	Rata creșterii comparativ cu anul precedent	Ponderea în PIB
2008	121,95	8,25	129,02	5,39	113,74	1,03
2009	109,21	9,39	113,43	6,37	91,34	0,98
2010	115,92	9,15	103,85	5,56	100,02	0,82
2011	104,47	8,34	106,58	5,17	127,28	0,91
2012	107,69	8,38	111,81	5,40	113,51	0,97
2013	95,50	7,03	109,77	5,20	119,72	1,01
2014	110,75	6,98	113,22	5,28	116,15	1,06
2015	108,16	6,90	109,42	5,28	94,22	0,91
2016	108,94	6,83	104,32	5,01	113,03	0,94
2017	105,00	6,96	106,11	5,16	100,58	0,91

Sursa: calculat de autor în baza sursei [81, 82]

Pornind de la calculele efectuate și prezentate în tabelul 3.5., conchidem că ponderea cheltuielilor pentru învățământ în PIB, începând cu 2009 s-a diminuat și, în ultimii ani, s-a menținut în jur de 7%. Tendința actuală a ritmului de creștere a cheltuielilor pentru învățământ, comparativ cu anul precedent arată o ușoară creștere (cu excepția anului 2013).

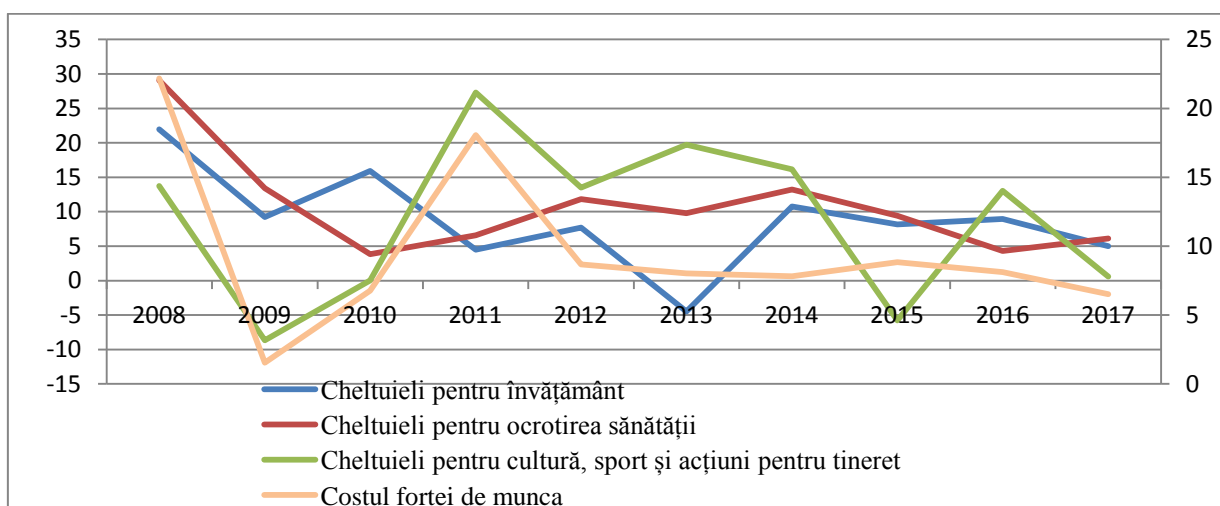

Fig. 3.5. Ritmul de creștere al cheltuielilor pentru formarea capitalului uman comparativ cu anul precedent, %

Sursa: elaborat de autor în baza surselor: BNS al RM și [81]

Figura 3.5. demonstrează că cele mai mari scăderi ale ritmului de creștere a cheltuielilor pentru învățământ se atestă în anii de criză 2009 și 2013. Această diminuare poate fi asociată atât

influenței factorilor externi (criza globală din 2009), cât și factorilor interni, cum ar fi scăderea veniturilor naționale.

Pentru a descrie dinamica costurilor capitalului uman, se alege relația:

$$Y = a_0 X_1^\alpha X_2^\beta X_3^\gamma \quad (3.4)$$

unde: Y exprimă costul forței de muncă, mln. lei; X_1 - cheltuieli pentru învățământ, mln. lei, X_2 - cheltuieli pentru ocrotirea sănătății, mln. lei, X_3 - cheltuieli pentru cultură, sport și acțiuni pentru tineret, mln. lei.; $a_0, \alpha, \beta, \gamma$ – parametrii necunoscuți ai modelului econometric.

Parametrii modelului au fost evaluați prin metoda celor mai mici pătrate. Sensul acestei metode constă în alegerea unei astfel de dependențe funcționale care să reflecte cât mai bine dependența funcțională reală. Prin urmare, principiul criteriului celor mai mici pătrate presupune alegerea unor astfel de parametri, pentru care suma pătratelor diferenței dintre valorile variabilei investigate (y) și variabilei estimate ($\hat{y}$) în ecuația de regresie să fie minimă.

$$\sum (y - \hat{y})^2 \rightarrow \min \quad (3.5)$$

unde: ($\hat{y}$) reprezintă costul forței de muncă estimat.

Atunci când se modelează procese economice, se folosesc deseori modele neliniare, una dintre condițiile de estimare a acestor modele fiind transformarea lor într-o funcție liniară. Modelele adaptate de autorul tezei, de asemenea, au suferit un proces de transformare, parametrii de regresie estimați fiind coeficienții de elasticitate.

Calitatea modelului și impactul investițiilor (cheltuielilor) în capitalul uman au fost verificate utilizând teste econometrice (*anexa 14*).

Tabelul 3.6. Rezultatul estimării modelului privind influența cheltuielilor publice pentru învățământ, ocrotirea sănătății, cultură, sport asupra costului forței de muncă

Variabila independentă	Semnificația
α - rata de creștere a cheltuielilor publice pentru învățământ	0.33 (*)
β - rata de creștere a cheltuielilor publice pentru ocrotirea sănătății	0.29 (*)
γ - rata de creștere a cheltuielilor publice pentru cultură, tineret, sport	0.23 (**)
Constanta	0.69 (***)
	Coeficientul de determinare $R^2 = 0.67$, F-statistica 4.0 (Prob=0.1, ecuația este semnificativă pentru nivelul de semnificație 0,1)

* coeficientul este semnificativ la nivel de semnificație 0,01; ** coeficientul este semnificativ la nivel de semnificație 0,05; *** coeficientul este semnificativ la nivel de semnificație 0,1

Sursa: calculele autorului în baza soft-ului econometric Eviews 7.0

În baza estimărilor, au fost obținute următoarele rezultate: $\alpha=0.33$, $\beta=0.29$, $\gamma=0.23$.

Coeficientul de determinare (0,67) reflectă o bună calitate a modelului, iar factorii incluși au un impact destul de mare asupra valorii capitalului uman.

Coeficientul elasticității arată că o majorare a ritmului de creștere a cheltuielilor publice pentru învățământ cu 1% corespunde unei majorări a ratei de creștere a costului capitalului uman cu 0,33%, o majorare a ritmului de creștere a cheltuielilor publice pentru ocrotirea sănătății cu 1% determină o rată de creștere a costului capitalului uman cu 0,29%, iar o majorare a ritmului de creștere a cheltuielilor publice pentru cultură, sport și acțiuni pentru tineret cu 1% determină o creștere a costului capitalului uman cu 0,23%.

Concluzia care se desprinde din rezultatele obținute, referitor la investiția în capitalul uman educațional, este următoarea: cu cât vor fi mai mari cheltuielile pentru educație, cu atât acestea vor determina o mai mare dezvoltare a capitalului uman.

Adaptarea modelului econometric 2. Teoria capitalului uman consideră educația și dezvoltarea profesională ca fiind o investiție în formarea abilităților și competențelor. Persoanele fizice investesc bani și timp în procesul de obținere a educației și aptitudinilor profesionale pentru a-și spori productivitatea și, prin urmare, primesc un salariu mai mare, iar *creșterea productivității declanșează o creștere economică*. Conform teoriei neo-clasice de creștere economică, forța de muncă mai calificată se adaptează mai rapid la noile tehnologii, majorând randamentul educației. Astfel, este oportună aplicarea unui model, care descrie relația dintre creșterea economică și capitalul uman din perspectiva teoriei neoclasice de creștere economică (modelul extins Solow-Swan):

$$\ln \left[\frac{Y(t)}{L(t)} \right] = \ln A(0) + \frac{\alpha}{1-\alpha} \ln(s_k) - \frac{\alpha}{1-\alpha} \ln(n + g + \delta) + \frac{\beta}{1-\alpha} \ln(s_h) \quad (3.6.)$$

$Y(t) / L(t)$ indică productivitatea; $A(0)$ - nivelul inițial acumulat al tehnologiei, $\ln(s_k)$ și $\ln(s_h)$ - ratele de economisire a capitalului fizic și capitalului uman, n - rata de creștere a populației, %, g - ritmul de creștere a progresului tehnologic, δ - rata de amortizare; β - ponderea capitalului uman; h - investițiile în capitalul uman; α - ponderea capitalului fizic.

Autorul tezei și-a propus să modifice formula 3.6. (modelul Solow-Swan) având în vedere indicatorii statistici reali:

$$\ln \left[\frac{PROD(t)}{PROD(t-1)} \right] = \alpha_0 + \alpha_1 \ln(P\_FC(t)) + \alpha_2 \ln(P\_CHS(t)) + \alpha_3 t \quad (3.7.)$$

unde: $\ln$ denotă logaritmul natural, $PROD(t)/PROD(t-1)$ - ritmul de creștere al productivității; P_FC - formarea brută de capital fix ca % din PIB ; P_CHS - cheltuieli pentru învățământ superior ca % din PIB; t - variabila fictivă pentru descrierea timpului, coeficienții elasticității α_1 și α_2 exercită influență asupra ritmului de creștere a productivității muncii

În calitate de variabilă investigată a productivității muncii, la nivel național, intervine un astfel de factor proxy, precum venitul național brut pe cap de locuitor în dolari. Datele sunt colectate de pe site-ul oficial al Băncii Mondiale.

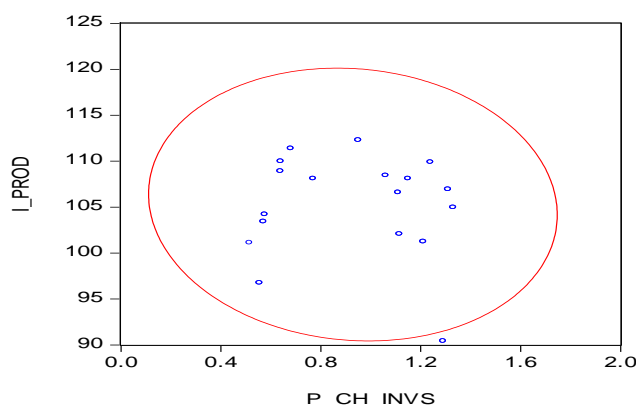

Fig 3.6. Interdependența dintre ponderea cheltuielilor pentru învățământul superior în PIB și rata de creștere a productivității, %

Sursa: elaborat de autor, <https://data.worldbank.org/country/moldova>

Figura 3.6. demonstrează că ponderea cheltuielilor pentru învățământul superior în PIB, care atinge valori cuprinse între 1,0 și 1,6%, exercită cel mai puternic impact asupra ritmului de creștere al productivității muncii.

Coeficienții elasticității α_1 și α_2 exercită influență asupra ritmului de creștere al productivității. Semnificația pozitivă a coeficienților contribuie la accelerarea ritmurilor de creștere ale productivității. Modelul empiric privind influența investițiilor în capitalul uman asupra productivității muncii este prezentat în tabelul 3.7 (anexa 15).

Tabelul 3.7. Rezultatul estimării modelului privind influența cheltuielilor publice pentru ÎS autohton asupra productivității muncii

Variabila explicativă	Semnificația
formarea brută de capital fix ca % din PIB	0.06 (**)
cheltuieli pentru învățământ superior ca % din PIB	0.02 (**)
t (variabila timp)	-0.005 (*)
Constanta	0.232 (*)
	$R^2 = 0.75$, F-statistica 9.5 (Prob=0.0, ecuația este semnificativă pentru nivelul de semnificație 0,01)

* coeficientul este semnificativ la nivel de semnificație 0,01; ** coeficientul este semnificativ la nivel de semnificație 0,05; *** coeficientul este semnificativ la nivel de semnificație < 0,1

Sursa: calculele autorului în baza soft-ului econometric Eviews 7.0

În baza estimărilor, au fost obținute următoarele rezultate: $\alpha_1 = 0.06$, $\alpha_2 = 0.02$, $\alpha_3 = -0.005$.

Variabila timp denotă că ritmul de creștere a productivității muncii în medie a scăzut. Coeficientul de elasticitate α_2 (ponderea investițiilor pentru ÎS în PIB) indică o majorare a

ritmului de creștere al productivității cu 0,02%. Valoarea elasticității este pozitivă, ceea ce demonstrează impactul pozitiv al *cheltuielilor publice pentru învățământul superior* asupra *ratei de creștere a productivității*. Însă testul de semnificație statistică a determinat faptul că factorul *cheltuieli publice pentru învățământul superior în PIB* nu are un impact semnificativ asupra ritmului de creștere a productivității la nivel pozitiv. Coeficientul de elasticitate α_1 (formarea brută de capital fix ca % din PIB) - indică o majorare a ritmului de creștere a productivității cu 0,06%, iar verificarea coeficientului confirmă autenticitatea coeficientului.

Presupunând că ritmul anual de creștere al PIB, la nivel național, va fi de aproximativ 4-5%, iar ponderea cheltuielilor publice pentru ÎS se va menține în limita a 0,6%, autorul tezei determină anumite valori prognozate pentru indicatorii investigați (Tabelul 3.8.).

Tabelul 3.8. Rezultatul prognozei evoluției indicatorilor analizați

Anul prognozei	Ponderea cheltuielilor pentru învățământ superior, %	Rata de creștere a productivității muncii, %
2018	0,5298	102,294
2019	0,553	102,679

Sursa: elaborat de autor în baza estimărilor de prognoză

Pornind de la rezultatele prognozei evoluției indicatorilor analizați în tabelul 3.8., figura 3.7. reflectă dinamica și previziunea cheltuielilor pentru învățământul superior și a ratei de creștere a productivității.

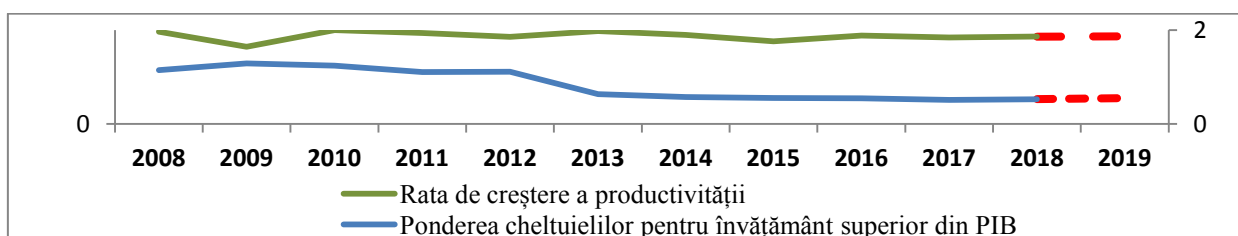

Fig 3.7. Dinamica și previziunea ponderii cheltuielilor pentru învățământul superior și ratei de creștere a productivității, %

Sursa: elaborată de autor

Rata de creștere a productivității muncii are o tendință moderată de schimbare, fapt explicat prin influența și altor indicatori macroeconomici asupra dinamicii schimbărilor.

Adaptarea modelului econometric 3. Calitatea capitalului uman este recunoscută ca fiind unul dintre principalii factori, care influențează creșterea economică în economiile moderne, implicit calitatea vieții. Dar, așa cum conceptul de „capital uman“ este ambiguu, astfel și metodele de evaluare a acestuia diferă. Toate acestea duc la crearea diferitelor modele de creștere economică, luând în considerație capitalul uman. Unul dintre cele mai populare modele este modelul creat de Mankiw G., Romer D. și Weill D. (modelul MRW). Luând ca bază modelul

Solow, pentru adaptarea modelului, este inclus factorul cercetat - capitalul uman $H(t)$. Ceilalți factori corespund modelului Solow: volumul agregat $Y(t)$, munca $L(t)$, capitalul fizic $K(t)$:

$$Y(t) = K(t)^\alpha H(t)^\beta [A(t)L(t)]^\gamma \quad (3.8.)$$

unde: $A(t)$ descrie nivelul de tehnologie și schimbările în timp, cu o rată predeterminată g : $A(t) = A_0 e^{gt}$; α - contribuția majorării de capital fizic în produsul agregat; β - ponderea capitalului uman în creșterea produsului agregat ($0 < \alpha < 1$, ($0 < \beta < 1$)); γ - ponderea muncii și tehnologiei în produsul agregat ($\gamma = 1 - \alpha - \beta$).

În demersul tezei date, vom modifica formula 3.4. (modelul MRW) și vom estima parametrii modelului în baza datelor statistice anuale ale Republicii Moldova. În modelul econometric analizat, în calitate de variabilă dependentă Y , se aplică rata de creștere a PIB în prețuri comparabile. Variabilele independente sunt: în calitate de capital K - formarea brută de capital fix ca % din PIB; în calitate de muncă L utilizăm rata de creștere a populației ocupate, %.

Pentru estimarea capitalului uman H , în demersul tezei, vom investiga numai influența învățământului superior. În modelul 3, ca factor, care influențează calitatea capitalului uman $H(t)$, sunt utilizate investițiile în învățământul superior (cheltuieli pentru ÎS în PIB, %).

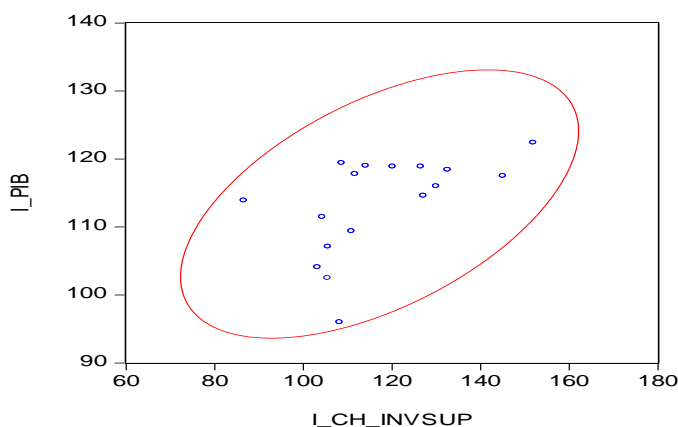

Fig. 3.8. Interdependența dintre rata de creștere a cheltuielilor pentru învățământ superior și rata de creștere a PIB, %

Sursa: elaborat de autor

Coeficientul de corelație (măsurarea cantitativă a interdependenței) dintre rata de creștere a investițiilor în învățământ superior și PIB este egal cu 0.54, demonstrând existența unei corelații pozitive între rata de creștere a investițiilor în învățământul superior și produsul intern brut, ceea ce confirmă impactul pozitiv al respectivelor investiții asupra creșterii economice.

La evaluarea modelelor econometrice pentru calculul coeficienților elasticității α și β a fost folosită metoda celor mai mici pătrate. Rezultatele empirice de estimare a impactului investițiilor în ÎS asupra creșterii economice sunt reflectate în tabelul 3.9 (anexa 15).

Tabelul 3.9. Modelul empiric privind influența investițiilor în ÎS asupra creșterii economice

Variabila explicativă	Semnificația
Rata de creștere a cheltuielilor pentru învățământ superior ca % din PIB	0.001 (***)
Rata de creștere a formării brute de capital fix, %	0.47 (*)
Rata de creștere a populației ocupată, %	0.33 (***)
Variabila timp	-0.01 (*)
Constanta	1.28 (***)
	Coefficient de determinare $R^2 = 0.79$, F-statistica 9.7 (Prob=0.01, ecuația este semnificativă pentru nivelul de semnificație 0,01)

* coeficientul este semnificativ la nivel de semnificație 0,01; ** coeficientul este semnificativ la nivel de semnificație 0,05; *** coeficientul este semnificativ la nivel de semnificație 0,1.

Sursa: calculele autorului în baza soft-ului econometric Eviews 7.0

În baza estimărilor, au fost obținute următoarele rezultate: $\alpha = 0.001$, $\beta = 0.47$, $\gamma = 0.33$.

Rezultatele evaluării acestui model demonstrează faptul că factorul *cheltuieli pentru ÎS* prezintă un efect foarte slab asupra creșterii economice, coeficientul de elasticitate se apropie de valoarea zero. Conform testelor de verificare, în ce privește calitatea de evaluare, variabilele explicative sunt aproape identice și sunt semnificative din punct de vedere t-statistic pentru niveluri acceptabile de semnificație. Semnul coeficientului de elasticitate al variabilei *rata de creștere a populației ocupate* este pozitiv, dar coeficientul nu este semnificativ și nu este valabil. Prin estimarea coeficienților de elasticitate în baza modelului 3, autorul tezei determină faptul că creșterea ponderii formării brute de capital fix ca % din PIB duce la o creștere economică cu 0,47%. Coeficientul de elasticitate γ (cota ritmului de creștere a populației ocupate și a tehnologiilor) este egal cu 0,33, respectiv acest coeficient indică faptul că rata de creștere a PIB depinde, în mare măsură, de coeficientul de elasticitate *formarea brută de capital fix*.

Pe baza modelelor obținute, au fost testate ipotezele: prima ipoteză privind impactul pozitiv al investițiilor în educație asupra valorii capitalului uman; a doua ipoteză privind faptul că investițiile în educație vor determina o creștere a productivității muncii, a treia ipoteză privind faptul că investițiile în educație vor determina o creștere economică. Deși nu toți coeficienții au fost semnificativi din punct de vedere statistic, aceștia au înregistrat valori pozitive. Astfel, ipotezele propuse au fost confirmate în modele.

3.3. Raționalizarea mecanismului de finanțare publică a instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova

Instituțiile publice de învățământ superior din Republica Moldova sunt finanțate atât din surse bugetare, cât și din surse extrabugetare. Deși universitățile au obținut o mai mare autonomie, respectiv posibilitatea de diversificare a surselor de venit, finanțarea publică rămâne o prioritate principală pentru a garanta accesul echitabil, dezvoltarea durabilă a instituțiilor de ÎS, formarea CUE în corespundere cu cerințele pieței muncii și în perspectiva îmbunătățirii calității vieții. În Republica Moldova, în prezent, este stabilită, în vederea trecerii la un nou model de finanțare, o perioadă de tranziție de 6 ani financiari (2013-2018) [57], în care repartizarea alocațiilor financiare se realizează conform normelor în vigoare. Astfel, baza de calcul a mijloacelor prevăzute în Legea bugetului de stat pentru serviciile educaționale oferite de Instituții (inclusiv cele din ÎS) în vederea realizării Planului de pregătire a cadrelor de specialitate, o constituie *volumul alocațiilor aprobate în anul precedent*, ajustat la implicațiile financiare, în conformitate cu politicile aprobate în CBTM din anul precedent și la alți factori ce influențează volumul cheltuielilor, comanda de stat și la cheltuielile pentru măsuri de politici noi. Pentru ajustarea cheltuielilor bugetului de stat la Planul de pregătire a cadrelor de specialitate, pentru anul de *elaborare a bugetului*, se utilizează *numărul mediu al studenților* ciclurilor I și II, studii integrate, rezidenților, medicilor secundari clinici, doctoranzilor și *costul mediu total per student*. Planurile de înmatriculare, aprobate prin H.G. nr. 585 din 24 iulie 2017, preconizau, de exemplu, pentru concursul de admitere la Ciclul I, licență, în total 15084 de locuri, dintre care – 4931 de locuri cu *finanțare bugetară* și 10153 de locuri prin contract cu *achitarea taxei de studii*, inclusiv 2300 pentru instituțiile private. Repartizarea locurilor *cu finanțare de la bugetul de stat la studii superioare de licență*, pentru a. u. 2017-2018, este reflectată în tabelul 3.10.

Tabelul 3.10. Planul de admitere cu finanțare de la bugetul de stat la studii superioare de licență (locuri) pentru anul de studii 2017-2018

Ministerele în subordinea cărora se află instituțiile de ÎS	Total admiteri	Forma de învățământ		Candidați din raioanele de est
		cu frecvență	cu FR	
TOTAL, inclusiv:	4931	4708	238	282
Ministerul Educației	3736	3531	205	216
Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare	315	315	0	15
Ministerul Sănătății	425	425	0	30
Ministerul Culturii	160	152	8	14
Ministerul Afacerilor Interne	155	145	10	0
Ministerul Apărării	75	75	0	0
Academia de Științe a Moldovei	65	65	0	7

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [60]

Conform informației privind rezultatele admiterii la studii superioare, prezentate de Direcția Învățământ superior și dezvoltare a științei (Ministerul Educației, actualul MECC), în anul de studii 2017/18, în instituțiile de ÎS publice și private, au fost înmatriculate la studii superioare de licență 11108 de persoane, respectiv 86% fiind înmatriculate în instituțiile publice, iar 14 % în cele private. Planul de admitere la studiile superioare de licență a fost realizat în volum *de doar 74 %*, ceea ce denotă un serios deficit în formarea CUE autohton. Repartizarea fondurilor publice între instituțiile de învățământ superior este realizată neuniform, astfel, spre exemplu, conform planului de admitere pentru anul 2017-2018, locurile cu finanțare bugetară au reprezentat la Universitatea Tehnică a Moldovei (UTM) – 1244; Universitatea de Stat a Moldovei (USM) – 750; Academia de Studii Economice a Moldovei (ASEM) – 236, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” de la Cahul – 118 etc. Trecerea la autonomia financiară a determinat, în anul 2013, reducerea alocațiilor bugetare destinate învățământului superior, pe ministere de resort, cu o ulterioară evoluție ușor ascendentă (Figura 3.9.).

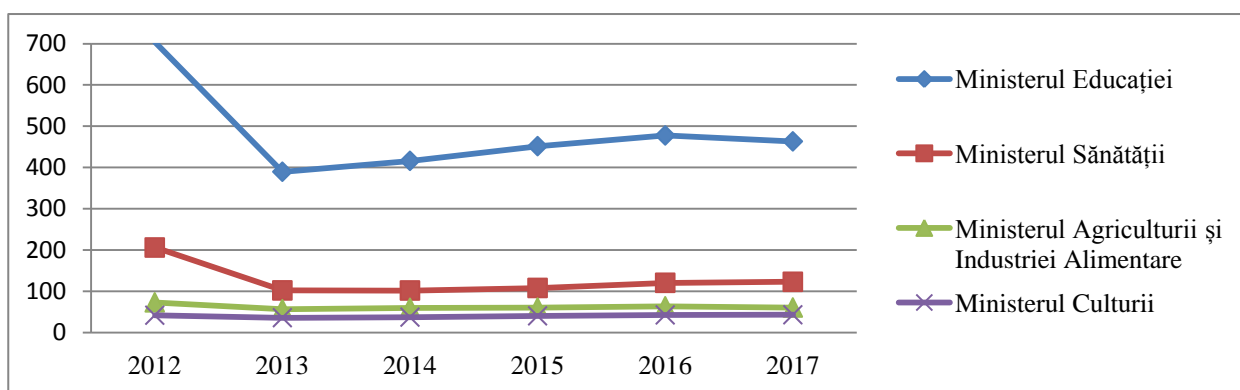

Fig. 3.9. Evoluția alocațiilor bugetare pe principalele ministere pentru ÎS (mln. lei)
Sursa: elaborată de autor în baza surselor [68-73]

Cele mai multe alocații bugetare revin Ministerului Educației (actualul MECC), în subordinea căruia se află și cele mai multe instituții de învățământ superior. De cele mai multe fonduri financiare publice, în anul 2016, au beneficiat: UTM, cu peste 130 mln. lei, fiind urmată de USM, cu 97,1 mln. lei, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, cu 52,2 mln. lei, ASEM – cu 47,6 mln. lei. Cele mai neînsemnate resurse financiare publice au fost distribuite Institutului de Relații Internaționale, cu 7,3 mln. lei; Universității de Stat din Taraclia, cu 4,1 mln. lei și Institutului de Științe ale Educației, cu 1,4 mln. lei.

Necesitatea îmbunătățirii finanțării studiilor în învățământul superior autohton survine din mai multe motive: 1) mecanisme de finanțare depășite; 2) subfinanțarea perpetuă a învățământului superior; 3) recente schimbări apărute în economia mondială, unde tehnologia a devenit factorul decisiv ce influențează creșterea economică, iar cunoștințele, abilitățile și competențele constituie elementele esențiale pentru utilizarea acestora etc. În prezent, forța de

muncă calificată este esențială pentru dezvoltare, iar competitivitatea națiunilor depinde de calitatea și disponibilitatea sa. Pornind de la faptul că, în Republica Moldova, și în continuare *statul suportă finanțarea unui student competitiv la fel ca și pe aceea a unuia neperformant*, precum și din motivele mai sus-menționate, a apărut necesitatea **perfecționării mecanismului de finanțare publică** a studiilor în învățământul superior autohton. Este important ca noul **model de finanțare** să contribuie la depășirea problemelor ce țin de actuala subfinanțare a învățământului superior din Republica Moldova. Întrucât învățământul superior este un bun mixt cu beneficii publice și private, este nevoie și de finanțare mixtă. Cu toate acestea, este clar că nivelul actual de finanțare, atât public, cât și privat, pentru învățământul superior din Republica Moldova, nu este suficient. Sporirea cheltuielilor publice pentru învățământul superior trebuie să fie argumentată, pornind de la valoarea adăugată rezultată sau obiectivele politice promovate. O mai mare transparență în ceea ce privește finanțarea învățământului superior orientată spre îmbunătățirea calității studiilor, ar impulsiona și dorința diferitelor părți interesate de a finanța investițiile în dezvoltarea capitalului uman educațional.

În ultimii ani, a fost inițiată procedura de aplicare a indicatorilor de performanță în vederea finanțării învățământului superior autohton. În acest context, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării a elaborat metodologia de finanțare a învățământului superior public (publicată în iunie, 2018). Metodologia respectivă va fi pilotată pe parcursul anului 2019. Astfel, alocarea mijloacelor financiare va avea la bază 3 componente: 1) finanțarea de bază, 2) finanțarea bazată pe performanță și 3) fondul de rezervă [80].

1. *Finanțarea de bază* presupune o succesiune de etape. Inițial, se determină numărul total de studenți echivalenți (NSE)²¹. Ulterior, se determină alocația pe student echivalent (P_{se}):

$$P_{se} = FB/NSE \quad (3.9.)$$

unde: FB reprezintă valoarea alocației pentru finanțarea de bază, iar NSE - numărul total de studenți echivalenți.

Pentru fiecare ÎS i se determină finanțarea de bază FB_c^i pentru fiecare ciclu de studii c :

$$FB_c^i = P_{se} \times NSE_c^i \quad (3.10.)$$

unde P_{se} indică valoarea alocației pe student echivalent, iar NSE_c^i – numărul de studenți echivalenți ai instituției de ÎS i , înmatriculați la ciclu de studii c .

Se determină alocația pentru finanțarea de bază pentru fiecare instituție publică de învățământ superior cu autonomie financiară (FB^i):

$$FB^i = \sum_{c=1}^2 FB_c^i \quad (3.11.)$$

²¹ Modul de calcul al numărului de studenți echivalenți, finanțați din bugetul de stat, pentru fiecare Instituție de ÎS și fiecare ciclu de studii, este prezentat în *anexa16, boxa A16.1*.

2. Determinarea *alocațiilor bugetare pentru finanțarea în baza indicatorilor de performanță* pentru fiecare instituție publică de ÎS se va face conform unui mecanism (*anexa 16, boxa A16.2*). Indicatorii de performanță se vor referi la următoarele direcții distincte de activitate: procesul de predare-învățare; cercetarea științifică universitară/creația artistică; dimensiunea de internaționalizare; orientarea socială: burse din fonduri universitare, investiții în cămine, alte obiecte de infrastructură, asigurarea stagiilor de practică. Autorul tezei consideră, totuși, că respectivele direcții nu reflectă, în totalitate, performanța unei instituții de învățământ superior, iar indicatorii luați în calcul trebuie specificați cu exactitate.

3. *Fondul de rezervă* reprezintă suma alocată pentru finanțarea situațiilor speciale, care nu pot fi integrate în formula de finanțare. Acest fond rămâne la dispoziția MECC și ministerelor de resort. În acest sens, este necesară o detaliere în ce privește noțiunea de situație excepțională, care în momentul actual, în opinia autorului tezei, poate fi interpretată diferit de fiecare instituție de învățământ superior, inducând incertitudine în ce privește utilizarea fondului respectiv sau neutilizarea acestuia la încheierea anului de gestiune.

O caracteristică importantă a noului model de finanțare este asigurarea ”echilibrului”-lui. Spre exemplu, un studiu efectuat de Banca Mondială privind finanțarea învățământului superior în Letonia [188, p. 34], dar care, în opinia autorului tezei, este relevant și pentru Republica Moldova, sugerează că, pentru o reformă de succes, este necesară asigurarea echilibrului între:

- stabilitate și stimulente;
- orientarea spre intrări și ieșiri;
- promovarea obiectivelor naționale și a profilurilor instituționale;
- predarea și cercetarea în calitate de criterii de finanțare;
- sursele publice și cele private de finanțare;
- finanțarea studenților bazată pe necesități și cea bazată pe merite;
- responsabilitate și autonomie etc.

În accepțiunea autorului tezei, o astfel de abordare echilibrată nu există, în prezent, în bugetarea studiilor în ÎS din R. Moldova, dar s-ar putea regăsi într-un nou model de finanțare.

Finanțarea publică a ÎS autohton s-ar putea baza pe un *model de finanțare constituit din trei piloni*, descriși anterior, în capitolul 2 al tezei: *finanțarea de bază* (stabilă), combinată cu: o *finanțare orientată spre rezultate* (în baza indicatorilor de performanță) și o *finanțare orientată spre inovare* (alocată prin acorduri de performanță). Astfel, prin finanțarea orientată spre rezultate, statul recompensează sau sancționează (financiar) rezultatele anterioare, în timp ce, prin componenta orientată spre inovare se oferă suport financiar pentru atingerea obiectivelor

viitoare determinate în baza negocierii între universitate și ministerul de resort (pornindu-se de la obiectivele statului și profilurile instituționale). Acești doi piloni, pe lângă finanțarea de bază (care rămâne neschimbată), constituie elemente independente ale modelului de finanțare publică.

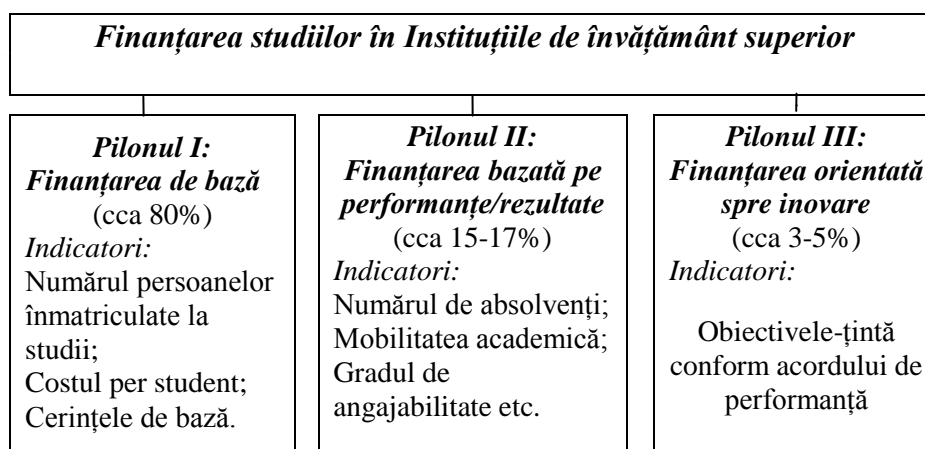

Fig. 3.10. Pilonii unui nou model de finanțare a studiilor în ÎS, propus de autorul tezei
Sursa: elaborat de autor în baza sursei [188]

Conform noului model de finanțare, **finanțarea publică de bază** rămâne, în continuare, un element important al sistemului de finanțare de stat, deoarece continuă să creeze o bază de finanțare stabilă (abordare planificată). Ministerul de resort va efectua studii periodice cu privire la costurile programelor educaționale specifice diferitelor specialități și le va ajusta în baza unor coeficienți. Această tranșă de finanțare, ulterior, va fi suplimentată cu celelalte elemente de finanțare.

Finanțarea bazată pe indicatori de performanță, în opinia autorului tezei, trebuie să înceapă cu stabilirea unor obiective și priorități de politică clare. Modelele de finanțare bazate pe performanță/rezultate trebuie să fie organizate simplu, clar și în baza unor indicatori măsurabili. Aceste obiective trebuie să fie percepute corect și posibil de realizat de către instituțiile de învățământ superior. **Finanțarea** orientată spre performanță trebuie să conțină *un număr rațional de indicatori*, pornind de la strategiile naționale și prioritățile instituțiilor de învățământ superior. Este necesar de precizat bugetul destinat finanțării bazate pe performanță și cota pe care o reprezintă fiecare indicator din sumă. Indicatorii trebuie să fie măsurabili pentru toate instituțiile de ÎS, iar bugetul disponibil pe indicator va fi distribuit în funcție de cota unei instituții individuale, raportată la performanța generală a sistemului. De exemplu, dacă o universitate ”produce” 20% dintre absolvenți, aceasta va primi 20% din bugetul alocat indicatorului respectiv. De asemenea, ministerul are opțiunea de a pune în aplicare unele ponderări cu referință la anumite discipline (de exemplu, absolvenții din economie sau medicină ar putea fi ponderați la un nivel superior decât absolvenții de științe sociale). În plus, alocarea poate fi

determinată prin evaluarea mediilor pe trei sau cinci ani, mai degrabă decât a fluctuațiilor anuale. Mai detaliat despre mecanismul finanțării bazate pe performanță se poate vedea în *anexa 17*. Obiectivele de politică ale Republicii Moldova sugerează o varietate de indicatori de performanță, care ar putea face parte dintr-o formulă de finanțare. În opinia autorului tezei, **următorii indicatori de performanță merită luați în considerare:**

- *numărul de absolvenți*, cu scopul minimizării abandonului universitar (gradul de promovabilitate);
- *numărul de masteranzi și doctoranzi*, pentru stimularea continuității studiilor;
- *mobilitatea studenților*, pentru a răspunde obiectivului de internaționalizare;
- *gradul de angajabilitate*, pentru soluționarea problemelor ce țin de migrație, șomaj și în vederea recuperării investiției (prin obținerea beneficiilor economice, sociale etc.)

Greutatea fiecărui indicator trebuie corelată cu politicile statului, dar și cu profilurile instituțiilor de învățământ superior, deoarece criteriile de performanță specifice nu prezintă o importanță egală pentru fiecare universitate. Pentru a ține cont de toate acestea, formula de finanțare ar putea ține cont de indicatori de performanță instituționali (specifci fiecărei universități și conveniți în acordul de performanță). Autorul tezei consideră că nu este echitabil ca o universitate, în care gradul de promovabilitate este redus să beneficieze de aceeași finanțare ca și o instituție în care raportul absolvenți/studenți în an terminal este aproape unitar. Respectiv, în opinia autorului tezei, **gradul de promovabilitate** reprezintă un criteriu relevant, atunci, când se determină bugetul unei instituții de ÎS. În urma cercetării efectuate, autorul tezei accentuează necesitatea aplicării unor indicatori raționali, meniți să completeze formula de determinare a bugetului pentru predare și învățare, în vederea sporirii **eficienței resurselor publice alocate**. Un indicator important în determinarea mărimii fondurilor alocate instituției, în contextul tendințelor actuale, în ce privește asimilarea capitalului uman educațional autohton, ar trebui să fie **gradul de angajabilitate după absolvirea studiilor în instituția de învățământ superior**. Pentru a asigura comparabilitatea rezultatelor privind indicatorul menționat, este necesară responsabilizarea unei instituții competente. În opinia autorului, cu competențele respective ar putea fi abilitată Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă.

Autorul tezei consideră că este necesară practicarea contractelor de performanță (acorduri-țintă), prin care anumite obiective sunt convenite între autoritatea de finanțare și instituțiile de învățământ superior. În prezent, contractele bazate pe performanță se utilizează în majoritatea sistemelor europene (în special, în Finlanda, Austria și Germania), adesea, în conformitate cu prioritățile strategice naționale și cu misiunile specifice instituțiilor.

În opinia autorului tezei, **finanțarea bazată pe performanță** trebuie implementată gradual, dat fiind faptul că modificările în modul în care fondurile sunt alocate ar introduce insecuritate în bugetele destinate învățământului superior și ar putea avea unele repercusiuni negative imprevizibile. Un exemplu relevant în introducerea treptată a finanțării bazate pe performanță îl prezintă Republica Cehă. Reiterăm, că tocmai 34%, din cele 20% alocate finanțării bazate pe performanțe, sunt prevăzute pentru calitatea studiilor și gradul de angajabilitate al absolvenților.

De asemenea, șirul indicatorilor poate fi extins și în funcție de anumite performanțe ale universităților reflectate prin prisma clasamentelor internaționale. Spre exemplu, conform ultimului raport publicat de *Ranking Web of Universities (ediția 2017)* [170], care analizează peste 24.000 de universități din întreaga lume, inclusiv 27 din Republica Moldova, Universitatea Tehnică a Moldovei este lider printre universitățile autohtone, poziționându-se pe locul 240 – în Europa Centrală și de Est, pe locul 1059 – în Europa și pe locul 3440 în lume. A doua poziție o ocupă Universitatea de Stat din Moldova (locul 3.774 în lume), urmată de Universitatea Pedagogică de Stat “Ion Creangă” (locul 6.047 în lume), Academia de Studii Economice a Moldovei (locul 6249 în lume) etc. Lista indicatorilor poate fi extinsă. De exemplu, drept indicator de performanță poate fi folosit *Eduniversal Masters Ranking*. Conform acestui indicator, programul de masterat “Investiții și Piețe de Capital” din cadrul ASEM a fost clasat în Top 100 programe de master²², conform clasamentului oficial al celor mai bune 4000 de programe de master în MBA, care poziționează programele de masterat din cele mai importante 1000 de școli de business și universități din 153 de state ale lumii. În accepțiunea autorului tezei, clasamentele de acest gen ar putea fi utilizate drept surse de informare atunci când **se pledează pe indicatori bazați pe performanțe** în determinarea mărimii fondurilor publice alocate instituțiilor de învățământ superior.

În acest context, autorul tezei își manifestă, în mod special, convingerea că aplicarea indicatorilor bazați pe performanță solicită un *nivel înalt al responsabilității civice a prestatorilor de servicii educaționale*.

Componenta orientată spre inovare oferă finanțare pentru activități, care contribuie la atingerea obiectivelor stabilite într-un acord de performanță universitară. Acest acord trebuie să țină cont de obiectivele naționale și de strategia universității și definește un anumit set de priorități pentru universitatea în cauză pentru următorii ani. În timp ce finanțarea orientată spre performanță se axează pe selectarea câtorva indicatori relevanți, care sunt specifici misiunii instituției, finanțarea orientată spre inovare evaluează, într-un mod mai amplu, tendințele viitoare

---

²² Programul de masterat “Investiții și Piețe de Capital” se menține în top 100, începând cu anul 2011, chiar din primii ani de la lansarea respectivului program.

de dezvoltare. Acordul de performanță definește, de asemenea, măsurile inovatoare, care trebuie întreprinse pentru atingerea acestor obiective, dacă este necesară o finanțare prealabilă a activităților.

Deja sunt testate drept rezultative practicile de aplicare a acestui model de finanțare în majoritatea statelor europene (detaliat, în capitolul 2 al tezei).

În concluzie, autorul tezei conchide că un nou model de finanțare publică a studiilor în învățământul superior autohton trebuie realizat în strânsă colaborare între guvern, ministere, instituții de învățământ superior și diverși alți parteneri (ANACEC, Agenția Națională pentru ocuparea forței de muncă, autorități fiscale etc.), care vor furniza informații despre anumiți indicatori de performanță. Considerăm că noul model de finanțare, bazat pe cei trei piloni – *finanțarea de bază, finanțarea bazată pe performanță, finanțarea bazată pe inovare* - trebuie testat prin implementarea unor proiecte-pilot sau simulări.

3.4. Perfecționarea mecanismului de finanțare a studiilor în învățământul superior autohton în baza metodelor alternative de finanțare

Alocațiile bugetare, deși constituie sursa de bază a finanțării învățământului superior, devin insuficiente în condițiile resurselor limitate ale statului și în contextul noilor cerințe impuse de piața muncii și societate. Din aceste motive, instituțiile de învățământ superior trebuie să identifice metode alternative de finanțare. Printre acestea considerăm importante următoarele metode: finanțarea privată asociată cu stimulente de ordin financiar-fiscal, finanțarea prin proiecte internaționale, finanțarea pe principii de parteneriat social, finanțarea prin intermediul instrumentelor pieței financiare. Taxele de studii vor rămâne, probabil, cea mai importantă sursă din cadrul sistemului de finanțare a învățământului superior din Republica Moldova. Cu toate acestea, se impune reconsiderarea abordării actuale a taxelor de studii. Statul ar putea stabili acțiuni de stimulare a finanțării private în funcție de perspectiva pieței muncii sau în funcție de obiectivele politicii publice. În vederea preluării bunelor practici ale UE, în ce privește finanțarea și promovarea învățământului superior (prezentate detaliat în capitolul 2 al tezei date) și din perspectiva îmbunătățirii calității vieții cetățenilor, pe termen lung, și dezvoltării socio-economice, Republica Moldova, în opinia autorului tezei, ar trebui să aplice un set de facilități în vederea *stimulării investițiilor private* prin: ajutoare financiare pentru părinții ai căror copii acced la studii de învățământ superior; facilități fiscale, sub formă de scutiri diferențiate (în funcție de veniturile obținute) pentru persoanele întreținute până la absolvirea primei specialități

etc. Unele *măsuri privind acordarea stimulentei financiar-fiscale* în vederea finanțării studiilor în instituțiile de învățământ superior autohton, propuse de autorul tezei, sunt prezentate în *anexa 18*. Asistența financiară, acordată în funcție de necesitățile studenților, poate lărgi accesul persoanelor la studii în universități și, în același timp, poate asigura un nivel mai înalt al echității. Practica curentă de finanțare a studiilor prin acordarea burselor numai celor mai buni studenți, în opinia autorului tezei, trebuie regândită. Studenții din mediile sociale defavorizate/famiile cu venituri mici ar trebui să fie eligibili pentru o bursă de finanțare, aceasta din urmă reprezentând o bună parte din costurile private, cel puțin, pentru primul an de studii. Continuarea acordării unei astfel de burse va fi decisă, în fiecare an, pe baza performanței studentului. Trecerea de la un sistem de burse bazat, în principal, pe merit, la un sistem bazat, în principal, pe nevoi, va necesita un sistem mai bine organizat la nivel central, care să asigure evaluarea mai exactă a nevoilor financiare (de exemplu, pe baza venitului parental). În acest context, apare necesitatea dezvoltării unui mecanism, care ar ajuta la determinarea necesarului financiar al studenților. Respectivul mecanism ar putea fi stabilit în colaborare cu ministerele de resort și autoritățile financiar-fiscale. În contextul asigurării unui nivel anumit al calității vieții, mecanismul propus ar contribui la stimularea transparenței, echității și accesului la educație.

De asemenea, o sursă importantă de finanțare a studiilor superioare, în practica europeană, o constituie *împrumuturile educaționale*. Pe lângă faptul că acestea se acordă la rate scăzute ale dobânzii și pentru un termen relativ îndelungat de rambursare, împrumuturile destinate finanțării studiilor în învățământul superior generează anumite avantaje, dintre care menționăm: utilizarea acestora reduce povara pe care o suportă bugetul public pentru susținerea sistemului educațional; accesarea împrumutului educațional stimulează o implicare mai responsabilă a studenților în procesul de învățare, deoarece ei trebuie să-l restituie din propriile venituri, care, la rândul lor, depind de calitatea competențelor obținute; împrumuturile educaționale asigură o echitate socială mai mare, întrucât, pentru instruirea unora, nu achită toți contribuabilii, ci doar beneficiarii instruirii. În Republica Moldova, sistemul de împrumuturi educaționale poate fi implementat doar în condițiile unei perspective de dezvoltare economică sau creării unui climat investițional favorabil, din perspectiva unei calități a vieții îmbunătățite. În plus, se cere crearea unui fond de asigurare publică a creditelor educaționale pentru a garanta efectuarea achitărilor. În cazul când statul nu-și poate permite crearea unui *fond de asigurare publică a creditelor educaționale*, dorința de a implementa acest instrument financiar în practica națională nu se va solda cu rezultatul scontat. Ieșirea din situație, în opinia profesorului universitar Feuraș Eugenia, constă în implementarea sistemului conturilor de economii pentru educație. ”Este un sistem de acumulare, pe termen mediu și lung, a mijloacelor bănești destinate acoperirii cheltuielilor de

obținere a studiilor superioare. *Conturile de economii pentru educație, ca instrumente de investiții în capitalul uman*, dispun de următoarele caracteristici: pot fi deschise chiar din primul an de viață al copilului; pot fi deschise cu sume incipiente minimale; pe ele se pot face depuneri și transferuri în orice sumă; pe banii depuși în cont se plătesc *dobânzi avantajoase*; beneficiarii ai conturilor sunt copiii sau nepoții, care acced la studii superioare” [43, p. 89].

Un rol important, în modernizarea finanțării sistemului de ÎS autohton, îl exercită *fondurile financiare* generate în cadrul proiectelor internaționale. În acest sens, relevante sunt rezultatele Republicii Moldova obținute în Programul Erasmus+ în anul 2016 [88]:

- **36 de proiecte** cu implicarea universităților din Republica Moldova (din 80 de dosare depuse) **au fost selectate pentru finanțare**. În temeiul acestor aplicații, vor fi finanțate 499 de mobilități de scurtă durată, preconizate în *acțiunea KA1*, Mobilitate creditară;
- **4 proiecte** din 41 de dosare depuse cu implicarea universităților din Republica Moldova **au fost selectate pentru finanțare**, pentru acțiunea *KA2 Capacity Building*. În anul 2016, a continuat implementarea a trei proiecte Capacity building (KA2), iar cu participarea reprezentanților Consiliului Europei, au fost organizate sesiuni de monitorizare a acestor proiecte;
- în *acțiunea Jean Monnet* a Programului, în anul 2016, au fost selectate patru proiecte și a continuat implementarea a patru proiecte Jean Monnet, obținute în anul 2015.

Contribuția proiectelor realizate în *Programul Erasmus+* rămâne a fi una substanțială pentru: promovarea reformelor în ÎS din Republica Moldova și asigurarea unei calități mai înalte a formării specialiștilor în învățământul superior; perfecționarea continuă a curriculei universitare și asigurarea unei formări centrate pe studenți; promovarea mobilității academice; internaționalizarea învățământului superior din țară; promovarea dialogului intercultural între tinerii din Republica Moldova și statele Uniunii Europene.

După cum a fost menționat mai sus, finanțarea învățământului superior, în special a studiilor, poate fi realizată pe *principii de parteneriat social*. În acest sens, poate fi implicat *Fondul de Investiții Sociale din Moldova (FISM)*²³, scopul căruia este de a crea condiții mai bune pentru populația săracă, în vederea depășirii sărăciei, prin mobilizarea socială și participarea populației sărace la inițierea și implementarea inițiativelor de dezvoltare. Rolul FISM constă în ”susținerea financiară a 70%-85% din costul propunerilor de subproiect și în facilitarea și monitorizarea grupurilor comunitare care doresc să implementeze subproiecte.

---

²³ Fondul de Investiții Sociale din Moldova (FISM) este un Proiect inițiat, în 1997, cu suportul Băncii Mondiale și al țărilor donatoare cu scopul de a contribui la implementarea Strategiilor Naționale de Dezvoltare în Moldova prin împuternicirea comunităților sărace și a instituțiilor lor în gestionarea necesităților prioritare de dezvoltare.

Comunitatea este responsabilă de pregătirea propunerilor de subproiect, respectiv colectarea investiției de minimum 15% din costul propunerii de subproiect” [30]. În acest context, autorul tezei consideră că, în calitate de subproiect, poate figura dezvoltarea capitalului uman educațional, în rândul populației sărace prin finanțarea studiilor într-o instituție de învățământ superior (Figura 3.11). Selecția persoanelor, care vor deveni subiecții acestui proiect, se va face în funcție de anumite criterii de performanță, spre exemplu: reușita la examenele de BAC și pentru anii de studii în liceu/colegiu, rezultate remarcabile la olimpiade, concursuri, activități de voluntariat, participarea activă la viața socială a comunității etc. în condiții de incapacitate de finanțare personală.

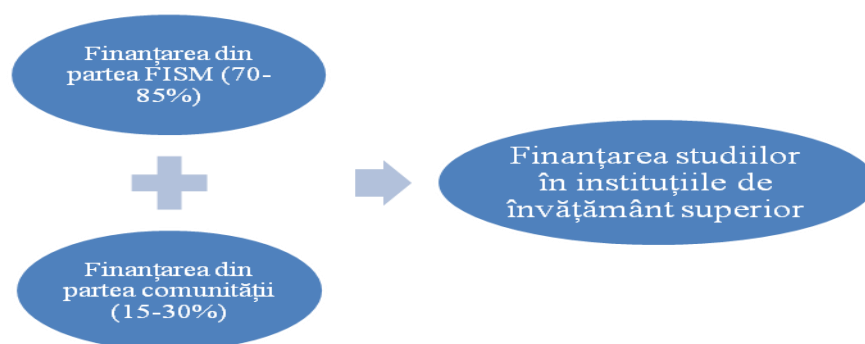

Fig. 3.11. Finanțarea studiilor în Instituțiile de ÎS, în bază de subproiecte
Sursa: elaborat de autor în baza sursei [30]

O altă metodă alternativă de finanțare a învățământului superior presupune utilizarea **obligățiunilor cu impact social (OIS)**, ca formă a investiției sociale. În general, **investițiile sociale** se află în vizorul Uniunii Europene de la adoptarea Agendei de la Lisabona (2000) [147, p. 2]. Autorul tezei remarcă, ca urmare a cercetărilor și studiilor efectuate, că, în documentele de politici ale Republicii Moldova nu se regăsește o definiție cu privire la noțiunea ”investiții sociale”, precum și utilizarea acesteia în respectivele documente. Prin **investițiile sociale**, se înțelege că cheltuielile sociale pentru educație efectuate astăzi vor fi recuperate, în viitor, printr-o creștere economică precedată de o angajabilitate mai mare. De exemplu, o educație calitativă se poate solda, în viitor, cu o forță de muncă mai eficientă și mai competitivă, care să achite mai multe impozite și să solicite mai puține prestații sociale. OIS presupun utilizarea resurselor financiare private pentru finanțarea activităților, care generează beneficii sociale, însoțite de o anumită **rentabilitate financiară**. OIS diferă de alte instrumente financiare tradiționale prin faptul că oferă o flexibilitate mai mare în ce privește rambursarea, ratele dobânzii mai mici și presupun un risc mai mare. Cu toate acestea, rămân o investiție: se așteaptă ca fondurile alocate să fie recuperate de investitor cu o rentabilitate sperată mai mare. Investitorii în OIS scotează să obțină, pe termen lung, o rată de rentabilitate echivalentă sau mai mare, comparativ cu alte

investiții cu niveluri similare de risc. Respectivul *instrumente financiare* constituie o categorie inovativă de investiții, permițând investitorilor să diversifice *portofoliile investiționale*. În plus, unii investitori pot, astfel, să-și manifeste atitudinea lor civică (spre binele societății) și să-și crească reputația. Beneficiile OIS sunt prezentate în figura 3.12.

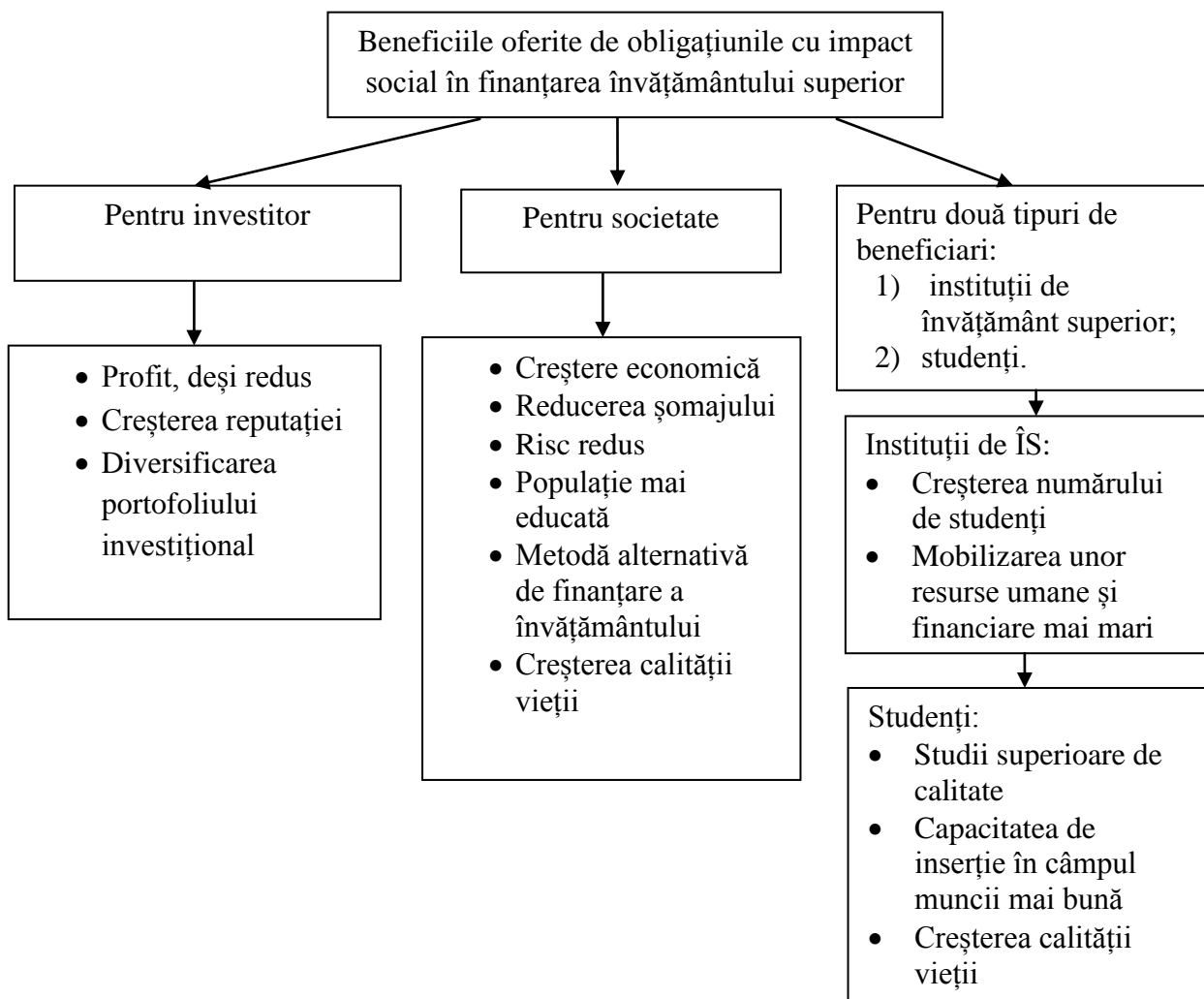

Fig. 3.12. Beneficiile oferite de obligațiunile cu impact social

Sursa: elaborat de autor

În legislația Republicii Moldova, nu se regăsește, la etapa actuală, o definiție cu privire la sintagma: obligațiuni cu impact social. Autorul tezei propune următoarea interpretare: *”Obligațiunile cu impact social reprezintă plasamente financiare în vederea obținerii unor venituri mai mari și creșterii calității vieții în scopul satisfacerii necesităților sociale, materiale și spirituale”*.

Utilizarea OIS-urilor poate soluționa problemele de subfinanțare, cu care se confruntă sistemul autohton de învățământ superior. Investitorii sunt identificați drept ”investitori sociali”, care își plasează fondurile financiare atât în obiective economice, cât și în cele sociale. În calitate de investitori sociali pot figura organizațiile filantropice, fondurile de pensii, fondurile mutuale,

persoanele cu venituri mari, societățile de asigurări etc. În vederea extinderii categoriilor de investitori și în condițiile în care Republica Moldova este afectată puternic de fenomenul migrației, se pot dezvolta anumite relații de colaborare cu diaspora. Federația Rusă, Italia, Portugalia, Franța, Grecia, Irlanda sunt țările în care se află cei mai mulți moldoveni. Migranții internaționali și generațiile lor succesive doresc, adesea, să păstreze legăturile cu țara lor de origine și să sprijine dezvoltarea acesteia. Unul dintre mecanismele posibile de aplicat în vederea **atragerii resurselor financiare în învățământ**, l-ar putea constitui **obligațiunile emise de guvern**, în monedă națională, dar achiziționate, inclusiv de cei din diasporă, care ar fi dispuși să accepte o rentabilitate mai mică decât cea comercială pentru a sprijini dezvoltarea și, foarte important, să își asume și orice risc de schimb valutar. În acest proces, este necesar un "intermediar", centrul care conectează toate părțile implicate. Acest rol este jucat, de obicei, de **instituțiile financiare private sau publice**, care ar emite obligațiuni conform contractului încheiat între investitori și beneficiari.

De asemenea, în modelul OIS, sunt incluși, "consultanții" care evaluează, oferă îndrumare în stabilirea și implementarea criteriilor de performanță între intermediari și investitori. Participanții la derularea mecanismului de aplicare OIS sunt prezentați schematic în figura 3.13.

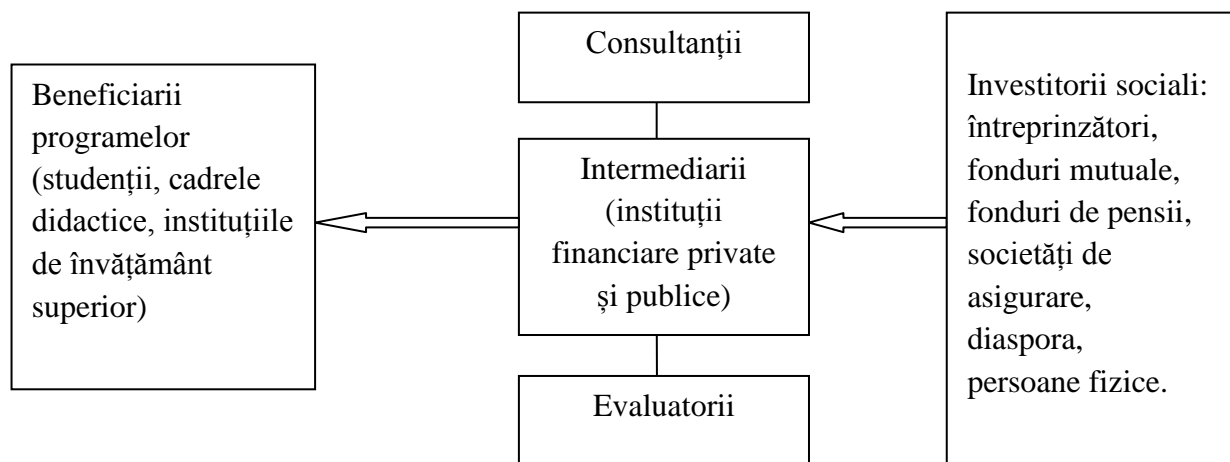

Fig. 3.13. Participanții și modelul OIS aplicat în vederea finanțării studiilor în învățământul superior

Sursa: elaborată de autor în baza sursei [147]

Un alt participant la derularea mecanismului de aplicare a OIS este "evaluatorul", al cărui rol constă în luarea deciziei privind relevanța obiectivelor propuse. În cazul în care proiectul a fost considerat de „succes” pe baza acordului contractual predeterminat, investitorii sociali și-ar recupera investiția, cu o rată a dobânzii achitată de către instituția financiară publică (guvern). În cazul în care obiectivele nu au fost îndeplinite, nu guvernul, ci investitorii sociali ar suporta pierderi.

O alternativă, cu caracter revoluționar pentru Republica Moldova, în opinia autorului tezei, presupune utilizarea *Contractelor de Capital Uman* (HCCs – human capital contracts), testate pe plan internațional, care oferă posibilitatea piețelor private, prin intermediul instrumentelor financiare, să fie mai implicate în finanțarea studiilor în învățământul superior. Aceste contracte reprezintă o soluție în cazul în care alte surse de finanțare, cum sunt familia și economiile personale, devin insuficiente. În același timp, acestea exclud marginalizarea indivizilor din pătura social-vulnerabilă. Statul poate realiza emisiuni ale Contractelor de capital uman (HCC-uri *de stat*). În acest caz, semnatarii contractului nu vor fi studenții și investitorii, ci statul și investitorii. Respectivul contract poate fi atractiv pentru investitori, deoarece aceștia vor avea un contract încheiat nu cu o multitudine de persoane fizice, ci cu statul, care, cu maximă siguranță, își onorează obligațiile. Dacă se dorește limitarea atribuțiilor statului, se poate opera cu HCC-uri *instituționale*. În cazul dat, utilizarea contractelor de capital uman necesită crearea unui *fond educațional (FE)* (acesta poate fi înțeles ca un portofoliu de contracte de capital uman). Mecanismul funcționării fondului educațional este prezentat în figura 3.14.

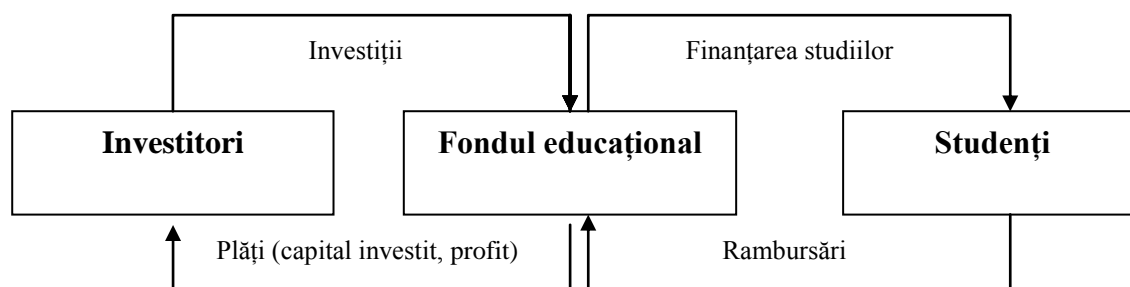

Fig. 3.14. Mecanismul funcționării fondului educațional
 Sursa: elaborată de autor în baza sursei [172, p. 93]

Conform figurii 3.14., investitorii (corporații, fundații, persoane fizice, universități etc.), inițial, plasează lichidități în fondul educațional. Guvernul sau alte instituții publice ar putea, la fel, investi în respectivul fond. În continuare, FE finanțează cheltuielile (costurile de școlarizare, cheltuielile de trai, costurile unui stagiu de perfecționare sau formare etc.) ale persoanelor selectate. Transferurile de bani din FE pot avea loc sub forma plăților forfetare sau regulate, în funcție de necesitățile financiare ale studenților. Rambursarea împrumutului începe concomitent cu angajarea în câmpul muncii, astfel, studentul plătește o cotă-parte anterior stabilită din venitul său brut, în funcție de posibilitățile financiare.

Un fond educațional este, de obicei, constituit ca o entitate juridică independentă. Fondurile educaționale pot fi diferite: fizice, virtuale etc. (Figura 3.15.).

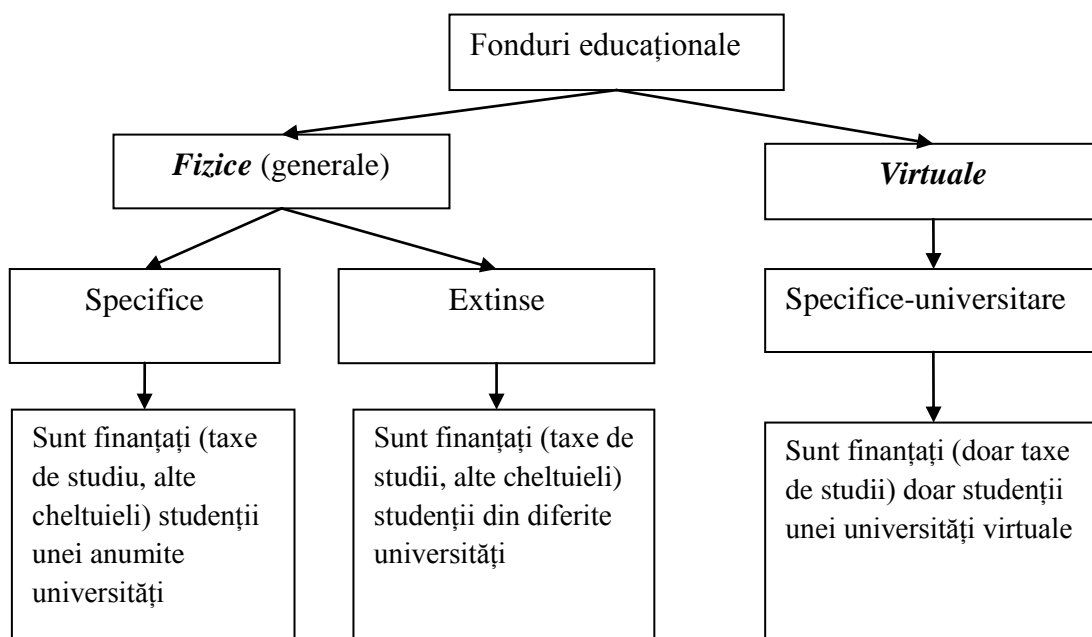

Fig. 3.15. Tipologia fondurilor educaționale
 Sursa: adaptată de autor în baza sursei [172, p. 94]

Un fond educațional *fizic* (general) presupune că un grup de investitori va finanța un grup de studenți, creând un **portofoliu de contracte de capital uman**. Acest tip de fond este denumit fizic, deoarece capitalul fizic este, efectiv, transferat de la o parte (FE) către altă parte (student). Fondurile educaționale generale pot fi: *specifice* și *extinse*. În cazul unui fond educațional *specific*, sunt finanțați studenții unei anumite instituții de învățământ superior. Astfel de fond poate fi numit ca și universitatea ai cărei studenți sunt finanțați (de exemplu: "Fondul educațional al Academiei de Studii Economice"). Existența, de facto, a fondurilor specifice contribuie la soluționarea problemei privind finanțarea educației, astfel, se creează un avantaj important – atractivitatea sporită a instituției, ce va conduce, în final, la creșterea competitivității instituției respective. Spre exemplu, în Germania, sunt funcționale fondurile educaționale ale: Universității Tehnice din München, Universității de Științe Aplicate din München, Școala de Business, Finanțe și Management din Frankfurt etc. Motivația de a investi într-un fond educațional este argumentată de beneficiile investitorilor (corporații, fundații, persoane fizice, universități, stat), precum:

- accesul la resurse umane calificate în vederea recrutării potențialilor angajați;
- crearea unei imagini pozitive (investiția în educație este apreciată pozitiv de angajați, consumatori și societate);
- obținerea rentabilității financiare (RIR, recuperarea investiției).

Conceptul de fonduri educaționale *virtuale* diferă, oarecum, de cel al fondurilor fizice. Cuvântul „virtual“ presupune lipsa, în formă fizică, a unei entități juridice. HCC-ul unui fond

virtual va acorda studentului dreptul de a studia - pentru moment - la universitate *gratuit*. Acest lucru poate fi înțeles ca o suspendare a taxelor de studii. În schimb, după absolvire (ca și în cazul fondurile educaționale fizice), studentul rambursează universității o cotă-parte din veniturile sale viitoare, contractată anterior.

În prezent, respectivele metode alternative de finanțare (utilizarea contractelor de capital uman sau obligațiunilor cu impact social) par dificil de implementat în condițiile Republicii Moldova, din considerentele lipsei unui cadru legislativ corespunzător, a unei piețe financiare dezvoltate, a unui cadru normativ, dar și a unei culturi investiționale coerente etc. În Republica Moldova, există anumite probleme ale pieței de capital, care creează impedimente în dezvoltarea și funcționarea derulării procesului investițional, importante fiind: reglementarea excesivă; lipsa diversității instrumentelor financiare; nivelul scăzut al încrederii populației în piața de capital; insuficiența unei transparențe informaționale privind valorile mobiliare și emitenții acestora etc. În condițiile unei piețe de capital ineficiente, se micșorează enorm posibilitățile intensificării procesului investițional [17, p. 187]. Ținând cont de faptul că piața de capital autohtonă se reformează după modelul european, dar și pornind de la tendințele profilate pe plan internațional, diversificarea instrumentelor financiare și utilizarea acestora în scopul finanțării educației, reprezintă o soluție în vederea dezvoltării capitalului uman, și implicit, îmbunătățirii calității vieții. Astfel, creând premisele necesare, finanțarea studiilor în învățământul superior prin utilizarea instrumentelor financiare (obligațiuni cu impact social, contracte de capital uman) poate deveni, în viitorul apropiat, o realitate. Republica Moldova ar trebui să facă apel la acest tip de finanțare a studiilor în ÎS, deoarece: 1) are nevoie stridentă de capital uman educațional; 2) instrumentele financiare respective ar putea asigura anumite profituri investitorului.

Toate cele expuse mai sus subliniază faptul că ***finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional***, prioritar la nivelul ***învățământului superior***, necesită:

- sporirea eficienței fluxurilor financiare orientate către formarea capitalului uman educațional;
- sporirea gradului de acoperire a nevoilor financiare totale ale învățământului superior pentru a asigura realizarea cerințelor educaționale ale economiei, societății;
- adecvarea mecanismelor financiare pentru a realiza satisfacerea cerințelor educaționale;
- implementarea unor mecanisme inovative de finanțare a studiilor în învățământul superior;
- asigurarea consolidării, armonizării, alinierii finanțării ÎS la normele internaționale.

În concluzie, diversificarea metodelor de finanțare a instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova ar putea soluționa problema insuficienței resurselor financiare. În acest sens, se recomandă:

- ***promovarea unor modele de finanțare competitive.*** Pentru a obține o mai bună calitate a studiilor în instituțiile de învățământ superior, este necesară elaborarea unor concepte și mecanisme clare de selecție. În acest context, accentul ***pe performanță*** și stabilirea unor indicatori adecvați sunt importante în determinarea mărimii finanțării studiilor. În același timp, *instrumentele de finanțare, cu accentual plasat pe performanță și rezultate*, ar trebuie să înlocuiască controlul excesiv și intervențiile autorităților publice;
- ***diversificarea surselor de finanțare a universităților.*** În general, finanțarea guvernamentală este percepută ca un catalizator de stabilitate pentru universități. Cu toate acestea, dar și în condițiile unor resurse guvernamentale limitate, utilizarea mai multor surse de finanțare ar putea determina o mai mare autonomie pentru universități. Din aceste considerente, ***universitățile trebuie să-și diversifice fluxurile de venituri*** (printr-o mai mare implicare a pieței financiare la formarea capitalului uman educațional, dezvoltarea parteneriatului public-privat etc.).

3.5. Concluzii la capitolul 3

1. Autorul tezei constată că, în Republica Moldova, discrepanța dintre oferta sistemului educațional și cererea pentru forță de muncă se menține semnificativă. Drept dovadă servește clasamentul Forumului Economic Mondial 2017-2018, conform căruia RM s-a plasat pe locul 94 din 137 de state pentru indicatorul „Eficiența pieței muncii” și locurile 133/134 din 137 de state pentru indicatorii „Capacitatea de a reține oamenii talentați în țară/capacitatea de a atrage oamenii talentați în țară”. Aceasta denotă atât deficiențele sistemului educațional, cât și distorsiunile pieței muncii, care este incapabilă să atragă și să rețină capitalul uman. Respectiv, este necesară remodelarea sistemului educațional autohton la unison cu tendințele și provocările actuale, necesitând finanțare suficientă și eficientă, pentru a-și atinge obiectivul fundamental de formare a unui capital uman educațional calitativ, astfel contribuind la sporirea calității vieții populației și asigurarea bunăstării societății.
2. Autorul tezei atestă, ca urmare a cercetării practicilor europene și autohtone, *superioritatea veniturilor* deținătorilor de diplome universitare, în comparație cu posesorii celorlalte grade de calificare și *capacitatea de inserție profesională*, urmată de posibilitatea avansării către un nivel scontat al calității vieții, ca rezultat al *investiției în învățământul superior*. Astfel, între nivelul studiilor și mărimea veniturilor există o relație directă, după cum același tip de relație se manifestă și între gradul de ocupare al forței de muncă și mărimea investițiilor în capitalul uman. Constatăm că, în prezent, în Republica Moldova, veniturile populației cu studii

superioare sunt cu 30% mai mari comparativ cu un nivel de instruire inferior. În același timp, fiecare nivel superior de educație al capului gospodăriei denotă o scădere a riscului sărăciei, de la 18,4%, în cazul în care nu are studii medii generale, până la 2,9%, în cazul gospodăriilor unde capul familiei are studii superioare. Astfel, concluzionăm că cele mai afectate de sărăcie sunt persoanele cu nivel inferior de instruire, în timp ce persoanele cu studii universitare suferă, în măsură mai mică, de pe urma acestui fenomen. Acest fapt dovedește necesitatea dezvoltării în Republica Moldova a componentelor *binomului*: ”investiții în capitalul uman educațional - calitatea vieții”.

3. În urma cercetării efectuate, autorul tezei pledează pentru un nou model de finanțare care să contribuie la depășirea problemelor ce țin de actuala subfinanțare a învățământului superior din Republica Moldova. Modelul respectiv ar putea fi constituit din trei piloni: finanțarea de bază (stabilă) combinată cu o finanțare orientată spre rezultate (în baza unor indicatori de performanță) și o finanțare orientată spre inovare (prin semnarea acordurilor de performanță). Finanțarea publică de bază, în opinia autorului tezei, rămâne, în continuare, un element important al sistemului de finanțare de stat, deoarece creează o bază de finanțare stabilă (abordare planificată). Prin componenta orientată spre rezultate, statul stimulează sau sancționează (financiar) rezultatele performante sau neperformante, în timp ce componenta orientată spre inovare oferă suport financiar pentru atingerea obiectivelor specifice viitoare (pornind de la obiectivele statului și profilurile instituționale).
4. Autorul tezei accentuează necesitatea aplicării unor indicatori de performanță raționali, care să completeze formula de determinare a fondurilor alocate instituției. În contextul tendințelor actuale cu privire la asimilarea capitalului uman educațional autohton și la minimizarea pierderilor financiare ale statului, drept indicator de performanță ar trebui să fie utilizat indicatorul grad de angajabilitate după absolvirea studiilor în instituția de ÎS.
5. Ca urmare a adaptării celor trei modele econometrice la realitățile economice autohtone, autorul tezei a conchis că, cu cât vor fi mai mari cheltuielile pentru educație, implicit în învățământul superior, cu atât acestea vor determina o mai mare dezvoltare a capitalului uman și o îmbunătățire a calității vieții, ca rezultat al creșterii productivității muncii și creșterii economice. Astfel, în baza modelului econometric 1, autorul a conchis că o majorare a ritmului de creștere a cheltuielilor publice pentru educație cu 1% corespunde unei majorări a ratei de creștere a costului capitalului uman cu 0,29%, o majorare a ritmului de creștere a cheltuielilor publice pentru ocrotirea sănătății cu 1% determină o rată de creștere a costului capitalului uman cu 0,23%, iar o majorare a ritmului de creștere a cheltuielilor publice pentru cultură, sport și acțiuni pentru tineret cu 1% determină o creștere a costului capitalului uman

cu 0,33%. În baza modelului 2, autorul tezei conchide că o majorare cu 1% a cotei investițiilor pentru învățământul superior în PIB indică o majorare a ritmului de creștere a productivității cu 0,02%. În baza modelului 3, se conchide că o majorare cu 1% a ponderii cheltuielilor pentru învățământul superior în PIB conduce la majorarea ritmului de creștere economică cu 0,001%.

6. Cercetând tendințele profilate pe plan internațional, autorul tezei remarcă faptul că utilizarea obligațiunilor cu impact social (OIS) în vederea finanțării studiilor în învățământul superior reprezintă o metodă alternativă inovativă de finanțare, prin care capitalul este orientat spre obținerea beneficiilor economico-sociale prin intermediul rețelei de participanți, care interferează în procesul educațional (studenți, investitori, universități, stat etc.). Respectivul instrument financiar nu se aplică în Republica Moldova.
7. Investigând metodele alternative de finanțare a studiilor în învățământul superior, autorul tezei conchide că utilizarea Contractelor de Capital Uman reprezintă o soluție în condițiile în care alte surse de finanțare, devin insuficiente. În prezent, aceste instrumente financiare par dificil de implementat în condițiile Republicii Moldova, din considerentele unui cadru legislativ inadecvat, unei piețe financiare slab dezvoltate, unei culturi investiționale incoerente etc. Crearea premiselor necesare ar permite utilizarea, în Republica Moldova, a acestor contracte, în vederea finanțării investițiilor în capitalul uman educațional.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Efectuarea, în teza de doctor, a cercetărilor teoretice, metodologice și aplicative, referitoare la finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional, în perspectiva îmbunătățirii calității vieții, în Republica Moldova, a permis autorului formularea următoarelor **concluzii**:

1. Printre indicatorii relevanți cu impact direct asupra formării capitalului uman educațional, se poate menționa indicatorul ”*Cheltuieli pentru educație*”. În același timp, analiza doar a cheltuielilor pentru educație, ca și cost financiar al producerii capitalului uman, ignoră faptul că același nivel de cheltuieli poate produce CU de calitate diferită (CU activ, negativ, pasiv). Acest indicator oferă o idee generală asupra *efortului global al investiției*, dar ascunde factorii care determină mărimea acestor cheltuieli. În același timp, în Republica Moldova, în pofida faptului că cheltuielile publice pentru educație, raportate la PIB, înregistrează o pondere superioară (în medie, 7%), comparativ cu statele din regiune, depășind obiectivul-țintă (4-6%), stipulat în Cadrul de acțiuni Educația 2030, calitatea sistemului educațional este scăzută [66].

2. *Investiția în capitalul uman educațional* trebuie analizată în corelație cu o serie de alți indicatori, care caracterizează *calitatea vieții*. În consecință, autorul tezei a identificat anumiți indicatori, precum și faptul că Republica Moldova, conform acestora, se regăsește în unele clasamente cu niveluri inferioare, după cum urmează: Indicele Calității Vieții (locul 66 din 86 de state ale lumii și locul 31 din 34 de state europene, 2015), Indicele Dezvoltării Umane (locul 107 din 188 de țări, 2015), Indicele Progresului Social (locul 71 din 128 de state, 2017) etc. Toți indicatorii enunțați cuprind, în structura lor, educația în calitate de componentă de bază. Constatând, în urma cercetării efectuate, nivelul inferior al pozițiilor ocupate de Republica Moldova, autorul tezei concluzionează că capitalul uman educațional autohton este modest, cu un potențial competitiv în scădere. Or, această situație atestă necesitatea dezvoltării, în Republica Moldova, a *binomului* investiții în capitalul uman educațional - calitatea vieții [66].

3. Discrepanța dintre oferta sistemului educațional și cererea pentru forță de muncă, în Republica Moldova, se menține semnificativă. Drept dovadă, servește clasamentul Forumului Economic Mondial 2017-2018, conform căruia Republica Moldova s-a plasat pe locul 94 din 137 de state pentru indicatorul „Eficiența pieței muncii” și locurile 133/134 din 137 de state pentru indicatorii „Capacitatea de a reține oamenii talentați în țară /Capacitatea de a atrage oamenii talentați în țară”. Aceasta denotă atât deficiențele sistemului educațional, cât și distorsiunile pieței muncii, care este incapabilă să atragă și să rețină capitalul uman. Respectiv, este necesară remodelarea sistemului educațional autohton la unison cu tendințele și provocările actuale, necesitând finanțare suficientă și eficientă, pentru a-și atinge obiectivul fundamental de

formare a unui capital uman educațional calitativ, astfel contribuind la sporirea calității vieții populației și asigurarea bunăstării societății [66].

4. Migrația populației din Republica Moldova s-a transformat într-un fenomen semnificativ de exod și irosire de creiere. Persoanele cu studii superioare, în anul 2016, au constituit 13,3% în totalul migranților, fiind în continuă creștere, comparativ cu anul 2006, când acest indicator a înregistrat 8,5%. Din cauza migrației, Republica Moldova înregistrează considerabile *pierderi financiare*, ce rezultă inclusiv din *costurile nevalorificate aferente pregătirii specialiștilor* în instituțiile de învățământ superior. Conform estimărilor autorului tezei (și ținând cont de faptul că rata de actualizare pentru calcularea cheltuielilor viitoare este funcție a mai multor variabile, dintre care, pentru calcul, a fost aleasă inflația), la fiecare persoană cu studii superioare (Ciclul I, licență) cu finanțare bugetară, care, după absolvirea studiilor, pleacă din țară, fără a se încadra în câmpul muncii, statul înregistrează o pierdere financiară de circa 87,8 mii lei [134].

5. Guvernele, conform practicilor testate în unele state OCDE, precum și în unele state ale UE (Ungaria, Polonia, Finlanda), sunt investitorii majori în educație și sunt preocupate de recuperarea investițiilor, în special în perioadele de constrângeri fiscale, având drept motivație faptul că persoanele cu niveluri mai avansate de studii au tendința să genereze venituri mai mari, plătesc impozite și contribuții sociale mai mari și, în plus, solicită mai puține transferuri sociale. Astfel, autorul tezei lansează ipoteza, conform căreia, Guvernul Republicii Moldova trebuie să fie *investitor major în educație*, date fiind ulterioarele efecte pozitive pentru bugetul public, precum și corespondența dintre BPN și bugetele constituente – bugetul de stat, bugetele locale, bugetul asigurărilor sociale de stat și fondurile obligatorii de asistență medicală.

6. Ca urmare a adaptării modelelor econometrice la realitățile economice autohtone și testării ipotezelor privind impactul: investițiilor în educație asupra valorii capitalului uman (modelul 1); investițiilor în educație asupra creșterii productivității muncii (modelul 2); investițiilor în educație asupra creșterii economice (modelul 3), autorul tezei a conchis că, deși nu toți coeficienții au fost semnificativi, din punct de vedere statistic, aceștia au înregistrat valori pozitive, confirmând ipotezele propuse în modele. Astfel, în baza modelului econometric 1, o majorare a ritmului de creștere a cheltuielilor publice pentru educație cu 1% corespunde unei majorări a ratei de creștere a costului capitalului uman cu 0,29%, o majorare cu 1% a cotei investițiilor pentru învățământul superior în PIB indică o majorare a ritmului de creștere a productivității cu 0,02%, o majorare cu 1% a ponderii cheltuielilor pentru învățământul superior în PIB conduce la majorarea ritmului de creștere economică cu 0,001%. Rezultatele obținute au demonstrat veridicitatea platformei conceptuale elaborate de autorul tezei, conform căreia există o *interdependență directă* a componentelor binomului ”*investiții în CUE - calitatea vieții*”.

7. Pornind de la faptul că, în Republica Moldova, statul continuă să suporte finanțarea unui student competitiv la fel ca și pe cea a unui student neperformant, precum și din alte motive: mecanisme de finanțare depășite, subfinanțarea perpetuă a învățământului superior etc., autorul tezei consideră necesară perfecționarea mecanismului de finanțare publică a studiilor în învățământul superior autohton. Este important ca noul model de finanțare să contribuie la depășirea problemelor enunțate și să asigure *echilibrul* între: stabilitate și stimulente; orientarea spre intrări și ieșiri; promovarea obiectivelor naționale și a profilurilor instituționale; predare și cercetare în calitate de criterii de finanțare; sursele publice și cele private de finanțare; finanțarea studenților bazată pe necesități și cea bazată pe merite; responsabilitate și autonomie etc. În accepțiunea autorului tezei, o astfel de abordare echilibrată nu există, în prezent, în bugetarea studiilor în învățământul superior din Republica Moldova, dar s-ar putea regăsi într-un nou model de finanțare constituit din trei componente.

8. În ultimii ani, conform experiențelor testate în țările UE, se utilizează finanțările bazate pe rezultate și performanță academică, prin care se acordă stimulente pentru rezultatele bune sau se penalizează rezultatele neperformante. În baza respectivelor constatări, autorul tezei conchide că, în Republica Moldova, se impune reformarea mecanismului de finanțare existent, prin aplicarea indicatorilor de performanță.

9. Pe plan mondial (Estonia, Olanda, Austria etc.), *autonomia financiară* universitară este mai complexă, presupunând și capacitatea universităților de a *împrumuta bani de pe piețele financiare*, de a *investi în produse financiare*, de a *emite valori mobiliare*. Concluzia formulată de autorul tezei, în urma cercetării practicilor internaționale și celor autohtone, constă în următoarele: în Republica Moldova, aceste posibilități nu sunt valorificate, în special, nu se face apel la piața financiară.

10. Finanțarea studiilor în învățământul superior este efectuată, în statele lumii, cu succes și prin intermediul activităților de *parteneriat public-privat*, or, în Republica Moldova, acest element lipsește sau este puțin valorificat în practicile de finanțare a învățământului superior.

11. Raportat la finanțarea capitalului uman educațional, conform tendințelor care se manifestă pe plan internațional (Germania, Marea Britanie, SUA), se poate specifica utilizarea *acțiunilor*, *obligațiunilor cu impact social*, reprezentând metode alternative inovative de finanțare a investițiilor în învățământul superior autohton, în condițiile creării premiselor necesare, ce ar permite, în opinia autorului tezei, injectarea fondurilor private în programele educaționale autohtone. Respectiva opinie este relevantă și pentru cazul utilizării unui instrument financiar nou pentru Republica Moldova, cum este *Contractul de Capital Uman*, tranzacționarea

căruia se poate efectua prin intermediul unui Fond Educațional, ce urmează a fi creat la nivel național sau instituțional [15].

12. Printre interesele majore ale guvernelor statelor europene privind finanțarea studiilor în învățământul superior, se atestă acordarea studenților și părinților a suportului financiar sub formă de *granturi, împrumuturi la rate scăzute ale dobânzii, facilități fiscale și avantaje financiare*. Aceste măsuri de susținere financiară permit guvernelor să crească participarea adulților la învățământul superior, în particular, în rândul celor cu venituri mici și, astfel, fiind respectate drepturile ce vizează accesul și egalitatea, în special, în contextul îmbunătățirii calității vieții tuturor păturilor sociale. Dintre instrumentele financiare menționate, în Republica Moldova, *facilităților fiscale* le corespunde o uzanță mai mare, dar și acestea se referă doar la scutiri pentru persoane întreținute și constituie valori incomensurabil de mici, față de costurile reale. Urmare a celor identificate, autorul tezei conchide că Guvernul Republicii Moldova trebuie să facă uz de bunele practici internaționale prin aplicarea suportului financiar menționat anterior [195].

Soluționarea problemei științifice importante abordate în teză, care constă în fundamentarea metodelor de perfecționare, din punct de vedere științific și metodologic al finanțării studiilor în învățământul superior din Republica Moldova, fapt ce determină promovarea aspectelor inovative în finanțarea capitalului uman educațional în vederea dezvoltării acestuia în perspectiva îmbunătățirii calității vieții, a condus la formularea următoarelor ***recomandări***:

1. Elaborarea, sub auspiciul Guvernului Republicii Moldova, a unei *Strategii de dezvoltare a capitalului uman* cu caracter național, multianual, raliată la orientările UE, ca una dintre componentele Strategiei de dezvoltare ”Moldova 2030”, și, în acest sens, utilizarea, pe textul acesteia, a sintagmei *investiție cu impact social*, care poate fi interpretată ca: ”*plasamente (cu preponderență, financiare) în vederea obținerii unor venituri mai mari și creșterii calității vieții în scopul satisfacerii necesităților sociale, materiale și spirituale*”.

2. Dezvoltarea unui nou mecanism de finanțare a învățământului superior autohton, prin coordonare cu *Ministerul Finanțelor*, de comun acord cu ministerele de resort (pornind de la faptul că, până în prezent, finanțarea publică se realizează în baza unor indicatori cantitativi și în vederea eficientizării cheltuielilor statului în contextul migrației capitalului uman educațional autohton), în baza a trei piloni: *componenta de bază* (componenta stabilă), combinată cu: o *componentă orientată spre rezultate* (în baza indicatorilor de performanță) și o *componentă orientată spre inovare*. În opinia autorului tezei, următorii indicatori de performanță merită luați în considerare: *gradul de promovabilitate; mobilitatea studenților*, pentru a răspunde obiectivului

de internaționalizare; *gradul de angajabilitate*, pentru soluționarea problemelor ce țin de migrație, șomaj și în vederea recuperării investițiilor publice (prin obținerea beneficiilor economice, sociale etc.).

3. Crearea, sub egida megaregulatorului de pe piața financiară nebanară - *Comisia Națională a Pieței Financiare*, precum și a ministerelor de resort, instituțiilor de ÎS, a condițiilor și platformelor care ar permite utilizarea, în baza tendințelor care se profilează pe plan internațional, a metodelor alternative de finanțare a învățământului superior, prin intermediul instrumentelor pieței financiare, cum ar fi *obligațiunile cu impact social* etc., în scopul finanțării investițiilor în CUE, de al cărui nivel de dezvoltare depinde viitorul societății.

4. Asigurarea creării, de către organele de resort și, în primul rând, de către *Comisia Națională a Pieței Financiare* (în condițiile în care, în Republica Moldova, se resimt deficiențele sistemului educațional, cât și distorsiunile pieței muncii, care este incapabilă să atragă și să rețină capitalul uman) a premiselor necesare (elaborarea unui cadru legislativ corespunzător etc.) pentru implementarea pe piața financiară a noilor instrumente financiare, cum ar fi *contractele de capital uman*.

5. Implicarea activă, plecând de la practicile internaționale, a *Fondului de Investiții Sociale din Moldova* (scopul căruia constă în crearea unor condiții mai bune pentru populația săracă întru depășirea sărăciei prin mobilizarea socială și participarea populației sărace la inițierea și implementarea inițiativelor de dezvoltare), la finanțarea studiilor în învățământul superior autohton, drept metodă alternativă de finanțare, aplicând principiile parteneriatului social.

6. Acordarea, în scopul finanțării studiilor și promovării învățământului superior, din perspectiva realizării potențialului educațional, a stimulentei de ordin financiar-fiscal, corespunzător bunelor practici internaționale. Astfel, va crește speranța asigurării nivelului scontat al calității vieții în Republica Moldova. În acest sens, recomandăm *Ministerului Finanțelor*, de comun acord cu ministerele în subordinea cărora se află instituțiile de învățământ superior, implementarea măsurilor, elaborate de autorul tezei, privind acordarea stimulentei financiar-fiscale în vederea finanțării învățământului superior (avantaje financiare, facilități fiscale, diferențiate în funcție de venituri).

BIBLIOGRAFIE

Publicații în limba română

1. Activitatea instituțiilor de învățământ superior în anul de studii 2017/18. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5849&parent=0> (vizitat 03.01.2018).
2. Agenția Română de asigurare a Calității în Învățământul Superior. Barometrul Calității 2015. Starea Calității sistemului de învățământ superior românesc. București, 2015. 205 p. ISBN 978-973-0-20469-8.
3. Avizul Comitetului Economic și Social European privind capacitatea de inserție profesională a tinerilor – adaptarea formării profesionale la necesitățile mediului economic într-o epocă de austeritate. <http://eur-lex.europa.eu> (vizitat 15.08.2017).
4. Balogh Balint. Capitalul uman și resursele de muncă din România. Rezumat la teza de doctor. file:///C:/Users/Olishor/Downloads/rezumat_rom.pdf (vizitat 09.10.2017).
5. Belostecinic G., Economia cunoașterii ca sursă de creștere economică sustenabilă. În: Analele Academiei de Studii Economice din Moldova. Chișinău: ASEM, 2011, ed. a 9-a, pag. 6-20. ISBN 978-9975-75-567-2.
6. Belostecinic Gr., Duca D. Economia cunoașterii ca sursă de creștere economică sustenabilă. În: Conferința Științifică Internațională consacrată celei de-a 25-a aniversări a ASEM "25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic", 23-24 septembrie 2016. Chișinău, 2016, vol. 1, p. 8-10. ISBN 978-9975-75-842-0.
7. Belostecinic Gr., Feuraș E. Edificarea economiei cunoașterii prin educație. Monografie colectivă. Chișinău: ASEM, 2016. 278 p. ISBN 978-9975-75-785-0.
8. Băncilă N., Ganea V. Oportunități de realizare a studiilor de fezabilitate pentru Republica Moldova. În: Analele Academiei de Studii Economice din Moldova. Chișinău: ASEM, 2014, ed. a 12-a, nr. 1, pag. 173-180. ISBN 978-9975-75-681-5.
9. Cadrul Bugetar pe Termen Mediu 2018-2020, http://mf.gov.md/sites/default/files/sites/default/files/atasamente/comunicate/cbtm_2018-2020.pdf (vizitat 01.07.2018).
10. Casian A., Tiron R. Finanțarea învățământului universitar – factor important al creșterii economice. În: Culegere de articole științifice și teze ale comunicărilor științifice în cadrul Conferinței Internaționale „Creșterea economică calitativă: aspecte teoretice și practice”. Chișinău: ASEM, 2014, p. 42-48. ISBN 978-9975-75-687-7.
11. Cobzari L., Bușmachiu E., Petroia A. Aspecte de dezvoltare durabilă și economică în Republica. În: Dezvoltarea durabilă schimb global și ecosisteme: ses. intern. de com. șt., 25-26 noiem. 2005. București, 2005, p. 88-95.

12. Codul Educației al Republicii Moldova. Nr. 152 din 17 iulie.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.10.2014, nr. 319-324. <http://lex.justice.md/md/355156/> (vizitat 01.08.2017).
13. Codul fiscal al Republicii Moldova cu ultimele modificări și completări. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 170-175 / 498 din 14.10. 2011, 177 p.
14. Concepția Învățământului la Distanță în Învățământul Superior. www.particip.gov.md (vizitat 30.05.2017).
15. Conencov O. Metode alternative de finanțare a studiilor în învățământul superior. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2017, nr. 7 (107), p. 110-114. ISSN online 2345-2073.
16. Conencov O. Rolul investițiilor publice în vederea îmbunătățirii calității vieții. În: Conferința Științifică Internațională consacrată celei de-a 25-a aniversări a ASEM „25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic”, 23-24 septembrie 2016. Chișinău: ASEM, 2016, vol. V, p. 200-206. ISBN 978-9975-75-839-0.
17. Conencov O., Bantaș N. Valorile mobiliare primare – instrument de finanțare a activității agenților economici din Republica Moldova. În: Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii. Conf. șt. intern, 25-26 septembrie 2015. Chișinău: ASEM, 2015, vol. II, p. 182-189. ISBN 978-9975-75-768-3.
18. Conencov O. Către o societate a cunoștințelor prin investiții în învățământul superior. În: Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii. Conf. șt. intern., 26-27 septembrie, 2014. Chișinău: ASEM, 2014, vol. II, p. 159-163. ISBN 978-9975-75-716-4.
19. Conencov O. Investițiile în educație ca necesitate de îmbunătățire a calității vieții. În: Creșterea economică calitativă: aspecte teoretice și practice. Conf. șt. intern., 27 februarie 2014. Chișinău: ASEM, 2014, p. 240-246. ISBN978-9975-75-687-7.
20. Conencov O. Prioritizarea investițiilor în infrastructura educațională națională – premiză în formarea societății digitale. În: Rolul investițiilor în dezvoltarea economiei digitale în contextul globalizării financiare. Conf. șt. intern., ed. 3-a, 22-23 decembrie 2016. Chișinău: ASEM, 2017, p. 97-98. ISBN 978-9975-75-866-6.
21. Conencov O., Conencov C. Tendințe și provocări ale învățământului superior în era digitală. În: Rolul investițiilor în dezvoltarea economiei digitale în contextul globalizării financiare. Conf. șt. intern., ed. 3-a, 22-23 dec. 2016. Chișinău: ASEM, 2017, p. 240-243. ISBN 978-9975-75-866-6.
22. Conencov O. Eficientizarea finanțării educației – obiectiv strategic în dezvoltarea capitalului educațional din Republica Moldova. În: Rolul investițiilor în asigurarea dezvoltării economice durabile în contextul integrării europene. Conf. șt. intern., ed. a II-a aniversară, 29-30 octombrie 2015. Chișinău: ASEM, 2016, p. 332-336. ISBN 978-9975-75-798-0.

23. Conencov O., Conencov C. Sistemul american de învățământ ca model de excelență în formarea capitalului educațional. În: Rolul investițiilor în asigurarea dezvoltării economice durabile în contextul integrării europene. Conf. șt. intern., ed. a II-a aniversară, 29-30 octombrie 2015. Chișinău: ASEM, 2016, p. 343-347. ISBN 978-9975-75-798-0.
24. Conencov O. Costurile și beneficiile învățământului superior în Republica Moldova și România. În: Aspecte ale dezvoltării potențialului economico - managerial în contextul asigurării securității naționale. Conf. șt. intern., 6 iulie 2015. Bălți, Universitatea de Stat "Alec Russo", 2015, p. 301-307. ISBN 978-9975-13 2-35-0.
25. Conencov O., Bogheanu L. Unele aspecte privind impactul fiscalității asupra activității investiționale. În: Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii. Conf. șt. intern., 28-29 septembrie 2012. Chișinău: ASEM, 2012, vol. II, p. 212-216. ISBN 978-9975-75-629-7.
26. Conencov O. Investițiile în educație – element cheie în dezvoltarea socio-economică durabilă. În: Republica Moldova: 20 de ani de reforme economice. Conf. șt. intern., 23-24 septembrie 2011. Chișinău: ASEM, 2011, vol. II, p. 207-210. ISBN 978-9975-75-588-7.
27. Conencov O. Investițiile sociale – reper în dezvoltarea calității vieții din Republica Moldova. În: Rolul investițiilor în dezvoltarea durabilă a economiei naționale în contextul integrării europene. Conf. șt. intern., 29-30 oct. 2010. Chișinău: ASEM, 2010, p. 260-265. ISBN 978-9975-75-542-9.
28. Conencov O. Experițe europene și naționale privind investițiile în educație. În: Simpozionul Științific al Tinerilor cercetători, 25-26 aprilie 2013, ed. a XI-a. Chișinău: ASEM, 2013, vol. I, p. 30-33. ISBN 978-9975-75-659-4.
29. Conencov O. Investiții în dezvoltarea potențialului uman. În: Simpozionul Științific al Tinerilor Cercetători, 28-29 aprilie, 2012, ed. a X-a. Chișinău: ASEM, 2012, p. 95-98. ISBN 978-9975-75-618-1.
30. Conencov O. Fonduri de investiții sociale: practici naționale și internaționale. În: Simpozionul Științific al Tinerilor cercetători, 14-15 aprilie 2011. Chișinău: ASEM, 2011, ed. IX-a, p. 314-316. ISBN 978-9975-75-571-9.
31. Cotelnic A. Rolul universităților în edificarea societății cunoașterii. În: Analele Academiei de Studii Economice din Moldova. Chișinău: ASEM, 2012, vol. 10, p. 6-12.
32. Cotelnic A. Responsabilitatea socială a universităților în economia cunoașterii. În: Responsabilitatea socială corporativă și dezvoltarea durabilă. Conf. șt. intern., 30 martie 2011. Chișinău: ASEM, 2011, p. 5-14. ISBN 978-9975-75-578-8.
33. Cotelnic A. Calitatea în învățământul universitar: situația actuală și perspective. In: First international scientific conference: Management and quality products with / through quality people. Chișinău, 2012, p. 218-227.

34. Cotelnic A. Competitivitatea universitară – factor important al dezvoltării competitivității economice. În: Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii. Conf. șt. intern., 28-29 noiembrie 2012, vol. 1, p. 146-149. ISBN 978-9975-75628-0.
35. Cotelnic A. Finanțarea universitară în Republica Moldova: situația actuală și perspective autonomiei financiare. În: Analele Academiei de Studii Economice a Moldovei. Chișinău: ASEM, 2013, ed. a 11-a, nr. 2, p. 6-11. ISBN 978-9975-75-681-5.
36. Cotelnic A. Analiza comparativă a autonomiei financiare în cadrul unor universități din Moldova. În: Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii. Conf. șt. intern., (26-27 sept., 2014). Chișinău, 2014, vol. 1, p. 130-135.
37. Creciu A. Perfecționarea sistemului de gestiune financiară în cadrul instituțiilor de învățământ superior. Tz. de dr în șt. econ.: spec. 522.01 – Finanțe. Chișinău, 2017. 173 p.
38. Doga-Mîrzac M. Rolul cheltuielilor pentru învățământ în dezvoltarea economico-socială a Republicii Moldova. În: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova STUDIA UNIVERSITATIS, 2012, nr.2(52), p. 137-140. ISSN 1857-2073.
39. Educația în Republica Moldova: publicație statistică, 2016-2017. Chișinău, 2017. <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=2819&idc=350> (vizitat 01.06.2017).
40. Estermann T., Bennetot Pruvot E., Universitățile europene diversifică sursele de venit, European University Association, 95 p. ISBN 9789078997245.
41. Estermann T., Nokkala T., Steinel M., Autonomia universitară în Europa II, European University Association, 81 p. ISBN 9789078997306.
42. Fală A. Analiza cheltuielilor publice pentru sectorul educațional. Document de analiză și prognoză economică. <http://expert-grup.org/> (vizitat 12.11.2015).
43. Feuraș E. Oportunitățile naționale de finanțare privată a studiilor de nivel terțiar. În: Conferința științifică internațională consacrată celei de-a 25-a aniversări a ASEM "25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic", 23-24 septembrie 2016. Chișinău, 2016, vol. 2, p. 87-89. ISBN 978-9975-75-839-0.
44. Feuraș E. Performanța educațională - imperativ al societății cunoașterii. În: Economie și sociologie, 2014, nr. 2, p. 35-46. ISSN 1857-4130.
45. Feuraș E., Tomșa A. Restructurarea universităților în economia cunoașterii. În: Analele Academiei de Studii Economice a Moldovei. Chișinău: ASEM, 2013. Ed. a 11-a, nr. 2, p. 43-49. ISBN 978-9975-75-631-0.
46. Filip N., Stoican M. Formarea capitalului uman în economia inovațională. În: 60 de ani de învățământ economic superior în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre

- progres economic. Conf. șt. intern., 27-28 septembrie 2013. Chișinău, 2013. vol. 2. p. 23-27. ISBN 978-9975-75-674-7.
47. Filip N., Stoican M. Impactul educației asupra evoluției capitalului uman. În: Conf. șt. intern. „Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii: probleme și soluții pentru România și Republica Moldova” (26-27 sept. 2008). Chișinău, 2008. vol. 1. P. 356-358.
48. Filip N. Impactul teoriei capitalului uman în cercetarea proceselor migraționiste. În: Analele Academiei de Studii Economice din Moldova. Chișinău: ASEM, 2009. vol. 7. p. 213-219. Bibliogr.: p. 225 (12 tit.). ISBN 978-9975-75-681-5.
49. Finanțarea instituțiilor în Europa, Mecanisme, metode și criterii. http://eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice/documents/thematic_reports/170RO.pdf (vizitat 09.09.2017).
50. Forța de muncă în Republica Moldova: ocuparea și șomajul în anul 2014. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4698> (vizitat 14.09.2017).
51. Ganea V. Trecerea la modelul inovațional de dezvoltare a economiei naționale și necesitatea sprijinului financiar al acestui proces. În: Economie și sociologie: revistă teoretico-științifică 2013, nr. 4, p. 40-45.
52. Gorobievschi S. Evoluția conceptului și metodelor de evaluare a calității vieții. În: *Economica*, nr. 1 (83), martie 2013, p. 23.
53. Guglea I. Universitățile din Moldova își ascund bugetele. <http://moldnova.eu/ro/universitatile-din-moldova-isi-ascund-bugetele-14818.html/> (vizitat 05.09.2017).
54. Gumovschi A. Parteneriatul public-privat - oportunitate pentru finanțarea investițiilor în infrastructura Republicii Moldova. În: Conf. șt. intern. "Rolul investițiilor în dezvoltarea durabilă a economiei naționale în contextul integrării europene" (29-30 octombrie 2010). Chișinău, 2010, p. 210-216.
55. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Programul național de abilitare economică a tinerilor. Nr. 664 din 03.06.2008. În: Monitorul Oficial al R. Moldova, 06.06.2008, nr. 99-101.
56. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la mobilitatea academică în învățământul superior. Nr. 56 din 27.01.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 31.01.2014, nr. 24-26.
57. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la modul de funcționare a instituțiilor de învățământ superior de stat în condiții de autonomie financiară. Nr. 983 din 22.12.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25.12.2012, nr. 270-272 (cu modificările ulterioare).
58. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în

- perioada 2017–2019. Nr. 1472 din 30.12.2016. În: Monitorul Oficial al R. Moldova, 31.03.2017, nr.103-108.
59. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația 2020”. Nr. 944 din 14.11.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.11.2014, nr. 345-351.
60. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la planurile (comanda de stat) de pregătire a cadrelor de specialitate pe meserii, specialități și domenii generale de studii în instituțiile de învățământ profesional tehnic și superior pentru anul de studii 2017-2018. Nr. 585 din 24.07.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.07.2017, nr. 274-276.
61. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru modificarea anexelor nr.1 și nr. 2. Nr.38 din 30.01.2017 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova. Nr.1009 din 01.09. 2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.02.2017, nr. 30-39.
62. Hîncu R. Societatea cunoașterii și finanțarea dezvoltării capitalului. În: Conferința internațională „Racordarea sistemului financiar la exigențele integrării europene” (1-2 apr. 2004). Chișinău, 2004, p. 28-31.
63. Hîncu R. Societatea Informațională în Republica Moldova: realitate și perspective. Chișinău: [s. n.], 2002. 53 p.
64. Hîncu R., Oriol I. Societatea viitorului și investițiile în învățământ: analiza, modelări, previziuni. Chișinău: [s. n.], 2003. 44 p.
65. Hîncu R., Conencov O., Bogheanu L.. Impactul fiscalității asupra activității investiționale. În: *Economica*, 2012, nr. 3 (81), p. 88-94. ISSN 1810-9136.
66. Hîncu R., Conencov O. Îmbunătățirea calității vieții prin investiții în educație. În: *Economica*, 2017, nr. 2 (100), p. 99-107. ISSN 1810-9136.
67. Iordăchiță G. Capitalul uman - concept central pentru dezvoltarea socială, contextualizat procesului de globalizare. http://www.academia.edu/5895370/Capitalul_uman-concept_central_pentru_dezvoltarea_social%C4%83_contextualizat_procesului_de_globalizare (vizitat 23.07.2017).
68. Legea bugetului de stat pentru anul 2012. Nr. 282 din 27.12.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25.01.2012, nr. 19-20/46.
69. Legea bugetului de stat pentru anul 2013. Nr. 249 din 02.11.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.12.2012, nr. 263-269/853.
70. Legea bugetului de stat pentru anul 2014. Nr. 339 din 23.12.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.01.2014, nr. 14-16/34.

71. Legea bugetului de stat pentru anul 2015. Nr. 72 din 12.04.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.04.2015, nr. 102-104.
72. Legea bugetului de stat pentru anul 2016. Nr. 154 din 01.07.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 26.07.2016, nr. 230-231.
73. Legea bugetului de stat pentru anul 2017. Nr. 279 din 16.12.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 27.12.2016, nr. 472-477.
74. Legea Republicii Moldova privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă. Nr. 102 din 13.03.2003. www.lex.justice.md (vizitat 15.03.2017).
75. Legea Republicii Moldova pentru ratificarea Acordului de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Nr. 112 din 02.07.2014 www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf (vizitat 24.08.17).
76. Manole T. Finanțarea cheltuielilor în instituțiile de învățământ: metode și principii. În: *Administrarea Publică*, 2008, nr. 2, p. 129-138.
77. Manole T. Finanțarea învățământului superior în Republica Moldova. În: *Administrarea Publică*, 2009, nr. 3-4, p. 124-131.
78. Manolescu Gh. Alternative și instrumente în finanțarea educației. ftp://www.ipe.ro/RePEc/vls/vls_pdf/vol13i2p18-38.pdf (vizitat 22.05.2017).
79. Manța Ș. Rezumat la teza de doctorat *Arhitectura și problematica finanțării învățământului superior: studiu de caz în România*. Cluj Napoca, 2014. 50 p.
80. Metodologia de finanțare a învățământului superior public. <http://www.particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=5271> (vizitat 07.07.2018).
81. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova: Site-ul Oficial. mf.gov.md/actdoc/BOOST (vizitat 25.06.2017).
82. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova: Site-ul Oficial. <http://mf.gov.md/ro/buget/transparența-bugetară/bugetul-pentru-cetățeni> (vizitat 09.04.2018).
83. Modernizarea învățământului superior în Europa: acces, retenție și angajabilitate, 2014. www.infoeuropa.md (vizitat 21.05.2016).
84. Movilă I., Suslenco A. Analiza indicelui competitivității Republicii Moldova și eficienței pieței muncii conform metodei forumului economic mondial, În: *Economica*, 2014, nr.2 (88), p. 32-38.
85. Notă de concept privind viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare "Moldova 2030". <http://www.particip.gov.md/categorylist.php?l=ro> (vizitat 07.07.2018).
86. Notă informativă la executarea bugetului Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” de la Cahul pentru anul 2015. <http://www.usch.md/trasparenta-decizionala/> (vizitat 02.04.2017).

87. Notă informativă: Sărăcia în Republica Moldova 2015. <http://www.mec.gov.md/ro/content/analiza-indicatorilor-saraciei> (vizitat 14.03.2017).
88. Raport de activitate al Ministerului Educației pentru anul 2016. http://www.edu.gov.md/sites/default/files/variantea_finala_raport_me_2016 (vizitat 22.06.2017).
89. Raportul Rectorului ASEM în Ședința lărgită a Senatului din 30.08.17.
90. Raport de activitate al Academiei de Studii Economice a Moldovei pentru 2012-2013. www.ase.md/activitatea-stiintifica/raport-activitate.html (vizitat 22.10.2017).
91. Raport de activitate al Academiei de Studii Economice a Moldovei pentru 2013-2014. www.ase.md/activitatea-stiintifica/raport-activitate.html (vizitat 22.10.2017).
92. Raport de activitate al Academiei de Studii Economice a Moldovei pentru 2014-2015. www.ase.md/activitatea-stiintifica/raport-activitate.html (vizitat 22.10.2017).
93. Raport de activitate al Academiei de Studii Economice a Moldovei pentru 2015-2016. www.ase.md/activitatea-stiintifica/raport-activitate.html (vizitat 22.10.2017).
94. Raport de activitate al Academiei de Studii Economice a Moldovei pentru 2015-2016. www.ase.md/activitatea-stiintifica/raport-activitate.html (vizitat 22.10.2017).
95. Raport de activitate al Academiei de Studii Economice a Moldovei pentru 2016-2017. www.ase.md/activitatea-stiintifica/raport-activitate.html (vizitat 22.10.2017).
96. Raport de stare a țării, Republica Moldova 2016. [http://expert-grup.org/ro/biblioteca/raportul-de-stare-a-tarii/item/1329-\(vizitat](http://expert-grup.org/ro/biblioteca/raportul-de-stare-a-tarii/item/1329-(vizitat) 08.06.2017).
97. Raport de stare a țării, Republica Moldova 2017. http://expertgrup.org/media/k2/attachments/RST_2017_ro.pdf (vizitat 26.10.2017).
98. Raport analitic Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova 2010-2015. <http://www.mai.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport> (vizitat 19.08.2017).
99. Raport Eurydice 2014, Finanțarea instituțiilor în Europa, Mecanisme, metode și criterii. <http://eacea.ec.europa.eu/educație/eurydice> (vizitat 21.08.2017).
100. Republica Moldova a urcat 11 poziții în topul celor mai competitive țări din lume, <https://www.moldpres.md/news/2017/09/27/17007421> (vizitat 07.08.2018).
101. Perț S. Capitalul uman – factor-cheie și efect al dezvoltării durabile. p. 48-76. revecon.ro/articles/2001-1/2001-1-5.pdf (vizitat 04.07.201).
102. Plugaru L. Esența investiției în capitalul uman. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice: rev. șt., 2007, nr 3, p. 120-126.
103. Plugaru L. Capitalul uman în contextul transformărilor sociale (în baza materialelor din Republica Moldova): spec.: 22.00.04 - Structura socială, instituții și procese sociale: autoref. tz. dr. în șt. sociologice. Chișinău, 2008, 34 p.

104. Programul de activitate a guvernului Republicii Moldova 2016-2018. www.gov.md (vizitat 16.08.2017).
105. Proiectul ”Consolidarea autonomiei universitare în Republica Moldova (EuniAM)”, finanțat prin programul comunitar TEMPUS-IV. <https://utm.md/cooperari-internationale/proiecte-in-derulare-la-utm/tempus-2> (vizitat 24.07.2017).
106. Publicație statistică Educația în Republica Moldova 2016/17. <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=2819&idc=350> (vizitat 29.04.2017).
107. Proiecții bugetare. <http://www.usv.ro/index.php/ro/1/Proiec%C8%9Bii%20bugetare/845/2/10> (vizitat 15.09.2017).
108. Publicație statistică Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2016, ediția 2017. <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2206> (vizitat 30.04.2018).
109. Stratan A. Impactul migrației forței de muncă asupra Republicii Moldova: aspecte demografice și economice. În: Akademos: revistă de știință, inovare, cultură și artă, 2012, nr. 2, p. 82-90. http://www.akademos.asm.md/files/Akademos_nr_2_2012.pdf
110. Strategia Europa 2020. https://ec.europa.eu/info/strategy/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en (vizitat 07.08.2017).
111. Strategia Lisabona. <http://www.europarl.europa.eu> (vizitat 01.06.2017).
112. Strategia națională de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020. http://www.lex.justice.md/UserFiles/File/2016/mo114-122md/strategia_511.docx (vizitat 24.07.2017).
113. Strategia națională în domeniul politicii de tineret pentru perioada 2015-2020. www.lege5.ro (vizitat 13.09.2017).
114. Strategia națională de dezvoltare Moldova 2020. www.lex.justice.md (vizitat 04.06.17).
115. Strategia sectorială de cheltuieli pentru educație 2017-2019. www.edu.gov.md (vizitat 01.06.17).
116. Stratulat O. Cheltuielile publice pentru acțiuni social-culturale. Chișinău: Institutul Național de Economie și Informație, 2001. 70 p. ISBN 9975-9654-0-7.
117. Stoican M. Dezvoltarea capitalului uman în condițiile formării economiei inovatoare. Autoref. tezei de dr. în econ. Chișinău, 2012. 31 p.
118. Suci M. C. Economia cunoașterii și civilizația globală: investiția și speranța în om. București, 2002. 32 p.
119. Timuș A., Perciun R. Investițiile în dezvoltarea economică a Republicii Moldova: rolul, impactul și semnificația acestora. In: Economie și sociologie, 2011, nr. 2, p. 121-129.

120. Ulian G. Efectele socio-economice ale investițiilor în educație. In: *Economica*, 2013, nr. 3 (85), p. 28-35. ISSN 1810-9136.
121. Ulian G., Cojocaru M. Finanțarea cercetării științifice în universitățile din Republica Moldova: tendințe și perspective. In: *Politici și mecanisme de inovare și dezvoltare a proceselor economico-financiare și sociale în plan național și internațional. Materialele conf. șt. intern.*, 31 oct.-1 noiem. 2014. Chișinău: CEP USM, 2014, p. 79-85. ISBN978-9975-71-574-4.
122. Țurcan R., Bugaian L. Autonomia instituțională universitară în Republica Moldova. Proiectul EUniAM. Chișinău: Cuvântul – ABC, 2014. 216 p.
123. Țurcan R., Bugaian L. Restructurarea, raționalizarea și modernizarea sectorului învățământului superior în Republica Moldova. *Tempus*, Proiectul EUniAM. Chișinău: Cuvântul – ABC, 2015. 120 p. ISBN 978-9975-4003-8-1.
124. Țurcan R. Analiza comparativă a autonomiei universitare instituționale în Danemarca, Lituania, România, Scoția și Suedia. Proiectul EUniAM. Chișinău: Cuvântul-ABC, 2015. 614 p. ISBN 978-9975-4003-5-0.

Publicații în limba engleză

125. Babalola J. B. Budget Preparation and Expenditure Control in Education. In: *Basic Text in Educational Planning*. Ibadan Awemark Industrial Printers, 2003, p. 12.
126. Barro R. J., Xavier Sala-i-Martin. *Economic Growth*. New York: McGraw-Hill, 1995.
127. Becker G., *Human Capital*. New York: Columbia University Press, 1964. 534 p.
128. Benhabib J., Spiegel M. M. The role of human capital in economic development: evidence from aggregate cross-country data. In: *Journal of Monetary Economics*, 1994, vol. 34, no. 2, p. 143–173.
129. Benzoni L., Chyruk O. The value and risk of human capital, Working Paper, Federal Reserve Bank of Chicago, No. 2015-06.
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/130678/1/832591742.pdf> (vizitat 11.09.17).
130. Clayes-Kulik A., Estermann T. Define thematic report: performance-based funding of universities in Europe, 2015. 58 p. www.eua.be (vizitat 05.11.17).
131. Commission working document on recent developments in European high education systems. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011SC1063> (vizitat 10.09.17).
132. Competitiveness Rankings. Access the rankings for every component of the Global Competitiveness Index (GCI). <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/competitiveness-rankings/> (vizitat 01.09.17).
133. Conencov O. Investments in education - a prerequisite for socio-economic development. В: *Экономический рост Республики Беларусь: глобализация, инновационность,*

- устойчивость. Материалы 10-ой междунар. науч.-практ. конф., 18-19 мая 2017. Минск, 2017, т. 1, с. 87-88. ISBN 978-985-564-152-1. http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/64321/1/Conencov._87_88.pdf
134. Conencov O. Higher education and its financing in the context of sustainable development. In: The Risk in Contemporary Economy. International Conference, 19-20 mai 2016, Galați, Dunărea de Jos. Galați, 2016, p. 545-551. ISSN-L 2067-0532. ISSN online 2344-5386. <http://www.rce.feaa.ugal.ro/images/stories/RCE2016/OlgaConencov.pdf> (vizitat 10.09.17).
  135. Cotelnic A. Quality of higher education and financial autonomy. In: Professional education and economic needs of the Black Sea Region. International conference 24 April 2015. Chișinău, 2015, p. 33-38.
  136. Davis Stan, Meyer Christopher. When land was ... for talented people. In: Future Wealth. Boston: Harvard Business School Press, 2000, p. 21.
  137. Echols M. ROI on Human Capital Investment, Arlington, TX., Tapestry Press (c) 2005.
  138. Echols M. Creating value with human capital investment. Tapestry Press Wyomissing Pennsylvania, 2008. 169 p. ISBN 978930819559.
  139. Europe 2020 indicators - poverty and social exclusion. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_2020_indicators_poverty_and_social_exclusion (vizitat 17.09.17).
  140. Education Counts. Towards the Millennium Development Education for All-UNESCO (2011). <http://gadnetwork.org/girls-education/> (vizitat 08.08.17).
  141. Education at a Glance 2016. OECD Indicators. 2016. 510 p. ISBN (PDF) 978-92-64-25980-5. <http://ukros.ru/wp-content/uploads/2016/09/education-at-a-glance-2016-.pdf> (vizitat 11.09.17).
  142. Education at a Glance 2016. OECD Indicators. Annex 3. Sources, methods and technical notes. 2016. 269 p. <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/EAG2016-Annex3.pdf> (vizitat 25.09.17).
  143. Education at a Glance 2017. OECD Indicators. 2017. 454 p. ISBN (PDF) 978-92-64-27983-4. <http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017> (vizitat 18.10.17).
  144. European Parliament. Higher Education in EU, approaches, issues and trends. 35 p. www.europarl.europa.eu (vizitat 20.08.17).
  145. European commission. The returns to various types of investment in education and training. 2005. <https://londoneconomics.co.uk> (vizitat 01.07.17).
  146. EU funding for universities, EFSI and Horizont 2020: efficiency and opportunity cost. Brussels, 2017.
  147. European Parliament. Social impact bonds Private finance that generates social returns. www.europarl.europa.eu (vizitat 20.08.17).

148. Employment rate age group 20 to 64, by educational attainment level, EU-28, 2002-15. http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Employment_rate_age_group_20_to_64,_by_educational_attainment_level,_EU-28,_2002-15.JPG (vizitat 05.05.16).
149. Focus on: Europe's refugee tipping point: Can higher education respond. https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Publications:Focus_on:_Europe%27s_refugee_tipping_point:_Can_higher_education_respond (vizitat 15.05.16).
150. Garritzmann J. The political economy of Higher Education Finance. 2016, p.78. ISBN 978-3-319-29913-6.
151. Global Competitiveness Ranking. <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/competitiveness-rankings/> (vizitat 02.05.18).
152. Gross enrolment ratio by level of education. <http://uis.unesco.org/indicator/edu-part-er-ger> (vizitat 18.05.16).
153. Ionescu D., Ionescu A., Jalba E. The Investments in Education and Quality of Life. In: Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology, 2013, p. 141-158 http://www.scientificpapers.org/wp-content/files/12_Ionescu_Jaba-THE_INVESTMENTS_IN_EDUCATION_AND_QUALITY_OF_LIFE.pdf. (vizitat 27.07.18)
154. HDI ranking. <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (vizitat 14.07.16).
155. Higher education in the EU. <http://classof2020.nl/wp-content/uploads/2016/06/Higher-education-in-the-EU-Mar.2015-EPRS.pdf> (vizitat 13.05.16).
156. Human Development Report. 2015. <http://hdr.undp.org> (vizitat 10.10.2016).
157. Kiker B. F. Investment in human capital. Columbia: University of South Carolina Press, 1971. 608 p. ISBN 0872491897.
158. Koucký J. Reforms of higher education funding in the Czech Republic. 2012. www.eua.be/Libraries/funding-forum/EUA_Koucky_article_web.pdf?sfvrsn=0 (vizitat 14.01.2017).
159. Krueger K. R. Forget ROI, the future of technology investment is all about value. In: THE Journal (Technological Horizons in Education), 2013, vol. 40, no. 6, p. 25.
160. Le T., Gibson J., Oxley L. Cost- and income-based measures of human capital. In: Journal of Economic Surveys, 2003, vol. 17, no. 3, p. 271-307. www.econ.canterbury.ac.nz (vizitat 20.08.17).
161. Lleras P. M. Investing in human capital. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 224 p. ISBN 0521828406.
162. Terms of use and system requirements. 2016. <http://www.kela.fi/web/en/terms-of-use>. (vizitat 20.12.2016).

163. Modernisation of higher education in Europe: Access, Retention and Employability 2014. Eurydice Report. Luxembourg, 2014. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/165EN.pdf (vizitat 22.12.2016).
164. Naisbitt J., Aburdene P. Reinventing the Corporation: Transforming Your Job and Your Company for the New Information Society. New York: Warner Book Club, 1985. 308 p.
165. National Student Fee and Support Systems in European Higher Education 2016/17. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg, 2016. https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/5/58/EN_Fees_and_support_2016_17.pdf (vizitat 22.11.2016).
166. Nelson R. R., Phelps E. S. Investment in humans, technological diffusion and economic growth. In: American Economic Review, 1966, vol. 61, no. 2, p. 69-75.
167. PISA 2015. Results on focus. 2015. 16 p. <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf>. (vizitat 20.09.2017).
168. Pranevičienė B., Pūraitė A. The financing methods of higher education system. In: Jurisprudence, 2010, no. 4(8), p. 335-356. ISSN 2029-2058. https://www.mruni.eu/upload/iblock/a2d/18_Praneviciene.pdf (vizitat 10.06.17).
169. Power C. The power of education. Singapore: Springer, 2015. 266 p. ISBN 978-981-287-221-0.
170. Ranking Web of Universities. 2017. <http://www.webometrics.info/en> (vizitat 22.05.2016).
171. Schwab K. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2016-2017. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1> (vizitat 22.03.2017).
172. Schmutzler D. Instruments for Private Higher Education Financing: as Practical Solutions to Market Failure. Prague, 2007. 134 p.
173. Schultz T. Investment in Human Capital. The American Economic Review. 1961, № 1, p. 32-49.
174. Schultz T. The Value of the Ability to Deal with Disequilibria. In: Journal of Economic Literature, 1975, vol. 13, no. 3, p. 827-846.
175. Social progress index. 2017. <http://www.socialprogressindex.com> (vizitat 28.06.17).
176. Total general government expenditure on education, 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/images/6/64/Total_general_government_expenditure_on_education%2C_2016_%28%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure%29.png (vizitat 13.04.18).
177. The Education 2030 Incheon Declaration and Framework for Action (FFA) "Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all". 2015. http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED/pdf/FFA_Complet_Web-ENG.pdf (vizitat 13.06.17).

178. The European higher education area and Bologna process. 2016. <https://www.ehea.info> (vizitat 15.06.17).
179. The legatum prosperity index. 2017. <http://www.prosperity.com> (vizitat 14.04.18).
180. Understanding the french and european higher-education systems. <http://lyon-university.org/education/understanding-the-french-and-european-higher-education-systems-316416.kjsp> (vizitat 08.06.17).
181. Vossensteyn H. ș. a. International Experiences with Student Financing: Tuition fees and student financial support in perspective. Final Report 2013. <http://doc.utwente.nl> (vizitat 10.06.17).
182. Quality of Life Index for Country 2015. https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2015 (vizitat 08.08.17).
183. Quality of life - education. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators_-_education (vizitat 20.06.17).
184. Republic of Moldova ranks 107 out of 188 in Human Development Index. Report 2016. <http://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/presscenter/pressreleases/2017/03/21/republica-moldova-se-claseaz-pe-locul-107-din-188-conform-indicelui-dezvolt-rii-umane.html> (vizitat 21.04.17)
185. World Bank, The Changing Wealth of Nations 2018: Economic Development and The Composition of Wealth, <https://datawrapper.dwcdn.net/bMWKu/4/> (vizitat la 11.04.18).
186. World university ranking 2017. https://www.timeshighereducation.com/world-universityrankings/2017/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats (vizitat 15.08.17).
187. World Development Indicators. <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx> (vizitat 17.05.17).
188. World Bank Reimbursable Advisory Service on Higher Education Financing in Latvia, Final Report, 19 sept, 2014. viaa.gov.lv/files/.../lv_hef_r3vsub_190922014_c_final.pdf (vizitat 17.04.18).

Publicații în limba franceză

189. Hîncu R., Conencov O., Hîncu V. Réflexions sur la relation entre le financement de l'enseignement supérieur, la qualité de celui-ci et la capacité de l'insertion dans la vie professionnelle. In: Internaționalizarea învățământului superior: realizări și perspective. Chișinău, 2015, p. 28-40. ISBN 978-9975-4035-5-9.

Publicații în limba rusă

190. Анисимов Е. Я. Анализ системы управления качеством жизни (на примере инвестиций в образование). Инновационная наука, 2015, № 12, с. 41-55. ISSN 2410-6070.

191. Бреслав Л., Лисовик Б., Ломова И. Человеческий капитал. Организация и эффективность накопления в условиях формирования рынка труда. Санкт-Петербург: ПФП, 2002. 145 с.
192. Гогу Е., Пырцаки И. Интеллектуальная мобильность и социально-экономическое развитие. В: Статистика как средство международных коммуникаций: материалы междунар. науч.-практ. конф., 26-29 января 2014. Санкт-Петербург, 2014, с. 56-58. ISBN 978-5-4469-0213-2.
193. Дубик Е. А., Митяков С. Н. Инвестиции в человеческий капитал на разных стадиях жизненного цикла. В: Креативная экономика, 2013, № 9(81), с. 3-13. <https://creativeconomy.ru/articles/30043> (vizitat 20.06.17).
194. Дробышева В.В., Герасимов Б.И. Интегральная оценка качества жизни населения региона. Монография. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2004. 108 с.
195. Conencov O. Роль налоговых льгот в финансировании высшего образования. В: Учет, анализ, аудит и налогообложение в условиях глобализации экономики: междунар. науч.-практ. интернет-конф., 21 апреля 2017. Ужгород, 2017, р. 437-439. ISBN 978-617-7333-32-5.
196. Иманбердиев Б. Финансирование человеческого капитала в Казахстане. В: Вестник КазНПУ. Серия «Экономическая», 2010, № 2(24), с. 14-18.
197. Hîncu R., Suhovici A. Качество образования как средство повышения конкурентоспособности экономики. In: Creșterea competitivității și dezvoltarea economiei bazate pe cunoaștere: conf. șt. intern. (28-29 sept. 2007). Chișinău, 2008, vol. 1, p. 346-348.
198. Нуреев Р. Россия: особенности институционального развития. Москва: НОРМА, 2009. 448с.
199. Носкова К. Многоуровневая модель формирования человеческого капитала. В: Экономика и менеджмент инновационных технологий, 2014, № 10. <http://ekonomika.snauka.ru/2014/10/6067> (vizitat 22.06.17).
200. Шинкарев С. Роль концепции «человеческого капитала» для реализации национально-государственных интересов РФ в условиях информационного общества. Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук. Санкт-Петербург, 2016. <https://disser.spbu.ru/files/disser2/disser/LQKqJ4qgdH.pdf> (vizitat 22.06.17).

ANEXE

Tabelul A1. Clasificarea capitalului uman în funcție de anumite criterii

Nr.	Criteriul	Caracteristica specifică CU
1.	În funcție de nivel	<ul style="list-style-type: none"> • <i>CU individual</i> (nivel individual); • <i>CU al organizației</i> (micronivel); • <i>CU regional</i> (mezonivel); • <i>CU național</i> (macronivel); • <i>CU global</i> (nivel global).
2.	În funcție de cheltuielile publice (investițiile publice)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Capitalul uman educațional</i>; • <i>Capitalul uman biologic</i>; • <i>Capitalul uman cultural</i>.
3.	În funcție de nivelul inovațional al CU	<ul style="list-style-type: none"> • <i>CU ca stoc</i> (stocul de sănătate, cunoștințe, abilități etc.), care contribuie la creșterea productivității muncii și obținerea veniturilor sub formă de salarii sau chirii, acumularea de aptitudini și experiență, precum și capacitatea de a le aplica la momentul potrivit și la locul potrivit; • <i>CU ca flux de venituri</i> rezultat din investițiile efectuate.
4.	În funcție de eficiența capitalului uman	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Capitalul uman pozitiv</i>, care oferă un randament util de pe urma investițiilor realizate în procesul dezvoltării și creșterii, în special, investițiilor orientate spre îmbunătățirea calității vieții; • <i>Capitalul uman negativ</i>, care nu generează beneficii utile societății și economiei de pe urma investițiilor efectuate și, respectiv, nu determină creșterea calității vieții; • <i>Capitalul uman neutilizat</i> sau <i>capital uman pasiv</i>, corespunzător persoanelor aflate în șomaj. Slaba utilizare a capitalului uman format sau neutilizarea acestuia prejudiciază atât economia, în general, cât și indivizii excluși din cadrul forței de muncă.

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [4, 196, 198, 199]

Tabelul A2. Corespunderea programelor naționale de educație, în baza Codului Educației, cu cele internaționale

Clasificarea națională a programelor educaționale	Clasificarea Internațională Standard a Educației, ISCED 2011
Educația timpurie: Educația antepreșcolară Învățământ preșcolar	Învățământul pre-primar (nivelul 0)
Învățământul primar (clasele I-IV)	Învățământul primar (nivelul I)
Învățământul gimnazial (clasele V-IX)	Învățământul secundar de treapta I (nivelul 2)
Învățământul secundar general și profesional: liceal, clasele X-XII; învățământul liceal din instituții de învățământ profesional tehnic postsecundar; învățământul profesional tehnic secundar (pentru absolvenții gimnaziilor)	Învățământul secundar de treapta II (nivelul 3)
Învățământul profesional tehnic postsecundar (pentru absolvenții școlilor medii de cultură generală și liceelor)	Învățământul post-secundar, non-terțiar (nivelul 4)
Învățământul profesional tehnic postsecundar	Ciclul scurt al învățământului terțiar (nivelul 5)
Învățământul superior de licență, ciclul I	Licență (nivelul 6)
Învățământul superior de master, ciclul II	Master sau nivelul echivalent (nivelul 7)
Învățământul superior de doctorat, ciclul III	Doctorantura sau nivelul echivalent (nivelul 8)

Sursa: adaptat de autor în baza surselor [12, 106]

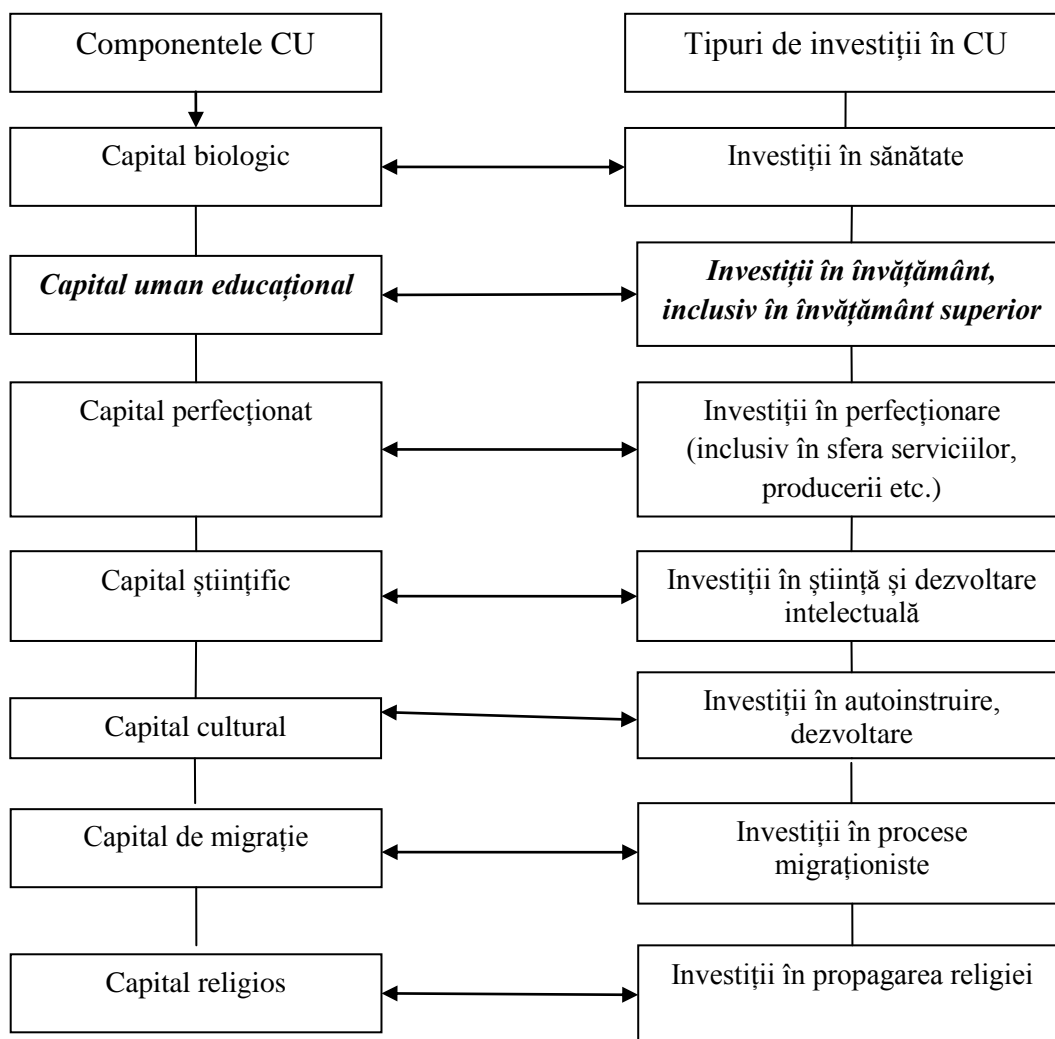

Fig. A3. Tipologia investițiilor în funcție de componentele capitalului uman

Sursa: elaborată de autor în baza surselor [191, 193, 199]

Tabelul A4. Tipologia investițiilor în capitalul uman în funcție de amploarea acestora

Nr.	Subiectul investiției	Sursa investiției	Destinația investiției
Investiții cu caracter personal			
1.	Individul	Resursele financiare proprii	Autoinvestirea
2.	Familia	Resursele financiare proprii	Nașterea și educarea copiilor, asigurarea parțială a educației școlare și superioare; perfecționarea profesională; studii suplimentare
Investiții la micronivel			
3.	Întreprinderea	Resursele atrase: încasările din vânzarea valorilor mobiliare, fondurile mutuale și altele; contribuțiile persoanelor fizice și juridice, capitalul de risc etc. Resursele împrumutate: creditele bancare, emisiunea de instrumente de creanță, alocările bugetare etc.	Achitarea foilor de boală, cheltuieli cu protecția muncii, asigurarea medicală și alte prestații sociale pentru angajați, acte de binefacere ale instituțiilor sociale; perfecționarea cadrelor angajate; finanțarea activităților de recreere a personalului; îmbunătățirea condițiilor de lucru etc.
Investiții la mezonivel			
4.	Unitățile administrativ-teritoriale	Fondurile bugetare și extrabugetare, emisiunea obligațiunilor municipale, atragerea investitorilor	Asigurarea programelor sociale, dezvoltarea economică și socială a regiunii, finanțarea instituțiilor sociale, finanțarea acțiunilor la nivel cultural etc.
Investiții la macronivel			
5.	Statul	Bugetul de stat și fondurile extrabugetare	Transferurile sociale guvernamentale și înlesnirile fiscale sociale

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [193]

Tabelul A5. Analiza costurilor și beneficiilor finanțatorilor educației

Nivelul programului educațional	<i>Finanțatorii educației</i>					
	<i>Indivizi; Familii</i>		<i>Întreprinderi/Companii</i>		<i>Societate/Stat</i>	
	Costuri	Beneficii	Costuri	Beneficii	Costuri	Beneficii
Învățământ secundar inferior	Costuri directe ale educației (taxe de școlarizare, precum și servicii conexe)	Capacități sociale și productive viitoare; o calitate a vieții mai bună	-	Abilități îmbunătățite; atribute comportamentale ale lucrătorilor	Costuri de furnizare a educației	Niveluri mai ridicate de competențe; coeziunea socială; creșterea veniturilor fiscale
Învățământ secundar superior Învățământ terțiar	Costuri directe ale educației (cu excepția subvențiilor guvernamentale și beneficii pentru studenți); costuri de oportunitate în timpul educației	Competențe și calificări; câștiguri nete mai mari; angajabilitate mai mare; o mai mare participare pe piața forței de muncă, o mai bună calitate a vieții	-	Îmbunătățirea abilităților; creșterea productivității; atribute comportamentale ale lucrătorilor	Costuri de furnizare a educației; subvenții pentru studenți; pierderea contribuțiilor fiscale pe durata învățării	Niveluri mai ridicate de calificare; coeziunea socială; creștere economică; venituri fiscale; ocupare; inovație tehnologică etc.
Învățarea de-a lungul vieții (Lifelong learning)	Costuri de formare; costuri de oportunitate în timpul educației	Competențe și calificări; câștigurile nete mai mari; îmbunătățirea posibilităților de angajare	Costuri de formare; timpul de muncă pierdut pe durata învățării	Îmbunătățirea abilităților; cunoștințe specifice întreprinderii; creșterea productivității	Costuri de furnizare a programelor de formare; pierderea contribuțiilor fiscale pe durata învățării; timpul de muncă pierdut pe durata învățării	Niveluri mai ridicate de calificare; coeziunea socială; creștere economică; venituri fiscale; ocupare; inovație tehnologică etc.
Alfabetizare	-	Educație viitoare și succes academic; câștiguri mai mari	-	Îmbunătățirea abilităților; lucrători cu calificări superioare	Costuri de formare (continuă) a profesorilor de specialitate; salarii pentru profesorii de specialitate	Forța de muncă cu calificări superioare; o mai mare creștere economică și socială; angajabilitatea populației etc.

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [24, 145]

Boxa A6. Specificul universităților virtuale în formarea CUE

MOOC reprezintă un program gratuit de învățare la distanță bazat pe Web, care este proiectat pentru participarea unui număr mare de studenți dispersați geografic. Universitatea Stanford a oferit primul MOOC, în anul 2011, și de atunci, consorțiile de universități recunoscute și-au unit forțele pentru a crea MOOC-uri, care oferă cursuri online gratuite peste tot în lume.

Multe țări au, deja, universități virtuale. O universitate virtuală oferă programe de învățământ superior prin intermediul instrumentarului electronic, de obicei, bazate pe utilizarea Internetului. Unele sunt instituții tradiționale, care asigură învățarea online, ca parte a cursurilor universitare extinse, în timp ce altele oferă numai cursuri online, considerate ca fiind o formă de învățământ superior la distanță. Scopul universităților virtuale este de a forma CUE și de a oferi acces populației, care nu ar fi în măsură să participe la un campus fizic, din motive, cum ar fi distanța - în care studenții locuiesc prea departe de un campus fizic pentru a participa la cursuri regulate; și nevoia de flexibilitate - unii studenți au nevoie de flexibilitatea de a studia la domiciliu ori de câte ori este convenabil pentru ei să facă acest lucru.

Programul academic într-o universitate virtuală este administrat prin intermediul TIC, cum ar fi pagini web, e-mail și alte surse de rețea. Exemple de astfel de universități sunt: Canadian Virtual University (2000), Virtual Global University în Germania (2001), Syrian Virtual University (2002), African Virtual University (2003), Bulgarian Virtual University (2004) etc. Canadian Virtual University este un consorțiu de universități canadiene, care oferă 2500 de cursuri online și prin educație la distanță. Sirian Virtual University este o instituție siriană de învățământ, care a fost creată la decizia Ministerului Învățământului Superior. Universitatea respectivă oferă educație virtuală (folosind internetul) studenților din întreaga lume. Importantă poate fi considerată și existența, este existența unui astfel de minister, separat prin atribuțiile sale de Ministerul Educației în Franța (Ministerul pentru Învățământ Superior și Cercetare).

Din motiv că universitățile virtuale sunt relativ noi și distincte, apar unele dificultăți ce țin de acreditarea și evaluarea calității studiilor.

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [21]

Evoluția și prognoza cheltuielilor publice pentru învățământ în Republica Moldova

Tabelul A7.1. Evoluția cheltuielilor publice pentru învățământ, anii 2005-2018

Cheltuieli publice pentru învățământ	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
în % față de total cheltuieli bugetare	19.4	22.4	21.4	20.9	18.3	17.8	17.3	17.5	16.3	16.9
în % față de PIB	7.3	9.2	8.3	8.4	7	7.1	6.9	6.3	6.7	6.5

Sursa: elaborată de autor în baza surselor [82,115]

Tabelul A7.2. Prognoza cheltuielilor publice pe grupuri sectoriale pentru anii 2017-2020

	mil. lei				% din PIB			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
	aprobat	prognozat			aprobat	prognozat		
Total cheltuieli (excluzând plățile aferente dobânzilor), dintre care:	53882	58474	63137	67740	37,7	36,1	35,8	35,2
Servicii de stat cu destinație generală	4106	4315	4593	4514	2,9	2,7	2,6	2,3
Apărare națională	566	620	684	686	0,4	0,4	0,4	0,4
Ordine publică și securitate națională	4053	4464	4998	5153	2,8	2,8	2,8	2,7
Servicii în domeniul economiei	6471	6987	6925	7321	4,5	4,3	3,9	3,8
Protecția mediului	251	358	433	404	0,2	0,2	0,2	0,2
Gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale	1285	1518	1637	1868	0,9	0,9	0,9	1,0
Ocrotirea sănătății	7184	7746	8967	9282	5,0	4,8	5,1	4,8
Cultură, sport, tineret, culte și odihnă	1290	1405	1411	1414	0,9	0,9	0,8	0,7
Învățământ	9613	9803*	9697	9469	6,7	6,5*	5,5	4,9
Protecție socială	19064	20565	22431	23968	13,4	12,7	12,7	12,5

Notă: * - aprobat

Sursa: adaptat de autor în baza surselor [9, 82]

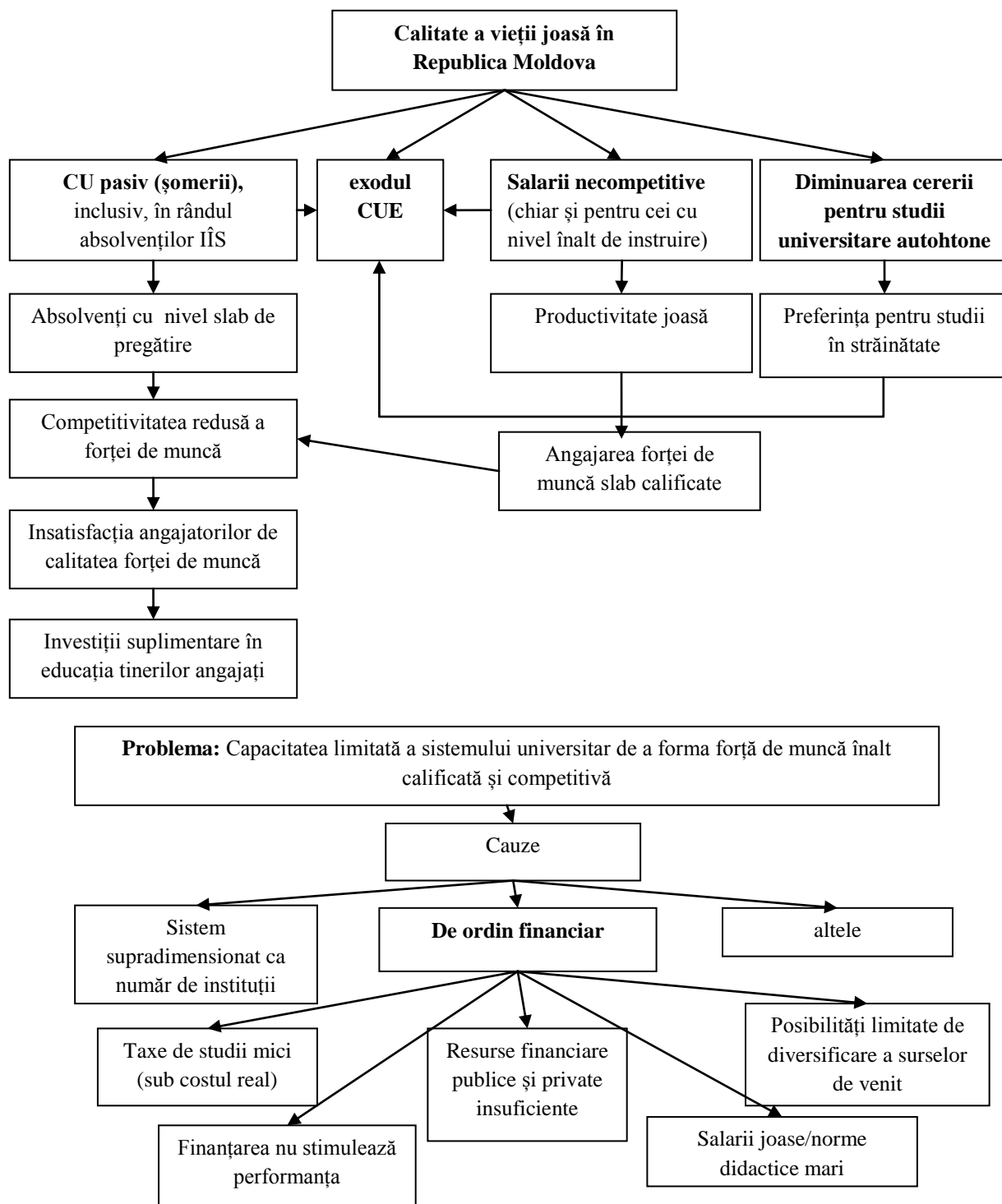

Fig. A8. Interdependența dintre subfinanțarea învățământului superior și calitatea vieții joasă în Republica Moldova

Sursa: adaptată de autor în baza surselor [39, 97, 108, 189]

Tabelul A9. Analiza comparativă a indicatorilor utilizați în formulele de finanțare a Instituțiilor de învățământ superior în unele state ale UE

Nr.	Indicatori de performanță	CZ	FI	FR	HU	IT	LT	LV	PL	PT	SK
1.	Numărul de studenți (ciclurile I, II)	+		+	+	+	+	+	+	+	+
2.	Numărul de studenți (ciclul III)	+			+	+		+	+	+	+
3.	Staful angajat		+	+		+	+		+	+	
4.	Suprafața				+		+				
5.	Credite de studiu obținute/ examene susținute/ani absolviți		+			+				+	
6.	Diplome de licență/master	+	+	+		+				+	+
7.	Teze de doctor susținute		+	+					+	+	+
8.	Mecanismul de evaluare a cercetării	+		+	+	+			+	+	+
9.	Cererile de brevet	+									
10.	Cererile de brevet de success								+		
11.	Fonduri externe obținute	+	+		+	+			+	+	+
12.	Fonduri internaționale/UE obținute	+	+		+	+			+	+	+
13.	Activități științifice	+		+		+			+	+	
14.	Contracte de cercetare obținute	+		+		+			+	+	
15.	Rezultatele obținute la nivel internațional			+	+						
16.	Rezultatele obținute la nivel național			+	+						
17.	Gradul de angajabilitate a absolvenților	+	+		+	+				+	+
18.	Studenți internaționali	+			+	+			+	+	+
19.	Personal internațional	+	+						+	+	
20.	Diversitatea indicatorilor									+	
21.	Comunitatea exterioară										
22.	Revizuirea planurilor strategice ale universităților		+								
23.	Publicații/citări	+	+		+						
24.	Rata student/profesor										
25.	Veniturile din transfer științific și tehnologic	+									
26.	Gradul de absolvire în timpul standard de studii					+					
27.	Studenți care au susținut examene			+		+					
28.	Structura personalului/Calitatea	+			+				+		
29.	Valoarea adăugată a diplomei			+							
30.	Numărul publicațiilor cercetătorilor			+					+		

CZ – Cehia, FI – Finlanda, FR – Franța, HU – Ungaria, IT – Italia, LT – Lituania, LV – Letonia, PL – Polonia, PT – Portugalia, SK – Slovacia

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [130]

Tabelul A 10. Metodologia de alocare a resurselor bugetare
în vederea finanțării instituțiilor de învățământ superior

Țara	Metodologia de finanțare
Suedia	<p>Se utilizează următoarea relație de calcul pentru repartizarea surselor financiare de către minister:</p> $T_{i,t} = (S_{i1,t} * T_{s1,t} + C_{i,1,t} / 60 * TC_{1,t}) + (S_{i2,t} * T_{s2,t} + C_{i,2,t} / 60 * TC_{2,t}) + \dots + (S_{i6,t} * T_{s6,t} + C_{i,6,t} / 60 * TC_{6,t}), \quad (A10.1)$ <p>unde: $T_{i,t}$ – bugetul pentru predare pentru instituția ”i” în anul ”t”;</p> <p>$S_{i1,t}$ – numărul de studenți fizici în universitatea ”i” la domeniul 1 (sunt 6 domenii: 1 - științe umanistice; 2 – teologie, drept, științe sociale; 2 - științe, inginerie, farmacologie, sănătate; 3 – stomatologie; 4 – medicină; 5 - științe ale educației; 6 – altele);</p> <p>$T_{s1,t}$ – costul per student full-time pentru domeniul 1;</p> <p>$C_{i,1,t}$ – numărul de credite acumulate;</p> <p>$TC_{1,t}$ – tariful anual de performanță.</p>
Danemarca	$T_{i,t} = A_{i,1,t} * (TT_{1,t} + TO_{1,t}) + A_{i,2,t} * (TT_{2,t} + TO_{2,t}) + \dots + A_{i,n,t} * (TT_{n,t} + TO_{n,t}) + PR_{i,1,t} * TP_{1,t} + \dots + PR_{i,k,t} * TP_{k,t} + PGE_{i,t} * (TTE_{t} + TOE_{t}) + PG_{Ni,t} * (TT_{Nt} + TON_{t}), \quad (A10.2)$ <p>unde: $T_{i,t}$ – bugetul pentru predare pentru instituția ”i” în anul ”t”;</p> <p>$A_{i,j,t}$ – numărul de studenți activi în instituția ”i”, care aparțin domeniului j (j=1, ..., n);</p> <p>$TT_{j,t}$ – tariful de predare pentru un student activ;</p> <p>$To_{j,t}$ – costurile indirecte pentru un student activ în programe care aparțin domeniului;</p> <p>$PR_{i,h,t}$ – numărul de studenți activi ce fac pregătire practică în domeniul h (h=1, ..., k);</p> <p>TPh,t – tariful pentru lucrări practice pentru domeniul ”h” în anul ”t”;</p> <p>$PGE_{i,t}$ – numărul de studenți postuniversitari în domeniul (experimental) pe bază de laborator în instituția ”i” în anul ”t”;</p> <p>$PG_{Ni,t}$ – numărul de studenți postuniversitari în domenii de non-laborator (nonexperimentale) pe bază de laborator în instituția ”i” în anul ”t”;</p> <p>TTE_{t} – tariful de predare pentru studenții cu studii postuniversitare;</p> <p>TOE_{t} – cheltuieli indirecte pentru studenții cu studii postuniversitare pe domenii de laborator în anul ”t”;</p> <p>TT_{Nt} – tariful de predare pentru absolvenții de studii postuniversitare bazate pe domenii de non-laborator în anul ”t”;</p> <p>TON_{t} – cheltuieli indirecte pentru studenții cu studii postuniversitare bazate pe domenii pe bază de non-laborator în anul ”t”.</p> <p>Ministerul de resort alocă resursele în funcție de numărul FTE și costul unui student în domeniul respectiv. Se mai alocă o sumă de bani în funcție de performanță – după numărul de diplome obținute în termen.</p>

<p>Republica Moldova</p>	<p>Baza de calcul al mijloacelor prevăzute în Legea bugetului de stat pentru serviciile educaționale oferite de Instituții în vederea realizării Planului de pregătire a cadrelor de specialitate, o constituie volumul alocațiilor aprobate în anul precedent, ajustat la implicațiile financiare în conformitate cu politicile aprobate în CBTM din anul precedent și alți factori ce influențează volumul cheltuielilor, comanda de stat și la cheltuielile pentru măsuri de politici noi. Pentru ajustarea cheltuielilor bugetului de stat la Planul de pregătire a cadrelor de specialitate, pentru anul de elaborare a bugetului se utilizează numărul mediu al studenților ciclurilor I și II, studii integrate, rezidenților, medicilor secundari clinici, doctoranzilor și costul mediu total per student.</p> <p>Mijloacele financiare din contul BS pentru serviciile educaționale acordate de Instituție, conform contractelor pentru realizarea Planului de pregătire a cadrelor de specialitate, se alocă pentru anul financiar cu repartizare lunară. Mijloacele respective se transferă lunar la contul bancar al Instituției.</p> <p><i>Notă: Conform legislației în vigoare, în perioada de tranziție de 6 ani financiari (2013-2018), se va simula formula de alocare a mijloacelor per student. Pe durata perioadei tranzitorii, se va face repartizarea alocațiilor financiare conform normelor în vigoare.</i></p>
---------------------------------	--

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [60,124]

Tabelul A11. Studiul comparativ privind calcularea costului pregătirii unui student în unele state ale UE și Republica Moldova

Țara	Modul de calcul al costului per student
Suedia, Danemarca	Structura costului complet (Full Costing) Total cost = costuri directe (personalul, operații, sediu, deprecierile) + costuri indirecte (nivelul universității, nivelul facultății, nivelul departamentului) (A11.1)
Scoția	Finanțarea studiilor - pe bază de <i>formulă transparentă</i> , luând în calcul numărul de studenți de la o instituție și prețul per student stabilit pentru un domeniu concret de studii. Costurile se calculează conform <i>metodologiei TRAC</i> .
România	Formula de calcul: CSE=A+B+C+D (A11.2) CSE – costul pe student echivalent/an; A – costul procesului educațional pe student echivalent/an; B – costul serviciilor și materialelor-suport pe student echivalent/an; C – cheltuielile dezvoltare din resurse proprii); D – cheltuielile pentru facilități studenților din resurse proprii (burse, ajutoare material, transport etc.) A = (FST)/NSE (A11.3) FST – costul total al salariilor cadrelor didactice și personalului auxiliar/an NSE – numărul de studenți echivalenți; B = $\frac{FSpAdT+Cmc+Cst}{NSE}$ (A11.4) FSpAdT - costul salariilor personalului administrative total; Cmc – costuri materiale și resurse energetice/an; Cst – costul total al serviciilor-suport/an. C = min5%(A+B) (A11.5) D = min1%(A+B) (A11.6)
Lituania	Prețul normativ de studii = cheltuielile salariale ale angajaților + costurile de bunuri și servicii + costuri ce țin de stimularea studenților (A11.7) Prețul pentru învățământul cu frecvență redusă este de 1,5 ori mai mic decât costul corespunzător pentru învățământul la zi
Republica Moldova	Finanțare-standard: cost standard per student și coeficient de ajustare. Costul-standard per student constituie baza pentru calcularea taxelor de studii. Pentru determinarea costului mediu total per student se utilizează datele privind numărul mediu de studenți, corelat cu coeficientul 0,4 din raportul anual privind efectivul de studenți pentru doi ani anteriori anului de elaborare a proiectului bugetului. Costul per student include următoarele categorii de consumuri: - salariale , care includ cheltuieli pentru remunerarea muncii, contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii și prima de asigurare obligatorie de asistență medicală; - de achiziționare a mărfurilor, serviciilor și lucrărilor necesare pentru asigurarea desfășurării procesului educațional/ de cercetare științifică, după caz; - procurări de mijloace fixe în scopuri educaționale și de cercetări științifice. În scopul dezvoltării învățământului superior, se creează o rezervă până la 2% din volumul alocațiilor pentru programele de studii oferite conform Planului de pregătire a cadrelor de specialitate și se distribuie în bază de concurs, conform necesităților statului de formare de cadre în economia națională.

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [60,124]

Tabel A 12. Măsuri de stimulare a finanțării învățământului superior în statele europene

Nr.	Țara	Granturi pentru studii	Împrumuturi	Facilități financiare	Facilități fiscale
1.	Belgia (comunitatea franceză)	+	+	+	+
2.	Belgia (comunitatea germană)	+	+	+	+
3.	Belgia (comunitatea flamandă)	+	-	+	+
4.	Bulgaria	+	+	-	-
5.	Republica Cehă	+	-	+	+
6.	Danemarca	+	+	-	-
7.	Germania	+	+	+	+
8.	Estonia	+	+	-	+
9.	Irlanda	+	-	-	+
10.	Grecia	+	+	+	+
11.	Spania	+	-	-	-
12.	Franța	+	+	+	+
13.	Croația	+	-	-	-
14.	Italia	+	-	-	+
15.	Cipru	+	+	-	-
16.	Letonia	+	+	-	+
17.	Lituania	+	+	+	+
18.	Luxemburg	+	+	+	-
19.	Ungaria	+	+	-	-
20.	Malta	+	-	-	+
21.	Olanda	+	+	-	-
22.	Austria	+	-	+	+
23.	Polonia	+	+	+	+
24.	Portugalia	+	-	+	+
25.	România	+	-	-	-
26.	Slovenia	+	+	-	+
27.	Slovacia	+	+	+	+
28.	Finlanda	+	+	-	-
29.	Suedia	+	+	-	-
30.	Marea Britanie	+	+	-	-
31.	Bosnia și Herțegovina	+	-	-	-
32.	Elveția	+	+	+	+
33.	Islanda	+	+	-	-
34.	Montenegro	+	+	-	-
35.	Norvegia	+	+	-	-
36.	Serbia	+	+	-	-
37.	Turcia	+	+	-	-
38.	Republica Moldova	+	-	-	+
39.	Total aplicate	38	26	14	19

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [13, 165]

Notă: "+" – măsura de stimulare este practică în statul respectiv; "-" – măsura de stimulare nu este practică

Tabelul A13. Elemente definitorii ale metodologiei privind evaluarea eficienței economice a investițiilor în învățământul superior

Indicatorul	Semnificația	Formula
Costurile private directe	sunt cheltuielile totale ale gospodăriilor pentru educație. Acestea includ plăți nete direcționate către instituțiile de învățământ, precum și alte plăți pentru bunuri și servicii educaționale.	-
Costurile private indirecte (costuri de oportunitate)	reprezintă câștigurile, pe care o persoană ar fi obținut, dacă s-ar fi angajat în câmpul muncii, în loc să aleagă să-și continue studiile.	$CI_{private} = (1 - RS_{z,j}) * V_{minim}$ (A13.1) unde: $CI_{private}$ - costuri indirecte private, RS - rata șomajului, V_{minim} - venit minim
Costurile publice directe	sunt cheltuielile guvernului pentru educația unui student. Acestea includ cheltuielile publice direcționate instituțiilor de învățământ, bursele guvernamentale și alte subvenții pentru studenți și gospodării, precum și transferurile și plățile către alte entități private în scopuri educaționale.	-
Costurile publice indirecte (costuri de oportunitate)	sunt veniturile fiscale pe care guvernul le-ar fi primit în cazul în care individul ar fi ales să se angajeze în câmpul muncii, în loc să aleagă să-și continue studiile.	$CI_{publice} = (1 - RS_{z,j}) * Iv_{minim}$ (A13.2) unde: $CI_{publice}$ - costuri indirecte publice, RS - rata șomajului, Iv_{minim} - impozit pe venit minim
Beneficiile brute ale câștigurilor salariale	reprezintă suma actualizată a primelor câștigului salarial pe parcursul perioadei apte de muncă asociată cu un nivel superior de educație, cu condiția ca individul să intre cu succes pe piața muncii.	$BV = V_Z - V_{Z-1} - (RS_Z) * (V_Z - V_{Z-1})$ (A13.3) unde: BV - beneficii brute ale câștigurilor salariale; V - venitul brut anual; RS - rata șomajului; Z - nivel de instruire superior $Z-1$ - nivel de instruire inferior lui Z

Efectul impozitului pe venit	este suma actualizată a nivelului suplimentar al impozitului pe venit plătit de către persoana fizică sau încasat de guvern pe parcursul vieții active de muncă asociată cu un nivel superior de educație.	$EIV = IV_Z - IV_{Z-1} - (RS_Z) * (IV_Z - IV_{Z-1}) \quad (A13.4)$ <p>unde:</p> <p>EIV – efectul impozitului pe venit; IV – impozitul pe venit; RS - rata șomajului; Z – nivel de instruire superior $Z-1$ – nivel de instruire inferior lui Z</p>
Efectul contribuțiilor sociale	reprezintă suma actualizată a contribuțiilor sociale suplimentare plătite de persoane fizice sau încasate de guvern pe parcursul vieții active de muncă, asociate cu un nivel superior de studii.	$ECS = CS_Z - CS_{Z-1} - (RS_Z) * (CS_Z - CS_{Z-1}) \quad (A13.5)$ <p>unde:</p> <p>ECS – efectul contribuțiilor sociale; CS – contribuții sociale; RS - rata șomajului; Z – nivel de instruire superior $Z-1$ – nivel de instruire inferior lui Z</p>
Efectul transferurilor sociale	este suma actualizată a transferurilor sociale suplimentare, direcționate de la guvern către persoana fizică, asociată cu un nivel de învățământ superior pe parcursul unei vieți active de muncă.	$ETS = TS_Z - TS_{Z-1} - (RS_Z) * (TS_Z - TS_{Z-1}) \quad (A13.6)$ <p>unde:</p> <p>ETS – efectul transferurilor sociale; TS – transferuri sociale; RS - rata șomajului; Z – nivel de instruire superior $Z-1$ – nivel de instruire inferior lui Z</p>
Beneficii private totale	Venitul net suplimentar așteptat de la un nivel superior de educație, cu condiția că individul se angajează cu succes în câmpul muncii.	$B_{private} = (1 - RS_{z,j}) * (V_{z,j} - IV_{z,j} - CS_{z,j} + TS_{z,j}) - (1 - RS_{z-1,j}) * (V_{z,j} - IV_{z-1,j} - CS_{z-1,j} + TS_{z-1,j}) \quad (A13.7)$ <p>Sau</p> $B_{private} = BV - EIV - ECS + ETS \quad (A13.8)$
Beneficii publice totale	Veniturile fiscale suplimentare așteptate de către stat de la un nivel suplimentar de educație, cu condiția că individul se angajează cu succes în câmpul muncii.	$B_{publice} = (1 - RS_{z,j}) * (IV_{z,j} + CS_{z,j} - TS_{z,j}) - (1 - RS_{z-1,j}) * (V_{z,j} - IV_{z-1,j} - CS_{z-1,j} + TS_{z-1,j}) \quad (A13.9)$

<p>Valoarea netă actualizată</p>	<p>permite stabilirea <i>diferenței</i> între volumul total al beneficiilor obținute pe întreaga perioadă de muncă a individului și costurile totale cu educația, în cazul în care toate valorile sunt <i>actualizate</i>.</p>	$VNA = - \sum_{t=0}^{d-1} Ct(1+i)^t + \sum_{t=d}^{63-a-d} \frac{Bt}{(1+i)^t}$ <p style="text-align: right;">(A13.10)</p> <p>unde: Ct – costurile perioadei t (t ∈ 0, d-1); Bt – beneficiile perioadei t (t ∈ d, 63-a-d); i – rata de actualizare; d – perioada studiilor (în ani); a – vârsta de școlarizare; 63 – vârsta limită de muncă.</p>
<p>Rata internă de rentabilitate</p>	<p>reprezintă acea rată de actualizare, care face ca VNA să fie egală cu 0. Cu alte cuvinte, RIR este rata de actualizare pentru investiția în educație, la care câștigurile obținute din educație acoperă costul, ceea ce face ca indivizii să investească într-un nivel superior de studii și să se integreze pe piața forței de muncă.</p>	$VNA (i = RIR) = 0$ <p style="text-align: right;">(A13.11)</p>

Sursa: elaborat de autor în baza surselor: [141, 142, 143]

Tabelul A.14.1. Evoluția costului forței de muncă și a cheltuielilor publice din BPN orientate spre dezvoltarea CU

Anii/Indicatorii	Costul forței de muncă, mln. lei	Cheltuieli pentru învățământ, mln lei	Cheltuieli pentru ocrotirea sănătății, mln. lei	Cheltuieli pentru cultură, sport și acțiuni pentru tineret, mln. lei
2008	21477,9	5193,6	3392,9	645,6
2009	21809,2	5671,8	3848,4	589,7
2010	23287,4	6574,8	3996,5	589,8
2011	29823,0	6868,8	4259,6	750,7
2012	32410,9	7396,7	4762,6	852,1
2013	35014,6	7064,0	5228,0	1020,1
2014	37754,5	7823,6	5918,9	1184,8
2015	41091,4	8462,0	6,476,3	1116,3
2016	44428,2	9218,3	6756,3	1261,7
2017	46865,1	9679,4	7169,4	1269,0

Sursa: adaptat de autor în baza surselor [81, 82]

Tabelul A.14.2. Modelul empiric privind influența cheltuielilor publice pentru învățământ, ocrotirea sănătății, cultură, sport asupra costului forței de muncă

Dependent Variable: LOG(I_COST)

Method: Least Squares

Sample: 2008 2017

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(I_CH_INV)	0.326791	0.121862	2.681643	0.0265
LOG(I_CH_SAN)	0.295500	0.140395	2.108331	0.0257
LOG(I_CH_SPORT)	0.229879	0.115448	1.991191	0.0266
C	0.698060	1.256691	0.555475	0.5987

R-squared	0.667491	Mean dependent var	4.696058
Adjusted R-squared	0.501236	S.D. dependent var	0.053149
S.E. of regression	0.037535	Akaike info criterion	-3.437887
Sum squared resid	0.008453	Schwarz criterion	-3.316853
Log likelihood	21.18944	Hannan-Quinn criter.	-3.570662
F-statistic	4.014869	Durbin-Watson stat	2.890802
Prob(F-statistic)	0.069612		

Sursa: estimat de autor cu suportul pachetului software Eviews 7.0.

Tabelul A 15.1. Modelul empiric privind influența investițiilor
în învățământul superior asupra productivității muncii

Dependent Variable: LOG(I_PROD)

Method: Least Squares

Sample: 2000 2017

Included observations: 18

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(P_FBCF)	0.061871	0.055574	1.113301	0.2857
LOG(P_CH_INVS)	0.018093	0.009981	1.595741	0.0566
D10	0.165156	0.034672	4.763345	0.0004
T	-0.004885	0.001532	-3.188769	0.0071
C	4.749332	0.178106	26.66579	0.0000
R-squared	0.745735	Mean dependent var		4.655315
Adjusted R-squared	0.667499	S.D. dependent var		0.054068
S.E. of regression	0.031177	Akaike info criterion		-3.868126
Sum squared resid	0.012636	Schwarz criterion		-3.620800
Log likelihood	39.81313	Hannan-Quinn criter.		-3.834023
F-statistic	9.531926	Durbin-Watson stat		2.583950
Prob(F-statistic)	0.000797			

Sursa: estimat de autor în baza soft-ului econometric Eviews 7.0.

Tabelul A 15.2. Modelul empiric privind influența investițiilor
în învățământul superior asupra creșterii economice

Dependent Variable: LOG(I_PIB)

Method: Least Squares

Sample: 2008 2017

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(I_P_CH_INVS)	0.001030	0.071527	-0.144061	0.8911
LOG(I_P_FBCF)	0.467069	0.111182	4.200959	0.0085
LOG(I_POP_OCUP)	0.331779	0.563778	0.588493	0.5818
T	-0.014273	0.003756	-3.799576	0.0126
C	1.284301	2.576496	0.498468	0.6393
R-squared	0.885556	Mean dependent var		4.696657
Adjusted R-squared	0.794001	S.D. dependent var		0.065620
S.E. of regression	0.029783	Akaike info criterion		-3.882918
Sum squared resid	0.004435	Schwarz criterion		-3.731626
Log likelihood	24.41459	Hannan-Quinn criter.		-4.048886
F-statistic	9.672401	Durbin-Watson stat		2.682116
Prob(F-statistic)	0.014240			

Sursa: estimat de autor în baza soft-ului econometric Eviews 7.0.

Unele aspecte privind metodologia de finanțare a învățământului superior public

Boxa A16.1. Modul de calculare a numărului de studenți echivalenți (NSE)

Se calculează numărul de studenți echivalenți, finanțați din bugetul de stat, pentru fiecare Instituție de ÎS și fiecare ciclu de studii. Procedura are două etape:

- a) Pentru fiecare ÎS i și fiecare ciclu de studii c (licență și master) se determină numărul de studenți echivalenți din domeniul de finanțare j ($NSE_{c,j}^i$):

$$NSE_{c,j}^i = \sum_{t=1}^T f_t \times NS_{f_t,j}^i \quad (A16.1)$$

unde: $NS_{f_t,j}^i$ este numărul de studenți fizici de la ciclul de studii c , domeniul de finanțare j cu forma de învățământ f_t , înmatriculați la instituția de ÎS i raportat la o dată de referință stabilită; f_t este coeficientul de ajustare conform formei de învățământ și limbii de instruire t ; T este numărul total de forme de învățământ finanțate din bugetul de stat în ÎS din Republica Moldova.

- b) Pentru fiecare ÎS i , se determină numărul de studenți echivalenți NSE_c^i la fiecare ciclul de studii c :

$$NSE_c^i = \sum_{j=1}^{Nd} d_{c,j} \times NSE_{c,j}^i, \quad (A16.2)$$

unde: Nd este numărul total de domenii de finanțare a programelor de studii; $d_{c,j}$ este coeficientul de ajustare a domeniului de finanțare corespunzător ciclului de studii c .

Se calculează numărul de studenți echivalenți în toate ÎS publice:

$$NSE = \sum_{i=1}^U \sum_{c=1}^2 NSE_c^i, \quad (A16.3)$$

unde U este numărul de ÎS publice cu autonomie financiară.

Sursa: [80]

Boxa A16.2. Modul de calcul al sumelor alocate pentru finanțarea de performanță

Se calculează sumele $FP(I_k)$ alocate pentru finanțarea de performanță ce corespunde indicatorilor I_k :

$$FP(I_k) = FP \times p_k, \quad (A16.4)$$

unde p_k - ponderea indicatorului I_k în FP și $\sum_{k=1}^n p_k = 1$, n - numărul de indicatori de performanță.

Pentru fiecare ÎS i se determină valoarea indicatorului de performanță I_k^i

Se determină valoarea relativă IR_k^i a indicatorului I_k^i pentru fiecare ÎS i :

$$IR_k^i = \frac{I_k^i}{\sum_{j=1}^U I_k^j}, \quad (A16.5)$$

unde U este numărul de ÎS publice cu autonomie financiară.

Se calculează sumele FP_k^i ce revin fiecărei ÎS i pentru finanțarea de performanță ce corespunde lui I_k :

$$FP_k^i = IR_k^i \times FP(I_k) \quad (A16.6)$$

Se determină suma totală FP^i alocată ÎS i pentru finanțarea de performanță:

$$FP^i = \sum_{k=1}^n FP_k^i \quad (A16.7)$$

Sursa: [80]

Boxa 17.1. Unele aspecte ale finanțării bazate pe performanță a studiilor în ÎS

Finanțarea bazată pe performanță implică faptul că o universitate cu performanțe ridicate va avea mai multe fonduri de stat disponibile pentru fiecare student decât una cu performanțe scăzute. Determinarea locurilor cu finanțare bugetară trebuie să urmeze un algoritm logic: MECC, de comun cu ministerele de resort, planifică numărul global de locuri pentru anul următor, cu prognoze multianuale, pornind de la nevoile angajatorilor, previziunile pieței muncii și evoluția cererii reale. MECC face o ofertă către fiecare universitate, menționând creșterile și scăderile planificate pe domeniu și invitând instituțiile de ÎS să dezvolte noi programe. Universitățile intră în competiție. Pentru o mai mare transparență, pot fi antrenați și experți independenți cu rol consultativ. În cazul când numărul real de studenți pe domeniu și pe an nu se încadrează în anumite limite (de ex. +/- 5%), acest lucru va avea un impact asupra ofertei ministerului pentru perioada următoare. Periodic, ministerul de comun acord cu organele abilitate (în opinia autorului, ANACEC, Curtea de Conturi etc.) va efectua o revizuire a locurilor de studiu într-un anumit domeniu (de exemplu, la fiecare trei sau cinci ani). Deci, abordarea incrementală pe domeniu, periodic, ar fi pusă la îndoială. Evaluarea ar putea utiliza criterii, cum ar fi costurile propuse ale programelor, calificările cadrelor universitare, ratele de angajare după absolvire, activitățile de cercetare, parteneriatele publice-private, satisfacția studenților etc.

Sursa: elaborat de autor în baza surselor:[80, 158,188]

Tabelul A18. Măsuri privind acordarea stimulentei financiar-fiscale în vederea finanțării învățământului superior

Măsura	Statele, în care s-a afirmat practica utilizării instrumentului financiar	Mecanismul de funcționare și condițiile pentru aplicare	Situația actuală în Republica Moldova și propuneri de îmbunătățire a situației	Responsabili
Acordarea facilităților financiare	Belgia	Alocațiile financiare variază de la 92,09 până la 254,40 euro/lună pentru fiecare copil/student în funcție de numărul de copii sub 25 de ani. De obicei, mama copilului primește alocația respectivă. Pentru a beneficia de avantaje financiare , studentul nu trebuie să desfășoare activitate profesională mai mult de 50 de zile pe an.	Nu se aplică. Considerăm oportună acordarea unei indemnizații lunare în mărime de minimum 540 lei, similar cuantumului indemnizației lunare (achitat în RM) pentru îngrijirea copilului, părinților ai căror copii acced la studii în instituțiile de învățământ superior, ciclul I, licență. Condiții de acces: studentul nu este încadrat în câmpul muncii. În vederea asigurării continuității neîntrerupte a studiilor, vârsta limită până la care să se asigure acordarea indemnizației, este de 23 de ani.	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerul Finanțelor al RM, • Ministerele în subordinea cărora se află instituțiile de învățământ superior
	Germania	Părinții copiilor/studentilor primesc o indemnizație lunară de 190 euro pentru primii doi copii, 196 euro - pentru al treilea și 221 euro - pentru următorii. Limita de vârstă a copilului, studentului este de 25 de ani.		
	Franța	Alocațiile familiale se plătesc pentru doi sau mai mulți copii aflați la întreținere, care au vârsta sub 20 de ani. Suma pentru familiile cu doi copii sunt în mărime de 130,12 euro pe lună (cu excepția familiilor cu venituri mari).		
Acordarea facilităților fiscale	Italia	În Articolul 15 din Decretul prezidențial din 22 decembrie 1986, nr. 917, este permisă deducerea a 19%, din cheltuielile pentru studii în învățământul superior. Beneficiile fiscale sunt aplicabile atâta timp cât studentul este dependent de părinții săi.	Conform articolului 35 al Codului Fiscal, Contribuabilul (persoană fizică rezidentă) are dreptul la o scutire în sumă de 2520 de lei anual pentru fiecare persoană întreținută.	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerul Finanțelor

Letonia	Beneficiile fiscale în mărime de 213,43 euro pe an se acordă părinților, care au studenți la întreținere și, obligatoriu, sunt plătitori de impozit pe venit personal. Respectiv, părintele beneficiază de o reducere a impozitului pe venit pentru un copil cu vârsta sub 24 de ani care studiază în învățământul superior.	<p>Considerăm oportună acordarea graduală a scutirii pentru fiecare student din învățământ superior:</p> <ul style="list-style-type: none"> - în mărimea taxei de studii din venitul anual impozabil ce nu depășește suma de 31140 lei; - în mărimea scutirii pentru persoană întreținută din venitul anual impozabil ce depășește suma de 31140 lei.
Lituania	Părinții studenților (și studenții încadrați în câmpul muncii), care plătesc taxe de școlarizare sunt eligibili pentru o restituire a impozitului anual pe venit, în cazul în care urmează studiile la ciclul I, licență. Mărimea restituirii impozitului pe venit este de până la 15% din taxa de școlarizare plătită.	
Malta	Părinții ai căror copii sunt încadrați în învățământul terțiar beneficiază de o reducere fiscală anuală cuprinsă între 150 și 840 euro. Limita de vârstă este de 23 de ani.	
Austria	Scutirea de taxe în mărime de 58,40 euro per lună pentru fiecare copil ce studiază, cu vârsta de până la 24 de ani (în cazuri excepționale până la 25 de ani) .	
Portugalia	Părinții beneficiază de deducere fiscală în mărime de 30% din cheltuielile educaționale, dar nu mai mult de 800 de euro pe an.	
Slovenia	Beneficiile fiscale pentru părinți sunt acordate sub forma reducerilor fiscale pentru fiecare copil aflat în întreținere și depind de numărul de copii (de la 2436 euro până la 7957 euro pe an în 2016). Condițiile: studenții nu sunt angajați în câmpul muncii, nu desfășoară activități comerciale și au vârsta sub 26 de ani.	

Sursă: elaborat de autor în baza surselor [13; 150]

Acte de implementare a rezultatelor cercetării
 A 19.1. Act de implementare a rezultatelor cercetării eliberat de
 Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova

MINISTERUL FINANTELOR
 AL REPUBLICII MOLDOVA

МИНИСТЕРСТВО ФИНАНСОВ
 РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

2005, mun. Chișinău, str. Cosmonauților 7
 tel.: (22) 26-25-24
 fax: (22) 26-25-24, web: www.mf.gov.md

09.08.2014 nr. 01/4-02/2
 la nr.

Certificat

de implementare a rezultatelor științifice,
 obținute în teza de doctor în economie cu tema: **„Finanțarea investițiilor în capitalul uman
 educațional în contextul îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova”**,
 specialitatea 522.01 – Finanțe,
 elaborată de drd. Olga CONENCOV

Prin prezentul certificat se confirmă că, în urma examinării rezultatelor cercetării expuse în teza de doctor în economie cu genericul: „Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în contextul îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova”, aspectele înaintate spre analiză și implementare, cu privire la perfecționarea finanțării învățământului superior în Republica Moldova în vederea dezvoltării capitalului uman educațional sunt actuale și prezintă interes în vederea aplicării acestora în practica autohtonă.

Rezultatele esențiale ale tezei, propuse spre examinare Ministerului Finanțelor, constau în propunerea:

- 1) mecanismului de finanțare a învățământului superior ținând cont de indicatori bazați pe performanță, în particular, indicatorul *angajabilitatea absolvenților în câmpul muncii* (conform practicilor europene) și posibilitatea implementării acestuia în Republica Moldova;
- 2) măsurilor de stimulare a finanțării învățământului superior, urmare a cercetării practicilor europene din domeniu.

Reieșind din abordarea modernă a problematicii finanțării investițiilor în capitalul uman educațional, prioritar, în învățământul superior, apreciem pozitiv teza de doctor în economie: **„Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în contextul îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova”**, la specialitatea 522.01 – Finanțe.

Secretar de Stat

Veronica URSU,

Dr. în științe economice

A 19.2. Act de implementare a rezultatelor cercetării eliberat de
Comisia Națională a Pieței Financiare a Republicii Moldova

REPUBLICA MOLDOVA
COMISIA NAȚIONALĂ a PIEȚEI FINANCIARE

Nr. 10-2196 din 03. 08. 2017

*Confirmare privind implementarea
rezultatelor cercetărilor științifice*

Prin prezenta se confirmă că rezultatele științifice și recomandările obținute de către Olga Conencov în cadrul tezei de doctor în științe economice „**Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în contextul îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova**” (specialitatea 522.01 –Finanțe, catedra „Investiții și Piețe de Capital, ASEM) prezintă o abordare originală și poartă un caracter inovativ. Lucrarea nominalizată constituie rezultatul unei cercetări științifice complexe, cu un caracter sporit de originalitate și inovație. Menționăm consemnarea, de către autor, a rolului pe care piața financiară îl poate exercita în formarea capitalului uman educațional autohton. De asemenea, apreciem cu o valoare aplicativă înaltă argumentele științifice și recomandările înaintate, în special cu privire la conceptele de: 1) *investiție (obligațiune) cu impact social* și 2) *contract (opțiune) de capital uman*, care sunt actuale și prezintă interes deosebit în vederea introducerii sintagmelor moderne în cadrul normativ autohton și aplicării acestora în cadrul metodologic, precum și în procesul de implementare a respectivelor instrumente financiare direcționate spre formarea capitalului uman educațional, necesar dezvoltării economico-sociale a Republicii Moldova. Recomandările autorului vin întru soluționarea unei probleme științifice importante - perfecționarea, din punct de vedere științific și metodologic, a finanțării învățământului superior din Republica Moldova, în vederea dezvoltării capitalului uman educațional și în contextul ameliorării calității vieții.

Cu respect,

Valeriu CHITAN,
PREȘEDINTE

A 19.3. Act de implementare a rezultatelor cercetării eliberat de ASEM

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE
DIN REPUBLICA MOLDOVA

FACULTATEA FINANȚE

Str. Bănulescu Bodoni 59,
MD-2005, Chișinău, Republica Moldova
Telefon: (373 22) 402752, Fax: (373 22) 221968
E-mail: decanat.fin@ase.md

ACADEMY OF ECONOMIC STUDIES
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

FACULTY OF FINANCE

59, Banulescu Bodoni, Str.
MD-2005, Chisinau, Republic of Moldova
Telefon: (373 22) 402752, Fax: (373 22) 221968
E-mail: decanat.fin@ase.md

Nr. 63

din „17” VII 2017

Certificat

de implimentare a rezultatelor științifice,
obținute în teza de doctor în economie elaborată de dna Olga CONENCOV
cu tema: **”Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în contextul îmbunătățirii
calității vieții în Republica Moldova”**,
specialitatea 522.01 – Finanțe

Rezultatele cercetărilor științifice efectuate, materialele de sinteză, obținute în procesul elaborării tezei de doctor în științe economice cu tema: **”Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în contextul îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova”**, în cadrul catedrei **”Investiții și Piețe de Capital”**, ASEM, prezintă un interes aparte atât teoretic, cât și aplicativ, și pot fi utilizate în procesul de instruire a studenților la:

- Ciclul I, licență, Facultatea Finanțe, în cadrul disciplinelor „Activitate investițională” și ”Finanțe publice”;
- Ciclul II, masterat, programul de masterat „Administrare financiar-bancară”, în cadrul disciplinelor ”Investiții publice și parteneriat public-privat”, ”Managementul finanțelor publice”.

Rezultatele cercetărilor științifice obținute de către dna Conencov O., constituind un material informativ inedit și actual prin genericul său, pot fi preluate pentru fundamentarea necesităților de aprobare în planurile de studii a noilor discipline de instruire, conforme noilor realități economice, la:

- Ciclul I, licență, specialitatea ”Finanțe și Bănci”;
- Ciclul II, masterat, programul de masterat „Administrare financiar-bancară”.

Decan
Facultatea Finanțe, ASEM

L. Cobzari,
prof. universitar, dr. habilitat

A 19.4. Act de implementare a rezultatelor cercetării eliberat de
Școala Masterală de Excelență în Economie și Business

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE
A MOLDOVEI

ȘCOALA MASTERALĂ DE EXCELENȚĂ ÎN
ECONOMIE ȘI BUSINESS

Str. Mitropolit G.Bănulescu – Bodoni,
59, MD – 2005, Chișinău,
Tel. 022 402 831
Nr. _____

ACADEMY OF ECONOMIC STUDIES
OF MOLDOVA

MASTER'S SCHOOL OF EXCELLENCE
IN ECONOMICS & BUSINESS

59, Mitropolit G.Bănulescu – Bodoni
str., Chișinău, MD – 2005,
Tel. 022 402 831

Certificat

de implementare a rezultatelor științifice,
obținute în teza de doctor în economie elaborată de dna Olga CONENCOV
cu tema: **"Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în contextul
îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova"**,
specialitatea 522.01 – Finanțe

Prin prezenta, confirmăm că rezultatele cercetărilor științifice efectuate, precum și materialele de sinteză, obținute în procesul elaborării tezei de doctor în științe economice cu tema: **"Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în contextul îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova"**, în cadrul catedrei "Investiții și Piețe de Capital", ASEM, au fost examinate, constatându-se că prezintă un interes aparte pentru activitatea didactică în cadrul programelor de master „Investiții și Piețe de Capital” și „Finanțe publice și Fiscalitate”.

Rezultatele cercetărilor științifice obținute de către dna Conencov O., pot constitui o bază solidă, atât teoretică, cât și practică, în vederea perfecționării unităților de curs cum ar fi: "Investiții publice și parteneriat public-privat", "Finanțarea investițiilor prin fonduri structurale europene", „Managementul finanțelor publice” la Ciclul II, masterat, contribuind astfel la apropierea conținutului cursului dat la realitățile economice din Republica Moldova, precum și în vederea implementării bunelor practici din domeniu.

Director
Școala Masterală de Excelență
în Economie și Business, ASEM,
conferențiar universitar, doctor

Angela CASIAN

A 19.5. Act de implementare a rezultatelor cercetării eliberat de
Combinatul de Panificație "Franzeluța" S.A.

COMBINATUL DE PANIFICAȚIE DIN CHIȘINĂU
„FRANZELUȚA” S.A.

MD-2032, Republica Moldova, mun Chișinău
str. Sarmizegetusa, 30
Tel.: (+373 22) 551-445; Fax.: (+373 22) 528-123
Nr. înregistrării de stat 1002600004030
Capital social 37 450 040 lei
www.franzeluta.md; anticamera@franzeluta.md

BAKERY & CONFECTIONERY PRODUCTION
JSC „FRANZELUȚA”

MD-2032, Republic of Moldova, Chisinau
30, Sarmizegetusa str.
Tel.: (+373 22) 551-445; Fax.: (+373 22) 528-123
Registration number 1002600004030
Capital 37 450 040 lei
www.franzeluta.md; anticamera@franzeluta.md

Nr. 93-305 din 03.08.2018
La nr. _____ din _____

Certificat

de implementare a rezultatelor științifice,
obținute în teza de doctor în economie elaborată de doamna Olga CONENCOV
cu genericul: „Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în perspectiva
îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova”,
specialitatea 522.01 - Finanțe

Prin prezenta, confirmăm că rezultatele cercetării expuse în teza de doctor prezintă interes, inclusiv pentru sectorul real, care este beneficiar direct de pe urma valorificării capitalului uman educațional format la nivelul instituțiilor de învățământ superior. În condițiile creării premiselor necesare, sectorul real ar putea fi dispus să finanțeze studiile în instituțiile de învățământ superior în schimbul capitalului uman format și direcționat pe piață. Este interesantă și inovativă propunerea autorului ce vizează *finanțarea studiilor prin intermediul contractelor de capital uman*. În acest caz, existența și funcționarea unui *fond educațional*, după cum recomandă autorul tezei, ar impulsiona companiile, inclusiv și Combinatul de panificație din Chișinău „Franzeluța” SA, să investească în respectivele contracte, urmărind pe lângă obținerea unor avantaje financiare, sub formă de dobânzi, și a beneficiilor sociale.

Apreciem pozitiv teza de doctor cu genericul: „Finanțarea investițiilor în capitalul uman educațional în perspectiva îmbunătățirii calității vieții în Republica Moldova”. Apreciem cu grațitudine și recunoștință eforturile doctorandei Olga CONENCOV, dar și a conducătorului științific, prof. Rodica HÎNCU, în promovarea științei prin cercetări de mare actualitate și necesitate pentru economia Republicii Moldova.

Director economic,
SA „Franzeluța”
Angelica ȘEREMET

Declarația

Subsemnata, CONENCOV Olga, declar, pe răspundere personală, că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

semnătura _____

CURRICULUM VITAE

CONENCOV Olga

Născută în or. Hâncești la 29 decembrie 1983

Domiciliată în municipiul Chișinău,

Tel.: (022) 27-02-08

Mob.: 0 795 26-322

e-mail: olgaconencov@yahoo.com

Căsătorită, 2 copii

Studii:

- prezent – doctorat, specialitatea „Finanțe; monedă; credit”, ASEM;
- 2007-2006 – Academia de Studii Economice a Moldovei, studii de master, specialitatea „Administrarea financiar-bancară”;
- 2006-2002 - Academia de Studii Economice a Moldovei, specialitatea „Finanțe și Asigurări”;
- 2002-1999 – LT ”M. Sadoveanu, or. Hâncești

Experiențe:

- În prezent – economist SA ”Franzețuța”
- 2017-2006 – lector universitar superior la catedra „Investiții și Piețe de Capital”, ASEM.

Publicații:

- 22 articole științifice și 3 lucrări metodicodidactice.

Competențe:

- Limba română: limba maternă
- Limba rusă: fluent
- Limba engleză: scris, citit – bine.